

КАНДИДАТСТУДЕНТСКИ ИЗПИТ ПО ИСТОРИЯ НА БЪЛГАРИЯ

ПЛАНОВЕ ХРОНОЛОГИЯ ФАКТОЛОГИЯ

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОДНИ ДУМИ

Първа част

БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ СРЕДНОВЕКОВИЕТО

Създаване и укрепване на българското ханство на Балканския полуостров (681–803)
Политическо издигане на българското ханство през първата половина на IX в.
България при княз Борис (852–889). Приемане на християнството и въвеждане на славянската писменост в България
Политическо и културно могъщество на България при цар Симеон (893–927)
Борба за запазване на независимостта на българското царство
Възстановяване и укрепване на българското царство (1185–1207)
Могъщество на българското царство при цар Иван Асен II (1218–1241)
България при приемниците на цар Иван Асен II
Падане на България под османска власт
Българската църква през Средновековието. Еретически и реформаторски учения и движения в средновековна България (X–XIV в.)
Народност и култура в средновековна България
Литература

Втора част

БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ ВЪЗРАЖДАНЕТО

Българските земи под османска власт (XV–XVII в.)
Антиосманска съпротива на българския народ през XV–XVII в.
Начало на Българското възраждане.
Стопански живот и социална структура на българското общество през Възраждането
Движение за новобългарска просвета и изграждане на възрожденската култура
Църковно-национална борба на българите през Възраждането
Политическа активност на българите в края на XVIII и началото на XIX век
Начало на организирано националноосвободително движение
Националноосвободителното движение от края на 60-те до средата на 70-те години
Априлско въстание (1876 г.)
Руско-турска война (1877–1878)
Литература

Трета част

БЪЛГАРИЯ В ПЕРИОДА 1878–1944 Г.

Възстановяване на българската държава
Съединение на Княжество България и Източна Румелия. Сръбско-българска война
България след Съединението до края на XIX в.
България в началото на XX в.
Националноосвободително движение на българите в Македония и Одринска Тракия (1878–1912)
България през Балканските войни
България в годините на Първата световна война
Политически борби в България (1919–1923). Управление на БЗНС
Държавно-политическо развитие на България (1923–1934)
България в годините преди Втората световна война (1934–1939)
България в годините на Втората световна война (1939–1944)
Литература

УВОДНИ ДУМИ

Настоящото помагало е предназначено да служи на кандидат-студентите, които искат да се подготвят за изпита по история на България за специалностите в Софийския университет “Св. Климент Охридски“, както и за останалите университети и институти, изискващи полагане на изпит по история на България.

Общоприета тайна е, че подготовката за изпита по история на България не може да бъде пълна и да заслужи съответната висока оценка, базираща се само на материала в учебниците по история на България за гимназиалната степен. Ето защо кандидат-студентите търсят други, най-различни източници за подготовка, като се започне от популярни изложения на българската история, специализирана литература и се стигне до издадените някои многотомни издания по история на България. Твърде често използването на подобна литература, понякога съдържаща тези, различни от гимназиалния учебник, прекалено специализирана и с ненужни подробности, е в състояние повече да обърка, отколкото да помогне на кандидат-студента.

При разработването на това помагало авторът, дългогодишен участник в комисията по оценяване на кандидат-студентските писмени работи по история на България в Историческия факултет на Софийския университет “Св. Климент Охридски“, е взел предвид най-често срещаните трудности и грешки в кандидат-студентските работи. Те се свеждат до неправилен или непълен подбор и изложение на съответните процеси, събития и факти в изпитната тема. В помагалото материалът е избран по начин, който да осигури на кандидат-студента възможно най-пълното съдържание и фактология за всяка тема.

В това помагало са включени 31 теми, които обхващат времето от създаването на българската държава през VII в. до годините на участието на България във Втората световна война. **Заглавията на темите са примерни и не винаги съвпадат с формулировката на изпитната тема, което подлага на изпитание съобразителността на кандидат-студента на самия изпит.** Всяка от темите съдържа увод, основни въпроси, заключение и основна хронология. Темите са разработени под формата на тезиси, които обхващат най-важните исторически процеси, събития, факти и дати за съответния период. Към всеки от трите дяла (Средновековие, Възраждане, Трета българска държава) е даден и списък с препоръчителна литература. Построен по този начин, справочникът не представлява набор от готови развити теми, а става основно помагало за тези, които са решили да се подготвят **самостоятелно** за изпита.

Включените в справочника теми са съобразени с изискванията на програмата за кандидат-студентския конкурсен изпит по история на България в Софийския университет “Св. Климент Охридски“, както и за останалите университети у нас. Не всички от включените теми присъстват в годишната програма за кандидат-студентския изпит, но с оглед евентуалните промени те обхващат повече периоди.

Авторът се надява, че продължителната му работа върху това помощно помагало ще подпомогне готвещите се за този на пръв поглед лесен, но всъщност нелек изпит по история на България.

УПЪТВАНЕ ЗА ПОЛЗВАНЕ

Написването на тема по настоящия справочник предполага задълбочена и отнемаша време работа. На първо място кандидат-студентът трябва да се снабди с необходимата литература. Тя включва задължително поне един от съществуващите гимназиални учебници – общия и този за профилираната подготовка. Без да елиминирам някои от учебниците, все пак е по-добре, когато се кандидатства в Софийския университет “Св. Климент Охридски“, да се използва учебник, написан от преподаватели от Историческия факултет, тъй като там са заложили изискванията за изпита.

Освен гимназиалните учебници е необходимо да се ползва поне някой по-общ академичен труд за съответния период – средновековието, възраждането и най-новата българска история. Това се налага, тъй като някои събития, както и оценките за тях там са изложени по-подробно в сравнение с учебниците.

Не е лошо кандидат-студента да разполага и с някой енциклопедичен наръчник по история на България, за да прави при необходимост съответните справки.

Трудно бих препоръчал някои от множеството намиращи се на книжния пазар развити теми по история на България. Много от тях са със съмнително качество, съдържат теми, развивани за изпити в други висши училища, чиито критерии се разминават с тези на Со-

фийския университет. Но кратката справка с някои от тях може да ориентира кандидат-студента за общата рамка на една написана тема.

Разполагайки с всички тези материали, кандидат-студентът може да пристъпи към работката на темите. На първо място трябва да се следят тезисите в структурата на съответната тема. При описанието на всяко събитие трябва да се направи справка с хронологията към темата (там често се дават и други фактологични подробности), след това да се проследи написаното в учебниците (в общия и в този за профилираната подготовка) и накрая, ако е необходимо, да се допълни от общия академичен труд.

По този начин темата може да бъде композирана с необходимата фактология и хронология. Но за да получи една конкурсна тема висока оценка е необходимо в нея да са налице съответните анализи, коментари, оценки, изводи, обобщения и заключения за разглежданите исторически събития и процеси. В учебниците тези анализи, оценки, изводи и обобщения са кратки, а и се отнасят само до най-важните събития. Налага се кандидат-студентът да ги търси в специализираната литература, но проблемът е че в повечето случаи там те са прекалено обширни и излизат извън обхвата на една кандидатстудентска работа. Ето защо препоръчвам на кандидат-студентите да потърсят мнението на техен преподавател или пък в някои кандидат-студентски курсове, водени от университетски преподаватели.

Доц. д-р Петко Петков

За връзка petpetkov1@abv.bg

ПЪРВА ЧАСТ

БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ СРЕДНОВЕКОВИЕТО

СЪЗДАВАНЕ И УКРЕПВАНЕ НА БЪЛГАРСКОТО ХАНСТВО НА БАЛКАНСКИЯ ПОЛУОСТРОВ (681–803)

УВОД. Пристигането на Аспаруховите българи в Дунавските земи и съюзът им със славяните поставя основите на нова държава на полуострова. Създаването на българското ханство на Балканския полуостров – едно от значителните събития в историята на Югоизточна Европа.

I. БЪЛГАРИ И СЛАВЯНИ ПРЕДИ СЪЗДАВАНЕТО НА ДУНАВСКА БЪЛГАРИЯ

БЪЛГАРИ. Мнения за произхода им. Българите и Великото преселение на народите, заселване в Кавказ и земите на север от Черно море. Първи писмени известия за българите – Анонимен римски хронограф от 354 г., арменският историк от втората половина на V век Мойсей Хоренски.

Българското общество. Характерни черти – преминаване от номадски към полунномадски начин на живот, постепенно усядане в постоянни селища и градове (сведения от Захарий Ритор и археологически разкопки). Жилища и селища. Бит – свързан със скотовъдството. Поминък. Развитие на занаятите, особено свързаните с военното дело, златарство, малка пластика. Търговски контакти със съседните племена и северночерноморските владения на Византия. Социално разделение при българите – родът, племето. Ролята на хана, военно-племенната аристокрация и жреческото съсловие. Военна организация и начин на воюване – тежка и лека добре въоръжена конница (сведения от хронистите Енодий, Псевдомиаврикий).

Българска религия и култура – върховен бог Тангра, култ към небесните тела, тотемизъм. Погребален ритуал. Българският календар – цикъл от 12 години с имена на почитани животни, лунна година от 10 месеца.

Ранна политическа история на българите. Участие в Хунския племенен съюз и усядане в две области след разпадането му в средата на V в. – в земите на север от Кавказ и в Панония. Първи нападения на панонските българи на Балканския полуостров в края на V и началото на VI в. (сведения на Комес Марцелин, Прокопий Кесарийски). Обособяване на два племенни съюза на българите – кутригури и утигури на север от Черно море и отношенията им с Византия. Голямата обсада на Константинопол от авари, славяни, българи през 626 г. Завладяване на приазовските и каспийските българи от Тюркския хаганат през втората половина на VI в. Борбата на Гостун от рода Ерми срещу западните тюрки.

Велика България (632–651) на хан Кубрат – първата държава на българите. (Сведения от Теофан Изповедник и патриарх Никифор.) Териториален обхват и външна политика. Отношения с Византия (мирни договори от 619 и 635 г.) и войни с Хазарския хаганат. Смъртта на хан Кубрат през 651 г. (655; 665) и разпадането на Велика България под натиска на хазарите. Разселване на българите – главни водачи – първият син на Кубрат Баян (Батбаян) остава на старите места и се подчинява на хазарите, Вторият син Котраг с племето си се придвижва към земите на Средна Волга и основава там ханство (Волжско-Камска България, просъществувала до началото на XIII век) със столица Велики Болгар. Българите на хан Аспарух – придвижване към Балканския полуостров и заселването им в местността Онгъл при устието на р. Дунав (днешна Южна Бесарабия). Вероятен брой около 300 000 души.

Придвижване на българите на Алцек в земите на франкския крал Дагоберт в Бавария.

СЛАВЯНИ. Произход. Сведения за тях – писмени (гръцкият историк Херодот, късноримските историци Плиний Стари “Естествена история“, Тацит “Германия“, Клавдий Птолемей, готският историк Йордан), археологически (в земите на Централна и Източна Европа). Прародина на славяните – областта между Карпатите на юг, Балтийско море на север, река Одер на запад и реките Днестър и Днепър на изток). Славяните и Великото преселение на народите през IV в. Разделяне на славяните на три части – венеци (западни),

анти (източни), славини (южни). Разселване на славините през V в. по средното и долното течение на р. Дунав и контактите им с Византийската империя.

Славянското общество. Характерни черти – уседнал начин на живот; основен поминък – земеделие, скотовъдство, занаяти. Славянските жилища и селища. Особенности в организацията на славянското общество – родова община със старейшини, племе с племенни вождове, общо племенно събрание – вече. Военна организация и начин на воюване, развитие на военното дело при сблъсък с Византия. Сведения за живота на славяните от това време от византийските автори Псевдомаврикий, Прокопий Кесарийски, Менандър, Йоан Ефески, Теофилакт Симоката, цикъл “Чудесата на св. Димитър Солунски“, готския историк Йордан и др.

Религията – свидетелство за равнището на културното развитие на славяните. Богове (главен бог Перун) и обвързването им с природата и човешкия живот. Религиозни символи и ритуали.

Начало на славянските нападения срещу византийските земи на Балканите (края на V и първата половина на VI в.). Обхват и характер на нашествията. Мерки на Византия срещу нападения на мизи (българи), скити (славяни) и други варварски племена – изграждане през 512 г. на т. нар. Дълга стена при император Анастасий (от Деркос на Черно море до Силимврия на Мраморно море), крепостно строителство (над 300 крепости) в три защитни линии, привличане на славяни във византийските войски, дипломатически действия за разкол сред отделните славянски племена при византийския император Юстиниан I (527–565). Аварският хаганат и войните му със славяни и ромеи.

Славянски нападения на Балканския полуостров в края на VI в. и началото на VII в. Обсадите на Солун и други градове (584 г. – първа обсада от авари и славяни; 586 г. – атакуван със стенобойни машини; 609 г. – обсаден от 5000 славяни; 620 г. обсаден по суша и по море; 622 г. – съвместна 33-дневна обсада от славини и авари със стенобойни машини и кула; 645–647 г. – двугодишна обсада на Солун).

Рухването на византийската дунавска граница през 602 г. и начало на масово заселване на славяните на полуострова. Голямата обсада на Константинопол от авари, славяни, българи през 626 г. Области на заселване от различните племена. Общи черти и различия – постепенно оформяне на две групи – т. нар. “българска“ и “сърбохърватска“.

Последици от славянското заселване в балканските владения на Византия. Етнически - надмошци на славянското население на полуострова, асимилация на местното население (последно споменаване на траките в хрониката на византийския хронист Теофан от 710 г.), част от него се изтегля в планините (по-късно известно с имената *власи* и *каракачани*). Социално-икономически - промени в славянското общество – разлагане на родовите общини и образуване на съседски общини, поява на социално неравенство. Политически - първи военно-племенни съюзи (Съюзът на седемте славянски племена и племето севери в Североизточна България). Промени в топонимията и хидронимията. Културни - разрушаване на стари антични градски, културни и търговски центрове. влияния и взаимодействия между византийската и славянската култура. Славянските племена ликвидират остатъците от робовладелството на Балканския полуостров и подпомагат прехода на Византия от Античност към Средновековие.

II. СЪЗДАВАНЕ НА ДУНАВСКА БЪЛГАРИЯ

Обстановката в дунавските провинции на Византия в средата на VII в. – отслабване на властта поради войни с арабите. Нападения на Аспаруховите българи в Добруджа и Тракия. Походът на император Константин IV Погонат срещу българите и битката при Онгъла. Настаняването на българите на територията около Плиска. Мирният договор между Византия и Българското ханство от 681 г. (сведения на византийския хронист Теофан, патриарх Никифор, Лексикона “Свидас“ от X в., западния хронист Зигеберт – “Отсега нататък трябва да се отбележи българското царство.“).

Организация на Дунавска България. Отношенията между българите и славянското население (Съюзът на седемте славянски племена и северите). Българи и славяни в новото ханство. Административен дуализъм – запазване вътрешната автономия на двете етнически общности. Българите – начело на управлението на ханството. Граници на България.

Въстание на Кубер срещу аварския хаган и придвижване на българите от Аварския хаганат в в Керамисийското поле (между Битоля и Прилеп). Опити за завладяване на Солун и отговорът на Византия. Според някои историци Кубер и Алцек са също синове на Кубрат.

Военни действия на хан Аспарух срещу аварите през 680–685 г. и присъединяване на тимочаните. Военен сблъсък с Византия в Тракия през 688–689 г. Вероятна смърт на хан Аспарух във война срещу хазарите през 701 г.

III. БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ VIII В.

България при хан Тервел (701–718). България и династичните междуособици във Византия. Договорът с Юстиниан II Ринотмет от 705 г. и първата българска териториална придобивка (областта Загоре, южно от Стара планина) – значение. Смисълът и важността на титлата кесар за хан Тервел. Неуспешен опит на Юстиниан II да си върне Загоре през 708 г. Поход на хан Тервел в Източна Тракия през 712 г. Вероятно изобразениена хан Тервел на т.нар. Мадарски конник.

Договорът с Византия от 716 г. – значение за утвърждаването на отношенията между двете страни в териториално и търговско отношение. Договор срещу арабите от 717 г. Българите и разгромът на арабите край Константинопол през 717–718 г. Значение на тази победа. Напрежение между Византия и Куберовите българи в края на 718 г.

Кризата в България през втората половина на VIII в. Вътрешни междуособици и борба за престола между претенденти от различни родове, противоречия между българи и славяни, намеса на византийската дипломация. Константин V Копроним (741–775) и военната му кампания срещу България. Преселване на население от Мала Азия в Тракия. Укрепване на тракийските градове и граничните крепости. Походите на Константин V срещу България през 755–775 г. Стабилизация на управлението при хан Телериг (768–777). Военни действия срещу Византия при хан Кардам (777–803) в периода 789–796 г. Победи на българските войски и връщане на областта Загоре. Възстановяване на мирните отношения с Византия и окончателно преодоляване на вътрешната криза.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Значение на създаването на Дунавска България. Израстване на България като политическа сила на Балканите – резултати от политиката на българските ханове през VIII в.

ХРОНОЛОГИЯ

Българите до създаването на Дунавска България:

IV в. Българите обитават земите на север от Кавказ.

IV–VII в. Велико преселение на народите.

334 г. В кратка латинска хроника се споменава, че българите (vulgares) са произлезли от Зиези, син на Ной и са един от 25-те народа, живеещи на изток. Това е първото споменаване на българите като отделен етнос.

354 г. “Анонимен римски хронограф” повтаря сведенията от латинската хроника.

377–453 г. Част от българите в състава на Хунския племенен съюз се настаняват в Централна Европа.

480–486 г. Византийският император Зенон (474–475, 476–491) сключва съюз с панонските българи срещу остготите. На два пъти (480 и 486 г.) българите са разбити от остготите.

V в. В “Историята” на арменския историк Мойсей Хоренски се споменават земите на българите, намиращи се северно от Кавказ.

493–499–502 г. Български отряди нахлуват в Тракия.

512 г. Император Анастасий (491–518) построява т. нар. Дълга стена от Деркос на Черно море до Силимврия на Мраморно море с обща дължина от 420 стадия (126 км, широка 3,30 м, висока до 5 м. В началото на VI в. един стадий е равен на около 300 м.) на около 65 км от Константинопол за защита от нападенията на мизи (българи), скити (славяни) и други варварски племена.

517 г. Нападение на българи и славяни; стигат до Епир, Тесалия, Термопилите; вземат много плячка и пленници, които са избити поради недостатъчния откуп.

519 г. Българите опустошават Илирик.

527–565 г. По време на управлението на Юстиниан I (527–565) за защита от нападенията на българи, славяни, авари и други варварски племена са построени над 300 крепости в три защитни линии (по Дунава, по Балкана и в Тракия и Родопите), подновени са крепостните съоръжения на съществуващите градски центрове, построени са нови укрепени градове.

530 г. В Тракия е разбит голям български отряд. Част от пленниците са включени във византийската армия в Мала Азия.

533–538 г. Сблъсъци на византийски войски с български отряди в Мизия и Тракия.

537 г. 27 декември. Осветена е църквата “Св. София” в Константинопол.

540 г. Голямо нападение на българи на Балканския полуостров на широк фронт – от Илирик до Дългата стена.

551 г. Византийската дипломация предизвиква война между утигури и кутригури при р. Дон. Част от победените кутригури се заселват в Тракия със съгласието на Византия.

558-559 г. Отряди от кутригури, начело с хан Заберган, и славяни ограбват околностите на Константинопол. След намеса на Византия избухва нова война между утигури и кутригури. Нападенията им на полуострова се прекратяват.

559 г. Византия предизвиква нова война между българските племена утигури и кутригури.

562-565 г. При устията на Сава и Драва се създава Аварски хаганат начело с Баян. В него са включени българските племена на утигури и кутригури. Аварите покоряват панонските и част от дакийските славяни. В следващите години славяните нападат византийските територии заедно с аварите.

567-568 г. Завладяване на приазовските и каспийските българи от Тюркския хаганат.

568-569 г. Група панонски българи, включени във войската на лангобардския крал Албоин, се заселват в Северна Италия.

581-582 г. След междуособни борби Тюркският хаганат се разпада на Източен и Западен. Българите остават в Западнотюркския хаганат.

597 г. Сблъсък на български отряд от около 1000 души с византийска войска при устието на р. Осъм.

619 г. В Константинопол император Ираклий (610-641) сключва съюзен договор с вожда на българите-оногондури Органа, чичо на хан Кубрат и негов регент. Договорът е насочен срещу хазарите и аварите. Хан Кубрат остава да живее известно време в Константинопол и приема християнството.

626 г. 29 юли – 7 август Неуспешна обсада на Константинопол от 80 000 хилядна армия от авари, славяни, българи и гепиди, подпомогнати от персийска войска, разположена на азиатския бряг на Босфора. Ромеитете успяват да отблъснат атаката на стените по суша, както и да разгромят напълно славянската флотилия от лодки в Златния рог. Тази обсада е една от най-опасните за столицата на Византия. След неуспеха на обсадата следва упадък на аварския хаганат. Освободени от властта на аварите, славяните масово заселват полуострова.

628-630 г. Хан Гостун от рода Ерми застава начело на българите-оногондури.

630 г. Конфликт между авари и българи в Аварския хаганат. Част от българите са избити, други се преселват. Славянските племена отхвърлят господството на аварите. Край на аварските нападения на Балканите.

631-632 г. 9000 българи начело с Алчек се отцепват от Аварския хаганат и се отправят към Бавария. Там по-голямата част от тях са избити по заповед на франкския крал Дагоберт. По-късно оцелелите начело с Алчек се заселват във владенията на лангобардския крал Гримуалд в Северна Италия.

631-635 г. Създаване на Стара Велика България – първата българска държава. Начело застава хан Кубрат от рода Дуло на племето оногондури. Столица на държавата – Фанагория на дн. Тамански полуостров.

635 г. Договор между хан Кубрат и император Ираклий. Хан Кубрат получава титлата патриций.

665 г. (според някои историци това става през 651 или 655 г.) Умира хан Кубрат (погребан е заедно с голямо златно и сребърно съкровище близо до сегашното украинско село Малая Перешчепина). Разпадане на Стара Велика България. Първият му син Баян (Батбаян), остава на старите места и се подчинява на хазарите. Вторият син Котраг с племето си се придвижва към земите на Средна Волга и основава там ханство (Волжско-Камска България) със столица Велики Болгар. Третият син Аспарух с племето си се насочва на югозапад.

60-70-те години. Българите на хан Аспарух, на брой около 300 000 души, се придвижват на запад и се установяват в местността Онгъл при устието на р. Дунав (днешна Южна Бесарабия). Оттам започват нападения срещу византийските територии на юг.

60-70-те години. Придвижване на българите на Кубер на запад и отсядането им под аварска власт в Панония.

674-678 г. Византия отблъсква няколко поредни нападения на арабите срещу Константинопол. При тези нападения ромеите използват за първи път т.нар. "гръцки огън" - специална горяща смес, изхвърляна от големи сифони срещу вражески кораби или при защита на градски стени. Съставът на сместа е пазен в голяма тайна и не е известен и до днес).

Славянските племена на Балканския полуостров до създаването на Дунавска България:

I-II в. Славяните обитават областта между Карпатите на юг, Балтийско море на север, река Одер на запад и реките Днестър и Днепър на изток).

IV-VII в. Велико преселение на народите.

IV-V в. Предвижване на славяните от прародината им към териториите северно и източно от р. Дунав.

V в. краят – началото на VI в. Започват нападенията на славяните и българите на Балканския полуостров.

512 г. Император Анастасий (491-518) построява т. нар. Дълга стена от Деркос на Черно море до Силимврия на Мраморно море с обща дължина от 420 стадия (126 км, широка 3,30 м, висока до 5 м. В началото на VI в. един стадий е равен на около 300 м.) на около 65 км от Константинопол за защита от нападенията на мизи (българи), скити (славяни) и други варварски племена.

517 г. Нападение на българи и славяни; стигат до Епир, Тесалия, Термопилите; вземат много плячка и пленници, които са избити поради недостатъчния откуп.

527–565 г. По време на управлението на Юстиниан I (527–565) за защита от нападенията на българи, славяни, авари и други варварски племена са построени над 300 крепости в три защитни линии (по Дунава, по Балкана и в Тракия и Родопите), подновени са крепостните съоръжения на съществуващите градски центрове, построени са нови укрепени градове.

530–533 г. Славянинът Хилвуд, назначен от Юстиниан I за стратег на Тракия, спира за няколко години нападенията на славяните. На няколко пъти Хилвуд преминава Дунава и се сражава със славяни. В една от битките Хилвуд загива.

537 г. 27 декември. Осветена е църквата “Св. София” в Константинопол.

540 г. Византия предизвиква война между анти и славини.

548–549 г. Нападения на славяни в Илирик и Тракия. За първи път славяните превземат крепости с обсада.

550 г. За първи път след поредното нападение славяните остават да презимуват на византийска територия.

551 г. Голям славянски отряд разбива византийска войска при Адрианопол и подлага на грабеж областта Астика, близо до Константинопол.

559 г. Аварите започват нападения срещу славяните.

562–565 г. При устията на Сава и Драва се създава Аварски хаганат начело с Баян. В него са включени българските племена на утигури и кутригури. Аварите покоряват панонските и част от дакийските славяни. В следващите години славяните нападат византийските територии заедно с аварите.

577 г. Голямо нападение на 100 000 славяни на юг от Дунава. Славянските отряди стигат до Елада и я разоряват.

581–582 г. Начало на нападения на авари срещу Византия. Славяните възобновяват своите набези на юг от Дунав, като действат често заедно с аварите.

584 г. Първа обсада на Солун от авари и славяни.

586 г. Солун е атакуван от авари и славяни със стенобойни машини.

602 г. Византийска армия, изпратена на Дунава за действия срещу славяните се вдига на бунт под ръководството на стотника Фока, насочва се към Константинопол, сваля император Маврикий от престола и качва на негово място Фока (602-610). Отбраната на дунавската граница рухва. Стихналите за известно време нападения на авари и славяни се възобновяват. Започва масовото заселване на големите славянски маси в целия полуостров.

609 г. Солун е обсаден от 5000 славяни.

619 г. Нападение на авари, които стигат до Дългата стена.

620 г. Солун е обсаден от славяни по суша и по море.

622 г. Съвместна 33-дневна обсада на Солун от авари и славяни със стенобойни машини и кула.

626 г. 29 юли – 7 август Неуспешна обсада на Константинопол от 80 000 хилядна армия от авари, славяни, българи и гепиди, подпомогнати от персийска войска, разположена на азиатския бряг на Босфора. Ромеитете успяват да отблъснат атаката на стените по суша, както и да разгромят напълно славянската флотилия от лодки в Златния рог. Тази обсада е една от най-опасните за столицата на Византия. След неуспеха на обсадата следва упадък на аварския хаганат. Освободени от властта на аварите, славяните масово заселват полуострова.

630 г. Конфликт между авари и българи в Аварския хаганат. Част от българите са избити, други се преселват. Славянските племена отхвърлят господството на аварите. Край на аварските нападения на Балканите.

645–647 г. Двугодишна обсада на Солун от славяни.

658 г. Император Констант II (641–668) покорява славянски племена в Беломорието и ги преселва в Мала Азия.

70-те години на VII в. Византия успява да възстанови контрола върху голяма част от владенията си на Балканския полуостров. Този контрол обаче се базира на ромейските гарнизони в крепостите и големите градове. Славянските поселения се ползват със значителна автономия, което е изразено и с употребявания по това време термин “Славинии”.

674–678 г. Византия отблъсква няколко поредни нападения на арабите срещу Константинопол. При тези нападения ромеите използват за първи път т.нар. “гръцки огън” - специална горяща смес, изхвърляна от големи сифони срещу вражески кораби или при защита на градски стени. Съставът на сместа е пазен в голяма тайна и не е известен и до днес).

675–678 г. Неуспешна тригодишна славянска блокада и обсада на Солун.

Дунавска България при хан Аспарух и хан Тервел:

680 г. пролетта. Отряди на хан Аспарух преминават Стара планина, нападат Тракия и застрашават околностите на Константинопол.

680 г. края на лятото. Поход на Константин IV Погонат (668–685) срещу българите в Онгъла. Битката при Онгъла завършва с разгром на византийската войска.

680 г. есента – началото на 681 г. Българите преминават Дунава и се настаняват в местността около Плиска. След като покоряват околните славянски племена, българите започват нападения в Тракия.

681 г. Мирен договор между Византия и Българското ханство. (Според някои историци походът и мирният договор са в една и съща година – 680). За договора се споменава на 16-то заседание на Шестия вселенски събор в Константинопол на 9 август 681 г. (Сведения на византийския хронист Теофан, патриарх Никифор, Лексикона “Свидас“ от X в., западния хронист монахът Зигеберт – “Отсега нататък трябва да се отбележи българското царство.”)

Около 680 г. Въстание на българите и преселници от Византия в аварския хаганат под ръководството на Кубер, вероятно също един от синовете на Кубрат. Придвижване на българите и преселниците от Аварска Панония в Керамисийското поле (между Битоля и Прилеп). Планове на Кубер за превземане на Солун.

680–685 г. Българите воюват срещу аварите, изтласкват ги на север от р. Дунав, присъединяват към България племето тимочани. Сведения за тези събития се намират в “Арменска география“ на Анани Ширакаци.

688–689 г. Поход на Юстиниан II срещу славянските племена около Солун и Куберовите българи и военен сблъсък с войски на хан Аспарух в Тракия.

700 или 701 г. Хан Аспарух загива във война срещу хазарите. Погребан е в специален гроб с въоръжението си и съкровище във Вознесенка, днес квартал на гр. Запорожие в Украйна.

701–718 г. (по други данни 700–721 г.) Управление на хан Тервел.

705 г. Договор между хан Тервел и Юстиниан II Ринотмет (Носоотрязания) (685–695, 705–711). Хан Тервел подкрепя с 15 000 войска Юстиниан II Ринотмет в усилията му да се върне на престола. В знак на благодарност Юстиниан II Ринотмет нарежда да се постави статуя на хан Тервел на хиподрума. На хан Тервел е дадена втората по значение във Византия титла “кесар”, като той полага клетва за вярност към императора (във връзка с титлата съществува предположение, че Тервел приема християнството). Хан Тервел получава и областта Загоре.

708 г. Неуспешен опит на Юстиниан II Ринотмет да си върне Загоре. Византийската войска е разбита от българите при Анхиало.

711 г. По молба на император Юстиниан II Ринотмет хан Тервел му изпраща отряд от 3000 конници, които да му помогнат в борбата с вътрешните му врагове. Юстиниан II Ринотмет е убит, българският отряд се връща безпрепятствено.

712 г. Поход на хан Тервел към Константинопол след смъртта на Юстиниан II Ринотмет. Околностите на града са разграбени и опожарени.

716 г. Договор между хан Тервел и император Теодосий III (715–717). Византия плаща годишен данък (около 30 литри злато, копринени дрехи и червенобоядисани кожи) на България. Определя се границата в Тракия, като територията на Загоре е увеличена, подписва се специална клауза за връщане на политически бегълци, регулират се търговските отношения между двете страни, като на стоките трябва да бъдат поставяни специални печати. Този договор окончателно определя отношенията между двете държави като напълно суверенни.

717 г. Споразумение между Византия и България за съвместни действия срещу арабите, насочили се към Константинопол.

717 г. лятото – есента на 718 г. Константинопол е обсаден от арабите по суша и по море. През зимата българската войска ги блокира по суша и ги разгромява, като избива 22

000 араби. На 15 август 718 г. арабската обсада на Константинопол е прекратена. Отхвърлена е арабската опасност над Югоизточна Европа. Победата на Тервел има широк отзвук сред съвременниците.

718 г. краят. Т. нар. Куберови българи подкрепят бунт на претендента за престола, бившия император Анастасий II. Император Лъв III (717–741) успява да ги привлече на своя страна. (Някои историци смятат, че помощта за Анастасий II е дошла от хан Тервел.)

Кризата в България през VIII в.

721–738 г. На българския престол е хан Кормисош от рода Вокил.

738–753 г. Управление на хан Севар, последен владетел от рода Дуло.

753–760 г. Управление на хан Винех от рода Вокил. След неуспешна война с Византия изпраща децата си като заложници в Константинопол. Загива при преврат.

755 г. Император Константин V Копроним (741–775) преселва в Тракия (около Одрин и Филипопол) население от Мала Азия (арменци и сирийци), с които да засили границата с България. По протежение на византийско-българската граница в Тракия се укрепяват градовете, строят се нови гранични крепости.

756–775 г. За период от близо 20 години Константин V Копроним провежда девет похода срещу България. Повечето се провеждат по суша и море. 20-годишната военна кампания срещу България завършва на практика без успех. В териториално отношение Византия успява да си върне единствено областта Загоре. Походите предизвикват вътрешнополитическа криза в България, изразяваща се в честа смяна на престола (за 10 години се сменят 6 ханове). В страната се създава силна провизантийска групировка.

760–763 г. Управление на хан Телец от рода Угаин, Убит при преврат.

763–766 г. Управление на хан Сабин от рода Вокил. След неуспешна война с Византия предлага мир. Обвинен в предателство от народен събор в Плиска. Успява да избяга със семейството си в Константинопол.

766 г. 40-дневно управление на хан Умор от рода Вокил. Убит при преврат.

766–767 г. Кратко управление на хан Токту. Убит при преврат.

767–768 г. Управление на хан Паган. Склонен е на мирни преговори с император Константин V Копроним. При опит за бягство в Константинопол е убит.

768–777 г. Управление на хан Телериг.

774 г. Хан Телериг изпраща 12 000 войска в областта Берзития (района на Прилеп, Велес, Кичево и Битоля).

774 г. След неуспешен византийски поход през 774 г. между двете страни е сключен мирен договор.

775 г. С хитрост хан Телериг успява да залови и обезвреди византийските поддръжници сред българската и славянската аристокрация.

777 г. Свален от престола, хан Телериг бяга във Византия, където е приет от император Лъв IV Хазарски (775–780), приема християнството и името Теофилакт, получава титлата патриций и се жени за роднина на византийската императрица.

777–803 г. Управление на хан Кардам. България започва да излиза от вътрешната криза.

778 г. Император Лъв IV Хазарски преселва в Тракия 150 000 арменци и сирийци.

789 г. Българите разгромяват византийската войска на стратега на Тракия Филит по течението на р. Струма.

791 г. Поражение на ромеите при крепостта Проват край Одрин. На практика българите контролират областта Загоре.

792 г. 20 юли. Българите разгромяват силна византийска войска при Маркели, Тракия. Император Константин VI (780–797) е принуден да бяга от бойното поле, убити и пленени са много знатни византийски пълководци и аристократи. Сключен е мирен договор според който България си връща областта Загоре и получава годишен данък от империята.

796 г. Нов неуспешен поход на Константин VI срещу българите. След този поход мирните отношения се възстановяват, като империята се задължава да плаща годишен данък на България.

ПОЛИТИЧЕСКО ИЗДИГАНЕ НА БЪЛГАРСКОТО ХАНСТВО ПРЕЗ ПЪРВАТА ПОЛОВИНА НА IX В.

УВОД. Значение на създаването на българското ханство през VII в. Преодоляване на вътрешната криза и утвърждаване на българското ханство в края на VIII в.

I. ТЕРИТОРИАЛНО РАЗШИРЕНИЕ И УКРЕПВАНЕ НА БЪЛГАРИЯ ПРИ ХАН КРУМ (803–814)

Външна политика на хан Крум. България и Аварския хаганат. Поражение на аварите от Карл Велики. Окончателно унищожаване на Аварския хаганат от българите през 805 г. и териториално разширение на България на северозапад – Банат и Трансилвания със солни и сребърни рудници. Към България са присъединени авари, панонски българи и нови славянски племена, живеещи по средното течение на р. Дунав (тимочани, браничевци, абодрити) – значение на тези събития. Превръщане на България в съсед на Франкската империя и значителен политически фактор в Централна и Източна Европа.

Войни с Византия. Походът на Никифор I Геник (802–811) от 807 г. Действия на българите по долината на р. Струма през 808 г., превземане и разрушаване на Средец през 809 г. (Хроника на Теофан Изповедник). Значение на новите териториални придобивки.

Походът на император Никифор I Геник през 811 г. и превземане на Плиска. Битката във Върбишкия проход и смъртта на император Никифор. (Анонимен ватикански разказ, Хроника на Михаил Сирийски).

Военни действия на хан Крум в Тракия (812–814). Изпращане на пленените ромеи в българските територии на север от р. Дунав (Хроника на Теофан Изповедник, Хроника на Михаил Сирийски, Хамбарлийски надпис на хан Крум). Българските войски пред Константинопол (Хроника на Теофан Изповедник). Подготовка за шурм на Константинопол и смъртта на хан Крум (анонимен византийски хронист, т. нар. Скриптор инцертус).

Вътрешна политика. Въвеждане на първо общодържавно законодателство от хан Крум. Съдържание на законите и тяхното значение за вътрешното укрепване на държавата. Крумовото законодателство – свидетелство за социалната диференциация в българското общество (Византийски лексикон “Свидас“ от X в.). Политиката на хан Крум за разширяване правомощията на централната власт над завладените територии в Тракия – поверява управлението на новозавладените области на своя брат, кавхана и ичиргу боила (Втори хамбарлийски надпис от 813 г.). Първи сведения за привличане на славяните в управлението на страната. Славяните във войните и дипломатията на хан Крум.

Обща оценка на управлението на хан Крум – успешна външна експанзия и укрепване на държавното управление. Хан Крум – основател на най-могъщата династия на Първата българска държава.

II. РЕФОРМИ И СТРОИТЕЛСТВО ПРИ ХАН ОМУРТАГ (814–831)

Външна политика. Отношения с Византия. Поражение на българите в Тракия. Сключване на 30-годишен мирен договор с Византийската империя през 815 г. Съдържание и оценка на договора (Сюлейманкьойски надпис на хан Омуртаг). Хан Омуртаг и потушаване бунта на Тома Славянина във Византия (“Царе“ на Йосиф Генезий). Сблъсък с хазарите при р. Днепър, на източната граница на Отвъддунавска България. Значение на продължителния мир с Византия – възможност за решаване на други външно- и вътрешно-политически проблеми.

Отношения с Франкската империя. Отцепване на славянските племена тимочани, браничевци и абодрити от България през 818 г. и преминаването им под покровителството на Франкската държава. Опити на хан Омуртаг да уреди конфликта чрез преговори с франките през 824–826 г. Походи на българите през 827 и 829 г. срещу трите племена и връщането на среднодунавските славяни под българско управление. (“Животопис на Карл Велики“ от Айнхард).

Вътрешна политика. Административни реформи на хан Омуртаг. Ликвидиране автономията на славянските племена. Причини – усложняване на държавното управление след териториалното разширение на страната, опити за отцепване на племената от Средния Дунав. Комитатите – нови административни области начело с управители комити. Жупи – по-малки административни единици начело с жупани. Специалният статут на областта около столицата. Създаване на единна армия без оглед на етническа принадлежност. Окончателно оформяне на два вида въоръжени сили – постоянна войска около хана и опълчение, свиквано при война. Нарастване ролята на първите помощници на хана – кавхана и ичиргу боила. Ролята на Съвета на боиладите. Резултатът от всички реформи – консолидиране и по-нататъшна централизация на българск-

кото ханство. Промяната в титлата на хана – “От бога поставен владетел“ – свидетелство за усиление на неговата власт.

Строителна дейност. Възстановяване и ново строителство в Плиска – дворец, езически храм и други постройки. Строителство на дворци и крепости в страната. Каменните надписи (“Човек и добре да живее умира и друг се ражда и нека роденият последен, като гледа това, да си спомни и за този, който го е направил“) – Търновски надпис в църквата “Св. Четиридесет мъченици“, Чаталарски каменен надпис за строежи на дворци на р. Тича и край Дунава).

Хан Омуртаг и християнството. Проникване на християнството в България. Гонения срещу християните – причини. Християнството в ханското семейство – най-големият син Енравота (“Житие на 15-те Тивериопулски мъченици“ от Теофилакт Охридски). Обща оценка на управлението на хан Омуртаг.

III. БЪЛГАРИЯ ПРИ НАСЛЕДНИЦИТЕ НА ХАН ОМУРТАГ

Хан Маламир (831–836) Запазване на мирните отношения с Франкската държава. Нарушаване на мира с Византия. Превземането на Филиппол (сведенията на т. нар. Маламиров каменен летопис). Гонения срещу християните, отстраняване от престола на християнина Енравота (“Житие на 15-те Тивериопулски мъченици“ от Теофилакт Охридски).

Управление на хан Пресиян (836–852). Завладяване на нови области в дн. Македония и присъединяване на нови славянски племена към България. Постепенно налагане на названието *българи* за всички поданици на хана (хан Пресиян – “От бога владетел на многото българи“ в надпис от Филипи).

Успешно бягство на византийските пленници, заселени в Отвъддунавска България. Неуспешен поход на хан Пресиян срещу сърбите. Възстановяване на мира с тях (“За управлението на империята“ от Константин Багренородни).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Обща оценка на управлението на Крум, Омуртаг, Маламир и Пресиян – успешни войни с Византия, сключване на дългосрочен мир, провеждане на важни вътрешнополитически реформи и строителство, териториално разширение на българското ханство и присъединяване на нови славянски племена към нея. България вече се простира в Мизия, Тракия и Македония.

ХРОНОЛОГИЯ

791, 795/796 г. С няколко похода франкския крал Карл Велики разгромява Аварския хаганат.

800 г. 25 декември. Карл Велики е коронясан от папа Лъв III за “император на римляните” (Imperator Romanorum) в църквата “Св. Петър” в Рим. Титлата му е призната от Византия чак през 813 г. след смъртта на Никифор I Геник.

803–814 г. Управление на хан Крум.

803 г. Император Карл Велики нанася поражение на Аварския хаганат.

805 г. Окончателно ликвидиране на Аварския хаганат от българите и разширение на българското ханство на северозапад (Банат, Трансилвания). Присъединяване на авари, панонски българи, както и на славянските племена тимочани, браничевци, абодрити, населяващи земите при Средния Дунав.

805 г. Ромеите потушават бунт на славянските племена в Пелопонес.

807 г. Поход на император Никифор I Геник срещу България. Прекъснат е в Адрианопол поради заговор срещу него в Константинопол.

808 г. крайт. Българите разбиват византийски отряд при р. Струма, пренасящ заплатите на войските в областта, отнети 1100 литри злато (около 72 000 номизми) – т. нар. “Битка при Сяр”.

809 г. пролетта. Хан Крум превзема Средец, заповяда да се избият 6000 души от гарнизона и много граждани, част от градската стена е срината. След оттеглянето на българите, Никифор I Геник извършва поход към Средец, наказва оцелелите защитници на крепостта. Някои от тях, вкл. опитният военен механик Евматий бягат в Плиска. Императорът не успява да възстанови стените на града и се оттегля в Константинопол. Скоро след това градът попада окончателно в български ръце.

810 г. По заповед на императора в граничните с България славянски области са настанени византийски преселници от Мала Азия.

811 г. май. Силна византийска войска (около 70 000 души), предвождана лично от Никифор I Геник, се отправя на поход срещу България. На 11 юли в крепостта Маркели, преди ромеите да навлязат в българските земи, е получено българско предложение за мир, което императорът отхвърля. На 20 юли, след като преодоляват съпротивата на два български

отряда (първият 12 000, вторият 50 000 души) ромеите превземат и разграбват Плиска. Хан Крум подновява предложението си за мир, което е отхвърлено отново. На 23 юли ромеите се оттеглят от разрушената Плиска.

811 г. 26 юли. Хан Крум, с помощта на авари и славяни организира засада при Върбишкия проход, където ромеите претърпяват пълно поражение. Император Никифор I Генник е убит. За втори път след 378 г., когато император Валент загива при Одрин в битка с вестготите византийски император е убит в битка с варвари. Поражението на ромеите при Върбишкия проход е едно от най-тежките в историята на отношенията между двете страни. След битката хан Крум пие наздравица със славянските вождове с чаша, направена от черепа на Никифор.

812 г. пролетта. Българите превземат крепостта Девелт. Жителите му са преселени в Отвъддунавска България. Превзети са също Анхиало, Проват, Берое.

812 г. есента. Българско пратеничество, начело със славянина Драгомир, предлага на Византия да се възстановят мирните отношения на базата на договора от 716 г. Византийският император Михаил I Рангаве (811–813) отказва поради исканията на българския хан за размяна на пленниците.

812 г. 4 ноември. След обсада българите превземат крепостта Месемврия. В ръцете им попадат големи количества злато, сребро и запаси от “гръцки огън” и 36 сифона, с които той е изстрелван. Превзет е повторно и Девелт.

813 г. 22 юни. Българите побеждават ромеите при крепостта Версиникия, обсаждат Адрианопол, след което се насочват към Константинопол.

813 г. 11 юли. Михаил I Рангаве е свален от престола и е замонашен. За император е издигнат Лъв V Арменец (813–820).

813 г. 17 юли. Хан Крум с войските си е пред Константинопол. При стените на града Крум извършва жертвоприношения. Като условие за мир той иска да забие копието си в Златните врата, му се плати откуп от злато и коприна, да му се предадат наложници. При уговорената среща между двамата владетели ромеите правят неуспешен опит за убийство на хан Крум. Българските войски разграбват и опожаряват околностите на Константинопол и местностите по пътя към Адрианопол.

813 г. есента. Българите превземат Адрианопол. Част от населението на Адрианопол и околността е преселено в Отвъддунавска България. Сред тях е и бъдещият византийски император Василий I Македонец.

813 г. Византия признава императорската титла на Карл Велики.

813 г. крайт – началото на 814 г. Хан Крум изпраща 30-хилядна войска в Тракия. Заграбена е голяма плячка, пленени са около 50 000 ромеи, преселени в Отвъддунавска България. Започва подготовка за превземане на Константинопол. Изработва се обсадна техника, която трябва да бъде превозена с 5 000 коли, теглени от 10 000 вола.

814 г. 13 април. Хан Крум умира.

814–831 г. Управление на хан Омуртаг.

814 г. есента. Ромеите стоварват десант при Месемврия, разбиват българските войски в Тракия и си връщат Адрианопол.

815 г. Между България и Византия е сключен 30-годишен мир. Сведения за него се съдържат в Сюлейманкьойския надпис, намерен в Шуменско. Договорът има 11 точки. Първата от тях определя границата, започваща при Девелт край днешен Бургас, минаваща по известния окоп Еркесия, пресичаща Марица, северно от Харманли, покрай Узунджово, и завършваща до върховете на Източните Родопи, като Загоре остава за България. Втората точка от договора организира размяната на византийски военнопленници с част от славянското население от пограничните области. Останалата част от надписа е загубена.

817 г. При Людовик Благочестиви (814–840), наследник на Карл Велики, империята се разделя на три части. През 843 г. начело на източната ѝ част, заселена с германски племена, застава синът му Людовик Немски.

818–824 г. Български войски отблъскват нападения на хазарите при р. Днепър, източната граница на Отвъддунавска България.

818 г. Тимочани, браничевци и абодрити се отделят от България и преминават под покровителството на Франкската империя.

820 г. Новият византийски василевс Михаил II Балба (820–829 г.) потвърждава тридесетгодишния мир.

822 г. Промяна в титлата на хан Омуртаг – “От бога поставен владетел”.

823 г. Хан Омуртаг помага с войски на византийския император Михаил II Балба за потушаването на бунта на Тома Славянина, като разбива неговите сили при Хераклея, на брега на Мраморно море.

824–826 г. Три пратеничества на хан Омуртаг до франкския владетел Людовик Благочестиви за уреждане на въпроса яс племената от Средния Дунав.

827 г. Българска флотилия по р. Дунав стоварва войска, която опустошава владенията на тимочани, браничевци и абодрити и прогонва князете им.

829 г. Нов поход на български войски по Дунава и окончателно утвърждаване на българската власт над славянските племена по Средния Дунав.

831–836 г. Управление на хан Маламир, най-малкият син на Омуртаг.

832 г. Българско пратеничество до краля на франките Людовик Благочестиви с известие за смяната на престола. Изказано е мнение за сключен договор между двете страни.

832 г. Енравота (Воин) – най-големият син на хан Омуртаг и брат на хан Маламир е посечен заради нежеланието си да се откаже от християнството.

836 г. Превземането на Филипопол.

836–852 г. Управление на хан Пресиян, ”владетел на многото българи”, племенник на хан Маламир.

837 г. Византийските пленници, заселени в Отвѣддунавска България се качват на изпратени по р. Дунав византийски кораби и се завръщат в родината си. Българите с помощта на маджарите се опитват да осуетят византийската операция, на без успех.

837–839 г. Кавхан Исбул предвожда войска в помощ на въстанието на славянското племе смоляни, превземане на крепостта Филипи, присъединяване на славянски племена от Македония към България.

839–842 г. Неуспешна война със сръбския княз Властимир.

845 г. Сведения за потвърждаване на мирния договор с Немското кралство.

851–852 г. Преговори между България и Византия.

БЪЛГАРИЯ ПРИ КНЯЗ БОРИС (852–889). ПРИЕМАНЕ НА ХРИСТИЯНСТВОТО И ВЪВЕЖДАНЕ НА СЛАВЯНСКАТА ПИСМЕНОСТ В БЪЛГАРИЯ

УВОД. Териториално разширение на България в Тракия и Македония през първата половина на IX в. Законите на хан Крум и реформите на хан Омуртаг – стъпки за укрепване на държавата. България става важна военна и политическа сила в Европа, но все още не е приемана за равноправна от християнските държави.

I. ХРИСТИЯНИЗАЦИЯ НА СЛАВЯНСКИЯ СВЯТ И ПРОТИВОРЕЧИЯ МЕЖДУ ВИЗАНТИЯ, РИМ И НЕМСКОТО КРАЛСТВО

България в системата на международните отношения в Централна и Югоизточна Европа (852–863). Отношения с Немското кралство и Великоморавия (852–855). Съюз между България и Великоморавия през 853 г. Война между България и Немското кралство. Неуспешен поход на българите срещу хърватите. Война между България и Византия през 855–856 г. Териториални загуби на България по мирния договор.

Нови съюзи в Източна Европа (862–864). Причини за противоречията между Византия и Рим. Място на славянските държави в този спор. Покръстването на българите и моравците – международен проблем. Военнополитически съюзи през 862 г. – между България и Немското кралство; между Великоморавия и Византия.

Войната между България и Византия през 863 г. “Дълбокият мир“ от есента на 863 г. Условиата на мира – приемане на християнството от Византия и скъсване на съюза с Немското кралство. На България е върната областта Загоре без пристанищата Месемврия и Анхиало.

II. ПОКРЪСТВАНЕ И РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА ХРИСТИЯНСТВОТО

Причини за покръстването. Християнството в българските земи до покръстването. България и християнска Европа. Културен аспект на християнизацията. Роля на християнството в обединителния процес между славяни и българи и формиране на българската народност. Новата религия – фактор за засилване и централизиране на държавната власт.

Приемане на християнството. Покръстване на българските пратеници в Константинопол през есента на 863 г. Покръстване на хан Борис Михаил. Наставления на патриарх Фотий до княз Борис по въпросите на вярата. Пристигане на византийско духовенство и масовото покръстване през 864–865 г.

Бунтът срещу покръстването през 865 г. Причини за недоволството срещу новата религия. Избухване и потушаване на бунта.

III. БОРБА ЗА АВТОНОМНА БЪЛГАРСКА ЦЪРКВА

Църковният въпрос като фактор за независимостта на България. Кореспонденцията между Борис и патриарх Фотий и нежеланието на Византия да даде независимост на Българската църква.

Отношения на България с Римската църква и с Немското кралство след покръстването. Пратеничества между княз Борис и папа Николай I, Людовик Немски в Регенсбург и папа Адриан II. “Отговорите на папа Николай I по допитванията на българите“ и въпросът за статута на Българската църква (866–870). Мисия на епископите Формоза Портуенски и Павел Популонски в България през 866–868 г. Реакция на Византия на присъединяването на България към Римската църква. Развитие на отношенията между България и Рим.

Решаване на българския църковен въпрос. Църковният събор в Константинопол от 869–870 г. Статутът на Българската църква. Опити на папа Йоан VIII за повторно приобщаване на България (872–882). Църковният събор в Константинопол от 879–880 г. и окончателно утвърждаване автономията на Българската църква. Значение на ориентацията на Борис към Константинопол. Византия като културен център на Средновековието.

Организация и структура на Българската църква. Учредяване на Българската църква. Устройство до 870 г. по подобие на Римската църква. Формална зависимост от Константинополската патриаршия. Седалище на архиепископа става Дръстър – стар епископски център. Основни църковни институции по подобие на Константинополската патриаршия – канцелария на архиепископията, епископии (вероятно седем на брой). Постепенно заместване на византийското с българско духовенство след приемане на славянската писменост. Строителство на църкви и манастири. Място на църквата в българската държава.

Реформи в държавната структура. Промени в законодателството – приспособяване на Еклогата в Закон за съдене на хората, Номоканона в Кърмчая книга, Земеделски закон. Значение на новото законодателство за развитието на народността и държавата.

IV. КОНСТАНТИН-КИРИЛ И МЕТОДИЙ – ПЪРВИ СЛАВЯНСКИ ПРОСВЕТИТЕЛИ

Византия, славяните и християнството. Славянската писменост – византийското дипломатическо оръжие в борбата за влияние над славянския свят.

Биографични данни за Константин-Кирил и Методий. Дипломатически мисии на Константин-Кирил и Методий (заедно с Фотий при сарацините, при хазарите, заедно с Методий при аланите). Създаване на глаголицата – първата славянска азбука. Първа покръстителска и проповедническа мисия на Константин-Кирил при славяните на р. Брегалница.

Византийската дипломатия и мисията на Константин-Кирил и Методий във Великоморавия и Панония. Дейност на братята във Великоморавия – създава се Великоморавска книжовна школа – първата книжовна школа в славянска страна. Полагат се основите на славянската литургия. Учениците на Константин-Кирил и Методий – гръцки и моравски. Отношение на немското духовенство към дейността на Константин-Кирил и Методий и техните ученици – триезичната догма и борба за влияние над среднодунавските славяни. Отношение на Римската църква към мисията на двамата братя. Признаване от страна на Папството на славянската писменост и книжнина и на славянския език като литургичен. Смъртта на Константин-Кирил Философ през 869 г. Дейността на Методий като архиепископ на Панония и Великоморавия. Смъртта на Методий през 885 г. и съдбата на останалите славянски просветители.

V. ДЕЙНОСТТА НА КИРИЛО-МЕТОДИЕВИТЕ УЧЕНИЦИ В БЪЛГАРИЯ

Писмени традиции в България преди създаване на славянската азбука. Първобългарски надписи. Служебни езици в българския държавен живот до покръстването и след 864 г. – гръцки и за кратко време латински език след покръстването.

Княз Борис и славянското богослужение, писменост и книжнина. Византийското духовенство и употребата на гръцки език – трудности в процеса на християнизацията, пречка за развитието на самостоятелна българска култура. Опасност от прекомерно засилване на византийското духовно и политическо влияние. Византийската дипломатия и разпространението на славянското богослужение, писменост и книжнина в България.

Пристигането на Климент, Наум и Ангеларий в България. Промяна на византийската дипломатия – пристигане на част от останалите ученици на братята в България. Княз Борис и новите славянски просветители – прием и план за дейност.

Охридска книжовна школа. Презвитер Климент Охридски в югозападните български земи – покръстителска и проповедническа дейност. Създаване на Охридската книжовна школа. Литературна дейност на Климент Охридски. Строителство на църкви и манастири. Климент Охридски – “пръв епископ на български език“ в областта Драгувития и Велика и екарх на “третия дял от българското царство“. Създаване на български църковен клир.

Грижа за църковната уредба. Смъртта на Климент Охридски през 916 г. Ролята и мястото на Климент Охридски в утвърждаването на славянската писменост, богослужение, книжнина и на Българската църква.

Книжовната школа в Плиска. Просветителска, проповедническа и църковно-организаторска дейност на презвитер Наум в Североизточна България. Дейност на Черноризец Докс, Константин Преславски, Йоан Екзарх, Симеон. Дейност на Наум в Деволската епархия 893–900 г. Смъртта на Наум през 910 г.

Замяна на глаголицата с кирилица. Употребата на глаголицата в България. Характерни особености на глаголическата графическа система. Основни глаголически книжовни паметници и надписи (Киевски надписи, Синайски псалтир, Синайски требник, Асеманиево евангелие, Зографско евангелие, Клоцов сборник, Рилски глаголически листове и др.). Създаване на кирилицата в края на IX и началото на X в. Същност на кирилицата като графическа система.

Възникване на литературен старобългарски език – въз основа на диалекта на солунските славяни и по-нататъшно развитие от Климент Охридски, Черноризец Храбър, Константин Преславски и др. през IX и X в. Разпространение сред останалите славянски народи през следващите векове.

VI. ОПИТ ЗА ЕЗИЧЕСКА РЕАКЦИЯ

Неуспешна война със сръбски племена през 870 г. Съюз с Немското кралство и война с Великоморавия (883–885). Оттегляне на княз Борис от престола. Политика на княз Владимир Расате – съюз с Немското кралство, опити за възстановяване на старата религия и опозиция срещу християнството. Връщане на княз Борис. Сваляне на княз Владимир Расате. Народен събор в Преслав през 893 г. Княз Симеон на престола. Преместване на столицата от Плиска в Преслав. Приемане на славянския език за официален държавен и църковен език.

VII. Формиране на българската народност.

Новите общи религия, закони, писменост и книжнина – фактори за преодоляването на останалите различия между българите и славяните в държавата. Създаване на етнически единна и сплотена народност със славянски характер. Налагане на общо название – *българи*.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Значение на покръстването за по-нататъшното развитие на България – вътрешни и външни аспекти. Значение на делото на Константин-Кирил Философ и Методий. Ролята на Кирило-Методиевите ученици за съхранение и утвърждаване на тяхното дело в България. Личността на княз Борис в бурните събития при покръстването и борбата за автономна Българска църква. Княз Борис и спасяване на славянското богослужение, писменост и книжнина. България – център на славянската просвета и култура. Окончателно изграждане на българската народност.

ХРОНОЛОГИЯ

България при княз Борис I:

846–870 г. Великоморавия при управлението на княз Ростислав.

852 г. Начело на ханството застава хан Борис. Българско пратеничество при Людовик Немски (840–876) в Майнц, известяващо за смяната на престола и за продължаване на добрите отношения между двете страни.

853 г. България скъсва с Людовик Немски и влиза в съюз с великоморавския княз Ростислав (846–870).

853 г. Война между България и Немското кралство. В западните български области нахлуват “франкски” войски и ги разоряват.

853 г. Неуспешен поход на хан Борис срещу хърватския княз Търпимир.

855–856 г. Война между България и Византия. По мирния договор Византия си връща Филипопол, Деветл, Анхиало, Месемврия, областта Загоре.

855–874 г. Сръбските племена започват да приемат християнството от Константинополската патриаршия.

858 г. В Рим папа става амбициозният Николай I, а в Константинопол патриаршеския престол поема Фотий.

862 г. Съюз между хан Борис и Людовик Немски, насочен срещу Великоморавия. Двете страни воюват срещу Великоморавия. Сведение, че хан Борис се съгласява да приеме християнството от немски свещеници.

862 г. Великоморавия сключва съюз с Византия и иска християнски мисионери на славянски език.

863 г. На църковен събор в Рим папа Николай I отнема патриаршеския сан на Фотий и го обявява за отлъчен от църквата.

863 г. есента. В българските земи настъпва суша, глад, страната е разтърсвана от земетресения. Византия започва война с България. Българите са победени. Между двете страни е сключан т.нар. “дълбок мир“. Условия на мира – приемане на християнството от Византия и скъсване на съюза с Немското кралство. На България е върната областта Загоре без пристанищата Месемврия и Анхиало.

863 краят или началото на 864 г. Хан Борис се покръства и приема името Михаил – на кръстника си, византийския император Михаил III (842–867). С това той става и “духовен син” на византийския император. Първоначално в кореспонденцията с Византия е титулуван като “архонт”. По-късно приема и славянската титла “княз”, което може да се тълкува като скъсване с българската езическа традиция. Начало на масовото покръстване на българи и славяни.

864 г. “Послание до княза на България Михаил – в какво се състои работата на един княз“ на патриарх Фотий (858–867, 877–886) до княз Борис в отговор на въпросите на княз Борис за новата религия.

865 г. Бунт на 52 български боляри от десет комитата срещу покръстването. Наказани са със смърт, заедно с целите им родове.

866 г. 29 август. Българско пратеничество в Рим при папа Николай I (858–867), начело с кавхан Петър и боилите Йоан и Мартин, със 115 въпроса за устройството на Българската християнска църква. Борис иска от папата книги със светски закони, богослужебни книги и наръчник по църковно право. Един от основните въпроси е за възможността българската църква да получи ранг на независима патриаршия.

866 г. Българско пратеничество в Регенсбург при Людовик Немски с искане за изпращане на епископи и свещеници.

866 г. 13 ноември. Папа Николай I връчва 106 отговора на изпратените от княз Борис 115 въпроса за устройството на Българската църква. Въпросите обхващат няколко групи питання – църковно-канонични, религиозно-обредни, правно-наказателни, за държавно-административното устройство, битови, като на практика засягат всички страни от живота на едно християнско общество и неговата държава. Главното искане за самостоятелна църква е отхвърлено с обещанието въпросът да се разгледа в бъдеще. Отговорите са подготвени от Анастасий Библиотекар, игумен на манастира “Санта Мария Транстевере”.

866 г. есента. В България пристига първото пратеничество на папа Николай I – епископите Формоза Портуенски и Павел Популонски. Заедно с тях пътува пратеничество до константинополския патриарх, в което влиза дякон Марин.

866–870 г. Византийските свещеници са изгонени от България. Римските епископи започват ново покръстване, ръкополагат низши български духовници. Полага се началото на църковното устройство на Българската църква.

867 г. началото. В България пристигат немски духовници начело с епископа на Пасау – Херменрих.

867 г. лятото. Патриарх Фотий реагира бурно на идването на римски свещеници в България и прогонването на византийските духовници. Отправя окръжно послание да всички източни църкви с обвинения срещу римския папа. На църковен събор в Константинопол папа Николай I е анатемосан.

867–869 г. Писмо на император Михаил III до княз Борис с упори за обвързването му с Рим. Няколко византийски пратеничества до Борис по въпроса за Българската църква.

867 г. На църковен събор на източните църкви в Константинопол патриарх Фотий анатемосва папа Николай I.

867 г. втората половина. Българско пратеничество в Рим с искане Формоза Портуенски да бъде ръкоположен за архиепископ на България и да бъдат изпратени по-низши духовници. Папата отказва ръкополагането на Формоза и предлага на Борис избор между Павел Популонски и двама други епископи.

867 г. Умира папа Николай I. Новият папа Адриан II (867–872) поддържа решението на предшественика си да не се дава независимост на Българската църква.

867 г. 24 септември. Михаил III е убит и на негово място на византийския престол застава Василий I Македонец (867–886) – първият представител на новата Македонска династия. По време на военната кампания на хан Крум в Тракия, неговото семейство е било преселено в Отвъддунавска България, откъдето се връща през 837 г.

867 г. След смяната на престола патриарх Фотий е отстранен и на негово място патриарх става Игнатий.

867–868 г. След завръщането на епископите Формоза Портуенски и Павел Популонски следва нова молба от княз Борис за български архиепископ да бъде ръкоположен дякон Марин или Формоза Портуенски. Адриан II отказва и предлага поддякон Силвестър, който пътува до България. Този избор е отхвърлен от Борис и пратениците на Адриан се връщат в Рим.

868 г. Подобряване на отношенията между Адриан II и константинополския патриарх Игнатий.

869 г. крайт и началото на 870 г. Църковен събор в Константинопол, на който присъстват и пратеници на римския папа. Присъстват представители на Римската църква, Константинополската, Ерусалимската, Александрийската и Антиохийската патриаршия. (Този събор е смятан от римската църква за Осми вселенски събор).

870 г. 4 март, император Василий I приема участниците в събора. В присъствието на български представители (кавхан Петър, ичиргу-боила Стасис, кан-богатура Сондоке, кан-таркана Илия, самписите Пресиян и Алексей Хунол) се решава въпросът за принадлежността на Българската църква към Константинополската патриаршия.

870 г. Западното духовенство напуска България, писмо на княз Борис до папа Адриан II.

870 г. В България пристига ръкоположеният от константинополския патриарх Игнатий за глава на Българската църква архиепископ Йосиф (Стефан) заедно с няколко епископи и други византийски презвитери и монаси. Следващите архиепископи до 918 г., Сергей, Григорий и Леонтий са българи и са избрани от Синода на Българската архиепископия. Постепенно изграждане на Българската архиепископия по подобие на Константинополската патриаршия. Сведения за седем епископства (Доростолска, Плъвдивска, Средечка, Охридска, Брегалнишка, Моравска, Провадийска). Седалище на главата на Българската църква става Дръстър, стар християнски религиозен център.

870 г. Неуспешен поход на българите срещу сръбските племена. Пленени са Владимир-Расате и 12 велики боляри. Мирът между българи и сърби е възстановен след лична среща между Борис и сръбския жупан Мутимир и размяна на подаръци.

872–874 г. Новият папа Йоан VIII (872–882) изпраща две послания до княз Борис, опитвайки се да го убеди да се присъедини отново към Римската църква.

877 г. След смъртта на Игнатий за константинополски патриарх е избран отново Фотий.

878–879 г. Папа Йоан VIII изпраща нови писма и пратеничество до княз Борис, но Борис не иска да скъса с Константинопол.

879 г. крайт и началото на 880 г. Църковен събор (т.н. Фотиев събор) в Константинопол с представители и на Българската църква. На **24 декември** съборът решава константинополският патриарх да не ръкополага епископите в Българската църква, нито да изпраща омофор (знаци на епископско достоинство), а българските свещеници да не фигурират в епархийските списъци на Константинополската патриаршия. С това окончателно се признава автокефалността на Българската църква.

882 г. Папа Йоан VIII отправя ново послание до княз Борис с увещания Българската църква да се присъедини към Рим. Посланието остава без отговор.

883–885 г. Съюз между България и Арнулф, управител на Панония (завладяна от немците след смъртта на княз Коцел), насочен срещу Великоморавия. Български войски опустошават граничните области на Великоморавия.

885 г. Новият папа Стефан V (885–891) обявява назначението на Горазд за архиепископ за незаконно. За архиепископ е ръкоположен Вихинг. Забранени са литургиите и свещените служби на славянски език. Разрешени са само проповедите и разясненията на евангелските текстове. Наредено е славянското духовенство да бъде прогонено от църквата и дори от държавата.

Делото на Св.Св. Константин-Кирил и Методий:

815 г. Роден Методий в Солун.

826 (827) г. Роден Константин-Кирил в Солун.

843 г. Константин постъпва в Магнаурската школа в Константинопол. Там негов учител е бъдещият патриарх Фотий.

843–851 г. Методий е управител на военноадминистративна област, населена със славяни.

846–870 г. Великоморавия при управлението на княз Ростислав.

847 г. Константин побеждава в диспут сваления патриарх Анис (Йоан Граматик), привърженик на иконоборството.

850 г. Константин става библиотекар в патриаршеската библиотека към църквата “Св. София” в Константинопол и преподавател в Магнаурската школа. Там добива прозвището Философ.

851 г. Методий става монах в манастир в планината Олимп в Мала Азия, по-късно игумен в манастира Полихрон, близо до Мраморно море.

855 г. Заедно с бъдещия патриарх Фотий Константин участва в църковна и дипломатическа мисия при сарацините.

855 г. Константин-Кирил се оттегля в манастира Полихрон при брат си Методий.

855 г. и по-късно. Константин и Методий създават славянската азбука (глаголицата) и превеждат част от свещените книги на славянски език.

855 г. Покръстителска мисия на Константин-Кирил сред славяните по р. Брегалница. Покръстени са около 54 000 славяни.

855–874 г. Сръбските племена започват да приемат християнството от Константинополската патриаршия.

860 г. Княз Ростислав се обръща с молба към папа Николай I да му изпрати свещеници, които да проповядват християнството във Великоморавия на славянски език. Папата отказва, вероятно поради липса на подготвени славянски проповедници.

860 г. Църковна и дипломатическа мисия на Константин и Методий при хазарите. По време на мисията намират мощите на римския епископ св. Климент (92–101).

861 г. Църковна и дипломатическа мисия на Константин при аланите. След тези мисии Константин се връща към преподавателска работа в Магнаурската школа, а Методий – в манастира Полихрон.

861–874 г. Панонско княжество при управлението на княз Коцел.

862 г. Великоморавия сключва съюз с Византия и иска християнски мисионери на славянски език.

862–863 г. Константин-Кирил и Методий превеждат на славянски основните богослужбени книги (Изборно (Неделно) евангелие, Апостола (избрани места от Деянията и Посланията на апостолите), Псалтира, Молитвослова, Октоиха и Постния синод) и част от текстовете на Библията.

863 г. есента. Константин-Кирил, Методий и техни ученици пристигат във Велеград, столицата на Великоморавия. Полагат се основите на първата славянска книжовна школа.

867 г. Папа Николай I кани Константин-Кирил и Методий да посетят Рим заедно със своите ученици.

867 г. пролетта. Константин-Кирил, Методий и част от техните нови моравски ученици заминават за Константинопол, за да бъдат посветени моравците в църковни санове. Братята остават шест месеца в Панония при княз Коцел и обучават 50 нови ученици. При престой във Венеция Константин-Кирил влиза в спор с привърженици на триезичната догма и защитава правото на съществуване на славянската писменост и книжнина. След като вземат от Константинопол мощите на св. Климент Римски, заминават за Рим по покана на папа Николай I.

867 г. декември. Константин-Кирил и Методий пристигат в Рим. Новият папа Адриан II (867–872) освещава славянските богослужбени книги. Ръкоположени за свещеници (презвитери) са Горазд, Климент, Наум и Ангеларий; други от учениците на братята – за дякони, поддякони и четци. Константин-Кирил, Методий и техните ученици извършват литургии и моления в различни римски църкви. В Рим Константин пише съчинението си “Написание на правата вяра”.

869 г. 14 февруари. Константин-Кирил умира след кратко боледуване. Преди смъртта си приема монашески обет и името Кирил. Погребан е в римската църква “Сан Клементе”.

869 г. В була на Адриан II се разрешава да се четат на славянски литургии и други богослужбени книги, но след като се прочитат на латински. Методий е ръкоположен за архиепископ на славяните в Панония и папски легат в нея. Установява се в Блатноград, столицата на Панония.

869–870 г. След известни конфликти при новия княз Светополк във Великоморавия се засилва немското църковно и политическо влияние.

870 г. ноември. Методий се явява на немски църковен събор в баварския град Регенсбург с обвинението, че проповядва и служи в чужд диоцез. Методий е осъден и изпратен в бенедиктински манастир в швабския град Елванген, където остава от декември 870 до май 873 г.

873 г. Отношенията между папата и немското духовенство се изострят. По заповед на папата през септември Методий е освободен от манастира и ръкоположен за архиепископ

на Великоморавия със седалище Велеград. Усилена книжовна дейност на Методий и неговите ученици. Полагат се основите на самостоятелна Моравска църква.

879 г. лятото. Папа Йоан VIII (872–882) забранява богослужението на славянски език във Великоморавия. Разрешени са само проповед и беседа на славянски език. Методий продължава богослужението.

880 г. началото. Методий е изправен пред църковен съд в Рим. Той изразява преданост към Римската църква и догми и поддържа искането си да се извършват литургии на славянски език.

880 г. лятото. Йоан VIII позволява да се четат на славянски език само проповедите и деянията на Исус Христос.

881 г. края и началото на 882 г. Методий пристига в Константинопол по покана на император Василий I Македонец. Няколко от неговите ученици, снабдени със славянски богослужбни книги остават в Константинопол. (Съществува предположение, че Методий и учениците му минават през България, а останалите в Константинопол ученици са изпратени при княз Борис.) След добрия прием Методий се връща във Великоморавия.

883–885 г. Методий и учениците му превеждат от гръцки нови богослужбни книги и част от съчиненията на Константин-Кирил Философ. Броят на учениците му надвишава 200 души. Постепенно засилване влиянието на немското духовенство.

885 г. 6 април. Методий умира във Велеград. Погребан е в местната съборна църква. Оставя за свой приемник Горазд.

885 г. Новият папа Стефан V (885–891) обявява назначението на Горазд за архиепископ за незаконно. За архиепископ е ръкоположен Вихинг. Забранени са литургиите и свещените служби на славянски език. Разрешени са само проповедите и разясненията на евангелските текстове. Наредено е славянското духовенство да бъде прогонено от църквата и дори от държавата.

885 г. Разправа на немското духовенство с учениците на Константин-Кирил и Методий. Горазд, Лаврентий, Климент, Наум, Ангеларий и други ученици са оковани във вериги и затворени. По-късно, през зимата, са прогонени от Великоморавия.

Краят на управлението на княз Борис I:

886 г. началото. Климент, Наум и Ангеларий пристигат в българската крепост Белград и оттам са съпроводени до Плиска. Там Ангеларий скоро умира. Други от учениците са продадени в робство във Венеция, откупени и заведени в Константинопол при император Василий I. Част от тях са изпратени от императора в България.

886 г. Презвитер Климент заминава за областта Кутмичевица. Главен център на неговата дейност става Охрид. За няколко години обучава повече от 3500 ученици в своята Охридска книжовна школа.

889 г. Княз Борис се отказва от престола и се оттегля в манастир. Възкачва се първият му син – княз Владимир Расате.

892–893 г. Съюз между княз Владимир Расате, немския крал Арнулф (887–899) и папа Формоза (891–896), насочен срещу Великоморавия. България поема задължението да не изнася сол за Великоморавия от солниците си в Трансилвания. Тази политика на княз Владимир Расате с известна антивизантийска насоченост е съпроводена с опити за езическа реакция.

893 г. есента. Борис излиза от манастира и организира свалянето от престола на княз Владимир Расате. Той е ослепен и хвърлен в затвор. На народен събор в Преслав е обявено качването на престола на третия син на Борис – княз Симеон, столицата е преместена от Плиска в Преслав. Взето е и решение славянският език да стане държавен и църковен.

893 г. Презвитер Наум е изпратен в Охрид, за да замести Климент след неговото ръкополагане за епископ.

900 г. Наум се оттегля в охридски манастир, наречен по-късно “Св. Наум“.

907 г. 2 май. Умира княз Борис. Скоро след това той е канонизиран като светец на Българската църква.

910 г. 23 декември. Наум умира. Погребан е в манастирската църква.

916 г. 27 юли. Климент умира в Охрид. Погребан е в църквата на манастира “Св. Пантелеймон“.

ПОЛИТИЧЕСКО И КУЛТУРНО МОГЪЩЕСТВО НА БЪЛГАРИЯ ПРИ ЦАР СИМЕОН (893–927)

УВОД. Приемането на християнството и славянската писменост и богослужение, процесът на оформяне на българската народност – предпоставки за политическо и културно развитие на България в края на IX и началото на X в. Ролята на княз Борис в промените през втората половина на IX в.

I. ПОЛИТИЧЕСКО РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРИЯ ПРИ ЦАР СИМЕОН

Опит за езическа реакция. Оттегляне на княз Борис от престола. Политика на княз Владимир Расате – съюз с Немското кралство, опити за възстановяване на старата религия и опозиция срещу християнството. Връщане на княз Борис. Сваляне на княз Владимир Расате. Народен събор в Преслав през 893 г. Княз Симеон на престола. Преместване на столицата от Плиска в Преслав. Въвеждане на славянския език като официален в държавата и църквата.

Първи период от външната политика (894–904). Сведения за Симеон преди заемането на престола. Българо-византийската война (894–896) – причини, ход – намеса на маджарите на страната на Византия, съюз на българите с печенегите, битка при Булгарофигон, мирен договор с Византия.

Нови военни сблъсъци между двете страни и териториално разширяване на България на югозапад до края на IX в. Мирен договор от май 902 г. Превземане на Солун от арабите (29–31 юли 904 г.). България получава част от Драчка област, част от Южна Македония и територии на юг от Странджа. Договор за границата между двете страни, минаваща на 20 км от Солун. (Надпис от с. Наръш, дн. Неа Филадельфия.)

Втори период от външната политика (913–927). Вътрешна династична криза във Византия. Симеон – стремеж за превземане на Константинопол и създаване на българо-византийска империя.

Военни кампании. Войната от август 913 г., мирни преговори, прием в императорския дворец, коронясване на Симеон за “василевс” (цар) планове за династичен брак и последиците от него. Мечтата на Симеон за престола в Константинопол.

Разтрогване на договора и нови военни действия през 914 г. в теми Тракия и Македония, превземане на Адрианопол, нахлуване в теми Драч и Солун през 915 г. Византийски опити за коалиции със сърби, маджари, печенеги. Българската победа при Ахелой (20 август 917 г.), следващи набези на цар Симеон и последици от тези събития. Издигане на Българската архиепископия в патриаршия и коронясване на Симеон – “В Христа Бога самодържец на всички българи и ромеи.” Българо-сръбските отношения след битката при Ахелой.

Идването на Роман Лакапин на престола в Константинопол – край на мечтата на цар Симеон. Византийски предложения за преговори (император Роман Лакапин и патриарх Николай Мистик). Военна и дипломатическа кампания на цар Симеон с крайна цел завладяване на Константинопол – военни действия, преговори с арабите, отношения със сърбите. Среща на цар Симеон и император Роман Лакапин (9 септември 923 г.). Покоряване на Сърбия и неуспешна война с хърватите. Преговори с Рим за признаване на царската титла на Симеон и издигане на архиепископ Леонтий за патриарх. Смъртта на цар Симеон (27 май 927 г.). Стремежът на цар Симеон към Константинопол – реалност или мечта. Оценка на военната дейност на цар Симеон – резултати и последици.

II. “ЗЛАТЕН ВЕК“ НА БЪЛГАРСКАТА КУЛТУРА

Предпоставки за “Златния век“ на българската култура. Утвърждаване на християнството и характера на новата култура. Значението на славянската писменост, книжовните школи, кирилицата за разпространение на образованието. Ролята на Византия като европейски културен център – положително и негативно влияние.

Строителство, архитектура, приложно изкуство. Изграждането на новата столица Преслав (строен с помощта на византийски архитекти) – характер и планировка на града, крепостни съоръжения, “външен“ и “вътрешен“ град, дворцов комплекс, светска и църковна архитектура (Кръглата църква), вътрешна и външна украса. Пространството извън “външния град“. Преславска каменна пластика и рисувана керамика. Други художествени занаяти – златарство. Преславското съкровище от 1978 г. (част от него – диадема, огърли-

ци, медальони, обеци, висулки от огърлици, копчета, пръстени, плочки от 14–22-каратово злато с висша техника “клетъчен емайл“, предназначен за аристокрацията; датировка – средата на Х в.)

Книжнина, книжовници, произведения. Преслав като нов културен център. Ролята на цар Симеон и неговото обкръжение (Константин Преславски, Йоан Екзарх, Черноризец Храбър, презвитер Григорий, Тудор Дуксов, презвитер Йоан и др.) за развитието на културата.

Книжнина с проповеднически и поучителен характер: Климент Охридски и Йоан Екзарх с много слова и поучения по повод различни християнски празници и за отделни светци; Константин Преславски – “Учително евангелие“, Симеоновият сборник “Златоструй“ (подбрани слова на св. Йоан Златоуст).

Книжнина с християнско-популяризаторски характер: Йоан Екзарх – “Небеса“ (“Точно изложение на християнската вяра“ – превод по част от “Извор на знанието“ на Йоан Дамаскин); Константин Преславски – “Черковно сказание“ (статия от “Учително евангелие“) и негов превод на “Четири слова против арианите“ от Атанасий Александрийски.

Книжнина с познавателен характер: т. нар. Светославов сборник и Симеонов сборник (от 1076 г.); Йоан Екзарх – “Шестоднев“.

Книжнина с публицистичен и апологетичен характер: Черноризец Храбър – “За буквите“; Константин Преславски – “Историкии“, “Азбучна молитва“, “Проглас към евангелието“; анонимната “Похвала за цар Симеон“; жития, хроники, светска и църковна поезия. Първи разкази – анонимните “Чудото на св. Георги с българина“ и “Чудото с българина Климент“.

Книжовници от Преславската школа: Константин Преславски (епископ на Преслав) – “Учително евангелие“ от 893–894 г. – съдържа: “Азбучна молитва“, “Поучителни беседи“ (51 на брой, оригинална е само 42 беседа), “Черковно сказание“ (превод на труда на константинополския патриарх Герман (715–730), “Историкии“; превод на “Четири слова против арианите“ от Атанасий Александрийски, преписан по-късно от Тудор Дуксов; “Проглас към евангелието“ (има мнение, че негов автор е Константин-Кирил Философ).

Йоан Екзарх (екзарх в Българската църква) – “Шестоднев“ – самостоятелна преработка на по-стари шестодневи от Григорий Богослов, Василий Велики, Григорий Ниски и др. В Шестото слово се дава описание на преславските дворци и княз Симеон; “Небеса“ (“Точно изложение на християнската вяра“ – превод по част от “Извор на знанието“ на Йоан Дамаскин). Създава първата граматика на славянски език

Черноризец Храбър – “За буквите“.

Цар Симеон – три сборника: “Златоструй“ (подбрани слова на св. Йоан Златоуст); сборник от 915 г. с преведени от гръцки език 383 статии, пренесен в Русия, преписан от дякон Йоан през 1073 г. за княз Светослав (т. нар. Светославов сборник); сборник, преписан в Русия през 1076 г.

Тудор Дуксов, син на Борисовия брат Докс – преписва превода на Константин Преславски “Четири слова против арианите“ през 907 г.

Презвитер Йоан – превежда житието на Антоний Велики от Атанасий Александрийски и житието на ученика на апостол Петър – Панкратий.

Презвитер Григорий, познат по приписката към превода на Осмокнижието.

Анонимен автор – стихотворението “Похвала за цар Симеон“.

Анонимен автор на най-старото житие на Наум.

Поява и развитие на апокрифната литература – характер и разпространение (25 забранени апокрифа в Светославовия сборник).

Характер на старобългарската книжнина. Религиозна и светска тематика. Преводна и оригинална литература. Отношение към преводаческата дейност. Въпросът за византийското влияние.

Значение на старобългарската литература. България – център на славянската писменост и култура.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Оценка на личността на цар Симеон, усилията му за превземане на Константинопол и мечтата за византийския престол. “Златният век“ на българската култура – постижение на средновековната българска книжнина. България се издига за кратко като хегемон в Югоизточна Европа.

ХРОНОЛОГИЯ

852–889 г. Управление на княз Борис Михаил.

867–1056 г. Управление на Македонска династия във Византия.

878 г. Симеон е изпратен да учи в Константинопол. Кремонският епископ Лиудпранд, пратеник на император Отон II в Константинопол през 968 г., съобщава, че “още като малък Симеон бил изучил във Византия ораторското изкуство на Демостен и логизмите на Аристотел“, а по-късно станал монах. Заради високата му образованост самите ромеи го наричат “емиаргос” (полугрък).

886 г. На престола в Константинопол застава Лъв VI Философ (886–912). Фотий е свален от патриаршеския престол и изпратен на заточение. Лъв VI продължава работата на баща си Василий I по кодифицирането на византийското право и издава нов кодекс от 6 тома – Василики (Императорски закони). Т. нар. Шестокнижие представлява един от най-големите сборници на византийското законодателство.

886 г. Вероятно Симеон се връща в Плиска.

889–893 г. Управление на княз Владимир Расате.

893 г. есента. Борис излиза от манастира и организира свалянето от престола на княз Владимир Расате. Той е ослепен и хвърлен в затвор. На народен събор в Преслав е обявено качването на престола на третия син на Борис – княз Симеон, столицата е преместена от Плиска в Преслав. Взето е и решение славянският език да стане държавен и църковен.

893–927 г. Управление на цар Симеон (роден около 863–864 г., наречен по този повод “син на мира“).

893 г. Климент е ръкоположен за “пръв епископ на български език“ в областта Драгувития (земите северно от Солун) и Велика (Западните Родопи и долината на Места с главен град Тивериупол (Струмица). Освен това е назначен и за екзарх “да надзирава и третия дял от българското царство“ (Македония и Родопската област).

894–896 г. Българо-византийска война. Под натиска на василиопаторът Стилиан Зауцас, тъст на императора, правото да събират митата от българските стоки е закупено от Козма и Ставракий, двама търговци от Атика, като тържището е преместено от Константинопол в Солун. Това е удар върху българската търговия и пречка за развитието на търговските връзки между двете страни.

894 г. Битка в тема Македония. Поражение на ромеите. Пленени са много хазари, служещи в императорската гвардия. Част от тях, с отрязани носове са върнати на императора.

894–895 г. Византия подтиква маджарите да нападнат българските земи. Византийският флот прекарва маджарите през Дунава и те опустошават Североизточна България, след което се оттеглят.

895 г. княз Симеон нарежда да се прегради устието на Дунава, но византийският флот разкъсва преградите и маджарите нахлуват отново в Североизточна България, като дори заплашват Преслав. Княз Борис излиза от манастира и организира войска за отблъскването на маджарите. Княз Симеон е принуден да се затвори с войските си в крепостта Дръстър. Преговори с византийския дипломат магистър Лъв Хиросфакт, изолиран в крепостта Мундрага. Запазени са 14 писма, разменени между него и княз Симеон

896 г. пролетта. Българи и печенегите нанасят поражение на маджарите, които са принудени да напуснат територията около Буг и Днестър и се придвижват към Централна Европа, където отсядат и по-късно организират своя държава.

896 г. Временно примирие между България и Византия, при което са разменени военнопленници. България освобождава около 120 000 ромеи срещу пленени българи.

896 г. лятото. Победа на българите над ромеите при Булгарофигон (дн. Баба Ески).

896 г. Сключване на мирен договор между България и Византия. (Според други автори мирът е сключен през лятото на 899 г. (“Тактика на Филотей“.)

901–902 г. Българите овладяват 30 крепости на югоизток от Драч. По-късно, след продължителни преговори, тези крепости са върнати на Византия.

902 г. 4 май. Сключен е мирен договор между България и Византия.

904 г. 29–31 юли. Арабите под ръководството на византийския ренегат Лъв Триполитански след тридневна обсада превземат Солун, ограбват го и отвеждат със себе си 22 хил. пленници.

904 г. Опит на княз Симеон да превземе Солун; Наръшки надпис (дн. Неа Филадельфия, на 22 км северозападно от Солун). Нов мирен договор - българската граница стига почти до Солун.

905 г. 17 или 18 май. Роден е Константин VII Багренородни.

906 г. Епископ на Преслав става Константин.

907 г. 2 май. Умира княз Борис Михаил

907 г. Русите, предвождани от княз Олег, нападнат Константинопол.

910 г. 23 декември. Умира Наум

911 г. Русите, начело с княз Олег, нападат отново Константинопол. Империята сключва с тях договор, уреждащ политическите и търговските отношения.

911 г. 3 юни. Малолетният Константин VII Багренородни е коронясан за съимператор на баща си.

912 г. 12 май. Умира император Лъв VI Философ (886–912), за съимператор на малолетния Константин VII Багренородни (911–959) е провъзгласен чичо му Александър I (912–913).

913 г. След отказ на император Александър I да плати данъка на България започва нова война на Симеон срещу Византия. Скоро след това Александър I умира (6 юни 913 г.). Съставя се регентство начело с патриарх Николай Мистик.

913 г. август. Българските войски стигат пред Константинопол, сключва се мирен договор и споразумение за брак между малолетния Константин VII Багренородни и дъщеря на Симеон. На прием във Влахернския дворец в присъствието на императора княз Симеон е коронясан за “василевс“ (цар) на българите от патриарх Николай Мистик, но не с короната на империята, а с епириптария на патриарха. Новата титла издига Симеон като “духовен брат” на императора, за разлика от баща му, третиран от Византий като “духовен син”. Макар и по-ниска от императорската, тази титла, заедно с проектирания годеж, му давала възможност да претендира за престола в Константинопол.

913 г. октомври. Императрицата-майка Зоя Карбонопсина се връща в Константинопол.

914 г. февруари. Зоя Карбонопсина взема властта в свои ръце и отстранява патриарх Николай Мистик от регентството. Императрицата-майка отказва да признае титлата на Симеон и отхвърля плана за годеж между неговата дъщеря и Константин VII.

914 г. лятото. Български войски опустошават тема Тракия и тема Македония (Югозападна Тракия) и превземат Адрианопол (септември).

914–915 г. Български отряди нахлуват в Драчката и Солунската тема.

916 г. 27 юли. Умира Климент Охридски.

917 г. юни. Византия сключва мир с Арабския халифат и освобождава силите си за борба срещу цар Симеон.

917 г. Опити на византийската дипломация да се привлечат маджарите и сръбския княз Петър Гойникович. По същото време стратегът на Херсон Йоан Вогас води преговори с печенегите за съвместни действия срещу България. Цар Симеон успява да привлече на своя страна маджарите и печенегите и с това се разбива проектираната от Византия анти-българска коалиция.

917 г. 20 август. Победа на българите в битката при р. Ахелой. Византийската армия, командвана от domestik Лъв Фока е изтласкана към морето от тежката конница на българите, по-голямата част от ромеите са посечени.

917 г. началото на септември. Ново поражение на ромеите в нощна битка при Ката-сирти, близо до Константинопол.

917 г. На църковен събор Българската архиепископия става самостоятелна патриаршия. Архиепископ Леонтий е провъзгласен за патриарх. Новата титла на владетеля – “Симеон в Христа Бога самодържец на всички българи и ромеи“. (Според проф. В. Златарски това става през 918 г.)

917 г. Поход на кавхан Теодор Сигрица и Мармаис срещу сърбите. Княз Петър Гойникович е заловен и отведен в България, където умира. Цар Симеон поставя на сръбския престол Павел Бранович.

918 г. Български войски начело с цар Симеон нахлуват в Елада, разрушават Тива, отвеждат част от населението и прогонват друга част в Пелопонес и Егейските острови.

919 г. 24 март. Друнгарият на флотата Роман Лакапин взема властта в Константинопол, отстранява императрицата-майка Зоя, омъжва дъщеря си Елена за Константин VII Багренородни и получава титла василеопатор. На 24 септември 920 г. Роман Лакапин е провъзгласен за кесар, на 17 декември 920 г. – за съимператор, на 20 май 921 г. обявява сина си Христофор за съимператор. Това слага край на мечтата на цар Симеон да седне на престола в Константинопол.

920–944 г. Управление на византийския император Роман Лакапин.

920 г. есента. Български войски достигат Дарданелите и гр. Лампсак в Мала Азия.

920 г. Патриарх Николай Мистик изпраща писма до цар Симеон, кавхан Теодор и главата на Българската църква с молба да се спрат военните действия. Поискана е лична среща със Симеон в Месемврия, която е отказана. До 925 г. патриарх Николай Мистик отправя до цар Симеон 26 писма с молби за помирение, но без успех.

921 г. началото. В едно от писмата си до цар Симеон патриарх Николай Мистик му предлага негов син или дъщеря да сключат брак с дъщеря или син на Роман Лакапин. цар Симеон не отговаря на предложението и продължава войната.

921 г. След продължителна обсада българите превземат Адрианопол.

921 г. между 11 и 18 март. Българска победа при Пиги (дн. Балъкль).

921 г. Българска намеса в междоусобици в Сърбия. Провизантийски настроеният княз Захарий е победен от Павел Бранович и изпратен в България. По-късно Захарий с българска помощ сваля Павел Бранович и застава на престола.

922 г. Български войски опустошават гр. Виза, близо до Константинопол.

922 г. Пратеничество на цар Симеон при арабския фатимидски халиф Убайдаллах Ал Махди с предложение за съвместни действия за превземане на Константинопол по море (арабска флота) и по суша (български войски). На връщане българските и арабските пратеници са заловени и съюзът пропада. Втори неуспешен опит за контакт с флота на Тамал Ад Дулафи на егейското крайбрежие.

923 г. Влошаване на българските отношения със сърбите. Княз Захарий разбива българските войски и обезглавява кавхан Теодор Сигрица и Мармаис.

923 г. 9 септември (според други автори през 924 г.). След предварителни преговори с патриарх Николай Мистик се провежда среща между цар Симеон и император Роман Лакапин в предградията на Константинопол Космидион.

924 г. Война със Сърбия и присъединяването ѝ към България.

924–925 г. В писмо до цар Симеон император Роман Лакапин съобщава, че 20 000 българи са напуснали страната си и са се настанили на византийска територия. Запазени са три писма на Роман Лакапин до цар Симеон.

926–927 г. Неуспешна война с хърватския крал Томислав (910–928).

926 г. втората половина. Преговори с епископ Маделберт и Йоан, дук на Кума, пратеници на папа Йоан X, за признаване на царската титла на Симеон и патриаршеското достойнство на Българската църква.

927 г. 27 май. Цар Симеон умира от сърдечен удар.

БОРБА ЗА ЗАПАЗВАНЕ НА НЕЗАВИСИМОСТТА НА БЪЛГАРСКОТО ЦАРСТВО

УВОД. Оценка на личността на цар Симеон, усилията му за превземане на Константинопол и мечтата за създаване на българо-византийска империя. “Златният век“ на българската култура – постижение на средновековната българска мисъл. България се издига за кратко време като хегемон в Югоизточна Европа.

I. БЪЛГАРИЯ ПРИ ЦАР ПЕТЪР (927–970) И БОРИС II (970–972)

Положението на България след смъртта на цар Симеон (икономическо, военно, социално, културно). Поход на Петър в Тракия. Промяна на политиката спрямо Византия. Преговори и сключване на 30-годишен мирен договор (дълбок мир) с нея през 927 г. Признаване на царската титла на българския владетел и патриаршеската титла на българския архиепископ Леонтий. Възстановяване независимостта на Сърбия през 928 г. (по други данни през 931 г.). Борба между привърженици на военната политика на Симеон и мирната политика на Петър – бунтове на останалите Симеонови синове срещу Петър (928 г. – Иван, 930 г. – Михаил). Походи на маджари (934 г., 943 г., 948 г., 958 г., 962 г.). Отблъскване на печенежко нападение през 943 г. Подновяване на мира с Византия през 963 г. Мирен договор с маджарите.

Развитие на Българската църква през X в, поява на отшелничеството. Поява и развитие на богомилството.

Влошаване на отношенията между Византия и България и кратък поход на византийски войски в Тракия. Византия, Киевската държава и България. Поход на руския княз Светослав през 968 г. Превзети са 80 крепости в Източна България. Оттегляне на Светослав поради опасност от печенегите. Подобряване на отношенията между България и Византия. Нов поход на Светослав (969–970). Смяна на престола в Константинопол – император Йоан Цимисхий. Смъртта на Петър. Борис II (970–972) застава на престола. Обсада на Преслав от русите и падането му. Светослав продължава похода в Тракия и превзема Филипопол. Фактическо управление на Преслав от руси. Поражение на Светослав от византийска войска при Аркадиопол (Люлебургас). Поход на Йоан Цимисхий през 971–972 г. в България и превземането на Преслав. Светослав се оттегля от Дръстър, по-късно на път към Киев е убит от печенегите. Борис II е пленен, отведен в Константинопол и лишен от царска титла. Патриарх Дамян е низведен в сан от Йоан Цимисхий, Българската патриаршия е закрыта, но според българите тя продължава да съществува. Установяване на византийски

контрол върху източните български земи. Оценка на управлението и личността на цар Петър. Канонизирането му от Българската църква.

II. ЗАПАДНАТА БЪЛГАРСКА ДЪРЖАВА И БОРБАТА ЗА ЗАПАЗВАНЕ НА НЕЗАВИСИМОСТТА НА БЪЛГАРИЯ

Обособяване и укрепване властта на управителя на Средец комит Никола и неговите синове (т. нар. комитопули – Давид в Преспа, Мойсей в Струмица, Арон в Средец, Самуил във Видин) и преместване на центъра на антивизантийската съпротива в западните и югозападните земи. Българският патриарх Дамян се присъединява към тях. Комитопулите се възползват от временната криза във Византия и въстание на болярите Петър и Боян в Североизточна България и освобождават източните български земи. Походи на комитопулите в Тесалия и обсада на Серес. Смъртта на Мойсей и Давид. Смъртта на Борис II на българската граница и обявяване на Роман (976–991) за цар. Самуил остава главнокомандващ. Походи на Самуил в Южна Македония, Тесалия, Тракия, Мизия.

Начало на военната кампания на Василий II срещу България. Неуспешната обсада на Средец и поражение на ромеите при Траянови врата. Самуил наказва със смърт брат си Арон поради опитите му за преговори с ромеите. Превземане на византийските крепости Верея и Сервия. Пленяването на Роман и отвеждането му в Константинопол.

Самуил начело на борбата срещу Византия. Победа на Самуил при Солун. Поход в Южна Гърция и разгром при р. Сперхей. Смъртта на Роман през 997 г. и обявяване на Самуил за цар. Пренасяне на столицата от Преспа в Охрид. Сведения за признаване на царската му титла от Рим. Покоряване на сръбското княжество Дукля (Зета) на Иван Владимир. Брак между княза на Дукля (Зета) – Иван Владимир, и дъщерята на Самуил – Косара. Брак на Гаврил Радомир с дъщерята на унгарския крал Геза. Нова офанзива на Василий II през 1001–1003 г. – превзети са източните български земи, крепостите Верея, Сервия, Видин, Скопие. Неуспешна обсада на Перник. Предаване на Драч на Византия.

Окончателно падане на България под византийска власт. Походът на Василий II през 1014 г. Поражение на българите при с. Ключ. Ослепени са 15 000 души (по други сведения 14 000). Василий II получава прозвището Българоубиец. Смъртта на Самуил. Кратко управление на Самуиловия син Гаврил Радомир (1014–1015), убит през 1015 г. от братовчед си Иван Владислав (1015–1018 г), син на Арон, който застава на престола. Сведения от Битолския надпис. Неуспешна византийска обсада на крепостта Перник. Българска обсада на Драч и смъртта на цар Иван Владислав. Разпадане на държавата, аристокрацията се предава на Василий II. Византийският император тържествено влиза в столицата Охрид. Потушаване на последните огнища на българската съпротива. Край на Първата българска държава.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Причини за падането на България под византийска власт – военно отслабване на държавата, борби за престола, доброволно преминаване на част от българската аристокрация под византийска власт, умелото управление на Василий II Българоубиец. Временно прекъсване на държавното съществуване на България.

ХРОНОЛОГИЯ

927–970 г. Управление на цар Петър.

927 г. Кратък поход на Петър и първия му съветник, вуйчо му Георги Сурсувул, в Тракия. Обсадена е крепостта Виза.

927 г. лятото. Започват преговори между България и Византия за мир. Първоначално те се водят от монаха Калокир в Константинопол и в Месемврия от византийските дипломати Теодосий Авука и Василий Родоски и българина Стефан, близък роднина на цар Петър. След това преговорите са оглавени от Георги Сурсувул, който се среща лично с Роман Лакапин. По-късно в Константинопол пристига и самият Петър.

927 г. началото на октомври. Във Влахернския дворец в Константинопол Петър подписва 30-годишен мирен договор (дълбок мир). Уточнява се границата. Потвърждава се титлата на българския владетел “василевс” на българите, но по специална формулировка, при която отпада частта “поставен от Бога“, което според ромеите означава, че титлата му е дадена по благоволенieto на Византия и той е “духовен син” на византийския император. Под натиска на император Роман Лакапин Константинополската патриаршия признава патриаршеската титла на досегашния български архиепископ Леонтий, но Българската патриаршия остава под нейната каноническа зависимост. Договорът предвижда също раз-

мяна на пленници, установяване на границата според договорите от 896 и 904 г., както и плащането на годишен данък от страна на Византия.

927 г. 8 октомври. В църквата “Св. Богородица при Пиги“ цар Петър сключва брак с Мария, дъщеря на Христофор, най-големия син на Роман Лакапин, който е съимператор и евентуален наследник на престола. В чест на сключения мир Мария приема името Ирина (мир). По-късно този брак е критикуван силно от Константин VII Багренородни.

928 г. (по други данни през 931 г.). Сръбският княз Чеслав бяга от България и възстановява независимостта на Сръбското княжество. Според някои историци това става през 931 г.

928 г. Разкрит заговор на претендента за престола Иван, по-малкият брат на Петър. Иван е заловен, затворен и насила замонашен. По-късно предаден на Византия в рамките на размяната на пленници между двете страни. Иван е освободен от монашеския обет, оженва се за знатна арменка, получава имение в Мала Азия и става част от византийската аристокрация.

930 г. Бунт на претендента за престола Михаил, замонашения първороден син на Симеон, в областта на Долна Струма, подкрепен от част от местното население. Михаил умира внезапно, с което бунтът затихва.

930-931 г. Св. Иван Рилски (870(880)–18 август 946 г.) основава Рилския манастир.

933-956 г. Константинополски патриарх е Теофилакт (син на император Роман Лакапин и вуйчо на Мария-Ирина, съпруга на Петър (933-956)). В отговор на писмо на цар Петър той му изпраща послание, в което се дават обширни сведения за дуалистичните ереси и му дава съвети как да се справи с новопоявилата се ерес - богомилството в българските земи.

934 г., 943 г. Нашествия на маджари в българските и византийските земи.

943 г. Българска войска отблъсква нападение на печенеги в Северна Добруджа.

945 г. 27 януари. След като през декември 944 г. Роман Лакапин е свален от власт от синовете си Константин и Стефан, през януари те са арестувани и изпратени на заточение. На престола в Константинопол остава Константин VII Багренородни (945–959). През 945 г. Константин VII Багренородни обявява за съимператор сина си Роман II.

948 г. Ново нашествие на маджарите през българските земи в Тракия.

955 г. Германският император Отон I разбива маджарите при Аугсбург, на р. Лех. Нападенията им в Централна Европа престават, но отново се възстановяват нападенията на Балканите.

957 г. Константин VII Багренородни посреща в Константинопол руската княгиня Олга, която приема християнството.

959–961 г. Нови маджарски нападения в Тракия. При едно от тях отрядите на маджарите стигат до Константинопол, където са отблъснати с големи усилия.

959–963 г. На византийския престол след смъртта на баща си Константин VII Багренородни остава Роман II (959–963).

963 г. Умира Ирина, съпругата на цар Петър. Подновяване на мирния договор между България и Византия. Синовете на Петър и Ирина – Борис и Роман – са изпратени в Константинопол като заложници за мира.

963 г. На византийския престол се възкачва Никифор II Фока (963–969).

963-966 г. Нападения на маджарите в българските земи.

965 г. Пратеничество на Петър при германския император Отон I.

965-966 г. Договор между България и маджарите, с който те могат да преминават свободно през българските земи при походите си срещу Византия.

967 г. началото. Никифор II Фока отказва да плаща традиционния данък на България и през юни прави военна демонстрация срещу нея в Тракия, но не започва война.

967 г. крайт и началото на 968 г. Византия подтиква киевския княз Светослав Игоревич (964-972) към военни действия срещу България. Преговорите води патриция Калокир, син на херсонския управител. Според византийския летописец Льв Дякон, Калокир, домогащ се до византийския престол, обещал на Светослав в случай на успех да му отстъпи България.

968 г. лятото. Поход на киевския княз Светослав в източните български земи с войска от 60 000 души. Разбита е 30 000 българска войска. Превзети са 80 крепости в Североизточна България. При вестта за поражението цар Петър получава апоплектичен удар, по-късно се замонашва се и се оттегля в манастир. Светослав се оттегля поради опасност от нападения на печенеги над руската столица Киев.

969 г. 10 декември. Никифор II Фока е убит при дворец преврат. На престола застава Йоан Цимисхий (969–976).

969–970 г. Нов поход на Светослав срещу България.

970 г. 30 януари (според други историци смъртта му настъпва през януари 969 г.). Умира цар Петър. Малко преди смъртта си приема монашеска схима. Канонизиран за светец от българската църква. **На престола застава завърналият се от Константинопол Борис II (970–972–976).**

970 г. Подобряване на отношенията между България и Византия. Планиран брак между малолетни български принцеси и синовете на Роман II, малолетните легитимни императори Василий II и Константин VIII.

970 г. Преслав пада след обсада от русите. Царят и семейството му са под руски контрол. При поход в Тракия Светослав с войска от 38 000 руси, българи, маджари и печенеги превзема Филипопол. При последвала битка при Аркадиопол (Люлебургас) е разбит от ромеите под ръководството на Варда Склизир.

970 г. В западните български земи властта преминава в ръцете на синовете на комит Никола, управител на областта Средец – комитопулите Давид, Мойсей, Арон и Самуил.

971 г. Появява се “Беседа на недостойния Козма презвитер за новопоявилата се ерес на богомилите”.

971 г. март. Император Йоан Цимисхий започва поход срещу русите в България по суша и с флот. На 6 април след кратка обсада е превзет Преслав. Походът продължава към Дръстър, където се намира Светослав. Българите масово се присъединяват към Йоан Цимисхий и разгневен от това Светослав екзекутира 300 знатни българи. След продължителна тримесечна обсада на Дръстър и поредица неуспешни сражения в края на юли Светослав е принуден да се оттегли от българските земи. През пролетта на 972 г. по пътя му към Киев, при праговете на р. Днепър, е убит в сражение с печенеги (печенежкият вожд Куря заповядва от черепа му да бъде направена чаша, обкована със сребро). Борис II е пленен и отведен в Константинопол. При триумфа на Йоан Цимисхий на Борис II са отнети знаците на царското достойнство (тиарата, багреницата и червените обувки) и му е дадена дворцовата титла магистър. Брат му Роман е скопен, получава титлата патриций и е назначен за стратег на областта Алидос. В Дръстър Йоан Цимисхий лишава от сан българския патриарх Дамян и закрива Българската патриаршия, но българите продължават да приемат Дамян като патриарх и смятат, че Патриаршията продължава съществуването си. Източните български земи попадат под византийска власт.

971 г. Средец става средище на съпротивата на т. нар. комитопули срещу Византия. Патриарх Дамян пристига в Средец, по-късно резиденция на българските патриарси (Герман (Гаврил), Филип и Давид) стават последователно Воден, Мъглен, Преспа, Охрид.

973 г. (според някои автори през 976 г.) Давид е убит от скитници власи близо до Преспа.

973 г. Германския император Отон I приема тържествено български пратеници и ги обдарява.

976 г. 10 януари. Император Йоан Цимисхий умира. На престола застава Василий II Българоубиец (976–1025).

976 г. Въстание на болярите Петър и Боян в Североизточна България и присъединяване на тази част към западните български земи. (Според някои автори това става през 989–990 г.)

976 г. Мойсей загива при обсада на Сяр.

976 г. Борис II и брат му Роман напускат Византия. На границата Борис II е убит. **Роман (976–991–997) е провъзгласен за цар.** (Според някои автори бягството и смъртта на Борис II става през 978–979 г.)

977–981 г. След петгодишна обсада Лариса е превзета от Самуил. Мощите на някогашния епископ на Лариса св. Ахил са пренесени в Преспа.

986 г. юли. Първи голям поход на император Василий II срещу България. Крепостта Средец е обсадена, но след 20-дневни неуспешни опити да я превземат, ромеите се оттеглят.

986 г. 17 август. Поражение на ромеите при Траянови врата от българите, водени от Самуил, Арин и цар Роман. Василий II едва успява да се спаси, благодарение на арменската си гвардия, като оставя в ръцете на българите целия си обоз, императорската палатка и знаците на императорското достойнство. Проходът е наречен от ромеите Българска клисура. След тази битка българите превземат Верея и Сервия в Южна Македония.

987 г. 14 юни. В местността Разметаница, близо до Дупница Самуил наказва със смърт Арон и неговото семейство, поради опитите му за преговори с ромеите. Оставен е жив само синът му Иван Владислав. (Според някои автори това събитие става през 976 г.)

989 г. Руският княз Владимир оказва военна помощ на император Василий II срещу претендентът за престола Варда Фока. В замяна на това Ана, сестрата на императора е изпратена в Киев и сключва брак с Владимир. Предварително условие за брака е покръстване-

то на Владимир и русите. За първи път порфиrogenета е дадена за съпруга на чужд владетел.

991 г. При военен поход цар Роман е пленен и отведен в Константинопол.

996 г. Победа на Самуил при Солун. При тази битка е пленен Ашот, син на солунския дук Григорий Таронит, който по-късно се жени за Мирослава, дъщеря на Самуил и е изпратен за управител на Драч. Българските войски навлизат в Южна Гърция, стигат до Пелопонес, на връщане са разгромени при р. Сперхей (близо до Термопилите) от новия солунски дук Никифор Уран.

997 г. Цар Роман умира в Константинопол. Край на династията на Крум. **Самуил е провъзгласен за цар от патриарх Филип в Преспа.** Сведения за признаване на царската му титла от Рим.

998 г. Самуил нахлува в Сърбия и завладява княжествата Дукля (Зета) и Требине, напада и опожарява Котор и Дубровник. Князът на Дукля (Зета) Иван Владимир по-късно сключва брак с дъщерята на Самуил Теодора-Косара, и е върнат на престола си. Брак на Гаврил Радомир с дъщерята на унгарския крал Ищван.

1001–1002 г. Василий II превзема източните български земи и крепостите Верея и Сървия.

1003 г. След 8-месечна обсада ромеите превземат Видин. За да ги отклони, по същото време Самуил напада областта около Адрианопол.

1004 г. Василий II превзема Скопие, обсажда без успех крепостта Перник. По същото време Самуил напредва към Солун и при засада пленява солунския управител Йоан Халд.

1005 г. Зетят на Самуил, Ашот, управител на Драч предава крепостта на Василий II.

1006–1014 г. Периодични военни сблъсъци между ромеи и българи.

1014 г. 29 юли. Битка при с. Ключ, поражение на българите, 15 000 войници са ослепени (по други сведения 14 000). Василий II получава прозвището Българоубиец (Булгароктонос).

1014 г. 6 октомври. Цар Самуил умира, след като вижда ослепените войници.

1014 г. 15 октомври. **За български цар е провъзгласен Гаврил Радомир (1014–1015).**

1014–1015 г. Управление на Гаврил Радомир. Виждайки силата на Византия, Гаврил Радомир предлага на Василий II мир, но предложението е отклонено. Убит е от братовчед си Иван Владислав (1015–1018), син на Арон. Убити са също съпругата на Гаврил Радомир и зет му Иван Владимир.

1015–1018 г. Управление на Иван Владислав. Новият цар също се опитва да сключи мир с Василий II, но и това предложение е отхвърлено.

1015 г. Василий II напада Охрид и опожарява царския дворец. Ромеите превземат крепостта Бояна.

1016 г. Василий II повторно обсажда неуспешно крепостта Перник.

1016–1017. Кракра се опитва да влезе в съюз с печенегите, за да отслаби византийския натиск. Опитът остава без успех, тъй като Василий II привлича печенегите на своя страна.

1018 г. февруари. При обсада на Драч цар Иван Владислав е убит.

1018 г. март-април. Василий II навлиза в българските земи. Крепостите се предават една след друга. Василий II тържествено влиза в Охрид. Царица Мария и децата ѝ, както и патриарх Давид са отведени в Константинопол. Българите са покорени окончателно от Византия.

1018 г. април. Престолонаследникът Пресиян, с братята си Алусиян и Арон продължава за кратко съпротивата в планината Томор, но скоро се предава на Василий II. Някои от войводите на Самуил – Ивац, Никулица, Гавра и Елемаг продължават известно време съпротивата, но и те са принудени да се предадат.

1018 г. След покоряването на България под византийска власт са поставени и сръбските княжества Дукля (Зета), Захълме, Рашка и Босна. Хърватското княжество е поставено във васална зависимост. Византия възстановява напълно господството си на Балканския полуостров.

1018 г. краят – началото на 1019 г. Василий II празнува последователно своята победа над българите в църквата “Св. Богородица“ (Партенона) в Атина и в църквата “Св. София“ в Константинопол с тържествени молебени.

ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ И УКРЕПВАНЕ НА БЪЛГАРСКОТО ДЪРЖАВА (1185–1207)

УВОД. Причини за падането на България под византийска власт – военно отслабване на държавата, доброволно преминаване на част от българската аристокрация под византийска

власт, умелото управление на Василий II Българоубиец. Временно прекъсване на държавното съществуване на България.

I. ПОЛОЖЕНИЕТО НА БЪЛГАРИТЕ В ПЕРИОДА НА ВИЗАНТИЙСКОТО ВЛАДИЧЕСТВО.

Промени в административното устройство на българските земи – включване в темната организация (теми България, Паристрион, Сирмиум). Ликвидиране на Българската патриаршия и обособяване на автономната Охридската архиепископия с 31 епископства през 1018 г. Грамоти на Василий II за запазване на Българската църква, за правата и привилегиите на българското духовенство. Настаняване на византийска администрация и земевладелци в българските земи. Приобщаване на българската аристокрация към византийската. Разселване на българско население и войници в други части на империята. Налагане на византийската феодална система (прония, синона) в българските земи. Временно запазване на старите данъци и натуралното облагане на българските селяни.

Въстания на българи срещу Византия през XI в. Петър Делян (1040 г.), Георги Войтех и Константин Бодин (1072 г.). Бунтове на Никулица Делфина в Лариса, на българина Нестор в Дръстър, на павликянина Лека в Средец, на Добромир в Месемврия, на павликянина Травъл във Филипопол. Гонения срещу богомилите и процесът срещу Василий Врач. Причини за неуспеха на освободителното движение на българите – силата на Византия, малък обхват на въстанията, слаба организация, предателства.

Нашествия и заселване на чужди племена на Балканския полуостров – печенеги, узи и кумани (XI– XII в.). Демографски промени след нашествията. Преминаване на Първи кръстоносен поход (1096 г.) и Втори кръстоносен поход (1147 г.) и отношенията между местното население и кръстоносците. Нападения на норманите (XII в.).

II. ВЪСТАНИЕ НА АСЕНЕВЦИ И ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ НА БЪЛГАРСКАТА ДЪРЖАВА

Предпоставки и причини за избухване на въстанието. Вътрешна криза във Византия през 80-те години на XII в. Териториални загуби в Мала Азия и европейските владения. Нападения на унгарци, сърби и нормани (1183–1185). Начало на династията на Ангелите. Мирен договор с Унгария, брак на Исак II Ангел и дъщерята на унгарския крал Бела III (1185 г.) и извънреден данък.

Засилване недоволството на населението в Северна България. Новите данъци. Местната българска аристокрация начело на недоволството. Среща на братята Теодор (Петър) и Асен (Белгун) с император Исак II Ангел в Кипсела.

Обявяване и ход на въстанието. Освещаване на църквата “Св. Димитър Солунски“ и обявяване независимостта на България. Провъзгласяване на Петър за цар и презвитер Василий за архиепископ. Първи действия на българските войски в Северна България. Значение на превземането на старата столица Велики Преслав – приемственост в държавната традиция.

Византийски походи срещу Асеновци в края на 1185 г. началото на 1186 г. Походът на Исак II Ангел през 1186 г. Временно отстъпление на Асеновци отвъд Дунава. Подновяване на военните действия на Петър и Асен с помощта на куманите, български нападения в Тракия, действия на Добромир Хриз в Македония. Нов поход на Исак II Ангел (есента на 1186 – пролетта на 1187 г.). Обсада на Ловеч и сключване на мирен договор (според някои историци – само примирие). Успешен край на въстанието, възстановена е независимостта на страната.

Войни за освобождаване на българските земи (1187–1197). Български пратеници в Ниш при Фридрих I Барбароса, един от ръководителите на Третия кръстоносен поход през 1189 г. Асеновци предлагат помощ срещу признаване на властта им. Асен става цар заедно с Петър.

Нов поход на Исак II Ангел през 1190 г. Неуспешна обсада на Търново и разгром на ромеите в Тревненския проход. Освободителните действия на българските войски в Тракия и Македония в периода 1190–1196 г. Присъединяване на нови територии към България.

Заговор в Търново и убийството на Асен през 1196 г. Неуспешен опит на Иванко да се закрепи на престола и неговото бягство във Византия. **Нов заговор и убийството на Петър през 1197 г.** Калоян се качва на престола през 1197 г.

III. ТЕРИТОРИАЛНО ОБЕДИНЕНИЕ И ПОЛИТИЧЕСКО УКРЕПВАНЕ НА БЪЛГАРСКАТА ДЪРЖАВА ПРИ ЦАР КАЛОЯН

Продължаване на освобождаването на българските земи (1197–1202). Съюзи на Калоян с Иванко, Добромир Хриз и Йоан Спиридонаки. Нападения на българските войски в Тракия. Превземане на Констанция (дн. Симеоновград) и Варна през 1201 г. Мирен договор между България и Византия (края на 1201 – началото на 1202 г.).

Нападения на маджарите и завладяване на Белградската и Браничевската област през 1202 г. Ниш даден на сърбите. Връщане на тези области под българска власт през 1203 г. Издигане на България като политически фактор на Балканския полуостров.

Преговори и уния с Римската църква (1199–1204). Необходимост от официално признаване властта на Калоян. Кореспонденция между папа Иннокентий III и Калоян. Четвърти кръстоносен поход и преговори между Калоян и Папството. Тържествено сключване на унията на 8 ноември 1204 г. – Калоян “крал на българи и власи“, архиепископ Василий – “примас“ на Българската църква. Калоян получава право да сече монети със своя образ. Значение на унията.

Четвърти кръстоносен поход и падане на Византия през април 1204 г. Възникване на Латинската империя, Никеиската империя (начело с Теодор I Ласкарис, зет на Алексий III Ангел), Епирското деспотство (начело с Михаил I Ангел Дука Комнин, братовчед на Исак II и Алексий III), Трапезундската империя (начело с Алексий и Давид, внуци на Андроник I). Неуспешни опити на Калоян за разбирателство с латинците. Съюз на Калоян с ромеите в Тракия. Победа на Калоян над латинските войски при Адрианопол, пленяване на Балдуин I Фландърски. Значение на битката при Адрианопол.

Нападения на български войски в Тракия. Разпадане на българо-гръцкия съюз. Превземане на Филипопол от Калоян. Заговор срещу Калоян в Търново и съдбата на Балдуин I Фландърски. Нови български нападения в Тракия през 1205–1206 г. Настъпление на латинците в Тракия. Съюз между латинския император Анри и солунския крал Бонифаций Монфератски срещу Калоян. Смъртта на Бонифаций Монфератски. Съюз на Калоян с Теодор I Ласкарис, император на Никеиската империя през 1207 г. Обсада на Солун от българите и убийството на Калоян.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Значение на въстанието на Асеновци и възстановяването на българското царство. Унията с папата и издигане на България като основен политически фактор на Балканите след падането на Византия.

МОГЪЩЕСТВО НА БЪЛГАРСКАТА ДЪРЖАВА ПРИ ЦАР ИВАН АСЕН II (1218–1241)

УВОД. Значение на възстановяването на българското царство. Засилване на България при Калоян. Уния с папа Иннокентий III, падане на Византия, създаване на Латинската империя, битката при Адрианопол и превръщането на България в първостепенна политическа сила на Балканите.

I. БЪЛГАРИЯ ПРИ ЦАР БОРИЛ (1207–1218)

Бягство на синовете на Асен – Иван Асен и Александър – в Галичкото княжество. Отцепване като самостоятелни владетели на брата на Борил, севастократор Стрез, в Просек и на братовчедата на Борил, севастократор Алексий Слав, в Родопската област.

Военни неуспехи на Борил. Откъсване на Белградската и Браничевската област от маджарите и Ниш от Стефан II Неман Първовенчани. Латинският император Анри превзема Филипопол през 1208 г. Действия на Борил и Стрез срещу латинците през следващите години. Потвърждаване на унията с папа Иннокентий III. Мирен договор между цар Борил и император Анри с посредничеството на папата през 1213 г., подкрепен от династични бракове. Уреждане на отношенията с Унгария чрез годеж на дъщерята на Борил с престолонаследника на унгарския крал. Неуспешен поход срещу сърбите. Потушаване на бунт във Видинската област с маджарска помощ.

Засилване на богомилството. Събор срещу богомилите в Търново. Бориловият синодик от 1211 г.

Нарастване на недоволството срещу управлението на Борил. Завръщане на синовете на Асен в България през 1217 г. Обсада на Търново и заемане на престола от Иван Асен II. Оценка на управлението на Борил.

II. УПРАВЛЕНИЕ НА ЦАР ИВАН АСЕН II В ПЕРИОДА 1218–1230 Г.

Дипломатическа дейност на Иван Асен II. Подобряване на отношенията с Унгария. Брак между Иван Асен II и Ана-Мария, дъщеря на Андрей II (1219–1221), и връщане на Белградската и Браничевската област. Мирен договор с епирския владетел Теодор Комнин през 1224 г. Брат му, деспот Мануил, се жени за дъщерята на Иван Асен II.

Смъртта на латинския император Робер дьо Куртене и въпросът за настояничеството на малолетния Балдуин II Фландърски. Договор на Иван Асен II с Латинската империя и годееж на дъщерята му с малолетния император (1228 г.). България си връща областта Филипопол.

Нарастване на политическото влияние на България и опасенията на епирския император Теодор Комнин. Нарушаване на договора с България. Битката при Клокотница на 9 март 1230 г. Значение на победата. България разширява територията си на три морета – Черно, Бяло и Адриатическо. България – хегемон на Балканския полуостров. Иван Асен II – “цар на българите и гърци”.

Вътрешна политика на Иван Асен II. Развитие на градския живот, занаятите, търговията – Дубровнишката грамота от 1230 г. Монетосечене. Грижа за развитието на църквата и манастирите. Посещение на Иван Асен II през 1230 г. в Атон. Дарствени грамоти за манастирите “Ватопед“, “Зограф“, “Протата“, “Ивирон“, Великата Лавра “Св. Атанасий“. Търпимост към богомилите. Издигане на Търново като политически, религиозен и културен център.

III. ОТНОШЕНИЯ НА БЪЛГАРИЯ С НИКЕЙСКАТА И ЛАТИНСКАТА ИМПЕРИЯ. ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ

НА БЪЛГАРСКАТА ПАТРИАРШИЯ (1230–1241)

Влошаване на отношенията с Латинската империя. Коронаясване на Жан дьо Бриен за регент и съимператор на Балдуин II Фландърски през 1231 г. Иван Асен II прекратява унията с папата (1232 г.). Нападение на Унгария срещу Белградската и Браничевската област, отблъснато от брат на Иван Асен II, севастократор Александър. На сръбския престол застава Стефан Владислав, женен за дъщеря на Иван Асен II.

Съюз между Иван Асен II и никейския император Йоан III Дука Ватаци през 1235 г. Елена, дъщеря на Иван Асен II, се сгодява за Теодор II Ласкарис, престолонаследник на Никейската империя. С посредничеството на патриарх Герман II е получено съгласието на източните патриаршии и през 1235 г. с императорско и съборно постановление в Лампсак е възстановена Българската патриаршия начело с патриарх Йоаким I. Значение на този акт. Общи военни действия на България и Никейската империя срещу латинците. Неуспешна обсада на Константинопол през 1235–1236 г.

Смъртта на Жан дьо Бриен през 1237 г. и възможност за влияние на Иван Асен II върху Латинската империя. Скъсване на съюза с Никея и сключване на съюз с латинците. Обща обсада на никейската крепост Цурулум в Източна Тракия. Смъртта на съпругата на Иван Асен II – Ана-Мария, сина му и патриарха. Скъсване на съюза с латинците и подновяване на добрите отношения с Никейската империя.

Последни години на Иван Асен II. Женитба с Ирина, дъщеря на Теодор Комнин (1237 г.), който прогонва брат си от Солун и поставя като император сина си Йоан. България поддържа добри отношения с всичките си съседи. Отблъскване на нападения на татари (1241 г.). Смъртта на Иван Асен II през 1241 г.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Издигане на България като първостепенен политически фактор в Югоизточна Европа. Личността на цар Иван Асен II за политическото могъщество и културното развитие на българското царство. Ролята му като дипломат.

ОБЩА ФАКТОЛОГИЯ И ХРОНОЛОГИЯ ЗА ПЪРВИТЕ АСЕНЕВЦИ

ДИНАСТИИ В КРАЯ НА XII И НАЧАЛОТО НА XIII В.

ВЛАДЕТЕЛИ НА БЪЛГАРИЯ

Петър (Теодор) (1185–1197).

Асен (Иван Асен I) (1189–1196).

Калоян (1197–1207).

Борил (1207–1218), племенник на Асен, Петър и Калоян.

Иван Асен II (1218–1241), син на Асен.

Коломан (Калиман) (1241–1246).

Български царици: Елена – съпруга на Асен I и майка на Иван Асен II; съпругата на Калоян, вероятно от кумански произход, след смъртта му се омъжва за Борил; втората съпруга на Борил е племенница на латинския император Анри; Ана – първа съпруга на Иван Асен II, се замонашва под името Анисия; Ана-Мария – втора съпруга на Иван Асен II, дъщеря на унгарския крал Андрей II; Ирина – трета съпруга на Иван Асен II, дъщеря на Теодор Комнин.

Деца на Асеневци:

На Асен: синове Иван Асен и Александър.

На Калоян: син Витлеем и дъщеря Мария.

На Иван Асен II: Мария, омъжена за Мануил Комнин, брат на Теодор Комнин; Мария-Белослава, омъжена за сръбския владетел Стефан Владислав; Елена, сгодена с Балдуин II, по-късно омъжена за никейския престолонаследник Теодор II Ласкарис; Тамара, Коломан (Калиман), Михаил Асен, Ана-Теодора.

Родственици на Асеневци: Иванко, братовчед на първите Асеневци; севастократор Стрез, брат на Борил, племенник на първите Асеневци; деспот Алексий Слав, братовчед на Борил, племенник на първите Асеневци; севастократор Александър, брат на Иван Асен II.

ВЛАДЕТЕЛИ НА ВИЗАНТИЯ

Мануил I Комнин (1143–1180).

Алексий II Комнин (1180–1183).

Андроник I Комнин (1183–1185).

Исак II Ангел (1185–1195).

Алексий III Ангел (1195–1203).

Алексий IV Ангел (заедно с Исак II Ангел) (1203–1204).

Алексий V Мурзуфъл (1204 г.).

ВЛАДЕТЕЛИ НА ЛАТИНСКАТА ИМПЕРИЯ (Константинопол е под латинска власт от 13 април 1204 г. до 25 юли 1261 г.)

Балдуин I Фландърски (16 май 1204 – 14 май 1205).

Анри (1205 г.) заместник, император (20 август 1206 – 11 юни 1216), брат на Балдуин I, зет на Борил.

Пиер дьо Куртене (1216–1217), съпруг на Йоланта, племенница на Балдуин I и Анри.

Йоланта (1217–1219), регентка.

Робер дьо Куртене (1219–1228), син на Пиер дьо Куртене и Йоланта.

Балдуин II Фландърски (1228–1261), син на Пиер дьо Куртене и Йоланта, брат на Робер дьо Куртене.

Жан дьо Бриен (9 април 1229 – 1237), дотогава крал на Ерусалим, регент и съимператор на Балдуин II.

ВЛАДЕТЕЛИ НА НИКЕЙСКАТА ИМПЕРИЯ

Теодор I Ласкарис (1204–1222).

Йоан III Дука Ватаци (1222–1254), зет на Теодор I Ласкарис.

Теодор II Ласкарис (1254–1258), зет на Иван Асен II.

Михаил VIII Палеолог (1259–1282).

ВЛАДЕТЕЛИ НА ЕПИР

Михаил I Ангел Дука Комнин (1204–1215).

Теодор Ангел Дука Комнин (1215–1230, от 1224 г. император в Солун).

Мануил Комнин (1230–1237), брат на Теодор Комнин.

Йоан Комнин (1237–1244), император, син на Теодор Комнин.

Димитър Комнин (1244–1246), деспот, син на Теодор Комнин; последен владетел на Солун и Епир.

ВЛАДЕТЕЛИ НА УНГАРИЯ

Бела III (1172–1196).

Емерих II (Имре) (1196–1204).

Андрей II (1204–1235).

Бела IV (1235–1270).

ВЛАДЕТЕЛИ НА СЪРБИЯ

Стефан Неман (1170–1196).

Стефан II Неман Първовенчани (1196–1227), коронован за крал през 1217 г. от Рим.

Стефан Радослав (1227–1234).

Стефан Владислав (1234–1243), зет на Иван Асен II.

ПАПСТВОТО

Инокентий III (1198–1216).

Хонорий III (1216–1227).

Григорий IX (1227–1241).

След **1018 г.** Българските земи са включени в състава на теми България с център Скопие, Паристрион с център Дръстър, и Сирмиум с едноименен център.

1019 г. Ликвидира се Българската патриаршия и се образува автономната Охридска архиепископия с 31 епископства. Архиепископията не е подчинена напълно на Константинополската патриаршия. Охридският “Архиепископ на Юстиниана Прима и на цяла България” се посочва от византийския император; заема първо място сред останалите архиепископи, подчинени на Константинополската патриаршия. Първият архиепископ Йоан Дебърски е българин, следващите са гърци. Официален църковен език става гръцкият. Със специални грамоти са запазени правата и привилегиите на българското духовенство. Охридската архиепископия е ликвидирана през 1767 г.

1025 г. 15 декември. Умира Василий II Българоубиец, един от най-великите византийски императори.

1027 г. Първо голямо нашествие на печенегите в българските земи. Следват нови нашествия през 1032–1036, 1048–1049, 1053–1054, 1059 г.

1037 г. На мястото на починалия охридски архиепископ, българинът Йоан Дебърски, начело на Охридската архиепископия е избран от императора гъркът Льв, хартофилак на “Св. София”. Всички последвали охридски архиепископи са ромеи.

1040 г. След падането на България под византийска власт през 1018 г. император Василий II Българоубиец запазва натуралното облагане за българското население. През 1040 г. тази привилегия е отнета и българите трябва да плащат данъците в пари. Това води до силно недоволство сред българското население.

1040–1041 г. Въстание на Петър Делян. Започва в западните български земи под ръководството на Петър Делян, син на цар Гаврил Радомир и внук на цар Самуил. Петър Делян е провъзгласен за цар. Изпратените срещу Делян византийски войски от Драчката тема се разбунтуват и избират за свой водач българите Тихомир, който е провъзгласен за цар. След срещата с Петър Делян Тихомир е убит. В хода на въстанието са освободени Ниш, Скопие, Охрид, като са въстаническите войски стигат до Драч на запад, Пелопонес на юг и София на изток. След първите успехи на Петър Делян към него се присъединява братовчед му Алусиян, син на цар Иван Владислав, внук на Арон. След падането на България под византийска власт той е пленен и по-късно назначен за стратег на тема Теодосиопол. През пролетта на 1041 г. Петър Делян му поверява 40 000 армия, с която да обсади Солун. Армията е разбита, а Алусиян се спасява с бягство. Алусиян започва преговори с ромеите, по време на един пир ослепява Петър Делян и бяга в Константинопол, където получава титлата магистър и нова служба. Скоро след това византийските войски навлизат във въстаналата област, разгромяват войските на Делян, пленяват го и го отвеждат в Константинопол.

1048 г. Нашествие на 800 000 печенегите в Подунавие. През 1053 г. Византия сключва “дълбок мир” с тях.

1054 г. Окончателен разкол между Рим и Константинополската патриаршия. Разпространение на термина “схизматици” за принадлежащите към източните църкви.

1059 г. Нашествие на печенегите. Император Исак I Комнин (1057–1059) води няколко успешни сражения с тях в Тракия и на север от Балкана. Печенегите са принудени да се заселят със статута на войнишко население и под контрола на централната власт.

1064 г. Нашествие на узи в българските земи.

1066 г. Бунт в Лариса, начело на който застава местният първенец Никулица Делфина.

1071 г. След два успешни похода през 1068–1069 г. срещу селджукските турци следва жестоко поражение на византийските войски при Манцикерт в Мала Азия. Пленен е самият император Роман Диоген. Империята започва да губи земи в Мала Азия.

1072–1073 г. Въстание на Георги Войтех и Константин Бодин. Започва в западните български земи с център Скопие начело с Георги Войтех, произхождащ от кавхански род. По покана на въстаниците за ръководител е поканен синът на княза на Зета Константин Бодин, внук на Косара, дъщеря на цар Самуил. През есента на 1072 г. Константин Бодин е обявен за български цар под името Петър. През декември Константин Бодин претърпял разгром от ромеите в голяма сражение в южната част на Косово поле. Бодин е пленен и отведен в Константинопол, а по-късно в Антиохия. В ранните месеци на 1073 г. въстанието е потушено. Георги Войтех е пленен също и умира в плен. При потушаването на въстанието ромеите ограбват и опустошават старите царски дворци на Самуил в Преспа и църк-

вата “Св. Ахил“. Няколко години по-късно Константин Боден успява да избяга от плен и става княз на Зета (1082-1101).

1073 г. Бунт на българина Нестор, катепан на Дръстър.

1073 г. (по други данни през 1078 г.). Бунт на павликянина Лека в Средец.

1077 г. Селджукските турци завладяват Ерусалим и Палестина.

1079 г. Бунт на Добромир в Месемврия.

1083 г. Грузинецът на византийска служба, Великият domestik на Запада Григорий Бакуриани основава Бачковския манастир.

1083–1084 г. Бунт на павликянина Травъл във Филипопол. В битка с него загива Григорий Бакуриани.

70–80-те години Начало на нашествията на куманите на византийска територия.

1096 г. Първи кръстоносен поход за освобождението на “Светите земи“.

1091 г. април. Победа на ромеи и кумани над печенегите в Източна Тракия.

1111 г. Процес в Константинопол срещу водача на богомилите Василий Врач и 12 негови ученици. Василий е изгорен на клада.

1122 г. Последно печенежко нападение в Македония и Тракия. След жестоко поражение, нанесено им от ромеите при Боруй, печенегите усядат и са претопени в масата от местното население.

1147 г. Втори кръстоносен поход.

1176 г. 17 септември. Поражение на Византия от селджукските турци при Мириокефалон. Византия губи голяма част от владенията си в Мала Азия.

80–те години. Нашествие на кумани в българските земи.

1183 г. Унгарският крал Бела III в съюз със сръбския жупан Стефан Неман превземат Средец. Пренасят мощите на св. Иван Рилски в Естергом. Върнати са в Средец през 1186 г. по искане на византийския император Исак II Ангел от тъста му, маджарският крал Бела III. Едната ръка на светеца остава в Грац. По-късно мощите на св. Иван Рилски са пренесени в Търново.

1185 г. юни. Сицилийските нормани превземат Драч.

1185 г. 24 август. Норманите превземат и разграбват Солун. След това се насочват към Константинопол.

1185 г. 15 септември. При бунт в Константинопол е убит император Андроник I Комнин. На императорския престол застава Исак II Ангел (1185–1195).

1185 г. края на септември – началото на октомври. Мирен договор между Византия и Унгария. Моравска и Софийска област са върнати на Византия. Брак на Исак II Ангел и Маргарита, дъщеря на унгарския крал Бела III. Въведен е извънреден данък за покриване на разносните по сватбата.

1185 г. октомври. Братята Теодор (Петър) и Асен (Белгун – “мъдър“, “умен“) искат от император Исак II Ангел в лагера му в Кипсела да получат имение и да бъдат зачислени като стратиоти (според други историци като проиари) . Императорът отказва и след грубата реакция на Асен, нарежда да му ударят плесница.

1185 г. (26 октомври/8 ноември). Начало на въстанието на Асен и Теодор в Търново. На Димитровден се освещава на новата църква “Св. Димитър Солунски“ в Търново. Разпросранен е слух, че Солунският чудотворец св. Димитър е оттеглил подкрепата си за Солун и е станал покровител на Търново. Според легендата българин, живеещ в Солун е спасил негова икона и я е донесъл в Търново. За архиепископ и глава на Българската църква е провъзгласен българският презвитер Василий. Той коронясва за цар на българите Теодор, който приема името Петър (идентифицира се с цар Петър). (По други данни Василий става архиепископ и глава на Българската църква през есента на 1187 г.).

1185 г. 7 ноември. Византийска войска под командването на Алексей Врана нанася поражение на норманите при Мосинопол (Гюмюрджина) и Димитрица. Норманите са принудени да се оттеглят от Балканския полуостров.

1185 г. есента. Войската на Петър и Асен освобождават Велики Преслав.

1185 г. края на декември. Първи поход срещу въстаниците начело със севастократор Йоан (чичо на Исак II Ангел), заподозрян е в държавна измяна. **Втори поход** начело с кесаря Йоан Кантакузин (зет на Исак II Ангел), ромеите са разбити от българите.

1186 г. март-април. Трети поход начело с Алексей Врана, който вдига бунт срещу императора и загива под стените на Цариград.

1186 г. май. Четвърти поход начело с императора Исак II Ангел. Ромеите възстановяват властта си над територията между Стара планина и Дунава. Асен бяга при куманите, Петър остава в Придунавие. (Съществува и мнение, че Петър иска мир с императора.) По-късно Петър отива при Асен във Влахия.

1186 г. август – септември. След оттеглянето на византийските войски Асен и Петър се връщат придружени от отряди на своите съюзници – куманите. Освободени са земите в северна България без черноморските крепости. Българи и кумани нахлуват в Тракия и стигат до Агатопол (Ахтопол). По същото време в югозападните земи действа съратникът на Асеневци – Добромир Хриз.

1186 г. есента. Нов поход на Исак II Ангел. Асен нанася поражение на ромеите при Лардея и Боруи. Императорът се оттегля през Филипопол към Средец, където войската прекарва зимата.

1187 г. пролетта. Византийската войска преминава Стара планина през Етрополския проход и обсажда Ловеч. По време на обсадата е пленена жената на Асен. След тримесечна обсада, в края на май – началото на юни е сключен мирен договор. (Някои историци го смятат за примирие.) По договора е освободена цяла Северна България без някои черноморски крепости (Варна) и областта Загоре, но без крепостта Констанция (дн. Симеоновград). Третият брат Калоян е предаден като заложник на ромеите.

1187 г. есента. Търновският презвитер Василий става глава на Българската църква с ранг на архиепископ. (По други данни това става още в началото на въстанието.)

1187 г. есента. Асен е провъзгласен за цар. (По други данни това става по-късно през 1189–1190 г.)

1187 г. 2 октомври. Ерусалим е превзет от султан Салах ад Дин (Саладин).

1189–1190 г. Трети кръстоносен поход. Водачи на похода са германският император Фридрих I Барбароса, френският крал Филип II Август и английският крал Ричард I Лъвското сърце.

1189 г. лятото. Кръстоносците на Фридрих I Барбароса навлизат в българските земи през Белград, Браничево, Равно и Ниш. В Ниш сръбският жупан Стефан Неман предлага на Фридрих I Барбароса военна помощ срещу Византия. В Ниш пристигат и пратеници на цар Петър, които предлагат на кръстоносците помощ от 40 000 войници срещу признаването на царската (според други автори - императорската) титла на Петър. Фридрих I Барбароса отказва помощта на сърбите и българите. Докато се водят преговори с Исак I Ангел отрядите на кръстоносците се настаняват във Филипопол и Адрианопол. Във Филипопол български пратеници подновяват предложението си.

1190 г. март. В началото на 1190 г. Фридрих I Барбароса и Исак I Ангел стигат до споразумение и през март кръстоносната армия се прехвърля в Мала Азия. По-късно Фридрих I Барбароса се удавя в река в Лидия.

1189–1190 г. Асен получава също царска титла. (По други данни това става след Ловешкия мир от 1187 г.)

1190 г. пролетта. След уреждането на отношенията с Фридрих I Барбароса Исак II Ангел предприема поход срещу сръбския жупан Стефан Неман и го принуждава да върне завладените от него византийски територии. След това императорът се насочва срещу Търново. Следва неуспешна обсада. На връщане в Тревненския проход византийската армия е разбита; при бягството е пленен обозът, а императорът загубва златния си шлем.

1191 г. Асен и Петър започват нападателни действия в Тракия. Константин Ангел, управител на Филипопол и брат на императора, им оказва успешен отпор.

1192–1194 г. Превзети са земите по горната част на Струма и Средец. От Средец са пренесени в Търново мощите на св. Иван Рилски.

1194 г. В битка при Аркадиопол (Люлебургас) е разбита византийска войска начело с Алексий Гид, който успява да избяга.

1195 г. март - април. Византия и Унгария подготвят съвместен военен поход срещу България. Походът е осуетен поради детронацията на Исак II Ангел от брат му Алексий III Ангел (1195–1203) на 8 април 1195 г. Исак II Ангел е ослепен.

1195 г. лятото. Българите разбиват ромеите при Сяр и пленяват Алексий Аспиет. Към България са присъединени областите около Мелник и Струмица. По-късно през годината са присъединени Видинската, Белградската и Браничевската област.

1196 г. Българите подновяват военните действия по Струма към Бяло (Егейско) море. След повторна победа при Сяр българите пленяват севастократор Исак Комнин.

1196 г. Боляринът Иванко убива братовчед си цар Асен в Търново. Неуспешен поход на византийска войска начело с Мануил Камица. Нов поход начело с император Алексий III Ангел, отново без успех. Цар Петър напуска Преслав и обсажда Търново. Иванко бяга във Византия и е назначен за управител на областта Филипопол.

1197 г. Убийство на цар Петър в резултат на болярски заговор. На престола се качва Калоян, който е избягал от Константинопол.

1197–1207 г. Управление на цар Калоян.

1198 г. Иванко (след бягството си приема името Алексей) се обявява за независим владетел на областта Филипопол и се съюзява с Калоян. Неуспешен поход на ромеите начело с Мануил Камица срещу него. Мануил Камица е пленен. Иванко откъсва Родопската област от Византия.

1198 г. Неуспешен поход на император Алексей III Ангел срещу Добромир Хриз, който премества седалището си от Струмица в Просек.

1199 г. крайт или началото на 1200 г. Пратеникът на папа Инокентий III, архипрезвитер Доминик, носи писмо до Калоян.

1200 г. Поход на император Алексей III Ангел срещу Иванко. Той е заловен от ромеите. По-нататъшната му съдба е неизвестна.

1201 г. Българи и кумани нахлуват в Тракия. Калоян превзема крепостта Констанция (дн. Симеоновград).

1201 г. 24 март (Великден). Калоян превзема крепостта Варна.

1201 г. Добромир Хриз напада градове в Македония и нахлуват в Тесалия. Населението на областта се вдига на бунт.

1201 г. Бунт на Йоан Спиридонаки, византийски управител на Родопската област. Преследван от византийски войски бяга в България.

1201 г. Поход на ромеите срещу Камица и Хриз. Разрив между тях. Камица бяга в Тесалия. Хриз влиза в преговори с император Алексей III Ангел. Отнети са му почти всички владения. По-нататък за него не се споменава в историческите хроники.

1201 крайт или 1202 г. началото. Мирен договор между България и Византия. Император Алексей III Ангел признава българските завоевания в Поморавието, Белградската и Браничевската област.

1202 г. Начало на IV кръстоносен поход. Ръководители на похода – граф Тибо, който скоро умира и е заместен от Бонифаций Монфератски. Срещу 85 000 сребърни марки Венеция се задължава да превози кръстоносните войски до “Светите места”.

1202 г. ноември. Кръстоносците превземат откъсналото се от Унгария пристанище Зара (Задар) и го предават на Венеция.

1202 г. ноември. По архипрезвитер Лъв Калоян изпраща отговор на папата. Заедно с него пътува и писмо на архиепископ Василий.

1202 г. 27 ноември. Второ писмо на папа Инокентий III до Калоян, донесено от Йоан Каземарински в Търново през юли или август 1203 г. Пратеникът се завръща в Рим с писма на Калоян, Василий и други митрополити.

1202 г. Синът на сваления и ослепен император Исак II Ангел, Алексей IV Ангел, иска помощ от кръстоносците.

1202 г. крайт. Унгарският крал Емерих II превзема Белградската и Браничевската област. Предоставя Ниш на сръбския жупан Вълкан, негов васал.

1203 г. Българи и кумани връщат под българска власт Ниш, Белградската и Браничевската област. Връщат на престола сръбския жупан Стефан II Неман.

1203 г. 18 юли. Кръстоносците са под стените на Константинопол. На 1 август на престола застава Алексей IV Ангел. Избягалите в Девелт Алексей III Ангел и патриарх Йоан Каматир молят Калоян за помощ, като са съгласни да признаят царската му титла и патриаршеското достойнство на българския духовен глава, но той им отказва.

1204 г. януари. Алексей IV Ангел е свален. На престола застава Алексей V Дука Мурзуфъл.

1204 г. февруари. Калоян предлага на кръстоносците 100 000 армия в замяна на признаване на царската му титла. Кръстоносците отказват.

1204 г. 25 февруари. Папа Инокентий III взема решение за признаване на Калоян за крал. През март от Рим през Унгария за България тръгва кардинал Лъв. Задържан е от унгарския крал до есента на същата година. Пристига в Търново на 15 октомври.

1204 г. 13 април. Кръстоносците превземат Константинопол и в продължение на три дни го разграбват. Византийската империя с център Константинопол пада. На нейно място се създава Латинска (Константинополска) империя. Първи император на Латинската империя става графът на Фландрия – Балдуин. В различни части на Византия се оформят нови държави – Никейска империя, Епирско деспотство, Трапезундска империя. Първите две стават претенденти за наследството на старата Византийска империя.

1204 г. След превземането на Константинопол Калоян прави неуспешен опит да установи мирни отношения с новосъздадената Латинската империя.

1204 г. 7 ноември. Архиепископ Василий получава палиум (бял пояс с червен кръст, който носят папата и висшите духовници от католическата църква) и титлата “примас“ на Българската църква. **На 8 ноември кардинал Лъв коронясва Калоян за “крал на българи и власи“** (Rex Bulgarorum et Vlachorum). Кардинал Лъв връчва на Калоян корона,

скиптър и знаме. Като израз на върховна власт Калоян получава право да сече монети със своя образ.

1204 - 1205 г. Българо-ромейски съюз срещу Латинската империя. Ромеите обещават да признаят Калоян за василевс. Ромеите овладяват Димотика, Адрианопол (градът е венецианско владение) и други градове в Тракия.

1205 г. 29 март. Адрианопол е обсаден от латински войски, начело с император Балдуин, венецианският дож Енрико Дандоло и граф Луи дьо Блоа.

1205 г. 14 април. Битка между българи и латинци при Адрианопол. Рицарите са разбити, пленен е император Балдуин, загива граф Луи дьо Блоа, венецианският дож Енрико Дандоло успява да избяга. Според някои източници Балдуин по-късно умира от естествена смърт, според други е убит по заповед на Калоян.

1205 г. май – юни. Калоян превзема Сяр и се насочва към Солун. Жителите му въстават, а ломбардският гарнизон се затваря в крепостта. Един отряд, начело с болярина Чъзмен, управител на крепостта Просек, влиза в града, но не успява да превземе крепостта, след което Калоян се оттегля.

1205 г. юни. Част от жителите на Филипопол (повликяни и богомили) предлагат на Калоян да му предадат града. Рение дьо Три напуска Филипопол и се укрепва в Станимака. Ромеите от Филипопол, начело с Алексий Аспиет, се откъсват от съюза с българите. Калоян превзема Филипопол с помощта на павликяните и богомилите. След сурова разправа с ромеите Калоян си прикачва прозвището “Ромеоубиец” (Ромеоктонос). Поради неговата жестокост ромеите го наричат “Скилоян” (кучето Йоан).

1205 г. Потушен неуспешен заговор срещу Калоян в Търново.

1206 г. началото. Военни действия в Тракия. Калоян праща войски в помощ на Адрианопол и Димотика.

1206 г. 31 януари. Българи, кумани и ромеи разбиват латински отряд при Русион. Много градове и крепости преминават на страната на Калоян.

1206 г. началото на лятото. Ромейската аристокрация в Тракия, начело с Теодор Врана, скъсва съюза си с Калоян. Жителите на Адрианопол и Димотика отказват да го пуснат в градовете си.

1206 г. юни. Калоян превзема Димотика и разрушава укрепленията ѝ.

1206 г. Писмо на папа Инокентий III до цар Калоян, в което го призовава да освободи Балдуин и да сключи мир с латинците, като в противен случай го заплашва с нападение от латинци и унгарци.

1206 г. 20 август. След като научава, че Балдуин е починал, брат му Анри е провъзгласен за латински император.

1207 г. Калоян сключва съюз с Теодор I Ласкарис, император на Никеиската империя, насочен срещу Латинската империя. Българите обсаждат неуспешно Адрианопол с 33 бойни машини.

1207 г. август. Латинският император Анри и солунският крал Бонифаций Монфератски се споразумяват в Кипсела за съвместни действия срещу Калоян.

1207 г. 4 септември. В битка с български отряд в Родопите е убит солунският крал Бонифаций Монфератски.

1207 г. октомври. Калоян обсажда Солун. Куманският войвода Манастър убива Калоян. Тялото му е пренесено в Търново и е погребано в църквата “Св. Четиридесет мъченици”.

1207–1218 г. Управление на цар Борил. След смъртта на Калоян Борил се жени за вдовицата му, за да легитимира властта си.

1207 г. Синовецете на Асен, Иван Асен и Александър – бягат в Галичкото княжество.

1207 г. Братът на Борил, севастократор Стрез, с помощта на сръбския жупан Стефан II Неман Първовенчани се обявява за независим владетел в Средна Македония с център Просек. В Родопската област с център крепостта Цепина се отцепва братовчедът на Борил, племенник на Асеновци, севастократор Алексий Слав. По-късно премества резиденцията си в Мелник.

1208 г. Маджарите превземат Белградската и Браничевската област, а сръбският жупан Стефан II Неман Първовенчани превзема Ниш.

1208 г. юни. Българите отблъскват армия на латинците при Боруй.

1208 г. 1 или 2 август. Латинците разбиват българите при Филипопол. Градът преминава в латински ръце.

1208 г. есента. В Станимака Алексий Слав сключва съюз с латинския император Анри, получава титлата деспот и през ноември се жени в Константинопол за дъщеря на Анри.

1208–1211 г. Военни действия на Борил и брат му, севастократор Стрез, срещу латинците в югозападните български земи, без особен успех.

1211 г. 11 февруари. Събор против богомилите в Търново, проведен по каноните на Източната църква. Издава се Синодик на цар Борил. В основата му е залегнал синодик на Константинополската патриаршия от 843 г. В Борилския синодик са записани анатемите срещу богомилите. Освен за събора, Синодикът дава ценни сведения за възстановяването на Българската патриаршия през 1235 г., славословия на царе, боляри, патриарси и др. Последната редакция на Синодика е от XIV в. и принадлежи на патриарх Евтимий. Синодикът е разпространен в Сърбия, Влашко и Русия.

1211 г. пролетта. Съвместни действия с Никейската империя срещу латинците. Българите навлизат в Тракия, но се оттеглят, без да влязат в сражение.

1211 г. лятото. Военни действия на Борил и брат му, севастократор Стрез, срещу латинците в югозападните български земи. При Пелагония (Битоля) войските на Борил и Стрез са разбити от солунските барони и епирския деспот Михаил I Комнин.

1211 г. есента. Борил се насочва към Солун, превзема Мелник, но е пресрещнат от войските на солунските барони и деспот Алексей Слав и се връща обратно.

1213 г. Потвърждаване на унията с папа Инокентий III.

1213 г. Мирен договор с Латинската империя с посредничеството на папата. Император Анри се оженва за Мария, дъщеря на Калоян, доведена дъщеря на Борил. От своя страна, Борил се жени за племенницата на Анри, дъщеря на сестра му Йоланта и зет му Пиер дьо Куртене.

1214 г. Годж на дъщеря на Борил с унгарския престолонаследник Бела.

1214 г. Бунт на боляри (или кумани) във Видинска област. Потушен е с помощта на унгарския военачалник Ивашин. Според други историци тези събития се развиват през 1211 г.)

1214 г. Неуспешен съвместен поход на българи и латинци срещу Сърбия. В коалицията се включва севастократор Стрез, който е убит при неизяснени обстоятелства. В тази коалиция участва и епирският владетел Михаил I Комнин, който загива през 1215 г.

1216 г. 11 юни. В Солун умира латинският император Анри.

1217 г. Сръбският жупан Стефан II Неман получава кралска титла от Рим и приема името Първовенчани.

1217–1218 г. Завръщане на Иван Асен II и брат му Александър с руски дружини. В продължение на седем месеца Борил е обсаден в Търново. Прави опит за бягство, но е заловен и ослепен.

1218–1241 г. Управление на цар Иван Асен II.

1219 г. На връщане от кръстоносен поход унгарският крал Андрей II минава през България, сключва мирен договор с нея. Уговорен е бракът на Иван Асен с дъщеря му Ана-Мария. Бракът е сключен през 1221 г. след разрешение от папа Хонорий III. Като зестра Иван Асен получава Белградската и Браничевската област.

1224 г. краят. Епирският владетел Теодор Комнин превзема Солун и е коронясан за император на ромеите от охридския архиепископ Димитър Хоматиян. (Други историци приемат 1227 г. за дата на коронясването му.)

1224 г. Иван Асен II сключва съюз с Теодор Комнин. Братът на Теодор Комнин, деспот Мануил, се оженва за Мария, дъщеря на Иван Асен II.

1225–1228 г. Никейци и епирци си съперничат в Източна Тракия. Адрианопол преминава последователно в никейски и епирски ръце.

1228 г. Умира латинският император Робер дьо Куртене. На престола застава малолетният му брат Балдуин II. Сведение на Марино Сануто за договор между Латинската империя и България, според който Елена, дъщерята на Иван Асен II, ще встъпи в брак с Балдуин II и българският цар ще му стане настойник. България обещава помощ на Латинската империя срещу Никея и Епир. Филипопол и областта са присъединени към България.

1229 г. 9 април. Споразумение на латинците с ерусалимския крал Жан дьо Бриен в Перуджа. Той става регент и съимператор на Балдуин II и сгодява дъщеря си с него.

1230 г. Солунският император Теодор Комнин нарушава договора с Иван Асен II. На 9 март – битка при Клокотница (на 10 км северозападно от дн. Хасково). Теодор Комнин и семейството му са пленени и отведени в Търново, където Теодор е ослепен. Управител на Солун, Тесалия и Епир като български васал става зетят на Иван Асен – деспот Мануил Комнин. Победата е ознаменувана с надписа върху колона в храма “Св. Четиридесет мъченици“ в Търново. България граничи с три морета – Черно, Бяло и Адриатическо. Иван Асен се титулува “цар на българи и гърци“.

1230 г. Иван Асен посещава Света гора и обдарява тамошните манастири “Ватопед“, “Зограф“, “Протата“, Великата Лавра “Св. Атанасий“. (Запазена е грамотата за манастира “Ватопед“.) Издадена е грамота с привилегии за търговците от Дубровник.

1231 г. август. Ерусалимският крал Жан дьо Бриен е коронясан за император в Константинопол и обявен за настойник на Балдуин II. Отношенията с България се изострят.

1232 г. Иван Асен II скъсва унията с папа Григорий IX.

1232 г. Под натиска на папа Григорий IX унгарците нападат Белградската и Браничевската област. Отблъснати са от брат на царя – севастократор Александър.

1234 г. На сръбския престол застава Стефан Владислав, женен за Мария-Белослава, дъщеря на Иван Асен II.

1234 г. Преговори за съюз между Иван Асен II и никейския император Йоан III Дука Ватаци.

1235 г. пролетта. На среща между Иван Асен II и император Йоан III Дука Ватаци в Калиопол (Галиполи) е сключен съюз. Веднага след това в Лампсак, на малоазийския бряг, константинополският патриарх Герман II венчава никейския престолонаследник Теодор II Ласкарис и Елена, дъщеря на Иван Асен II. С императорско и съборно постановление на източните патриаршии Българската църква е издигната в патриаршия начело с патриарх Йоаким I. Архиепископ Василий се оттегля в атонски манастир, където скоро умира.

1235–1236 г. Български и никейски войски обсаждат неуспешно Константинопол.

1237 г. 22 март. Умира латинският император Жан дьо Бриен. След размяна на писма и пратеници с папа Григорий IX Иван Асен II се отмята от съюза с Никейската империя и сключва договор с латинците. Провежда заедно с тях обсада на крепостта Цурулум. В Търново умират от чума царица Ана-Мария, патриарх Йоаким I и един от синовете на Иван Асен II. Възстановен е съюзът с Никейската империя.

1237 г. Иван Асен II се оженва за Ирина, дъщеря на пленения солунски император Теодор Комнин.

1238–1240 г. Папа Григорий IX се опитва да организира кръстоносен поход срещу България и Никейската империя. Той влиза в кореспонденция с унгарския крал Бела IV и го призовава да подкрепи войските на Балдуин II, събирани в Западна Европа. Унгарският крал се отказва от проектирания поход, а Балдуин II – от намеренията да нападне България. Походът се насочва само срещу Никейската империя.

1240 г. Иван Асен II пропуска 60 000 кръстоносна войска от Западна Европа, начело с латинския император Балдуин II, да премине необезпокоявана през българска територия. С тези войски и с помощта на куманите по-късно Балдуин II отнема от никейците крепостта Цурулум.

1241 г. Българите отблъскват татарите (според известие на Филип Мускес).

1241 г. 24 юни. Умира цар Иван Асен II. След смъртта му България започва да плаща ежегоден данък на татарите.

1261 г. 25 юли. Никейският пълководец Алексей Стратегопул превзема неохранявания от латинците Константинопол. На 15 август император Михаил VIII Палеолог влиза тържествено в Константинопол и извършва втора тържествена коронация. Константинопол става отново столица на Византийската империя.

БЪЛГАРИЯ ПРИ ПРИЕМНИЦИТЕ НА ЦАР ИВАН АСЕН II

УВОД. Издигане на България при първите Асеневци. България става основен фактор на Балканския полуостров при Иван Асен II.

I. БОРБИ ЗА ПРЕСТОЛА И УПАДЪК НА ДЪРЖАВНАТА ВЛАСТ

Петгодишното управление на Коломан (Калиман) I Асен – нападения на татарите и задължение България да им плаща годишен данък. Отровен през 1246 г.

Управление на Михаил II Асен (1246–1257). Нарушаване на мира с Никейската империя и Унгария – териториални загуби на България (Тракия, Родопската област, Беломорието, част от Македония). Съюзен и търговски договор с Дубровник, насочен срещу Сърбия. Кратък безрезултатен поход срещу Сърбия и прекратяване на договора с Дубровник под натиска на Никейската империя. Смяна на престола в Никейската империя и неуспешен опит на България да си върне области в Родопите и Македония. Преговори за мир с Никейската империя чрез посредничеството на тъста на Михаил II Асен – Ростислав Михайлович, завършили с неизгоден договор за България (тя губи части от Северна Македония и Родопската област). Недоволство срещу Михаил II Асен и смъртта му през 1257 г. На престола се качва Калиман; негови съперници са влиятелният болярин Мицо и княз Ростислав. Борбите за престола отслабват България и нейното значение като фактор в Югоизточна Европа намалява.

Избор на Константин Тих (Константин Асен) за български цар (1257–1277). Възстановяване на Византийската империя през 1261 г. и война с България през 1262 г. Редица важни градове в Тракия (Филипопол, Станимака) и по черноморското крайбрежие (Анхиа-

ло, Месемврия) са превзети от византийците. Неуспешни опити на Константин Асен с дипломатически средства да окаже натиск над Византия – преговори с Карл Анжуйски. Неуспешен договор от 1268 г. с Византия. Отказ от решителна антивизантийска политика поради татарската опасност.

II. ВЪСТАНИЕ НА ИВАЙЛО (1277–1278)

Влошаване на вътрешната обстановка в страната вследствие на борбите за престола, неуспешната външна политика, продължаващите набези на татарите. Засилване на данъчните тежести върху селяните. Нарастване недоволството на народа от държавното управление.

Сведения за Ивайло и въстанието (Георги Пахимер, приписка към “Свърлижко евангелие”). Начало на въстанието в североизточните български земи през 1277 г. Прогонване на татарски отряд и присъединяване на нови области към въстанието. Сражение с войската на Константин Асен и победа на въстаниците. Константин Асен е убит. Във Византия е провъзгласен за български цар синът на Мицо под името Иван Асен III. Византийски войски се подготвят за нахлуване в България. Ивайло влиза с войските си в Търново, сключва брак с Мария, вдовицата на Константин Асен, и се качва на престола. Идеята за “добрия цар” от народа като основа за успеха на въстанието.

Тежки сражения на Ивайло на два фронта – на юг срещу византийците, на север – срещу татарските отряди. Преговори на болярите с византийците и влизане на войските им в Търново в началото на 1279 г. Иван Асен III е провъзгласен за цар. След разбиването на татарите Ивайло се насочва на юг, нанася поражения на две силни византийски армии. Провал на византийския план, Иван Асен III бяга с царското съкровище от Търново. За цар е избран боляринът Георги Тертер. Пътят на Ивайло към Търново е затворен и той търси убежище при татарския хан Ногай. Иван Асен III търси също помощ от Ногай за връщането си на престола. Убийството на Ивайло – израз на социално напрежение и съпротива срещу татарските нашествия. Поява на лъжеивайловци във Византия във връзка с войните срещу турците.

III. НАЛАГАНЕ НА ТАТАРСКА ХЕГЕМОНИЯ В БЪЛГАРИЯ

Георги Тертер (1280–1292) и уреждане на отношенията със съседите на България. Синът му Тодор Светослав изпратен като заложник при татарите. Засилване на болярския сепаратизъм (Браничевско княжество на Дърман и Куделин, Видинско княжество на Шишман, Крънско деспотство). Продължаваща намеса на татарите във вътрешния живот; Георги Тертер се признава за татарски васал. Болярски междуособици – Тертер напуска престола и бяга във Византия. Управление на цар Смилец (1292–1298) под влиянието на татарите. Двугодишно управление на вдовицата на Смилец – връх на слабостта на България. През 1300 г. с подкрепата на избягалия от татарите Тодор Владислав на българския престол застава Чака, син на Ногай. Конфликт между Ногай и синът му Чака. Тодор Владислав сваля Чака, възстановява отношенията с татарите и застава на престола.

IV. ВРЕМЕННА СТАБИЛИЗАЦИЯ НА БЪЛГАРИЯ ПРИ ТОДОР СВЕТОСЛАВ (1300–1321) И ГЕОРГИ ТЕРТЕР II

Присъединяване на Бесарабия към България и край на татарската намеса. Подобряване на отношенията със Сърбия. Укрепване на централната власт – смъртта на патриарх Йоаким III, отстраняване на различни претенденти за престола (Михаил, синът на Константин Асен и Мария; братът на Смилец, Радослав, претендент за Крънското деспотство). Война с Византия (1304–1307) в съюз с Елтимир, владетел на Крънското деспотство в Тракия, поражения на византийците при р. Скафида и Виза. Тодор Светослав подчинява Крънското деспотство. Мирен договор от 1307 г. Тодор Светослав сключва брак с дъщерята на византийския император. Смъртта на Тодор Светослав и качването на престола на сина му Георги Тертер II. Успешни походи в Тракия и завладяване на Филипопол. Смъртта на Георги Тертер II. За цар е избран от болярите видинският деспот Михаил Шишман.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Политически и военен упадък на България при наследниците на Иван Асен II. Засилване на вътрешните противоречия и намеса на външни сили – татарите в управлението на страната. Тодор Светослав и временно укрепване на българското царство в началото на XIII в.

ХРОНОЛОГИЯ

1241–1246 г. Управление на Коломан I Асен.

1242 г. Татарите нападат и опустошават част от българските земи. България се задължава да плаща годишен данък на татарския хан.

1246 г. Коломан I Асен е отровен. **На престола застава Михаил II Асен**, син на Иван Асен II от третата му жена Ирина. Управлява до 1257 г.

1246 г. След убийството на Коломан I Асен императорът на Никеиската империя Йоан II Дука Ватаци нарушава мира с България и завладява Тракия, Родопската област, Беломорието, част от Македония. През същата година никейците завладяват и Солун. По-късно унгарският крал Бела IV присъединява Белградската и Браничевската област.

1253 г. Михаил II Асен сключва договор с Дубровник, насочен срещу сръбския крал Урош. Договорът съдържа и търговски клаузи, облекчаващи взаимната търговия на двете страни.

1253 г. Михаил II Асен предприема кратък поход в сръбските земи, но под натиска на Никеиската империя преустановява войната. Договорът с Дубровник е прекратен.

1254 г. На престола на Никеиската империя се качва Теодор II Ласкарис. Български войски навлизат в Родопската област и Македония, но са принудени да се оттеглят.

1255 г. Преговори за мир с Никеиската империя, водени с посредничеството на княз Ростислав Михайлович, тъст на Михаил II Асен, княз на областта Мачва. Договорът предвижда предаване на части от Северна Македония и Родопската област на Никея. Михаил II Асен отказва да го признае. Българските боляри са недоволни от политиката на Михаил II Асен.

1257 г. Михаил II Асен е убит. **На престола се качва Калиман** (негов братовчед, син на севастократор Александър, брат на Иван Асен II). Съперници за престола са боляринът Мицо и княз Ростислав.

1257 г. Между няколкото претенденти за престола **за цар е избран** боляринът от Скопие **Константин Тих (1257–1277)**. След брак с Ирина, внучка на Иван Асен II и дъщеря на никейския император, приема името Константин Асен.

1261 г. 25 юли. Никеиският пълководец Алексей Стратегопул превзема неохранявания от латинците Константинопол. На 15 август император Михаил VIII Палеолог влиза тържествено в Константинопол и прави града отново столица на Византийската империя.

1262 г. Война между Византия и България. Византийците превземат важни градове и области в Тракия и по черноморското крайбрежие (Филипопол, Станимака, Анхиало, Месемврия).

1268 г. Неуспешен договор с Византия. Преговорите с Карл Анжуйски за антивизантийска коалиция завършват без резултат. България не може да води активна антивизантийска политика поради татарската опасност.

1277 г. В североизточните български земи избухва въстание, ръководено от Ивайло. Прогонване на татарски отряд.

1277 г. Битка между въстаниците и войската на Константин Асен. Смъртта на царя.

1278 г. Михаил VIII Палеолог провъзгласява Иван, синът на Мицо, за цар на България под името Иван Асен III и го оженва за дъщеря си. Византийски войски тръгват на поход към България.

1278 г. Ивайло влиза в Търново, сключва брак с вдовицата на Константин Асен – Мария, и **поема царската корона.**

1278 г. Войските на Ивайло водят сражения с византийците по крепостите на Стара планина. Самият Ивайло предвожда други войски срещу нахлулите в Северна България татарски отряди.

1279 г. зимата. След преговори на търновските боляри с византийския император градът се предава и в него влизат византийски войски. **За цар е провъзгласен Иван Асен III.**

1279 г. Ивайло разбива и прогонва татарите. След това се насочва на юг и печели последователно сражения с 10 000 и 5000 византийска войска.

1279 г. Иван Асен III бяга тайно от Търново с царското съкровище.

1279 г. Георги Тертер е обявен за цар. Ивайло търси убежище при татарския хан Ногай. Иван Асен III при Ногай. Убийството на Ивайло.

Края на XIII в. Поява на лъжеивайловци във Византия във връзка с войните срещу турците.

1292 г. Тертер напуска престола поради болярски междуособици и избягва във Византия.

1292–1298 г. Управление на цар Смилец. Татарите засилват намесата си във вътрешните работи на България. През 1295 г. Тертер се признава за татарски васал.

1298–1300 г. Управление на вдовицата на Смилец. Тя предлага ръката си на сръбския крал Стефан Милутин и като зестра България. Бракът не се осъществява поради отказа на сръбския крал.

1300 г. Тодор Владислав и Чака бягат от Златната орда. **На престола застава Чака**, който е в конфликт с баща си Токту, който изпраща войски срещу Търново. **Тодор Светослав** сваля Чака, изпраща главата му на Токту, възстановява отношенията с него и **застава на престола**.

1300 г. Бесарабия е дадена във владение на България от татарите.

1300 г. Патриарх Йоаким III е наказан със смърт.

1301 г. Неуспешен опит на Михаил, син на Константин Асен и Мария, да се върне на престола.

1301 г. Братът на Смилец, Радослав, претендент за Крънското деспотство, е заловен в битка и ослепен, заедно с него са пленени 13 византийски велможи, които са заменени във Византия с бащата на царя – Георги Тертер.

1304–1307 г. Война с Византия в съюз с Елтимир, владетел на Крънското деспотство. Българите превземат няколко области в Тракия, черноморските пристанища Месемврия, Анхиало, Созопол, Агатопол. Поражения на византийците през 1304 г. при р. Скафида (край Созопол) и Виза.

1305 г. Тодор Светослав превзема Крънското деспотство.

1307 г. Мирен договор между България и Византия. България запазва териториалните си придобивки. Тодор Светослав сключва брак с дъщерята на византийския император.

1321 г. Умира Тодор Светослав, **на престола се качва** синът му **Георги Тертер II**.

1322 г. Българите превземат Филипопол.

1322 г. ноември. Умира Георги Тертер II, без да остави наследници.

1322 г. **Болярите избират за цар видинският деспот Михаил Шишман.**

ПАДАНЕ НА БЪЛГАРИЯ ПОД ОСМАНСКА ВЛАСТ

УВОД. Последици от упадъка на България през втората половина на XIII в. Временно стабилизиране при Тодор Светослав. Начало на династията на Шишмановци.

I. БЪЛГАРИЯ В СРЕДАТА НА XIV В.

Управление на Михаил III Шишман. Война с Византия и превземане на част от Източна Тракия, мирен договор от 1324 г. Засилване на сръбската експанзия към Македония. Михаил Шишман се развежда със сръбската си съпруга Ана-Неда и се жени за сестрата на Андроник III – Теодора. Династични междусобици във Византия. България и Сърбия застават зад различни претенденти за престола. Андроник III става император през 1328 г. Антисръбски съюз между България и Византия. Битката при Велбъжд и смъртта на Михаил III Шишман. Спорове за престола. Кратко царуване на Иван Стефан, син на Михаил III Шишман. Андроник III превзема български градове в Тракия. Избор на ловешкия деспот Иван Александър за цар.

Начало на управлението на Иван Александър. Подобряване на отношенията със Сърбия чрез династичен брак. Успешна война с Андроник III. Потушаване на бунта на видинския деспот Белаур. Брак на Иван Александър с еврейката Сара-Теодора. Борби за византийския престол след 1341 г. между Ана Савойска (регентка на Йоан V Палеолог) и влиятелния велик доместик Йоан Кантакузин. Съюзен договор между Ана Савойска и Иван Александър през 1344 г. България получава области в Тракия. Иван Александър признава Стефан Душан за цар и издигането на Сръбската архиепископия в патриаршия. Признати са сръбските завоевания в Македония, срещу което България получава области, загубени след битката при Велбъжд. Търговски договор с Венецианската република. Иван Александър се оттегля от активна външна политика, но използва всяка възможност за намеса във византийската гражданска война. Достигнат е върхът на управлението на Иван Александър.

България в епохата на зрелия феодализъм. Засилване на сепаратизма на отделни владетели и постепенно разделяне на територията на България – отделяне на Добруджанското деспотство на Балик, Видинско царство на Иван Срацимир, син на Иван Александър. Засилване на културните процеси в България при Иван Александър (Лондонско евангелие, Ватикански препис на Манасиевата хроника). Мерки на царя и църквата срещу богомилите, адамитите, варлаамитите.

II. ВИЗАНТИЙСКИ МЕЖДУОСОБИЦИ И ПЪРВИ ЗАВОЕВАНИЯ НА ТУРЦИТЕ НА БАЛКАНСКИЯ ПОЛУОСТРОВ

Гражданска война във Византия след смъртта на Андроник III. Претендент за престола на малолетния Йоан V Палеолог е великият доместик и влиятелен земевладелец Йоан Кантакузин. Войната се води в Тракия и Македония и в нея по различно време и начин са въввлечени и останалите балкански царе – Иван Александър, Стефан Душан, както и други владетели. Продължава сръбската експанзия в Македония.

Първи набези на Балканите на турците от емирството Айдын с център Смирна под ръководството на Умур (1334–1348). Издигане на Османското емирство под ръководството на Осман I Ертогрул (1281–1324) и Орхан (1324–1360) и подчиняването на по-голямата част от Мала Азия. След смъртта на Умур османските турци застават начело на експанзията на Балканите. Йоан Кантакузин използва често както айдынските, така и османските турци в борбата си за престола.

Издигането на Момчил като владетел в Източните Родопи и Беломорието и борбата му срещу турците и Йоан Кантакузин. Смъртта на Момчил през 1345 г. и легендата за него.

Засилване на османските турци на Балканите. Йоан Кантакузин предлага съюз срещу тях и иска от Иван Александър парична помощ за построяване на флот, с който да се възпрепятства тяхното проникване от Мала Азия. Иван Александър и Стефан Душан отказват помощ. Разединението на балканските владетели улеснява по-нататъшното османско проникване.

Нови борби за престола между Йоан V Палеолог и Йоан Кантакузин. Иван Александър и Стефан Душан подкрепят Йоан V Палеолог. Йоан Кантакузин вика на помощ Орхан. През 1352–1354 г. османските турци превземат крепостите Цимпе и Галиполи на едноименния полуостров и ги правят база за завоеванията си в Тракия. След обвинения за връзките си с турците Йоан Кантакузин напуска престола в Константинопол.

III. ПОСЛЕДНИ ГОДИНИ НА УПРАВЛЕНИЕТО НА ИВАН АЛЕКСАНДЪР

Разширяване на турските владения в Тракия и смъртта на Михаил Асен, най-големият син на Иван Александър, в битка с турците. Опит за българо-византийски съюз срещу турците през 1355 г., скрепен с брак на Кераца, дъщеря на българския цар, и Андроник, византийски престолонаследник. Смъртта на Стефан Душан и разпадането на сръбското кралство.

Османските турци под ръководството на Мурад I (1360–1389) завладяват голяма част от Тракия с главните ѝ градове. Война между България и Византия за черноморските градове. Иван Александър вика на помощ турците, а Йоан V Палеолог – граф Амедей Савойски. България губи черноморските си градове. Временно присъединяване на Видинското царство на Иван Срацимир към Унгария. Неуспешен опит на Йоан V Палеолог да получи помощ от папата и западните държави срещу турците. Смъртта на Иван Александър през 1371 г. България отслабва и част от нейните владения в Тракия са вече под турска власт. Оценка на управлението на цар Иван Александър.

IV. ПАДАНЕ НА БЪЛГАРИЯ И БАЛКАНИТЕ ПОД ОСМАНСКА ВЛАСТ

Фактическо разделение на България на три части – Търновско царство начело с Иван Шишман, Видинско царство начело с Иван Срацимир, Добруджанско деспотство начело с Добротица. Опит на сръбските владетели братята Вълкашин (от Македония) и Угleshа (от Серско) да се противопоставят на турците. Битката при Черномен и разгрома на Вълкашин и Угleshа. Засилване на турската експанзия на полуострова. Превземат се последователно отделни крепости и области. Упоритата съпротива на част от местните управители, някои владетели стават турски васали (Крале Марко, син на Вълкашин, деспотът на Велбъжд Константин Деян и др.).

През 1373 г. Иван Шишман става васал на Мурад I и му дава за жена сестра си Кера-Тамара. Разногласия между Иван Шишман и Иван Срацимир. За кратко време Иван Срацимир присъединява София и областта. Иван Срацимир се отделя от Търновската патриаршия и подчинява Видинското царство на Константинополската патриаршия.

Обсадата на стратегически важната крепост Средец през 1382 г. и падането ѝ под турска власт. Превземане на Солун през 1387 г. Турската експанзия продължава към сръбските земи. Обединените сили на сръбския крал Лазар и босненския Твърдко разбиват турските войски при Плочник.

Противоречия и липса на единство между Иван Срацимир и Иван Шишман. Поход на турските войски в Северна България – от Търновското царство отпада важната крепост Силистра с областта около нея, както и някои земи на Добруджанското деспотство. Иван Шишман се затваря в силната Никополска крепост.

Опит на обединените сили на сърби, босненци и хървати да спрат турското настъпление. Битката при Косово поле на 15 юни 1389 г. и убийството на Мурад I от сръбския войвода Милош Обилич. Наследникът му Баязид I Йълдъръм (Светкавицата) (1389–1402) напуска поражение на християнските войски. Пътят на турците към овладяване на западната част на Балканския полуостров и Централна Европа е открит.

Падане на България под турска власт. 1393 г. обсада на Търново. След тримесечна защита, на 17 юли Търново пада. Част от търновските първенци са избити, други са преселени в Мала Азия, патриарх Евтимий е заточен в Бачковския манастир. Турска обсада на крепостта Никопол, в която се намира Иван Шишман. След кратка обсада крепостта е превзета, Иван Шишман е пленен и по-късно убит. Край на Търновското царство. До края на 1393 г. е превзето и Добруджанското деспотство. Иван Срацимир и влашкият войвода Мирчо стават турски васали. Пред лицето на турската опасност унгарският крал Сигизмунд (1387–1437) организира кръстоносен поход, в който участват много рицари от Германия, Полша, Италия, Франция. Иван Срацимир отваря вратите на Видин в подкрепа на похода. В битката при Никопол на 25 септември 1396 г. западните рицари са разбити. След разгрома при Никопол е обсаден и превзет Видин. Край на Видинското царство.

Единствената християнска държава в източната част на Балканите остава Византия, чиито владения се простират само около Константинопол. Край на Византийската империя след превземането на Константинопол от турците през 1453 г.

Последици от завладяването на България от османските турци. Ликвидиране на българското царство, разоряване и обезлюдяване на българските земи, спадане на демографския потенциал на българите.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Причини за падането на България и Балканите под турска власт – силата на османските турци, политическото раздробяване и отсъствие на единство в България и другите балкански държави, липсата на помощ от Западна Европа.

ХРОНОЛОГИЯ

1323–1324 г. Български войски завладяват областта между Сливен и Месемврия. По мирния договор България запазва тези придобивки.

1324–1325 г. Михаил III Шишман се жени за сестрата на Андроник III, Теодора, бивша съпруга на Тодор Светослав. Първата му съпруга Ана-Неда и синът му Иван Стефан са заточени.

1325 г. България подкрепя Андроник III, а сръбският крал Стефан Дечански – Андроник II в борбата им за византийския престол.

1328 г. 24 май. Андроник III надделява над дядо си Андроник II и заема византийския престол. През 1330 г. Михаил III Шишман и Андроник III сключват съюз, насочен срещу Сърбия.

30-те години. Начало на турските нападения в Тракия. Андроник III започва да приема турци като наемници в борбата за византийския престол.

1330 г. 28 юни. Българска войска начело с Михаил III Шишман е нападната внезапно от сърбите и разгромена. Михаил III Шишман е ранен тежко и умира.

1330–1331 г. На престола застава цар Иван Стефан, син на Михаил III Шишман от първата му съпруга, сръбкинята Ана-Неда.

1330 г. Андроник III нахлува в Тракия и превзема някои български градове.

1331 г. Ловешкият деспот Иван Александър е избран за цар.

1331 г. Иван Александър подкрепя новия сръбски крал Стефан Душан и подобрява отношенията със Сърбия. Стефан Душан се оженва за Елена, сестра на Иван Александър.

1332 г. 18 юли. Победа на българите над византийците при Русокастро. Последвалят мирен договор връща на България градовете в областта между Сливен и Черно море. Уговорен е годеж между престолонаследника Михаил Асен и Мария, дъщеря на Андроник III. Мирът продължава до смъртта на Андроник III през 1341 г.

1332 г. Иван Александър усмирява бунт на видинския деспот Белаур.

1340 г. Иван Александър се развежда с първата си жена Теодора, дъщеря на влашкия войвода Иванко Бесараб (от нея има трима синове – Михаил Асен, Иван Срацимир и Иван Асен) и се жени за еврейката Сара, която се покръства и приема името Теодора. От нея има двама синове (Иван Шишман и Иван Асен) и три дъщери (Кера-Тамара, Кераца и Десислава).

1341 г. Във Византия започва гражданска война за престола. Главният съперник на Йоан V Палеолог е Йоан Кантакузин, велик доместик и влиятелен земевладелец. Във войната се намесват останалите балкански владетели.

1342 г. Момчил е назначен от Йоан Кантакузин за управител на област в Родопи. По-късно Момчил се обявява за независим владетел.

1344 г. Момчил опожарява кораби на айдынските турци в бedomорското пристанище Абдера. Скоро след това нанася поражение и на една войска на Йоан Кантакузин.

1344 г. В борбата за запазване на престола за Йоан V Палеолог (1341–1391) срещу съперника Йоан Кантакузин, Ана Савойска сключва съюзен договор с Иван Александър. България получава ред важни области и градове в Тракия – Филипопол, Станимака, Цепина и др.

1345 г. Войски на Умур бег и Йоан Кантакузин нападат Момчил край крепостта Перитор. Момчил е убит. За него се създава легендарният образ на защитника на християните срещу турците.

1346 г. Стефан Душан се обявява за цар на сърби, гърци и българи. Сръбската архиепископия е издигната в патриаршия. Иван Александър признава новата титла на Стефан Душан, неговите завоевания в Македония и сръбската патриаршия. Срещу това той получава само някои области, загубени след битката при Велбъжд.

1347 г. Търговски договор с Венецианската република.

1347 г. Йоан Кантакузин влиза в Константинопол и след като сгодява дъщеря си за Йоан V Палеолог става съимператор.

Средата на XIV в. Отделяне на Добруджанското деспотство на Балик, наследен от Добротица.

1351 г. Йоан Кантакузин разбира погрешната си политика на използване на турците като наемници и иска помощ от Иван Александър за построяване на флот за борба срещу тях. Иван Александър (както и Стефан Душан) отказват помощта. Разединението на балканските владетели подпомага турската инвазия на полуострова.

1352–1354 г. Нови междуособици между Йоан V Палеолог и Йоан Кантакузин. Българският и сръбският владетел застават зад законния император. Йоан Кантакузин прибегва отново до помощта на османските турци на Орхан.

1352–1354 г. Турците превземат крепостите Цимпе и Галиполи на европейския бряг на Дарданелите и оттам започват териториална инвазия в Тракия.

1352–1354 г. Разширяване на турските владения в Тракия. В битка с турците загива Михаил Асен, най-големият син на Иван Александър.

1354 г. Поради обвинения, че е довел турците на Балканския полуостров, Йоан Кантакузин напуска престола. На него отново застава Йоан V Палеолог.

1355 г. Временен антитурски съюз между България и Византия. Брак между дъщерята на Иван Александър, Кераца, и Андроник, син на Йоан V Палеолог.

1355 г. Умира Стефан Душан. След неговата смърт сръбската държава се разделя на множество отделни малки княжества.

1355–1360 г. Обособяване на Видинско царство на Иван Срацимир, син на Иван Александър от първата му съпруга Теодора.

Началото на 60-те години на XIV в. Мурад I завладява по-голямата част от Тракия с главните ѝ градове (Адрианопол, Димотика, Филипопол, Боруй и др.). Мурад I премества турската столица от Бурса в Адрианопол.

1364 г. Война между България и Византия за черноморските градове. Византийският съюзник граф Амедей Савойски превзема градовете и ги предава на Византия. В тази война Иван Александър използва като съюзници турците.

1365 г. Унгария напада и превзема Видинското царство и Иван Срацимир е отведен в плен. Четири години по-късно, с помощта Иван Александър и влашкия войвода Владислав Влайку, той е освободен и възстановен във Видинското царство.

1369 г. Йоан V Палеолог заминава за Рим и моли за помощ от Западна Европа срещу турската инвазия, дори с цената на приемането на католицизма.

1371 г. Умира Иван Александър.

1371 г. 26 септември. Битка на войските на братята Вълкашин и Углеша срещу турците при Черномен. Християнските войски са разбити, Вълкашин и Углеша са убити.

1371–1373 г. Иван Срацимир присъединява Средец и областта към Видинското царство.

1373 г. Иван Шишман се признава за васал на Мурад I и му дава за жена сестра си Кера-Тамара.

1381 г. Видинското царство се откъсва от Търновската патриаршия и се подчинява на Константинополската патриаршия.

1382 г. Обсадена и превзета от турците е важната стратегическа крепост Средец.

1387 г. Турците превземат Солун.

1387 г. В битка при Плочник обединените сили на сръбския крал Лазар и босненския Твърдко нанасят поражение на турски войски. Това е единствената християнска победа над турците в последния етап на завладяването на Балканския полуостров.

1388 г. Турците овладяват Силистра и областта, както и някои земи на добруджанския деспот Иванко.

1389 г. 15 юни при Косово поле се разгаря битка между обединените сили на сърби, босненци и хървати срещу турските войски, предвождани от Мурад I. Сръбският войвода Милош Обилич убива Мурад I в палатката му. Битката продължава наследникът му Баязид I Йълдъръм (Светкавицата) (1389–1402). По-следва разгром на християнските войски. Сръбският крал Лазар е убит. Пътят на турците към западната част на Балканския полуостров и Централна Европа е открит.

1393 г. Турците обсаждат три месеца Търново. Крепостта пада на 17 юли. Част от търновските първенци са избити, други са преселени в Мала Азия, патриарх Евтимий е заточен в Бачковския манастир.

1393 г. След превземането на Търново турците се насочват към Никополската крепост, където се намира Иван Шишман. След кратка обсада крепостта е превзета, Иван Шишман е пленен и по-късно убит. Единият му син – Александър – приема исляма, а другият – Фружин – се оттегля в Унгария. Край на Търновското царство.

1393 г. Турците превземат и Добруджанското деспотство.

1395 г. Иван Срацимир и влашкият войвода Мирчо стават турски васали.

1396 г. Кръстоносен поход на западни рицари от Унгария, Полша, Германия, Италия, Франция под ръководството на унгарския крал Сигизмунд (1387–1437). В битката при Никопол на 25 септември кръстоносците са разбити.

1396 г. Веднага след битката при Никопол турците обсаждат Видин и го превземат. Иван Срацимир е пленен и отведен в Мала Азия.

1453 г. Константинопол е превзет от турците. Край на Византийската империя.

БЪЛГАРСКАТА ЦЪРКВА ПРЕЗ СРЕДНОВЕКОВИЕТО. ЕРЕТИЧЕСКИ И РЕ- ФОРМАТОРСКИ УЧЕНИЯ И ДВИЖЕНИЯ В СРЕДНОВЕКОВНА БЪЛГАРИЯ (X– XIV В.)

УВОД. Значение и последици от приемането на християнството.

I. СЪЗДАВАНЕ И УСТРОЙСТВО НА БЪЛГАРСКАТА ЦЪРКВА

Борба за автономна българска църква – църковният въпрос като фактор за независимостта на България. Нежеланието на Византия и Рим да дадат независимост на Българската църква. Осми вселенски църковен събор от 869–870 г. в Константинопол. Вселенският събор от 879–880 г. и окончателното утвърждаване автономията на Българската църква. Значение на присъединяването на Българската църква към Константинополската патриаршия. Отношения между държавата и църквата в България.

Организация и структура на българската църква. Автономна архиепископия, формално зависима от Константинополската патриаршия. Избор на архиепископа от епископите с одобрение на владетеля. Седалище на архиепископа – Дръстър, стар християнски център. Основни църковни институции по подобие на Константинополската патриаршия – канцелария на архиепископията, епископии (първоначално седем на брой). Постепенно заместване на византийското с българско духовенство след приемане на славянския език и писменост като официален държавен и църковен език през 893 г. Строителство на църкви и манастири. Развитие на теологичната мисъл по време на “Златния век” на българската култура и Втората българска държава.

Промени в статута на Българската църква. Провъзгласяване на Българска патриаршия през 917 г. след битката при Ахелой. (По мнение на проф. В. Златарски това става през 918 г.) Преговори на Симеон с папа Йоан X и за признаване на царската корона и Българската патриаршия през 926 г. (Проф. В. Гюзелев отрича създаването на патриаршията през 918 г. и признаването ѝ от Рим през 926 г.) Признаване на царската корона и Българската патриаршия при сключването на мирния договор между Византия и цар Петър в края на 927 г.

Ликвидиране на Търновската патриаршия след завладяването на България от Византия през 1018 г. Създаване на Охридска архиепископия с 31 епархии.

Възстановяване на Българската архиепископия в началото на въстанието на Асен и Петър през 1185 г. Уния с Римската църква (1204–1232). Необходимост от официално признаване на властта на Калоян. Сложна обстановка на Балканите в резултат превземането на Константинопол от IV кръстоносен поход и създаването на Латинската империя. Тържествено сключване на унията на 8 ноември 1204 г. Калоян – “крал на българи и власи”, архиепископ Василий – “примас на цяла България”. Значение на унията. Развитие на политическата обстановка на Балканите и Мала Азия при управлението на Иван Асен II и прекратя-

ване унията с Рим през 1232 г. Съюз с Никеиската империя и възстановяване на Търновската патриаршия в Лампсак през 1235 г. Значение на оставането на Българската църква в системата на източните църкви.

Българската църква при завладяването на България от османските турци. След смъртта на цар Иван Александър през 1371 г. отделяне на Видинското царство и Добруджанското деспотство. Техните епархии се присъединяват към Константинополската патриаршия през 1381 г. Ликвидиране на Търновската патриаршия след падането на Търновското царство през 1393 г. Нейните епархии минават под върховенството на Константинополската патриаршия през втората половина на XVI в. Охридската архиепископия се запазва до 1767 г., когато епархиите ѝ се присъединяват към Цариградската патриаршия. Самостоятелността на Българската църква се възстановява при създаването на Българската екзархия през 1870 г.

Служителите на църквата. Видове духовенство. Църквите и манастирите като религиозни и духовни центрове на българите. Светците на Българската църква. Място и роля на духовенството в развитието на българското общество.

II. РЕФОРМАТОРСКИ И ЕРЕТИЧЕСКИ УЧЕНИЯ И ДВИЖЕНИЯ – ОТШЕЛНИЧЕСТВО И БОГОМИЛСТВО

Промени в Българската църква и развитие след събора от 893 г. Морална криза в неукрепналата църква и нарастване на недоверието към християнските догми.

Поява и развитие на отшелническото движение – св. Иван Рилски (870 (880)–18 август 946). “Завет“ на Иван Рилски до учениците му. Нарастване на култа към светците.

Причини за появата на богомилството. Социално разслоение в българското общество. Морална криза в неукрепналата Българска църква и недоверие към християнските догми. Влошаване положението на селяните. Нарастване на социалното недоволство.

Влияние на остатъците от езическите вярвания. Други еретически движения в българските земи – манихейство, павликянство, масалианство и др.

Същност на богомилството. Поп Богомил – създател на ереста. Кореспонденцията между цар Петър и константинополския патриарх Теофилакт (син на император Роман Лакапин и вуйчо на Мария-Ирина, съпруга на Петър (933-956). “Беседата против богомилите“ на презвитер Козма (около 971 г.). Богомилската космогония (учение за сътворението на света). Дуализмът на богомилите. Възгледът им за сътворението на света. Богомилската христология (учение за Христос). Богомилската есхатология (учението за края на света). Страшният съд и крайната съдба на човечеството според богомилите. Възгледите на богомилите – отрицание на Стария завет, приемане на новозаветната книжнина – четирите Евангелия, Писанията на апостол Павел, Деянията на апостолите. Умерени и крайни дуалисти.

Богомилска критика срещу църквата. Отношение към църквата, духовния клир, храмове – отрицание на църковното съсловие, пороците на църковниците, решенията на вселенските и местните събори, отказ от посещения на храмовете и литургиите. Богомилите и християнските тайнства, символи и обреди – отрицание на кръщението, причастието, изповедта, църковния брак. Отрицание на кръста, иконите, мощите и реликвите. Богомилството – основано върху рационалистични доводи, логика и здрав разум.

Богомилите и светската власт. Отрицателно отношение към властта на царя и другите господари, призови за неподчинение. Социална основа на богомилската ерес.

Бит и етика на богомилите. Отношение към насието и войните. Критика срещу богатството и богатите – “По-лесно камила ще мине през иглено ухо, отколкото богат да влезе в рай.“ Богомилският аскетизъм – отказ от собственост, разкош в облеклото, обилна храна, веселия и физически удоволствия. След Второто пришествие праведниците ще бъдат възнаградени, господарите и богатите – наказани. Отношение към брака и семейството. Възгледи за жената – пълно равенство. Богомилите и ранното християнство.

Организация на богомилите. Категории богомили – свършени, вярващи, слушатели. Богомилските общини, организирани на принципа на ранно-християнските общини. Ръководство – дедец със сътрудници; начин на живот – равноправно и активно участие на жените; религиозни обреди – общо молитвено събрание, взаимна изповед, обреди за преминаване в по-горна степен.

Богомилското движение в България през X–XIV в. Поява и разпространение на богомилството при цар Петър. Борбата на светската власт и църквата срещу богомилството и преследвания на неговите последователи – събори, анатели, присъди. Причини за неуспеха в борбата срещу богомилството.

Богомилството по време на византийското владичество. Влошаване положението на българите и засилване на движението. Патриотични и антивизантийски елементи в проповедите на богомилите.

Обвързаност между икономическото положение и активизация на движението. Богомилството при цар Борил (1207–1218). Съборът срещу богомилите в Търново през 1211 г. и Бориловия синодик. Затихване на богомилството при цар Иван Асен II (1218–1241) вследствие толерантността на владетеля.

Засилване на богомилското движение по времето на цар Иван Александър (1331–1371) като резултат от политическата нестабилност. Разпространение на други ереси и движения – общи черти и различия с богомилството. Съборът против богомилите в Търново през 1350 г. и осъждането на техните водачи Кирил Босота и Стефан. Падане на България под османска власт и краят на богомилското движение.

Разпространение на богомилството извън пределите на България. Богомилството на Балканите. Богомилството във Византия. Съдът срещу богомила Василий в Константинопол и смъртта му през 1111 г. Богомилството в Сърбия.

Богомилството в Западна Европа. Българското богомилство и ересите на катарите в Италия и албигойците във Франция. Името “българин” като название за “еретик” през XIII и XIV в. в Западна Европа.

Различия в оценките за богомилството. Богомилството като изява на социален протест. Богомилството от гледна точка на християнската църква. Ролята на богомилските апокрифи за развитието на старобългарската книжнина и просвета. Богомилството като български принос в духовното развитие на средновековна България и Европа.

Богомилска литература: Тайна книга или т. нар. Йоаново евангелие. Апокрифен български летопис от XI в. Катарски требник.

Литература срещу богомилите: Послание на константинополския патриарх Теофилакт **Лакапин** до цар Петър, “Беседа против богомилите” от презвитер Козма, “Паноплия догматика” (Догматическо всеоръжие) от Евтимий Зигавин, “Алексиада” от Ана Комнина, Борилов синодик, Житие на патриарх Теодосий Търновски от константинополския патриарх Калист.

III. РЕФОРМАТОРСКИ И ЕРЕТИЧЕСКИ УЧЕНИЯ И ДВИЖЕНИЯ ПРЕЗ XIV В.

Развитие на културния живот в България през XIV в. Засилване на културните връзки с Византия.

Исихазъм. Създаден от византийския богослов Григорий Синаит (1265–1346), основал манастира “Св. Богородица” в Парория (Странджа) през 1325 г. Учението се разпространява сред висшето духовенство в България и Византия. Видният теоретик на исихазма, византийският богослов Григорий Палама (ок. 1296–1359), солунски архиепископ през 1347 г., развива по-нататък идеите му. След продължителен диспут на Палама с калабрийския монах Варлаам на църковен събор в Константинопол през 1351 г. исихазъмът е признат официално за съответстващ на вярата. Исихазъмът представлява монашеско аскетично и мистично учение. То цели възстановяване на непосредствената връзка между човека и Бога, прекъсната след изгонването на Адам и Ева от рая. Прекъсването на тази връзка е първопричината за нещастията и бедите, сполетели човечеството след това.

Цел на исихазма – осъществяване на единението с Бога посредством строго спазване на система от правила и норми, разделени в две групи – праксис (деяние) и теория (съзерцание), чрез които може да се постигне общението с Бога

Праксисът налага редица строги норми на поведение – въздържане от физически удоволствия, смирение, бодърстване, послушание, търпение, пост, молитва. Праксисът изисква отшелнически живот. По време на теорията вярващият отшелник се отдава на пълно безмълвие и съзерцание (гр. исихия), което е най-висше състояние на душата. При исихията човек се отделя от всичко земно и може да постигне желаното единение с Бога. При това единение вярващият може да съзре Божествената светлина, която учениците на Христос са видели на планината Табор. Но и това не води до познаването на Бога, тъй като неговата същност е непознаваема и той е достъпен само чрез различни свои проявления, едно от които е Божествената светлина.

Място и влияние на исихазма. На църковен събор в Константинопол е приет като норма на църковно поведение. В България е приет през 1349 г., като негов център става Килифаревският манастир. Намира привърженици сред висшето духовенство в България и Византия, има тесни връзки и се ползва с подкрепата на висшата светска власт. Сред неговите последователи са Теодосий Търновски, Ромил Видински, Иларион, патриарх Евтимий, Дионисий Дивний, Киприан и др. Исихазъмът не отрича обредите и ритуалите на църквата, а наблюдава върху мистичното индивидуално общение с Бога.

Варлаамитство. Създатели на учението са калабрийският монах Варлаам и българинът от Прилеп Григорий Акиндин. Същност на учението – осъществяване на връзката с Бога, разкриване и познание на Божествената същност чрез опознаване на света и природните явления. Това познание се основава на логически аргументи и силогизми от философията на Аристотел и вярата в човешкия разум, която е поставена над всичко. Базирайки се на отличното познаване на античната философия, варлаамитите внасят в учението си рационалистични, дори ренесансови елементи, разграничавайки се по този начин от мистицизма на исихастите.

Разпространение на варлаамитството сред образованите градски слоеве и част от аристокрацията. Главен проповедник в Търново е монахът лекар Теодорит. Обявено за ерес от събор, свикан от цар Иван Александър в Търново през 1360 г. Последователите му са прогонени от страната.

Адамитство. Религиозно учение, разпространено в Централна и Западна Европа, проповядвано в България от монаха Теодосий. Адамитството отрича съсловните и социалните различия и налага на своите последователи да ходят голи, както първият човек Адам. Събират се в пустинни местности, не спазват никакви морални норми и задръжки. Официалната църква ги обвинява в “бесовска измама“ и ги преследва. Ереста е анатемосана на Търновския събор от 1360 г.

Ереста на жидовстващите се разпространява сред еврейското население в Търново и други градове. Тази ерес е насочена срещу храмовете и духовенството, иска евтино и достъпно богослужение, което показва рационалистични елементи в нея. Настояват към връщане на раннохристиянските норми. Ереста е анатемосана на Търновския събор от 1360 г.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Място и роля на църквата в историческото развитие на българския народ. Ролята на реформаторските еретически учения и движения за развитието на културния живот на България.

НАРОДНОСТ И КУЛТУРА В СРЕДНОВЕКОВНА БЪЛГАРИЯ

УВОД. Народността – голяма етническа общност, формирана върху единната територия на трайно утвърдена държава, с общ език, религия и църковна организация, единна духовна и битова култура и притежаваща устойчива историческа памет в резултат на обща политическа и етническа съдба.

I. ФАКТОРИ И ЕТАПИ ВЪВ ФОРМИРАНЕТО НА БЪЛГАРСКАТА НАРОДНОСТ

Етнически съставки на българската народност – траки, славяни, българи. Тракийското наследство в българската култура (имена на планини, реки, области, селища, лични имена и отделни думи, вярвания, обреди и празници, стопански технологии).

Образуването на българското ханство през 681 г. – основен и най-важен фактор за създаването на българската народност от двата основни компонента – славяни и българи. Тенденция към териториално разширяване на България и присъединяване на нови славянски племена – засилване на славянския елемент в българското ханство. Оформяне на трите географски области на българската народност – Мизия, Тракия и Македония. Начало на асимилационен процес – премахване на различията между славяни и българи. Реформите на Крум и Омуртаг за централизиране на държавното управление и намаляване на племенната обособеност, начало на навлизане на славяните в структурите на държавното управление.

Приемане на християнството през 864 г. – важен фактор и нов етап в развитието на българската народност. Ликвидиране на религиозните различия между двата етноса. Общността на религията, законодателството, начина на живот, етиката и морала – силен тласък в процеса на обособяване на новата народност. Ролята на автономната Българска църква (870 г.) в процеса на окончателното утвърждаване на българската народност.

Съборът от 893 г. в Плиска и приемането на славянската писменост като официална в държавата и църквата – окончателно премахване на различията между двата етноса. Налагане на по-многобройния славянския етнос като водещ и постепенно асимилиране на българите от славянската общност. Остатъци от прабългарската култура в новата народност (управленски титли, думи, лични имена, традиции в бита на някои малки общности).

Особености на новата българска народност – славянски характер със запазване името на предишния господстващ етнос – българският. Окончателно оформяне на новата народност в края на IX – началото на X в. в трите основни области – Мизия, Тракия и Македония.

II. БЪЛГАРСКАТА НАРОДНОСТ ПРЕЗ XI–XIV В.

Българската народност в периода на византийското владичество. Запазване на народностните традиции благодарение на оформената етнокултурна общност със собствен език, специфична култура и народностно самосъзнание. Етнически промени в резултат на нашествия на печенегите, узи и кумани в Северна България. Постепенно претопяване на тези общности сред българската народност. Запазване на известно влияние на куманската общност в началния период на Втората българска държава.

Българската народност през XIII–XIV в. Териториално разширение и включване на преобладаващата част от българската народност в държавата по време на Иван Асен II. Упадък на Второто българско царство и процес на постепенно откъсване на територии и население от него. Македония и част от Тракия присъединени от Византия и Сърбия. Запазване на българското народностно съзнание у населението в тези територии. Особеност в развитието на българската народност – териториите, населени с българи, не винаги съвпадат с официалните държавни граници.

Териториално разположение, гъстота и брой на българите. Приблизителни данни за териториалното разположение на българите на Балканите през X–XIV в. на около 200 000 кв. км в Мизия, Тракия и Македония. Приблизителен брой на населението – около 1 – 1,2 млн. души. Демографски колапс на българската народност при вътрешни миграции, изселвания, избивания и продаване в робство по време на турското завоевание на Балканите – брой на оцелелите българи – около 300–400 хиляди души.

III. РАЗВИТИЕ НА СТАРОБЪЛГАРСКАТА КУЛТУРА ПРЕЗ VII–X В.

Езически (плисковски) етап в развитието на културата (681–864). Развитието на културата до приемането на християнството е силно повлияно от традиционните култове на славяни и българи, фактическо развитие на две отделни култури – славянска и българска, с елементи на взаимни въздействия. Влияние на източните култури върху културата на българите. Консервативност и придържане към традиции, начин на живот и вярвания. Влияние на културното наследство от тракийския и римско-византийския период, както и на културата на съвременна Византия – ограничено поради господството на езическите религии в България.

Селищно и култово строителство. Плиска. Развитие след установяването на българите там – от номадски и военен аул в ханска резиденция и столица на държавата. Преминаване от юрти, землянки и дървени постройки към каменно строителство. Оформяне на “вътрешен“ и “външен“ град, заобиколени със стени и крепостни съоръжения (23 кв. км). Сгради във “вътрешния“ (дворецът на Крум, Големият и Малкият дворец на Омуртаг) и “външния“ град. Други крепости и крепостни съоръжения (Преслав, с. Хан Крум, Дръстър, Омуртаговият дворец на дунавски остров край Дръстър). Развитие на Мадара като култово средище на българите.

Мадарският конник – връх в старобългарското изкуство. Монументален релеф на конник с куче и пронизан лъв, изсечен в района на мадарското българско култово средище. Надписи от времето на Тервел, Кормисош и Омуртаг.

Златарско изкуство. Български традиции – шийни гривни, колани, коланни апликации, пръстени, амулети, накити от метал и стъкло, игленици, чаши (сребърната чаша на жупан Сивин). Златно българско съкровище от IX в., открито в Наги Сент Миклош през 1799 г. – 25 златни съда с различна форма и големина – 7 кани, 1 поднос, 4 тасчета за окачване на колан, 4 чаши, 9 купи. Украсени със зверинни мотиви, фигурални композиции от гръцката и иранската митология, образи на воители и др. Общо тегло – 9,945 кг.

Каменен летопис – уникална българска традиция. Открити около 100 надписа. Език – гръцки и български с гръцки букви. Съдържание – договори, отбелязване на битки, важни политически събития, строителна дейност, надгробни надписи (Хамбарлийски надпис на Крум за война с Византия, Чаталарски надпис на Омуртаг за строителство на аул на р. Тича, Търновски надпис на Омуртаг за строителство на дворец на р. Дунав, Маламиров летопис, надпис на Пресиян от гр. Филипи и др.). Зараждане на писмената летописна традиция – “Именник на българските ханове“ (около 70-те години на VIII в.), описващ имената, рода и годините на управление на български владетели от II до VIII в. Изсечен върху камък, по-късно преведен на славянски и включен в един от Симеоновите сборници, познат от руски препис. Значение на т. нар. “каменен архив“ на българското ханство като извор за българската история.

Християнски (преславско-охридски) етап в културното развитие (864–1018). Приемане на християнството – нов, християнски етап в развитието на старобългарската култура. Нови теми и идеи. Навлизане на културата на християнската църква. Приемане на славянската писменост в държавата и църквата – утвърждаване на славянския характер на

културата. Постепенно отпадане на културните различия между славяни и българи. Ролята на Византия като световен културен център и влиянието ѝ върху българската култура.

“Златен век“ на българската култура. Предпоставки за него – утвърждаване на християнството и характера на новата култура.

Строителство, архитектура, приложно изкуство. Изграждане на новата столица Преслав – характер и планировка на града, крепостни съоръжения, “външен“ и “вътрешен“ град, дворцов комплекс, светска и църковна архитектура (Кръглата църква), вътрешна и външна украса. Пространството извън “външния град“. Строителство на сгради, църкви и манастири в цялата страна. Влияние на Византия върху култовото и гражданското строителство. Преславска каменна пластика и рисувана керамика. Други художествени занаяти – златарство. “Преславското съкровище“ от 1978 г. (Част от него – диадема, огърлици, медальони, обеци, висулки от огърлици, копчета, пръстени, плочки от 14–22-каратово злато – висша техника “клетъчен“ емайл, предназначен за аристокрацията. Датировка средата на X в.)

Книжнина, книжовници, произведения. Преслав като нов просветен и културен център наред с Охрид. Ролята на цар Симеон и неговото обкръжение (Константин Преславски, Йоан Екзарх, Черноризец Храбър, презвитер Григорий, Тудор Дуксов, презвитер Йоан и др.) за развитието на културата.

Книжнина с проповеднически и поучителен характер: Климент Охридски и Йоан Екзарх с много слова и поучения по повод различни християнски празници и за различни светци; Константин Преславски – “Учително евангелие“; Симеоновият сборник “Златоструй“ (подбрани слова на св. Йоан Златоуст).

Книжнина с християнско-популяризаторски характер: Йоан Екзарх “Небеса“ (“Точно изложение на християнската вяра“ – превод по част от “Извор на знанието“ на Йоан Дамаскин); Константин Преславски – “Черковно сказание“ (статия от “Учително евангелие“) и негов превод на “Четири слова против арианите“ от Атанасий Александрийски.

Книжнина с познавателен характер: т. нар. Светославов сборник, Симеонов сборник (от 1076 г.); Йоан Екзарх – “Шестоднев“.

Книжнина с публицистичен и апологетичен характер: Черноризец Храбър – “За буквите“; Константин Преславски – “Историкии“, “Азбучна молитва“, “Проглас към евангелието“, анонимна “Похвала за цар Симеон“; жития, хроники, светска и църковна поезия. Първи разкази – анонимните “Чудото на св. Георги с българина“ и “Чудото с българина Климент“.

Развитие на житийната литература през X в. – жития на св. Климент Охридски, св. Намум Мизийски, св. Иван Рилски, служба за цар Петър.

Поява и развитие на апокрифната литература – характер и разпространение (25 забранени апокрифа в Светославовия сборник).

Характер на старобългарската книжнина. Религиозна и светска тематика. Преводна и оригинална литература. Отношение към преводаческата дейност. Въпросът за византийското влияние.

Значение на старобългарската литература и култура. България – център на славянската писменост и култура – влияние върху Русия след приемане на християнството от нея (988 г.) и върху Сърбия.

IV. БЪЛГАРСКАТА КУЛТУРА ПРЕЗ XI–XIV В.

Културата по време на византийското владичество – неблагоприятни условия за развитието ѝ поради ликвидиране на българската аристокрация, липса на самостоятелна българска църква, нашествия на печенеги, узи кумани. Почитане на български светци – “българизиране“ делото на Кирил и Методий, св. Иван Рилски, св. Прохор Пчински, св. Гаврил Лесновски. Развитие на културния живот в манастирите (Бачковски, зографският “Св. Георги“, Рилски, Лесновски, Осоговски). Книжовни произведения с религиозен характер – “Асеманиево евангелие“, “Савино евангелие“, “Супрасълски сборник“, народното житие на св. Иван Рилски. Развитие на гражданска литература с историко-апокалиптичен характер – Български апокрифен летопис (XI в.), “Видение Даниилово“, “Тълкувание Даниилово“, “Сказание Исаево“ и др.

Предпоставки за развитието на българската култура през XIII–XIV в. – възстановяване на българското царство и църква, развитие на икономиката и градския живот, увеличаване на книжовните центрове, запазване на традициите на славянската култура, влияния от Византия и Западна Европа.

Архитектура. Военно, гражданско и църковно строителство (крепости, дворци, църкви, манастири). Развитие на крепостното строителство – крепости и крепостни съоръжения. Столицата Търново – Царевец и Трапезица като средища на царската и патриаршеската власт, на аристокрацията; квартали на обикновеното население. Характер на църковното строителство –

предимно кръстокуполни и еднокорабни малки църкви. Запазени паметници на църковното строителство – “Св. Димитър”, “Св. Четиридесет мъченици” в Търново, църкви в Несебър, Охрид, Боянската църква край София и др. Богата украса със строителни материали, керамика и др. Развитие на нови манастирски комплекси – създаденият от византийския богослов и исихаст Григорий Синаит манастир “Св. Богородица” в Парория (Странджа) през 1325 г. с помощта на цар Иван Александър, основаният от Теодосий Търновски през 1350 г. Килифаревски манастир край Търново, скални манастири край с. Иваново, Русенско, Аладжа манастир край Варна.

Живопис. Църковен характер, предназначение – да разкрие същността на християнската култура и традиция чрез изобразяване на религиозни сцени и образи. Наличие на определени канони в религиозната живопис и тенденция към разчупване на схемата. Боянската църква край София. Ктиторските образи и останалите сцени от фреските от 1259 г. – стремеж към придаване на индивидуалност и реалистичност. Влияние на византийския т. нар. Палеологов ренесанс в Източна България – стенописите в скалния манастир край с. Иваново, Русенско, с ктитор Иван Александър – сложна композиция, раздвижен рисунък, богат колорит. Придържане към консервативните канони в живописа на Югозападна България – с. Земен, Хрельовата кула и др. Развитие на миниатюрната живопис – Лондонското четвроевангелие на цар Иван Александър с 366 цветни миниатюри; 69-те миниатюри към т. нар. Ватикански препис на Манасиевата хроника; Томичов псалтир от 1360 г. със 109 миниатюри и др. Средища на иконография – Търново, Несебър, Рилски манастир, Погановски манастир, Охрид.

Книжнина. Развитие на книжовния живот и училищата в големите градове и манастирските центрове. Предимно религиозен характер на образованието и книжнината. Преписване на богослужбни книги (Добрейшово евангелие, Битолски триод, Болонски псалтир, Търновско евангелие от 1273 г. на хартия и др.), сборници със смесено съдържание (похвални слова, нравоучителни беседи и др., вкл. и апокрифна литература) – Берлински ръкопис с препис на “Сказание за буквите” от Черноризец Храбър, Борилков синодик, Ловчански сборник, Лаврентиев сборник, Германов сборник и др. Развитие на светската книжнина – преводни и оригинални творби (“Българската царица Нерсика”).

Оформяне на Търновската книжовна школа през XIV в. със средища Килифаревския манастир и манастира “Св. Троица”. Най-видни представители – патриарх Евтимий (ок. 1320–1330–1404), Григорий Цамблак (ок. 1364–1420), Константин Костенечки (ок. 1380 – I пол. на XV в.).

Ръкописно наследство на патриарх Евтимий – преводи на литургични трудове, послания, жития похвални слова. Житията на св. Иван Рилски, св. Иларион Мъгленски, св. Филотея и св. Петка Търновска – богати изразни средства, емоционален тон, патриотичен характер. Правописната реформа на патриарх Евтимий – единен правопис, стремеж към избягване на грешките в богослужбните книги, обогатяване лексиката на българския език.

Разпространение на българската култура и писмената реформа в другите славянски културни центрове от учениците на патриарх Евтимий след падането на Търново под турска власт. Дейността на Григорий Цамблак в чужбина. Похвалното му слово за Евтимий.

Музика. Йоан Кукузел Ангелогласния (1280–1360), един от най-добрите композитори и изпълнители на църковна музика през XIV в. на Балканите, създател на теоретични трудове и нов музикален стил, характерен с особеностите на българската музика. Разделяне на църковната и народната музика.

Реформаторски и еретически учения и движения през XIV в.

Развитие на културния живот в България през XIV в. Засилване на културните връзки с Византия.

Исихазъм. Създаден от византийския богослов Григорий Синаит (1265–1346), основал манастира “Св. Богородица” в Парория (Странджа) през 1325 г. Учението се разпространява сред висшето духовенство в България и Византия. Исихазъмът представлява монашеско аскетично и мистично учение. То цели възстановяване на непосредствената връзка между човека и Бога, прекъсната след изгонването на Адам и Ева от рай. Прекъсването на тази връзка е първо-причината за нещастията и бедите, сполетели човечеството след това.

Цел на исихазма – осъществяване на единението с Бога посредством строго спазване на система от правила и норми, разделени в две групи – праксис (деяние) и теория (съзерцание), чрез които може да се постигне общението с Бога

Праксисът налага редица строги норми на поведение – въздържане от физически удоволствия, смирение, бодърстване, послушание, търпение, пост, молитва. Праксисът изисква отшелнически живот. По време на теорията вярващият отшелник се отдава на пълно безмълвие и съзерцание (гр. исихия), което е най-висше състояние на душата. При исихията човек се отделя от всичко земно и може да постигне желаното единение с Бога. При това единение вярващият може да съзре Божествената светлина, която учениците на Христос са видели на планината Табор. Но и това не води до познаването на Бога, тъй като неговата

същност е непознаваема и той е достъпен само чрез различни свои проявления, едно от които е Божествената светлина.

Място и влияние на исихазма. На църковен събор в Константинопол е приет като норма на църковно поведение. В България е приет през 1349 г., като негов център става Килифаревският манастир. Намира привърженици сред висшето духовенство в България и Византия, има тесни връзки и се ползва с подкрепата на висшата светска власт. Сред неговите последователи е Теодосий Търновски, Ромил Видински, Иларион, патриарх Евтимий, Дионисий Дивний, Киприян и др. Исихазмът не отрича обредите и ритуалите на църквата, а набляга върху мистичното индивидуално общение с Бога.

Варлаамитство. Създатели на учението са калабрийският монах Варлаам и българинът от Прилеп Григорий Акидин. Същност на учението – осъществяване на връзката с Бога, разкриване и познание на Божествената същност чрез опознаване на света и природните явления. Това познание се основава на логически аргументи и силогизми от философията на Аристотел и вярата в човешкия разум, която е поставена над всичко. Базирайки се на отличното познаване на античната философия, варлаамитите внасят в учението си рационалистични, дори ренесансови елементи, разграничавайки се по този начин от мистицизма на исихастите.

Разпространение на варлаамитството сред образованите градски слоеве и част от аристокрацията. Главен проповедник в Търново е монахът лекар Теодорит. Обявено за ерес от събор, свикан от цар Иван Александър в Търново през 1360 г. Последователите му са прогонени от страната.

Адамитство. Религиозно учение, разпространено в Централна и Западна Европа, проповядвано в България от монаха Теодосий. Адамитството отрича съсловните и социални различия и налага на своите последователи да ходят голи, както първият човек Адам. Събират се в пустинни местности, не спазват никакви морални норми и задръжки. Официалната църква ги обвинява в “бесовска измама“ и ги преследва. Ереста е анатемосана на Търновския събор от 1360 г.

Ереста на жидовстващите се разпространява сред еврейското население в Търново и други градове. Тази ерес е насочена срещу храмовете и духовенството, иска евтино и достъпно богослужение, което показва рационалистични елементи в нея. Настояват към връщане на раннохристиянските норми. Ереста е анатемосана на Търновския събор от 1360 г.

Падането на България под турска власт и забавено развитие на културните процеси.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Българската култура от XIII–XIV в. – част от културата на Европа. Силно влияние на българската култура върху Влашко, Сърбия и Русия през XV в.

ЛИТЕРАТУРА

- Делев, П., П. Ангелов, Г. Бакалов, Цв. Георгиева, Пл. Митев, И. Баева, Б. Василева, Е. Калинова. История и цивилизация за 11 клас, издателство Планета 3, 2001
- Бакалов, Г., Г. Марков, Гр. Велев, Ем. Александров, Гр. Митев, Р. Гаврилова, История на България. Т. 1 От древността до края на XVI век, изд. Труд, С., 2004
- Бакалов, Г., И. Стоянов. История на България (681–1960). Т. 1. С., 1995.
- Бакалов, Г., П. Ангелов. Средновековни етюди. С., 1999.
- Бакалов, Г., П. Ангелов, Д. Попов, Т. Коев, Хр. Матанов, Пл. Павлов, Ем. Александров, Евг. Радушев, Цв. Стоянов, В. Арнаудов, История на българите. Т. I. От древността до края на XVI век, С., 2003
- Божилков, И. Културата на средновековна България. С., 1996.
- Божилков, И. Цар Симеон Велики (893–927): Златният век на средновековна България. С., 1983.
- История на България в три тома. С., 1999; Т. 1. Божилков, И., В. Гюзелев. История на средновековна България, VII–XIV век; Т. 2. Георгиева, Ц., Н. Генчев. История на България, XV–XIX век; Т. 3. Стателова, Е., С. Грънчаров. История на нова България, 1878–1944.
- История на България през погледа на историците Иван Божилков... С., 1993.я
- История на България. Т. 2. Първа българска държава. С., 1981.
- История на България. Т. 3. Втора българска държава. С., 1982.
- Каймакамова, М., П. Митев, М. Лалков, Л. Огнянов. История на България за кандидат-студенти и зрелостници. С., 1999.
- Куманов, м., К. Исова. Историческа енциклопедия България, изд. Труд, С. 2003
- Острогорский, Г. История на византийската държава. С., 1998
- Фол, А., И. Андреева, В. Мутафчиева, Р. Гаврилова, И. Илчев. История за 11 клас на средните общообразователни училища. С., Анубис. 1996.
- Узунова Марина, Катерина Узунова, Разработени теми за кандидатстудентски изпит и матура по история на България. Под редакцията на доц. д-р Петко Петков. Книга първа - втора, Издателство Софи-Р. София, 2002

ВТОРА ЧАСТ

БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ ВЪЗРАЖДАНЕТО

БЪЛГАРСКИТЕ ЗЕМИ ПОД ОСМАНСКА ВЛАСТ (XV–XVII В.)

УВОД. Завладяване на Балканите и България от османските турци. Причини за падането на България под османска власт.

I. СИСТЕМА НА ОСМАНСКАТА ВЛАСТ НА БАЛКАНИТЕ

Политическата система на Османската империя. Продължителен етап на оформяне на системата успоредно с териториалното разширение на империята. Различия в управлението на отделните територии. Основни моменти в системата – силен централизъм, военноадминистративна организация, господство на исляма. Развитие на класическия военноадминистративен модел на управление в Анадола и Румелия.

Султанът – върховен господар, военачалник, законодател, най-висша съдебна инстанция. Висш съвещателен и управленски орган – Диванът (формира се от бейлербейовете, агата на еничарския корпус, командващият флота капудан паша, дефтердарят, нишанджията, шейх юл-ислямът) с ръководител великия везир. Военноадминистративен характер на управлението. Превръщането на първоначалните военни сили (яя и мюселем) в спахийска войска, издържана посредством тимарската система. Формиране на платен еничарския корпус от ислямизирани християни. Създаване на силен флот (в него влизат флотите на покорените арабски страни по северния бряг на Средиземно море). Основа на османската правна система – шериатът. Той регулира религиозния, съдопроизводствения, образователния и културния живот в империята. Икономическа поддръжка на религиозните, просветните и културните центрове (джамии, медресета, имарети) чрез системата на вакъфа. Деление на населението по религиозен признак – системата на т. нар. милети. Господстващ милет – мюсюлманският. Статут на останалите милети – религиозен, стопански, данъчен, административен.

Териториално разделение. Главни военноадминистративни области – бейлербействата. Две главни бейлербейства – Анадола и Румелия. По-малки военноадминистративни единици – санджаци. Въвеждане на териториално разделение предимно с административни функции – вилаети, кази или кадилъци, нахии. Поява на неформални органи на административното управление в провинцията от края на XVI в. – т. нар. аяни.

Аграрната система на Османската империя. Земята – основен източник на приходи, обявена за държавна собственост (бейт-ул мал). Развитие на тимарската система, условна поземлена собственост, без право на наследство, продажба, обвързана с военни задължения и получаваща само приходите от поземленото владение. Видове тимари: тимар (с приход до 20 000 акчета), зеамет (с приход до 100 000 акчета) и хас (с приход над 100 000 акчета). Други видове поземлена собственост – мюлк (частна собственост), вакъф (дарения с религиозна и благотворителна цел, от която се издържат религиозни, просветни и благотворителни институти). Най-големият поземлен собственик в империята – султанът. Тимарската система осигурява силата на турската експанзия в Европа. Негативна страна на тимарската система – липса на заинтересованост на селяните от въвеждане на модерни методи на обработка на земята и повишаване на производителността.

II. БЪЛГАРИТЕ В СИСТЕМАТА НА ОСМАНСКАТА ИМПЕРИЯ

Последиците от падането на българите под османска власт. Опустошенията в българските земи в периода на завоюването от османските турци. Проблемът за демографския колапс. Ликвидиране на основната структура на българското общество – държавата. Разрушаване на старата социална структура – изчезване на ръководещото съсловие – аристокрацията, и социално изравняване на българското общество. Промени в положението на църквата. Подчинено положение на християните, респ. българите в системата на Османската империя.

Икономическо развитие. Селско стопанство – култури, технология на производство. Статут на собственика, ограничения в размера на земевладението. Двойно данъчно облагане в полза на спахията и държавата. Данъци и повинности: спахийски данък (испенч), десятък (юшур), ангария в полза на спахията и държавата, поголовен данък от немюсюлманското население (джизие), различни други извънредни данъци и повинности. Интензивно развитие на животновъдството (овцевъдството) – икономически и социални последици.

Градско стопанство. Разоряване на много градове по време на завоюването от турците. Нов тип градски живот (разделение на махали по религиозен признак), оформяне на основен производствен и търговски център – чаршията. Градът – средище на традиционни и нови занаяти – железарство, медникарство, гърнчарство, дървообработване, засилване на текстилното и кожарското производство във връзка с развитието на животновъдството (особено овцевъдството). Специално законодателство за производствен и данъчен контрол върху градското стопанство. Развитие и роля на т. нар. пазари и панаири в определени дни и месеци.

Основни социални групи на българското общество. Семейството – състав, положение, права и задължения на отделните членове, икономическа характеристика. Селската община и градската махала – състав, функции, роля в организацията на живота на българите. Ролята на еснафа в градския живот. Поява на различни категории население със специални военизирани и други функции и известни данъчни и други привилегии – войнуци, дервентджии, власи, маданджии, кираджии, оризари, джелепкешани и др. Начало на социална диференциация, поява на понятието “чорбаджия”.

Промени в системата на православната църква на Балканите. Ликвидиране на Търновската патриаршия след падането на България под османска власт. Ликвидиране на Печката патриаршия през 1766 г. и на Охридската архиепископия през 1767 г. Всички църковни епархии са подчинени на Цариградската патриаршия. Положение на Цариградската патриаршия през XV–XVII в. – монопол върху църковните дела на всички православни християни на Балканите, корупция, честа смяна на патриарсите. Състояние на низшето духовенство в българските земи. Православието на битово ниво.

Роля на манастирите като религиозни, просветни и културни центрове (Атонските манастири, Рилският манастир, Бачковският манастир, Троянският манастир и други по-малки манастирски обители). Българите – отношение към църквата и манастирите. Други църкви в българските земи – католическа (роля в просветно и културно отношение), армено-грегорианска църква, юдейска църква.

Развитие на българската култура през XV–XVII в. Роля на православната църква. Книжовни центрове и книжнина, изобразително изкуство. Православната и народната култура като фактор за запазване на българската народност.

Проблемът за ислямизацията на Балканите. Ислямизация на част от стратегическите райони на балканските провинции чрез преселване на групи от Анадола. Ислямизация на част от българите. Доброволна ислямизация – индивидуална и групова. Причини – социален и икономически просперитет, привилегии на мюсюлманското население в рамките на империята. Насилствена ислямизация. Периодично събиране на т. нар. “кръвен данък” – млади момчета за попълване на еничарския корпус. Отношения между християни и мюсюлмани на Балканите.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Налагане на османската политическа, икономическа и религиозна система в българските земи. Социални и икономически промени в живота на българите след установяване на османската власт. Фактори за запазване на българската народност.

АНТИОСМАНСКА СЪПРОТИВА НА БЪЛГАРСКИЯ НАРОД ПРЕЗ XV–XVII В.

УВОД. Промени в българското общество след падането под османска власт. Условия и възможности за съпротивително движение – вътрешни и външни. Различия в целите и провите на антиосманската съпротива.

I. БОРБА СРЕЩУ ОСМАНСКИТЕ ЗАВОЕВАТЕЛИ ПРЕЗ XV В.

Династична криза в Османската империя след битката при Анкара и пленяването на Баязид I Йълдъръм (1389–1402) от Тамерлан. Войни за престола между синовете на Баязид I – Муса, Сюлейман I и Мехмед I Челеби. Участие на част от балканските владетели в междоусобните войни.

Освободителен поход през Дунава на Константин (син на Иван Срацимир), влашкия войвода Мирчо и Фружин (син на Иван Шишман) и въстание в придунавските области. Българското население подкрепя войските на Константин, Мирчо и Фружин. Потушаване на въстанието от Сюлейман I. Цел на въстанието – възстановяване на независима българска държава.

Кръстоносни походи на крал Владислав III Ягело (1434–1444) и Янош Хунияди. Разширяване на османските завоевания на Балканите и реакцията на държавите от Централна Европа. Призиви за помощ от страна на византийския император Йоан VIII Палеолог, уния между Рим и Константинополската патриаршия през 1439 г. Зараждане на идея за нов кръстоносен поход.

Първи кръстоносен поход на полско-унгарския крал Владислав III Ягело (1434–1444) и трансилванския войвода Янош Хунияди през 1443 г. Походът започва от сръбските земи, при Алексинац и Ниш са разбити отряди на османските турци. Настъпване на зимата и сключване на примирие и мир със султан Мурад II (1421–1451). Втори кръстоносен поход през 1444 г. – преминават Дунава при Оршо̀ва и срещат османските войски на Мурад II при Варна. В битката кръстоносците са разбити, а Владислав III Ягело (наречен Варненчик) е убит. И при двата похода българското население подкрепя кръстоносните войски. Неуспехът на тези кръстоносни походи облекчава османската експанзия към западната част на Балканския полуостров и Централна Европа.

II. СЪПРОТИВА НА БЪЛГАРСКИЯ НАРОД ПРЕЗ XVI В.

Укрепване на Османската империя през втората половина на XV и началото на XVI в. Трудности при организиране на големи освободителни акции. Нови форми на съпротива. Пасивна – отказ от плащане на данъци и изпълнения на задължения, бягство от старите селища и нови заселвания.

Активна съпротива – хайдутството. Причини и характер на местната съпротива срещу властта. Организация на хайдушките дружини. Тактика на действие. Отношения с местното население. Първи сведения за хайдути от средата на XV в. Разрастване на движението. Цели на хайдушкото движение – отмъщение срещу потисничеството и корупцията, подронва властта на местните управители, поддържа вярата на населението в справедливостта. Мерки на османското управление срещу хайдушкото движение – въоръжени, взаимно поръчителство на местното население. Значение на хайдушкото движение – поддържа борческия дух на българите. Хайдутството – най-продължителната форма на съпротива срещу османската власт.

Елементи на криза в османската политическа и икономическа система през втората половина на XVI в. Увеличение на данъчните тежести върху населението. Военни неуспехи по море и по суша. Начало на австрийската експанзия към балканските владения на Османската империя. 80-те и 90-те години на XVI в. – нападения на влашки отряди през Дунава.

Първо търновско въстание от 1598 г. Нарастване на освободителните надежди на населението в Подунавие. Начало на революционна организация начело с градски първенци и дейци на църквата (търновският архиепископ Дионисий Рали, висши църковни служители от Русе, Шумен, Преслав, Пловдив, никополският първенец Тодор Балина, дубровнишките търговци Павел Джорджич и братя Соркочевичи). Избухване на въстанието през 1598 г. Въстават няколко хиляди души. За цар е обявен наследник от рода на Шишмановци. Потушаване на въстанието. Архиепископ Дионисий Рали и Тодор Балина бягат отвъд Дунава. Наказателни акции на турците и в други части на българските земи.

III. ВЪСТАНИЯ В БЪЛГАРСКИТЕ ЗЕМИ ПРЕЗ XVII В.

Криза в Османската империя от средата на XVII в. Отслабване на военните ѝ сили. Дейност на Петър Парчевич. Война на Османската империя с Австрия, Полша, Венеция и Русия (1683–1699). Поражение на османските войски при голямата обсада на Виена през 1683 г. От края на XVII в. започва настъплението на Австрийската империя срещу турските владения в Европа.

Второ търновско въстание от 1686 г. Начело на подготовката е Ростислав Стратимирович, смятан за потомък на Иван Срацимир, последен владетел на Видинското царство, заедно със Савелий Дубровски, племенник на руския патриарх Йоаким. Избухване и бързо потушаване на въстанието. След престой в Рилския манастир водачите на въстанието бягат в Русия.

Чипровското въстание от 1688 г. 1887 г. смяна на турския престол. Бунт на румелийския бейлербей срещу новия султан. При поредната австро-турска война през 1688 г.

австрийските войски обсаждат Белградската крепост. Участие на български отряди на Георги Пеячевич и Богдан Маринов в австрийските войски.

Създаване на обстановка за въстание главно сред католическото население в северозападните български земи. Около Чипровци започват да се събират въстанически сили начело с Иван и Михаил Станиславови, Лука Андренин. Към тях се присъединяват и отрядите на Георги Пеячевич и Богдан Маринов. Начало на въстанието след вестта за падането на Белградската крепост през септември 1688 г. Силите на австрийците се насочват на юг и въстаниците остават без подкрепа. Срещу тях се насочва отряд на граф Имре Тьокьоли, османски съюзник и турски войски. Обсада на Чипровци. През октомври въстанието е потушено, оцелелите въстаници бягат във Влашко, по-късно в Трансилвания.

Карпошово въстание от 1689 г. Продължаващата война с Австрия предизвиква въстания в други части на западните български земи. Австрийските войски превземат Ниш и Кюстендил. В боевете участва отрядът на Георги Пеячевич и хайдушкият отряд на Страхил войвода. Създава се петхилядна въстаническа армия начело с хайдушкия войвода Карпош, действащ в югозападните български земи. Въстаниците превземат Крива Паланка, Куманово, по-късно Скопие. Карпош е обявен за крал. След оттеглянето на австрийските войски турците съсредоточават силна армия срещу въстаниците. В сражение край Скопие въстаниците са разбити, Карпош е пленен и убит.

Българските въстания от края на XVII в. – свързани с войните на Австрия срещу Османската империя. Масовото участие на българите в тях е доказателство за запазването на народностното самосъзнание и стремежа за свобода.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Антиосманската борба през XV–XVII в. протича в различни форми, свързани с промените в състоянието на империята. Хайдушкото движение – най-развитата и постоянна форма на съпротива. Разгръщането на конфликтите между Австрия и Османската империя през втората половина на XVII в. засилва освободителните стремежи на българите.

ХРОНОЛОГИЯ

1396 г. Окончателно завладяване на Видинското царство от османците.

1396 г. Поражение на кръстоносните войски на Сигизмунд при Никопол.

1389–1402 г. Управление на султан Баязид I.

1400 г. Тамерлан с войските си напада анадолските провинции на османските турци.

1402 г. 25 юли. Битка между Баязид I Йълдъръм и монголските войски при Анкара. Османските турци са разгромени, Баязид I е пленен и по-късно убит.

1402–1413 г. Династична война за престола между синовете му Муса, Сюлейман I (1402–1409 г. само в Румелия) и Мехмед I Челеби (1402–1421 г. отначало само в Анадола, а след 1413 г. и в Румелия).

1403–1404 г. Общи действия на балканските владетели Стефан Лазаревич, босненския крал Остоя, влашкия княз Мирчо и българския княз Константин срещу османците.

1406–1408 г. Усилия на унгарския крал Сигизмунд да организира коалиция на балканските владетели срещу османците.

1406 г. (по други източници 1404 или 1408 г.). Освободителен поход на Константин (син на Иван Срацимир), влашкия войвода Мирчо и Фружин (син на Иван Шишман). Превзета е Силистра и някои области в Добруджа. Според други източници са освободени земи и около Видин.

1409 г. Потушаване на въстанието на Константин, Мирчо и Фружин от Сюлейман I.

1412 г. Бунт на принц Муса.

1412 г. Въстания на българите срещу Муса.

1413 г. Муса разселва принудително българското население поради въстанията от 1412 г.

1413 г. юли. Мехмед I Челеби разбива Муса при с. Чамурлий (дн. Калково, Софийско).

1416 г. Бунт на Бедредин Симави.

1422 г. Османските войски на Мурад II обсаждат Цариград.

1425 г. Войски на власи, сърби и българи овладяват Видин и Оряхово.

1425 г. Сигизмунд организира против османците нов съюз, в който участват власи и сърби; българският княз Фружин търси подкрепата на Венеция.

1430 г. Османските турци превземат Солун. Настъплението им продължава към западната част на Балканския полуостров и във Влашко.

1432–1435 г. Въстание на Арианит и Депа (Андрея Топия) в Албания против османците.

1435 г. Дипломатическа мисия на княз Фружин при въстаналите албанци.

- 1439 г.** Първо покоряване на сръбското княжество от османците.
- 1439 г.** Уния между Рим и Константинополската патриаршия на събор във Ферара и Флоренция. Унията трябва да обедини усилията за противопоставяне на османската експанзия към Централна Европа и за спасяването на последните владения на Византийската империя. На 1 януари папа Евгений IV издава була за обявяване на кръстоносен поход срещу османците.
- 1443 г.** Първи кръстоносен поход на полско-унгарския крал Владислав III Ягело (1434–1444), трансилванския войвода Янош Хуняди и сръбския деспот Георги Бранкович. Победи на кръстоносците при Алексинац и Ниш. Затрудняване на движението при Ихтиман поради настъпилите студове. Султан Мурад II по това време е зает с междуособици в Анадола и предлага примирие, сключено в Одрин, и мир, сключен в унгарския град Сегед.
- 1444 г.** Втори поход на Владислав III и Янош Хуняди. Походът се прехвърля през Дунава и се насочва към Варна. На 10 ноември се разгаря битка с османските войски, при която кръстоносците са разбити. Владислав III Ягело (наречен Варненчик) е убит, а Янош Хуняди успява да избяга през Дунава.
- 1444 г.** Въстание на албанците начело с Георги Кастриоти (Скендербег).
- 1445 г.** Експедиция на Валери дьо Ваврен по Дунава.
- 1451–1481 г.** Управление на султан Мехмед II Завоевателя.
- 1453 г. 29 май.** Османските турци превземат Константинопол (Цариград).
- 1453 г.** Османците завземат отново българските черноморски градове Несебър, Анхиало и Созопол.
- 1454 г.** Първи сведения за хайдутите. Край София е пленен войводата Радич.
- 1459 г.** Окончателно покоряване на сръбското деспотство от османците.
- 1460 г.** Завладяване на Пелопонес от османците.
- 1460 г.** Подготовка за нова кръстоносна коалиция с участието на папата, Венеция, Унгария и Албания.
- 1481–1512 г.** Управление на султан Баязид II.
- 1512–1520 г.** Управление на султан Селим I.
- 1520–1566 г.** Управление на султан Сюлейман Кануни.
- 1521 г.** Османците завладяват Белград.
- 1526 г.** Османците разбиват унгарската войска при Мохач.
- 1529 г.** Османците обсаждат за първи път Виена и претърпяват поражение.
- 1536 г.** Сключване на първите търговски договори (т. нар. “капитулации“) между Франция и Османската империя. Действителният режим на капитулациите започва да действа от 1569 г.
- 1568 г.** Селски бунт – разбягват се работниците, които трябва да работят на строежи в Цариград.
- 1571 г.** Голям османски флот е разгромен при Лепанто (в залива на Орфано на Адриатическо море) от обединените флоти на Венеция, Папството, Испания. Потопени са над 200 османски кораба, убити са около 30 000 османци, пленени са 3000 души.
- 1572 г.** За възстановяването на турския флот българите са задължени да работят ангария (според писмо на епископ Тимотей). В Созопол и Варна са построени 30 големи галери.
- 1572–1574 г.** Охридският архиепископ Йоаким посещава Неапол и Мадрид.
- 1583 г.** Австро-турска война. На страната на Австрия участват Влашко, Молдова, Трансилвания. Влашки отряди преминават често Дунава и нанасят поражения на местни военни отряди.
- 1586–1587 г.** Посещение на бъдещия търновски архиепископ Дионисий Рали в Москва с църковно-политическа мисия.
- 1593–1606 г.** Война на Османската империя с Хабсбургската монархия и нейните съюзници.
- 1595 г.** Отряди на Михаил Храбри достигат до София и я завземат временно.
- 1597–1599 г.** Мисия на охридския архиепископ Атанасий в Италия, Австрия, Чехия, Германия, Испания.
- 1598 г.** Избухване на Първото търновско въстание, свързано с акция на влашки отряди при Силистра.
- 1606 г.** Ситваторокски мирен договор между Австрия и Османската империя.
- 1617 г.** Не е събран поголовният данък джизие от войнуците в Ямболско.
- 1618 г.** Хайдушки дружини действат в Софийско.
- 1622 г.** Бунт на селяните от с. Маловище, Битолско, които отказват да плащат данъци.
- 1645–1669 г.** Война на Османската империя за завладяването на остров Крит.
- 1647 г.** Мисия на Петър Парчевич във Влашко и Полша.
- 1649–1650 г.** Мисия на Петър Парчевич във Влашко, Варшава, Виена и Венеция.

1651 г. Никополският католически епископ Филип Станиславов издава в Рим молитвеник “Абагар“, написан на кирилица.

1656 г. Съзаклятие на духовни йерарси на Балканите и мисия на Петър Парчевич при император Фердинанд III.

1657 г. Мисия на Петър Парчевич при украинския хетман Богдан Хмелницки.

1662–1663 г. Война между Османската империя и Австрия.

1672–1676 г. Войни на Османската империя с Полша.

1673–1674 г. Мисия на Петър Парчевич в Полша, Австрия, Венеция, Флоренция и Рим.

1863–1864 г. Създава се Свещена лига от Австрия, Полша, Венеция и Русия за борба срещу Османската империя. Войната водена от Свещената лига завършва през 1799 г. с Карловацкия мирен договор.

1683 г. Османските войски обсаждат Виена с големи сили. Обсадата е неуспешна. С помощта на полския крал Ян Собиески турците са разгромени.

1686 г. Действия на 4–5 хайдушки дружини от 200 души в Костурско, Воденско и Хрупишко.

1686 г. Среща на московски патриарх Йоаким с “търновския княз“ Ростислав Стратимирович. Изработва се план за въстание в България.

1686 г. Избухва Второто търновско въстание. В него участват около 4000 души. Потушено бързо от турците.

1687 г. Султан Мехмед IV (1648–1687) е сменен от брат си Сюлейман III (1687–1691).

1688 г. 20 октомври. Софийският архиепископ Стефан Княжевич пише доклад до Конгрегация за вярата, в който подробно описва въстанието.

1688 г. Австрийски войски обсаждат Белградската крепост. На 6 септември Белград е превзет. Това служи като сигнал за избухване на Чипровското въстание.

1688 г. септември. Избухва въстание в Чипровци, Копиловец, Железна и Клисурса, където живеят предимно българи католици. Главен център на въстанието става Чипровци. Градът е подложен на обсада от турски войски и техния съюзник унгарския протестантски граф Имре Тьокьоли. След обсада на Чипровци през октомври въстанието е потушено. Оцелелите въстаници бягат във Влашко, по-късно в Трансилвания.

1689 г. Действия на хайдушкия войвода Страхил.

1689 г. При продължаващите военни действия на австрийските войски са превзети Ниш и Кюстендил. В боевете участва отрядът на Георги Пеячевич и хайдушкият отряд на Страхил войвода. Създава се петхилядна въстаническа армия начело с хайдушкия войвода Карпош, действащ в югозападните български земи. Успехи на въстаническите сили при Крива Паланка, Куманово, Скопие. Карпош е обявен за крал. След оттеглянето на австрийските войски турците потушават въстанието. Край Скопие Карпош е пленен и убит.

1699 г. януари. Карловацки мирен договор, с който завършва войната на Свещената лига. Османската империя започва да губи владения в европейската си част.

НАЧАЛО НА БЪЛГАРСКОТО ВЪЗРАЖДАНЕ

УВОД. Българският народ в системата на Османската империя – последици от завладяването, икономическо и социално развитие, опити за съпротива.

I. НАЧАЛО НА БЪЛГАРСКОТО ВЪЗРАЖДАНЕ

Същност на Възраждането. Преход от Средновековието към Новото време, от феодализъм към капитализъм. Икономически, демографски, социални и духовни промени в българското общество, формиране на българската нация, борби за независима църква, за политическо освобождение.

Терминът “Възраждане“ в българската и европейската история – общи моменти и различия. Особенности на Българското възраждане – българите в състава на чужда политическа, икономическа и религиозна система, липса на самостоятелна държава и църква, намеса на чужди сили в Източния въпрос.

Хронология и периодизация на Българското възраждане. Спорове за хронологията. Долна граница на Възраждането – края на XVII – началото на XVIII в. Горна граница на Възраждането – руско-турската война от 1877–1878 г. и възстановяването на независимата българска държава. (За Източна Румелия – Съединението през 1885 г., за Македония и Източна Тракия – Балканските войни от 1912–1913 г.). Вътрешна периодизация. Първи период: Ранно възраждане – XVIII в. – първата четвърт на XIX в. – характеристика на основните процеси. Втори период: от средата на 20-те години на XIX в. (началото на реформите в Османската империя) до Кримската война 1853–1856 г. – характеристика на основните

процеси. Трети период: от Кримската война до Освобождението през 1878 г. – характеристика на основните процеси.

Османската империя през XVIII в. Отслабване на империята като военна сила (значение на австро-турските войни от края на XVII и началото на XVIII в.), начало на руската експанзия на юг от края на XVII и началото на XVIII в. (двойственият характер на руската политика на Балканите), деморализация на армията, упадък на спахийската система, разложение и промени в еничарския корпус, задълбочаване на финансовата криза и корупцията, поява и развитие на аянския институт, опити за административни реформи през XVIII в., феодален сепаратизъм и размирици в края на XVIII в. (кърджалийско време).

Развитие на селското и градското стопанство през XVIII и началото на XIX в. Повишаване на икономическото значение на българските земи. Фактори – загуба на територии след неуспешни войни с Австрия и Русия, нарастване на градовете в империята, засилване на търговските връзки с европейските държави. Повишаване обема на производството.

Промени в аграрните отношения по българските земи. Разложение на старата система на тимарско земевладение. Навлизане на стоково-паричните отношения в селското стопанство и зараждане на частната собственост. Поява и развитие на чифлишкото земевладение – преходна форма между условното и частното земевладение. Разпространение на чифлишките стопанства в Добруджа, Русенско, Видинско, Македония. Интензификация на селскостопанското производство, въвеждане на технически култури (памук, коприна, тютюн, маслодайни растения), специализация на производството по райони (Македония – памук; Родопите – тютюн; подбалканските селища – черничевы насаждения, рози; Тракия – ориз; Добруджа – зърнени храни), нарастване на животновъдството.

Развитие на градското стопанство в българските земи. Фактори за развитие на градското стопанство – оживление във вътрешната и външната търговия. Развитие на занаятчийството – нови производства, нови технологии, специализация. Регламентация на еснафските организации (ферман на султан Мустафа III от 1773 г.). Поява и развитие на манифактурно производство (първоначално в текстилната промишленост). Миграционна вълна от селото към града. Развитие на стари и поява на нови градски центрове. “Побългаряване“ на градовете.

Развитие на външната и вътрешната търговия. Засилване на търговския обмен между Османската империя и Европа – фактори (привилегии за чуждите търговци в Османската империя – системата на капитулациите), характеристика. Интензивно развитие на вътрешната търговия, ролята на панаирите. Българите във вътрешната и външната търговия на империята – мястото на българите в производството и търговията с определени стоки, поява и развитие на български търговски къщи и български колонии в Цариград, в други части на империята (Смирна) и в чужбина (Влашко, Молдова, Русия, Австро-Унгария, Египет). Нова организация на външнотърговската дейност.

Промени в социалната структура на българското общество. Зараждане на нова социална структура на българското общество. Диференциация в селото – малка група от зможни селяни, основна група от раетски селяни, поява на изполичари и кесимджии. Диференциация в града – наред със старата еснафска структура, поява на едри манифактуристи и търговци – начало на оформяне на българската средна и едра буржоазия. Характеристика на групата на чорбаджиите.

II. ЗАРАЖДАНЕ НА БЪЛГАРСКАТА НАЦИОНАЛНА ИДЕОЛОГИЯ

Проникване на просветителски идеи от Европа. Общ подем на литературата, художествените занаяти и изкуството в българските земи. Развитие и разпространение на килийните училища. Развитие на книжовните школи (Рилска, Самоковска, Етрополска, Врачанска, Котленска); на дамаскинарската книжнина (Йосиф Брадати, Никифор Рилски, Пунчо Мокрешки, Тодор Врачански, Йосиф Хилендарски, Тодор Габровски, Милко Котленски и др.). Навлизане на печатната книга сред българското общество.

Дейността на католическите просветители Кръстьо Пейкич (1669–1731) - “Огледало на истината между източната и западната църква”, Партений Павлович (1695–1760) – “Автобиография” и Христофор Жефарович (?–1753) - “Стематография“ (1741). Зараждане на интереса към българската история. Първи съчинения за историята на България в чужбина – Йосиф Асемани (1755 г.), Андрия Качич-Миошич (1756 г.), Блазиус Клайнер (1761 г.), Йован Раич (1795).

Паисий Хилендарски – личност и дело. Биографични данни. Мотиви за написване на “История славянобългарская”. Извори за историята (поменици, жития, летописни бележки, царски грамоти, жития и съчинения на Евтимий Търновски, Климент Охридски, св. Иван Рилски и св. Петка Търновска, св. Йоаким Осоговски, св. Гаврил Лесновски, св. Ге-

орги Нови Софийски, св. Никола Нови Софийски, св. Терапонтий, св. Иларион Мъгленски, св. Ангел Битолски, Радослав, руските Пролог и Кърмчая книга, стематографиите на Христофор Жефарович и Павел Ритер Витязович, “Деяния церковная и гражданская“ на Цезар Бароний (в руски превод от 1719 г.), “Книга историография“ на Мавро Орбини (в руски превод от 1722 г.).

“История славянобългарская о народе и о царей и о святых болгарских и о всех деяния и бития болгарская“ – основни идеи и програмни внушения. Идеализация на българската история, просвещенски внушения, патриотични мотиви, духовно обособяване и национална еманципация, политически внушения. Използване на новобългарски говорим език. Преписи на историята (около 60 преписа). Значение на делото на Паисий Хилендарски.

Други исторически съчинения – анонимният Зографец и “Зографска история“ от 1762 г., йеромонах Спиридон Габровски и неговата “История во кратце о болгарском народом словенском“ от 1792 г.

Софроний Врачански. Биографични данни. Книжовна дейност – сборници с църковни слова и поучения, “Неделник“, “Житие и страдание грешнаго Софрония“. Политическа дейност в Румъния – първа програма за освобождение на България, създаване на Българска земска войска в Букурещ. Оценка на дейността на Софроний Врачански.

Други съратници и следовници на Паисий и Софроний. Книжовна и просветна дейност на Йоаким Кърчовски и Кирил Пейчинович в Македония.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Промени в стопанския живот в българските земи и начало на Българското възраждане. Приносът на Паисий Хилендарски и Софроний Врачански за формиране на българската национална идея.

ХРОНОЛОГИЯ

1662–1663 г. Война между Османската империя и Австрия.

Първи въоръжени конфликти между Русия и Османската империя от втората половина на XVII в. Във войните от 1676–1681 г., 1686–1700 г., 1710–1713 г., 1735–1739 г. главната цел на Русия е да ликвидира турската власт по северното крайбрежие на Черно море и да получи търговски излаз през Проливите към страните от Западна Европа. От втората половина на XVIII в. руската политика спрямо Османската империя се активизира, което е предизвикано от засилването на кризата в империята, от разрастването на националноосвободителните борби на християнските народи на Балканите и в Кавказ и от перспективата Русия да завладее или да постави под свое влияние стратегическите райони на Балканите, Истанбул, Проливите и Източното Средиземноморие. Войните срещу Османската империя отразяват завоевателните стремежи на Русия и обективно подпомагат националноосвободителните движения на балканските народи.

1669 г. В Чипровци е роден Кръстьо Пейкич, виден служител на католическата църква в българските земи. Главен труд – “Огледало на истината между източната и западната църква“. Според автора с обединените сили на православни и католици балканските славяни могат да бъдат освободени от турците.

1672–1676 г. Война между Османската империя и Полша.

1683–1699 г. Война на Османската империя със Свещената лига – Австрия, Полша, Венеция и Русия.

1683 г. Османските войски обсаждат Виена с големи сили. Обсадата е неуспешна. С помощта на полския крал Ян Собиески турците са разгромени.

1863–1864 г. Създава се Свещена лига от Австрия, Полша, Венеция и Русия за борба срещу Османската империя. Войната водена от Свещената лига завършва през 1799 г. с Карловацкия мирен договор.

1686 г. Избухва Второто търновско въстание. В него участват около 4000 души. Потушено бързо от турците.

1687 г. Султан Мехмед IV (1648–1687) е сменен от брат си Сюлейман III (1687–1691).

1688 г. Австрийски войски обсаждат Белградската крепост. На 6 септември Белград е превзет. Това служи като сигнал за избухване на Чипровското въстание.

1688 г. септември. Избухва Чипровското въстание.

1689 г. Австрийските войски превземат Ниш и Кюстендил. В боевете участва отрядът на Георги Пейчевич и хайдушкият отряд на Страхил войвода. Създава се петхилядна въстаническа армия начело с хайдушкия войвода Карпош, действащ в югозападните български земи. Успехи на въстаническите сили при Крива Паланка, Куманово, Скопие. Карпош е

обявен за крал. След оттеглянето на австрийските войски турците потушават въстанието. Край Скопие Карпош е пленен и убит.

1690 г. В Елена е роден Йосиф Брадати, монах в Рилския манастир, автор на около 10 ръкописни сборника, разпространявани в българските земи.

1695 г. В Силистра е роден Партений Павлович, църковен служител, книжовник, дипломат. Умира като епископски викарий в Сремски Карловци на 29 април 1760 г. Автор на множество книги, вкл. “Автобиография”.

1699 г. януари. Карловацки мирен договор, с който завършва войната на Свещената лига. Османската империя започва да губи владения в европейската си част.

1718 г. – Пожаревацкият мирен договор слага край на войната от 1714-1718 г. между Австрия и Венеция срещу Османската империя. Към Австрия преминават част от Влашко, Банат, Темешвар, Северна Босна, част от Сърбия с Белград, дават се гаранции на католическото духовенство в Османската империя. Австрия получава и изгодни условия за търговия, като се ползва от режима на капитулациите.

1722 г. В Банско е роден Паисий Хилендарски.

1726 г. Султан Ахмед III (1703–1730) издава ферман за изборите на аяни, които да подпомагат дейността на местната държавна администрация. За аяни трябвало да бъдат избирани влиятелни личности от областта без намесата на местната държавна власт. Изборът се потвърждава от санджак-бея със съгласието на бейлербея на Румелия. Избраните аяни получават специален документ. Постепенно влиянието на аяни нараства и през втората половина на XVIII век стават причинители на т.нар. аянски размирици. През 1785 г. султан Абдул Хамид I премахва привилегиите на аяните.

1727 г. В Цариград започва да работи първата печатница, в която наред с турски книги се печатат и преводни от Западна Европа.

1735-1739 г. Война между Русия и Османската империя, водена с променлив успех. С Белградския договор от 1739 г. Русия си връща крепостта Азов, но без право да строи укрепления. Руските търговци в Османската империя започват да се ползват от режима на капитулациите.

1737-1739 г. С Белградски мирен договор 1739 г. завършва неуспешната за Австрия война, започнала през 1737 г. Османската империя си връща в Сърбия (с Белград) и Влашко.

1739 г. в Котел е роден Стойко Владиславов (Софроний Врачански).

1741 г. Христофор Жефарович, родом от Дойран, издава във Виена “Стематогрфия” – сборник с изображения на български и сръбски владетели и светци и гербове на народи и области от Мизия, Тракия и Македония. Сборникът е по подобие на “Стематогрфия” на Павел Ритер Витязович, издадена на латински език през 1701 г.

1745 г. Паисий Хилендарски заминава при брат си Лаврентий, игумен на Хилендарския манастир и става монах и таксидиот.

1755–1756 г. Първи съчинения за историята на България в чужбина – Йосиф Асемани (1755 г.), Андрия Качич-Миошич (1756 г.).

1758 г. В Света гора Паисий Хилендарски вероятно се среща с видния сръбски книжовник и историограф Йован Раич. След тази среща Паисий започва работата си върху своята история.

1761 г. Блазиус Клайнер, францискански монах и лектор по богословие в манастира “Св. Апостоли Петър и Павел” в гр. Алвинц, Трансилвания завършва тритомна история на българите. Първият том е описание на българската история до падането на Константинопол през 1453 г. Вторият и третият том описва съдбата на българите-католици и специално францисканци до втората половина на XVIII век. Ръкописът е на латински език и е предназначен за разпространение сред българите католици.

1761 г. май-юли. В Сремски Карловци Паисий Хилендарски се запознава с труда на дубровнишкия абат Мавро Орбини “Книга историография” (в руски превод).

1762 г. Паисий Хилендарски се премества в Зографския манастир и след продължителна работа завършва своята “История славянобългарская о народе и о царей и о святых болгарских и о всех деяния и бития болгарская”. Историята се състои от 10 части в обем от 85 страници.

1762 г. Анонимен автор под псевдонима Зографец завършва “Зографска история”.

1762 г. 1 септември. Стойко Владиславов (Софроний Врачански) става свещеник в Котел.

1765 г. Първи препис на “История славянобългарская”, направен от Стойко Владиславов (Софроний Врачански) в Котел в присъствието на Паисий Хилендарски.

1768–1774 г. Руско-турска война. Завършва с мирен договор, подписан в с. Кючук Кайнарджа на 21 юли 1774 г. Крим е обявен за независим от Османската империя и минава под руско покровителство, разширяват се границите на Русия по Северното Черноморие. Дунавските княжества Влашко и Молдова получават вътрешна автономия под руска гаранция. Руските кораби получават правото да преминават безпрепятствено през Проливите и да плават в териториалните води на империята, а руските поданици да се ползват от режима на капитулациите, валиден за западните държави. Русия получава право да назначава свои консули във всички градове на Османската империя. Руските православни поданици получават право да посещават свободно Светите места, разрешено е да се построи руски православен храм в истанбулския квартал Галата. Титлата на руския император е призната за равностойна на султанската (дотогава това се признава само на краля на Франция). С този договор Русия става един от основните политически и военни фактори в Източния въпрос.

1771 г. Втори препис на “История славянобългарска“, направен от поп Алекси Велкович от Самоков в присъствието на Паисий Хилендарски.

1772 г. Рилски и Жеравненски преписи на “История славянобългарска“.

1773 г. лятото. Паисий Хилендарски умира в Амбелино, махала близо до Станимака (Асеновград).

1773 г. Ферман на султан Мустафа III (1757– 1774) за укрепване на еснафските организации в империята.

1774–1775 г. Поп Стойко Владиславов престоюва около шест месеца в Света гора, където усъвършенства гръцкия си език и се запознава с богатата литература на атонските манастири.

1781 г. Втори препис на “История славянобългарска“ от Стойко Владиславов (Софроний Врачански).

1781 г. Руско-австрийски съюз, насочен срещу Османската империя. Във връзка с това руската императрица Екатерина II развива т.нар. “Гръцки проект”, предвиждащ възстановяването на гръцката империя южно от Дунава със столица Цариград, начело с нейния внук Константин.

1783 г. Поп Стоян Кованлъшки прави препис на “История славянобългарска“, т.нар Кованлъшки препис.

1783 г. Русия присъединява Крим. Голяма част от кримските татари се изселват в Османската империя, част от тях в българските земи.

1784 г. В Елена Дойно Граматик прави препис на “История славянобългарска“.

1785 г. Поради прекомерното засилване на аянския институт султан Абдул Хамид I (1774–1789) издава ферман за премахване на аянската институция. Този опит да се намалят сепаратистките тенденции в империята остава без особен успех.

Краят на 70-те години – началото на 80-те години. Започват първите действия на кърджалиите в Румелия. Размириците се разширяват през 90-те години, като големи райони на Румелия преминават под тяхна власт. Най-активният период на кърджалийството е между 1800–1812 г., когато голям кърджалийски отряд, предвождан от прочутия главатар Кара Фейзи (според преданията – ислямизиран българин), извършва поход към Истанбул. Централната власт води непрекъснати военни действия срещу размириците, но без особен успех. В някои моменти фактичeskата власт на султана се простира само в района между Цариград и Одрин. Като средство за защита на населението Високата порта позволява на християните в Румелия да се въоръжават. Върхът на кърджалийското време е през 1807 г., когато русенският аян Мустафа Байрактар навлиза с войската си в Истанбул, подкрепя реформите на султан Селим III (1789–1807) и става велик везир. Края на кърджалийската епоха бележи смъртта на Мустафа Байрактар, свален и убит от столичните еничари през същата година. Последна проява на кърджалийството е упоритата съпротива на пловдивския Кара Мустафа през 1812 г.

1787–1791 г. Руско-турска война с участието и на Австрия. Завършва с мирен договор, подписан в Яш на 29 декември 1791 г. (по нов стил 10 януари 1792 г.). С него се потвърждава присъединяването на Крим и Грузия към Русия и привилегиите на руските поданици и търговци по Кючуккайнарджанския договор.

1789–1807 г. Под ръководството на турския султан Селим III се прави опит за реформи, получили името “Низами джедид“. Причини за реформите са настъпилото разложение в поземлената система, засилването на феодалния сепаратизъм и на междуособиците, военните поражения на империята през втората половина на XVIII в., разрастването на националноосвободителните движения на нетурските народности в Османската империя. Реформите започват в началото на 90-те години на XVIII в. и включват нова регулация на поземлената система, сформирание на нова войска, наречена “низами джедид“, въвеждане на нови данъци за финансиране на реформите, премахване на откупуването на данъците,

създаване на военноинженерни училища, оръжейни заводи, манифактури, подобряване експлоатацията на мините и др. Реформите целят да се преодолее упадък на империята, като се “европеизира” отчасти производството, свързано с нуждите на армията, и самата армия. Срещу “Низами джедид” се оформя широка опозиция от мюсюлманското висше духовенство, едрите феодали и старата армия, особено еничарите. През 1807 г. в Цариград избухва еничарски метеж. Султан Селим III е свален от престола и на реформите е сложен край. След една година е убит при нов еничарски метеж.

1792 г. В манастира Нямцу, Молдова йеромонах Спиридон Габровски завършва “История во кратце о болгарском народе словенском”.

1792-1794 г. Поп Стойко Владиславов е свещеник в Карнобат и в с. Карабунар, Пазарджишко.

1794 г. След продължителни отцепнически действия, подкрепени и от местното християнско население и български хайдушки войводи (Кондьо войвода, Хайдут Велко), Осман Пазвантоглу (1758–1807) превзема Видин и фактически се превръща в самостоятелен управител на Северозападна България. Централната власт води три неуспешни военни похода срещу него. Султанът успява да си върне властта над Видин и областта едва след смъртта на Осман Пазвантоглу през януари 1807 г.

1794 г. 16 септември. След дълги митарства поп Стойко Владиславов е назначен за епископ във Враца и приема името Софроний Врачански.

1795 г. сръбски книжовник и историограф Йован Раич (архимандрит в Святоархангелския манастир в Ковиле) издава във Виена завършената през 1768 г. “История разныхъ славянскихъ народовъ най паче же болгаръ, хорватовъ и сербовъ изъ тмызабвения изъята и во свет исторический произведенная...” в три части.

1800–1803 г. Софроний Врачански е принуден от Осман Пазвантоглу да остане във Видин като епископ. Там той превежда от гръцки и съставя два сборника с църковни слова и поучения.

1801 г. Атанас Нескович подготвя и отпечатва в Будим (Будапеща) “История славяно-болгарског народа”, преработка на частта за историята на българите от труда на Йован Раич.

1803 г. Софроний Врачански се установява в Букурещ.

1804 г. Софроний Врачански завършва автобиографията си “Житие и страдание грешнаго Софрония”. За първи път Житието е издадено от Г.С. Раковски като притурка във в. “Дунавски лебед” през 1861 г.

1804 г. Български първенци от северозападните български земи изпращат Иван Замбин от Враца и Атанас Николаев (Некович) от Тетевен на дипломатическа мисия в Петербург.

1804–1806 г. В Първото сръбско въстание участват много българи от северозападните земи. Създават се отряди, командвани от българи – Хайдут Велко, Кондьо войвода и др.

1806 г. Софроний Врачански издава в Римник първата печатна книга на новобългарски език – “Кириакодромион, сиреч Неделник”, известна по-късно с името “Софроние”.

1806–1812 г. Руско-турска война. Завършва с мирен договор, подписан на 16 май 1816 г. в Букурещ. По договора Русия получава част от Бесарабия и територии по грузинското крайбрежие на Черно море. Потвърдени са привилегиите на Дунавските княжества. На Сърбия се предоставя вътрешно самоуправление, което облекчава по-нататъшното освободително движение на сръбския народ.

1809 г. Софроний Врачански превежда от гръцки “Театрон политикон, сиреч Гражданское позорище” на Амвросий Марлиан.

1809 г. краят. В Букурещ се създава български политически кръг начело със Софроний Врачански, Иван Замбин, А. Николаев (Некович), Иван Караниколов, хаджи Панов, Петър Сарчоолу, Симеон Кипарис, Димитър Попски, архимандрит Вениамин Ловчански и др.

1810 г. Две възвания към българския народ на Софроний Врачански за помощ на руските войски при навлизането им на турска територия.

1811 г. Молба на Софроний Врачански до руското командване за създаване на българска автономна област на север от Дунава (от емиграцията във Влашко и Молдова) и евентуално създаване на подобна област в земите южно от Дунава, когато това бъде възможно. Първа политическа програма на българската емиграция.

1811 г. Създава се Българска земска войска в Букурещ в състав около 2000–2500 души.

1811 г. Българската земска войска участва в сраженията при Тутракан, Силистра и Русенско.

1813 г. есента. В Букурещ умира Софроний Врачански.

1814–1817 г. Йоаким Кърчовски (ок.1750–ок. 1820) издава няколко сборника с поучения, тълкувания на библейски текстове и нравоучителни разкази на новобългарски език. Сборниците получават голяма популярност и претърпяват няколко издания.

1815 г. Второ сръбско въстание. С помощта на Русия Сърбия извоюва автономия. За върховен княз на Сърбия е избран Милош Обренович. Сръбската автономия е призната от султана едва след руско-турската война от 1828-1829 г.

1844 г. Христки Павлович издава в Будапеща “Царственик или история болгарская“, литературна преработка на “История славянобългарска“ на Паисий Хилендарски.

1845 г. Умира Кирил Пейчинович (ок. 1770– 1845), монах в Хилендарския манастир, игумен на манастира “Св. Атанас“ в Тетовско, книжовник и просветен деец, последовател на Софроний Врачански. Издател на религиозна книжнина. Радетел за просвета на новобългарски език.

Капитулации – договори, които уреждат привилегирован режим за чужденците в Османската империя. Съгласно капитулациите, на гражданите на съответната чужда държава се дават широки привилегии в областта на търговията, мореплаването. Според капитулациите вносителите плащат само 3 % от митата, като се освобождават и от митнически такси. В капитулациите се включва и т. нар. консулска юрисдикция, според която чужденците не попадат под действията на турските закони, а за престъпления, извършени на територията на Османската империя, трябва да бъдат съдени според законите на своята страна. В договорите не се предвиждат същите права за турски граждани в съответната договаряща се държава. Първите капитулации са дадени още през XV в. с цел да се стимулира търговията на Османската империя със западноевропейските държави. Генуа и Венеция получават капитулации през 1453–1454 г., Франция през 1536 (1569) г. През XVI, XVII и XVIII в. капитулации получават всички велики европейски сили. Постепенно капитулациите стават израз на слабостта на Османската империя и са използвани като средство за намеса във вътрешните работи. Капитулациите са отменени в Турция през 1923 г.

Висока порта – име на вратата на сградата, в която се помещават великият везир и неговите служби и място за съвещания на Дивана – султанският съвет. Терминът *Висока порта* става символ за османското правителство.

СТОПАНСКИ ЖИВОТ И СОЦИАЛНА СТРУКТУРА НА БЪЛГАРСКОТО ОБЩЕСТВО ПРЕЗ ВЪЗРАЖДАНЕТО

УВОД. Поява и развитие на капиталистическите отношения в българските земи през XVIII в. Промени в социалната структура на българското общество. Войните от края на XVIII в. и кържалийското време и тяхното отражение върху българската икономика.

I. ИКОНОМИКАТА В БЪЛГАРСКИТЕ ЗЕМИ ПРЕЗ XIX В.

Развитие на икономическите процеси през първата четвърт на XIX в. Широко навлизане на българите във вътрешната търговия на Балканите. Бързо развитие на занаятите, свързани с производството на текстилни тъкани (от вълна, памук, коприна). Създаване на разпръснати манифактури (Габровско и Карловско – хаджи Христо, Врачанско – Тошо Ценович). Смесен характер на дейността на първите големи български предприемачи – посредническа търговия, лихварство, недвижими имоти, манифактурно производство и др. Начало на търговски обмен с Влашко, Молдова, Русия, Средна Европа. Липса на сигурност, гаранции и благоприятни условия за стопанско развитие от страна на турската власт. Новото място на българските земи в турската икономика след възстановяване на гръцката държава и автономията на Дунавските княжества и Сърбия.

Танзиматът и влиянието му върху развитието на икономиката на българските земи. Начало на реформи при управлението на Махмуд II (1808–1839). Унищожаване на еничарския корпус през 1826 г. Премахване на спахийската поземлена система през 1832–1834 г. Развитие на търговското корабоплаване по Дунав. Нови търговски договори с Англия, Франция, Австрия, Русия, САЩ и др. Реорганизация на държавната власт. Гюлханският хатишериф от ноември 1839 г. и реформите в епохата на Танзимата.

Създаване на по-благоприятни условия за интензивно развитие на земеделието, промишлеността и търговията в българските земи. Увеличаване на нуждите от различни стоки за новата редовна турска армия и администрацията, за големите градове, за външната търговия. Утвърждаване на чифлишкото земевладение. Оформяне на прослойка от свободни селяни със собствена земя, произвеждащи за пазара. Нарастване производството на зърнени храни, животновъдство и хранителни стоки в Добруджа, Македония и Тракия. Запазване на средното и дребното стопанство като най-масово. Ускорено развитие на занаятите,

еснафските организации, разпръснатата и централизираната манифактура. Увеличаване на стоковото производство в българските земи (около 90–100 занаята) за големите пазари на империята. Бързо развитие на текстилното производство в Тракия (Габрово, Сливен, Котел, Калофер, Карлово, Панагюрище, Копривщица, Татар Пазарджик, Пловдив и др.). Начало на фабрично производство в текстилната индустрия – създаване на текстилните фабрики на Добри Желязков в Сливен (1834 г.), на Михалаки Гюмюшгердан в Дермендере (1848 г.). Засилване ролята на градовете в българското стопанство. Развитие, роля и значение на градската чаршия, седмичните пазари, годишните панаири (Узунджовски, Ескиджумайски, Пловдивски, Сливенски, Прилепски, Серески и др.). Разрастване на дунавската, черноморската и егейската търговия. Обособяване на голяма българска колония в Цариград, в други части на империята (Смирна). Увеличаване броя на българските търговски кантори в Букурещ, Гюргево, Галац, Браила, Одеса. Разширяване на търговията със Средна Европа (български кантори във Виена, Будапеща). Модернизация на външнотърговската дейност.

Стопанско развитие на българските земи след Кримската война. Хатихумаюнът от 1856 г. – нов реформен акт в империята – основни моменти. Новите търговски договори от 1861 г. с Франция, Англия, Австрия, Испания, Русия, САЩ. Засилено проникване на чуждестранен капитал в турската икономика. Развитие на транспортните комуникации (пътища, ж.п. линии, благоустройство на пристанищата във Варна и Бургас, пристанищата по р. Дунав, изграждане на телеграфна мрежа.). Създаване на благоприятни условия за по-нататъшното бързо развитие на стопанството в българските земи. Дейността на Мидхат паша в Дунавския вилает (1864–1868).

Законите за земята (1858 и 1867 г.) и развитие на продуктивността на българското селско стопанство. Запазване и развитие на едрото чифлишко стопанство, но западане в годините непосредствено преди Освобождението. Доминиране на средното и дребното селско стопанство. Начало на упадък на някои занаяти от вноса на евтини фабрични произведения от Западна и Централна Европа. Продължавашо развитие на традиционните занаяти (само в Дунавския вилает са преброени над 24 500 занаятчийски дюкяна), поява на нови централизиранни манифактури (над 500), фабрики (11 до Освобождението, по други данни – 35), парни мелници (12 до Освобождението). Развитие на вътрешната търговия, постепенно западане ролята на годишните панаири. Нарастване на търговския оборот с чужбина. Уедряване на старите и поява на нови търговско-финансови къщи, кантори и акционерни дружества на българи в Цариград, Румъния, Южна Русия, Австрия и др. европейски страни (търговските къщи на Евлоги и Христо Георгиеви Недеви, братя Тъпчилещови, Палаузови, Тошкови, Гешови, Цанови и др.). Новата българска буржоазия – двигател на икономическите, културните и политическите промени в българското общество.

Българската колония в Цариград. Обособяване като народностна група през 20-те – 30-те години на XIX в. Нарастване на колонията – около 30 000–35 000 души в навечерието на Освобождението. Българската цариградска колония – най-важният търговски и производителен център на българите в Османската империя. Еснафски организации на българите. Абаджийският еснаф в Галата – най-силен и влиятелен. Кримската война и българските производители и търговци. Разширяване на икономическата инициатива на българите в Цариград след Кримската война. Развитие на търговската дейност – хранителни продукти, текстилни произведения и др. Балкапан хан – средище на българските търговци в Цариград. Търговските кантори на българите (братя Христо и Никола Тъпчилещови, братя Симови, Моравенови, Каравелови и др.). Разширяване дейността на българските търговци в рамките на цялата Османска империя.

Препятствия за интензивното развитие на икономиката в българските земи – чуждо управление, липса или бавно въвеждане на модерно търговско и гражданско законодателство, нарастване на турския външен държавен дълг, постоянен растеж на финансовото бреме и инфлация, частичен финансов банкрут на Османската империя през 1875 г., остаряла система на откупуване на данъците, своеволия, корупция в турския държавен апарат, преселване на големи маси черкези и татари от Кавказ (1864–1865), водещо до засилване на разбойничеството и др.

II. ПРОМЕНИ В СОЦИАЛНАТА СТРУКТУРА НА БЪЛГАРСКОТО ОБЩЕСТВО ПРЕЗ XIX В. ДО КРИМСКАТА ВОЙНА

Оформяне на буржоазната структура на българското общество до Кримската война. Условия при оформянето – чужда политическа власт, забавени темпове на икономическо развитие, всевъзможни пречки за формирането на новата буржоазна структура, откъснатост от социално-икономическото и политическото развитие на Западна Европа.

Отделяне на едрите български търговци от гръцката общност от началото на 20-те години на XIX в. Съсредоточаване на тяхната дейност извън българските земи (Виена, Букурещ, Браила, Брашов, Одеса, Цариград). Едрите търговци – ядро на възрожденската едра буржоазия. Те излъчват първите представители на българската интелигенция, организатори на първите стъпки в духовната и политическата пробуда на българското общество, основатели на първите културни и политически организации. Липса на тесни връзки с вътрешността на страната на тази част от българската едра буржоазия.

Зараждане и развитие на втора група в буржоазната прослойка – промишлената буржоазия (манифактуристи и фабриканти), част от джелепите и бегликчиите, богати земевладелци, свързани с лихварството, едри скотовъдци. Окончателно оформяне на едрата буржоазия до Кримската война. Характеристика – икономически неукрепнала, без широки делови и други контакти с водещите страни от Западна Европа. Основна сфера на действие – Влашко, Молдова, Русия, Австрия. Въпреки това, едрата буржоазия става основен носител на новите капиталистически отношения, инициатор за разпространението на буржоазния либерализъм и национализъм, инициатор и основен паричен източник на просветното и църковното движение, водеща социална прослойка в развитието на българското общество.

Оформяне групата на свободните селяни след реформата от 1832–1834 г. – най-масовата социална група в българското общество. Състав – над 90 % от общия брой на селяните, преобладаване на дребни и средни стопани с 20–50, 100, 200 дка обработваема земя, обработвана предимно с труда на семейството. Постепенно отделяне на едра селска буржоазия от тази група. Данъчни задължения единствено към държавата. Чифлишки селяни (изполичари, кесимджии, ратаи) – частично обезземлени, изпитват остра нужда от земя, подлагани на двойна експлоатация – от собственика на земята и от държавата. Постепенно обвързване на селяните с пазарното стопанство.

Дребна и средна градска буржоазия (градски занаятчии, дребни и средни търговци) – втора масова обществена група. След реформите от 30-те и 40-те години стопанско и организационно укрепване на еснафите, играещи важна роля в градския живот. Тази група се превръща в особено динамична сила в социалната структура на българското общество.

Оформяне ядрото на българската интелигенция. В началото все още малобройна група от свещеници, учители. Постепенна поява на първите книжовници, поети, литератори, публицисти, лекари, висши духовници. Произход на високообразованата интелигенция – от средите на едрата и средната буржоазия, получаващи образование в Гърция, Средна Европа, Влашко, Русия.

Специфични социални прослойки. Чорбаджиите – социална група, оформена като посредник на християнското население с турската власт. Притежават земи, сгради, паричен капитал, но само част от тях се превръщат в типични буржоа, като влагат капитали в производство и търговия. Голямата част от тях остават в сферата на посредничеството между властта и населението. Негативни и позитивни оценки за групата на чорбаджиите. Групата на джелепите и бегликчиите. Също сътрудничат с турските власти, но боравят с парични капитали, навлизат в системата на буржоазните отношения, играят положителна роля в стопанското и общественото развитие. Липса на напълно пролетаризирани слоеве в българското общество поради наличието на макар и малки парцели земя или друга собственост.

Първата половина на XIX в. – време на зараждане и укрепване на новата буржоазна структура на българското общество. Особенности на развитието – в българските земи преобладават предимно дребната и средната собственост и буржоазия, с малка група едри и средни производители и търговци и малка, тепърва формираща се буржоазна интелигенция. Развитието на буржоазните отношения и структура става с бавни темпове, наложени от общото развитие на Османската империя.

III. СОЦИАЛНА СТРУКТУРА НА БЪЛГАРСКОТО ОБЩЕСТВО ПРЕЗ 50–70-ТЕ ГОДИНИ НА XIX В.

Окончателно оформяне на състава и структурата на едрата буржоазия. Израстване на нови едри търговски фамилии и родове в чужбина и в българските земи поради засилване на външната и вътрешната търговия. Нарастване броя на манифактуристите, фабрикантите, притежателите на парни мелници, предприемачите. Поява на селска буржоазия, български чифликчии, използващи наемен труд. Особенности на групата на едрата буржоазия – запазва предимно търговско-посреднически характер, не се създава масова едра промишлена и селска буржоазия. Буржоазията – най-динамичен и радикален елемент в българското обществено и политическо развитие.

Промени в състава на селското население. Основна прослойка – свободните селяни. Увеличаване на броя им поради миграция от планините към полето. Засилване на миграционни движения със сезонен характер. Запазване на категории на чифлишките селяни (изполичари, кесимджии, ратаи). Увеличаване на заможната и едра селска буржоазия, притежаваща по-големи поземлени участъци (от 300 до 1000 дка), комбинирано с търговия, предприемачество, откупуване на данъци, лихварство и др. занятия. Относително малък дял на селската едра буржоазия. Основна маса в селото – дребни и средни стопани.

Социална структура на градовете в българските земи. Увеличаване на градското население, продължава процесът на побългаряването му. Преобладаване на занаятчийското и търговското съсловие в града. Нарастване групата на наемните работници (ратаи, чираци, калфи, хамали, превозвачи и др.). Увеличаване прослойката на интелигенцията. Постепенно отделяне на града от селото (намаление на населението, занимаващо се допълнително със земеделие в крайградските райони).

Окончателно оформяне на националната интелигенция. Малка по обем, но с голямо значение за обществения и политическия живот на българското общество. Промени в състава ѝ – от преобладаване на учители и духовници към групи с по-добро образование и специализация – държавни чиновници, издатели, редактори, журналисти, лекари и др.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Оформяне на българските земи като типично дребнобуржоазни и с предимно селски характер. Преобладаване на селското над градското население. Тенденция на увеличаване на населението в градовете. Пълно оформяне на буржоазната структура на българското общество. Недоволство на всички слоеве от турското управление, като пречка за самостоятелното икономическо и политическо развитие на българското общество.

ХРОНОЛОГИЯ

1824 г. Султан Махмуд II въвежда задължително начално образование за децата на мюсюлманите. С това е призната необходимостта от реорганизация на системата на образование в империята. През следващите години се създават военни училища по западен образец, изпращат се турски младежи на учение в Западна Европа, подготвя се въвеждането на общо светско образование.

1826 г. 15–16 юни. Потушаване на бунт на еничарите в Цариград, ликвидиране на голяма част от тях. Махмуд II издава ферман за ликвидирането на еничарския корпус и създаване на нова войска. За обучението ѝ са повикани военни съветници от Европа.

1826 г. Полага се началото на българския абаджийски еснаф в Галата, Цариград. Развива се интензивно поради нарасналото търсене на аби и други текстилни стоки, необходими за турската армия и администрация. Броят на организирани в него абаджии и шивачи надминава 1000 души. След Кримската война абаджийският еснаф е един от най-активните в църковната борба. Отделя много средства и за просветна и културна дейност.

1830 г. Австрия получава изключителни права върху корабоплаването по турската част на Дунава. От 1834 г.

започва редовното търговско корабоплаване по р. Дунав. Разширяват се търговските връзки на българските земи със Средна Европа.

1831 г. 1 ноември. Започва издаване на първия правителствен седмичен вестник на турски (“Таквим-и Векаи“ – “Календар на събитията“) и френски език (“Moniteur Ottoman“) в Цариград.

1832 г. Започва ликвидиране на спахийската поземлена система. Реорганизацията продължава до 1844 г., когато се създава редовна териториална армия (редиф).

1834 г. Султански ферман, регламентиращ събирането на поголовния данък от християнското население.

1834 г. Създава се Общоармейско военно училище по подобие на известния френски военен колеж Сен Сир.

1834 г. Започва функциониране на модерна пощенска служба в империята. Султан Махмуд II лично открива първата пощенска линия между Цариград (Скутари) и Одрин.

1834 г. (1835 г.) Създава се първата българска текстилна фабрика от Добри Желязков в Сливен.

1837 г. Обиколка на султан Махмуд II из българските земи. Посещава Варна, Русе, Никопол, Търново и други градове. Среща се и разговаря и с представители на християнското население.

1837–1838 г. Реорганизация на висшата държавна власт. Преобразуване на Дивана в Министерски съвет. Създаване на министерства по европейски образец. Регламентация на наказанията за държавните служители. Въвеждане на заплати за държавните чиновници,

като средство за премахване на корупцията. Регламентира се облеклото, външният вид – дължината на брадата, мустаците, замяна на различните видове шапки с фес за чиновниците и войниците. Обикновените хора могат да носят шапка по свой избор, като постепенно за тях става нарицателен термина “башъбозук” (човек с неунифицирана шапка).

1838 г. Създава се висше медицинско училище в Галата Сарай, където образованието е по европейски образец.

1838 г. 16 август. Нов търговски договор с Англия, с който се премахва държавният монопол върху търговията с важни хранителни стоки и суровини, държавната регламентация и принудителните покупки. Чуждите търговци получават право да се занимават с вътрешна търговия в империята. Установяват се нови мита (12% за износа и 5% за вноса върху паричната стойност на стоките). Подобни договори се сключват по-късно и с Франция, Австрия, Русия, САЩ и др. страни. Ликвидирането на държавния монопол върху търговията и оживяването на външнотърговските връзки се отразяват положително върху икономическото развитие на българските земи.

1839 г. 1 юли. Умира султан Махмуд II. На престола застава синът му – султан Абдул Меджид I (1839–1861).

1839 г. 22 октомври (3 ноември). Обявяване на т. нар. **Гюлхански хатишериф**. През 1838 г. е назначена комисия начело с реформатора Мустафа Решид паша, която трябвало да подготви нов проект за реформи. Подготвеният указ, т. нар. Гюлхански хатишериф (Хат-и шериф – букв. честно писмо), е обявен тържествено на 3 ноември 1839 г. в присъствието на Абдул Меджид в т.нар. Павильон на розите (Гюлхане) на султанския дворец. Издаден е на български език в Букурещ. Хатишерифът провъзгласява равноправие на всички поданици на империята, независимо от тяхната националност и вероизповедание; свобода на религията; гарантира неприкосновеността на живота, честта и имуществото им; право на съдебен процес на основата на закона, недопускащ наказание без присъда; справедливо разпределение и събиране на данъците, включващо и отмяна на илтизама – системата на откупуване на данъците; нов начин на организиране на войската, както и ликвидиране на произвола. Гюлханският хатишериф е преведен от Нефот Рилски и публикуван през 1841 г. **Общото име на планираните реформи – ”танзимат-и хаирийе (благотворни наредби), дава името на епохата на реформи – Танзимат.**

1840 г. януари. Назначаване на данъчна администрация и отмяна на илтизама (система за откупуване на данъци). Опитът се оказва неуспешен и през 1842 г. илтизамът е възстановен.

1840 г. 3 май. Обнародван е нов Наказателен закон, въвеждащ равенство на всички поданици на султана, независимо от произхода, имотното състояние и религиозната принадлежност. Законът предвижда сурови наказания за действия срещу държавата, участниците във въоръжени действия се наказват със смърт.

1840 г. Султан Абдул Меджид издава указ за създаване на държавна Отоманска банка. Скоро след това се въвеждат книжни пари със строго определени стойности.

1842 г. Окончателно е вдигнат държавният монопол върху търговията със зърнени храни. Отменят се вътрешните мита в Румелия и Мала Азия.

1843 г. Отмяна на смъртното наказание при вероотстъпничество (отнася се за тези, които се отказват от исляма).

1843 г. 6 декември. Нов закон за армията. Тя се състои от низам – редовна войска на активна служба за срок от 5 години, и редиф – войска в резерв за срок от 7 години. Въвежда се обща наборна служба за всички мюсюлмани от 17-годишна възраст. Въпреки провъзгласеното равноправие, в армията не се допускат християни, с изключение на гърци за флота. Християните се откупуват от военна служба със специален данък.

1843 г. Извършва се парична реформа. В обръщение са пуснати златни и сребърни монети с различни стойности. В чест на султан Абдул Меджид те са наречени “меджидие”.

1845 г. Започва създаването на местни съвети (меджлиси) с участие на представители на християнското население.

1846 г. Издава се закон за просветата, насърчаващ създаването на светски училища за мюсюлманите.

1847 г. Създават се смесени търговски съдилища. В тях влизат по 10 турски поданици (мюсюлмани и немюсюлмани) и 10 чужденци, живеещи и работещи в империята. Дотогава при съществуващата система на капитулациите чужденците в Османската империя получават защита по граждански и криминални дела, но не и по търговски.

1848 г. Основана е текстилната фабрика на Михалаки Гюмюшгердан в пловдивското село Дермендере.

1850 г. 6 ноември. Влиза в действие нов Търговски закон по френски образец. Икономиката на империята се отваря за широки контакти с Европа.

1851 г. Издава се нов Наказателен закон.

1852 г. Създават се смесени съдилища с участието и на светски (в т.ч. християнски) лица.

1853–1856 г. Кримска война между Русия и коалиция на Османската империя, Англия, Франция и Сардинското кралство.

1854 г. Османската империя взема първите два заема от европейски банки.

1856 г. 18 февруари. Султан Абдул Меджид I обявява нов реформен акт т. нар. **Хатихумаюн** (Хат-и хумаюн – букв. щастливо писмо; султанска наредба по най-важните държавни въпроси). Той е споменат в Парижкия мирен договор 1856 г. и по този начин придобива характер на международно задължение. Хатихумаюнът съдържа основните постановки на Гюлханския хатишериф и обещава нови реформи. Новият реформен акт създава условия за по-бързото навлизане на капиталистическите отношения в икономиката, като стимулира оформянето на буржоазна прослойка, предимно от нетурските народности, дава тласък на светската култура и образование. Хатихумаюнът предоставя право на всяка немюсюлманска общност да се обръща пряко към правителството със свои искания. С настъпването на Източната криза 1875–1878 г. реформите са прекратени, а по време на управлението на султан Абдул Хамид II в империята е установен реакционен режим.

1858 г. Издава се Закон за земята с който се регулира статутът на земевладението в империята. През 1867 г. е издаден закон, с който се разрешава на чужденци да владеят земи в империята.

1858 г. Издава се нов Наказателен закон по френски образец, уреждащ процедурите при следствието, равенство на всички поданици пред закона, защита на частната собственост.

1860 г. Създават се търговски и апелативни съдилища във вилаетите.

1860 г. Издава се нов Търговски закон, уреждащ търговските отношения. Според закона се организират търговски палати и търговски съдилища.

1861 г. Сключват се нови търговски договори с европейските държави, което води до разширяване на стокооборота, навлизане на нови чужди капитали, до по-нататъшна интензификация на стопанския и финансовия живот на империята и съотв. в българските земи.

1856 г. Основана е Имперска отоманска банка с английски и френски капитали. В българските земи банката има клонове в Пловдив, Русе, Варна, София, Бургас.

1861 г. 25 юни. Умира султан Абдул Меджид I. На престола застава брът му Абдул Азис.

1863 г. Издава се Закон за морската търговия.

1864 г. Със Закона за вилаетите се въвежда нова административна организация. Империята е разделена на вилаети, санджаци, кази и нахии, начело съответно с валии, мютесарифи, каймаками и мюдюри. Към управителите на новите териториални единици се създават меджлиси (консултативни органи) с участието и на немюсюлмани. С този закон се разделя административната от съдебната власт. На територията на империята се създават 27 вилаета, 10 от тях обхващат европейската ѝ част.

1864–1868 г. За управител на Дунавския вилает е назначен Ахмед Мидхат паша (1822–1884) – виден турски реформатор и привърженик на конституционната монархия. Мидхат паша заема различни длъжности при Високата порта. Управител на Дунавския (5.10.1864–24.2.1868) и на Багдадския вилает (1869–1872). Осъществява реформи, които съдействат за икономическото и културното развитие на двата вилаета. Противник е на националноосвободителното движение на нетурските народности в Османската империя, като смята, че реформите ще засилят влиянието на турския елемент в империята. Велик везир (1872, 1876–1877). Под негово ръководство е изработена първата турска конституция, провъзгласена на 23 декември 1876 г. След краха на конституционното движение (1878 г.) е назначен за управител на Сирия, а през 1880 г. – на Измир. През 1881 г. е обвинен в държавна измяна и осъден на смърт, но по-късно присъдата е заменена с доживотно заточение. Удушен по заповед на султан Абдул Хамид II. Като управител на Дунавския вилает способства за модернизирани на вилаета и на главния му град Русе, за подобряване на пътната мрежа във вилаета (във вилаета са построени 3000 км. Пътища и 420 моста), стимулира селскостопанското производство чрез кредитиране на селскостопанските производители от създадените “земелски каси“, създава модерното земеделско стопанство в “Образцов чифлик“.

1864 г. В Дунавския вилает се създават т. нар. “земелски каси“, които кредитират селскостопанското производство.

1864–1865 г. В българските земи се преселват големи групи черкези и татари от Кавказ, чиито разбойнически действия тормозят българското население.

1865 г. 1 януари. Публикуван е и влиза в действие Закон за печата. Законът предвижда всички непериодични издания да влизат в империята с разрешение на правителството. Забранява се публикуването на подстрекателски статии и оскъряване на религията. Законът не въвеж-

да предварителна цензура. Предвиждат се наказания – парични глоби и затвор от шест месеца до три години за критични статии и други материали срещу султана, правителството, представителите на други държави и др.

1865 г. Открита е ж.п. линията Черна вода – Кюстенджа.

1866 г. Открита е ж.п. линията Русе – Варна, построена с английски капитали.

1867 г. Допълнение към Закона за земята, който позволява наследството върху нея да преминава и към други роднини, а не само към синовете. По този начин се утвърждава и развива правото на частна собственост и се дава възможност за стопански оборот на земята.

1868 г. Създават се Съвет по юстицията и Държавен съвет. Държавният съвет в състав от 28 мюсюлмани и 13 немюсюлмани става един от главните органи в управлението на империята.

1869 г. Издава се Закон за образованието.

1869 г. Издава се Закон за рудниците.

1869 г. Издава се Закон за унифициране на мерките и теглилките.

1869 г. Издава се Граждански закон, основан на принципите на шериатското право.

1870 г. Открит е Истанбулският университет.

1873 г. Официално е открита за експлоатация ж.п. линията Цариград – Белово, построена с австрийски капитали.

1874 г. Преброяване на населението в Османската империя. За първи път данните са публикувани по вилаети, санджаци и кази.

1874 г. декември. Пусната е в експлоатация ж.п. линията Търново Сеймен – Ямбол

1875 г. Отменени са вътрешните мита в Османската империя.

1875 г. Пусната е в експлоатация ж.п. линията Солун – Велес – Скопие – Митровица.

1875 г. 6 октомври. Османската империя обявява частичен финансов банкрут, като обявява, че от 1 януари 1876 г. престава да плаща лихвите по ценните си книжа. По това време османският държавен дълг възлиза на повече от 5,3 млрд. франка.

ДВИЖЕНИЕ ЗА НОВОБЪЛГАРСКА ПРОСВЕТА И ИЗГРАЖДАНЕ НА ВЪЗРОЖДЕНСКАТА КУЛТУРА

УВОД. Обща характеристика на възрожденската епоха и основни тенденции в развитието на българското общество през XVIII–XIX в. Българското възраждане в контекста на Европейското просвещение. Движението за новобългарска просвета и изграждане на нова култура – един от основните процеси на Българското възраждане.

I. ДВИЖЕНИЕ ЗА НОВОБЪЛГАРСКА ПРОСВЕТА

Просветното дело до края на XVIII и началото на XIX в. Разпадане на просветните и културните институции на България след налагане на турското владичество – пречка пред нормалното културно развитие на българите. Манастирите и килийните училища като центрове на българската култура и просвета.

Икономическите и социалните промени в българското общество през XVIII и XIX в. – предпоставка за просветна и културна обнова. Качества и недостатъци на килийните училища. Оформяне групата на граматичите. Нови изисквания към системата на образованието – възгледите на Партений Павлович, Паисий Хилендарски, Софроний Врачански, Кирил Пейчинович, Йоаким Кърчовски и др. Увеличаване на светските знания в килийното образование. Нарастване и значение на даскалското съсловие от началото на XIX в. Първи буквари на български език (Христофор Жефарович, Марко Теодорович). Идеи за развитие на модерно българско образование – Паисий Хилендарски, Софроний Врачански и др. Оценка на килийните училища.

Чужди просветни и културни влияния. “Европеизация“ в Османската империя. Културно развитие на съседните балкански народи – гърци, сърби, румънци. Развитие на модерното гръцко образование (Гръцката велика школа в Куручешме (Цариград), на о-в Халки, в Букурещ, в Гърция и др.). Цариградската патриаршия и развитието на новогръцкото образование – обръщания на патриарх Григорий V (1806, 1819 г.) за подобряване преподаването на гръцки език на Балканите.

Гръцките светски училища и българите – положителни и негативни влияния.

Елино-българските училища като преходен етап и начало на развитието на българската просветна система. Програми, дейци – Емануил Васкидович, Христаки Павлович, Райно Попович. Константин Фотинов и новата взаимоучителната система. Роля и значение на елино-българските училища за развитието на българското образование.

Петър Берон и развитието на новобългарската просвета. “Буквар с различни поучения“ (“Рибен буквар“) и идеите на Петър Берон за българската просвета. Други буквари и учебници.

Откриване на първите модерни светски училища в българските земи. Спомоществатели и просветители – Васил Априлов, Никола Палаузов, братя Мустакови, Иван хаджи Бакалоглу, Неофит Рилски и др. Роля на общините за развитие на образованието.

Етапи на движението за новобългарска просвета – взаимни училища, класни училища, девически училища, гимназии, специализирани училища. Години на създаване, просветни дейци. Развитие на учебните програми.

Българското просветно дело в Македония – проблеми, затруднения от страна на гръцката културна пропаганда. Братя Миладинови и борбата срещу гърцизма в македонските земи. Цариградското читалище “Македонска дружина“, благодетелното братство “Просвещение“, в. “Македония“ на Петко Славейков.

Чуждите училища в Османската империя и българите. Американски протестантски училища в Пловдив, Стара Загора, Самоков, американският Роберт колеж, френският лицей в Галата Сарай.

Възможности за образование в чужбина – Румъния (Букурещ, Браила), Сърбия, Русия (Николаев, Одеса, Киев, Москва, Петербург, Болград), Австро-Унгария, Франция, Англия, Германия и др.

Читалищно дело. Създаване и развитие на учителски, ученически, женски дружества. Поява на първите читалища – основни дейности. Ролята на читалищата за развитието на просветата и културата. Българската екзархия и просветното и културно движение на българския народ.

Създаване на Българската екзархия и развитието на българското образование. Централизация на учебното дело, училищни събори.

Значение на просветното движение в рамките на Българското възраждане. Разширяване образоваността на българската нация. Изграждане на българска интелигенция. Националният характер на движението за новобългарска просвета и органичната му връзка с борбата за независима Българска църква.

II. ИЗГРАЖДАНЕ НА ВЪЗРОЖДЕНСКАТА КУЛТУРА

Създаване и утвърждаване на новобългарския книжовен език. Спорове за основата на новобългарския език – течения в полза на църковнославянския, на източните говори (т. нар. либерали) и компромисно. Юрий Венелин и трудът му “Древните и сегашни българи“ за “откриването“ на българския език.

Развитие на печатното дело. Първи книги, отпечатани във Влашко (Римник, Букурещ), Русия, Сърбия, Австрия, Германия, Цариград. Първа българска печатница, основана през 1838 г. в Солун от архимандрит Теодосий Синаитски; следващи: 1840 г. – в Смирна на Британско библейско дружество; 1843 г. – “Славяноболгарска типография“ в Цариград; 1846 г. (1847 г.) – в Самоков. Брой на отпечатани книги до 1840 – 55, до 1850 г. – 200. Разцвет на книгоиздаването след Кримската война. Печатници във Виена, Букурещ, Браила, Болград, Цариград, Русе. Видни издатели – Драган Манчов, Христо Г. Данов. Общ брой на издадените книги – около 1250, от които около 550 преводни.

Периодичен печат (вестници, списания, други издания). Първо списание – “Любословие“ на Константин Фотинов (1844 г., Смирна). Първи български вестник – “Български орел“ на Иван Богоров (1846 г., Лайпциг). Бързо развитие на периодичния печат след Кримската война – 91 издания, печатани в 16 селища. Два главни центъра – Цариград (официален печат) и Букурещ и Браила (емигрантски печат). Главни издания в двата центъра. Чужди издания – списания, брошури и в. “Зорница“ на американското протестантско мисионерско дружество.

Развитие на възрожденска литература – етапи. Първи етап (30–40-те години на XIX в.) просвещенски и национални идеи. Борба срещу елинизма, спорове за прославянска, европейска и национална ориентираност на литературата. Нови книжовни видове и жанрове учебникарска и просвещенска литература, публицистика, поезия (т. нар. даскалска поезия), проза, преводна литература.

Втори етап (50–70-те години) – доминация на революционно-романтични идеи. Обособяване на литературните жанрове – поезия (Георги С. Раковски, Добри Чинтулов, Петко Славейков, Райко Жинзифов, Григор Пърличев, Любен Каравелов, Добри Войников, Христо Ботев, Стефан Стамболов, Иван Вазов и др.), проза (Васил Друмев, Илия Блъсков, Любен Каравелов и др.), драматургия (Сава Доброплодни, Кръстьо Пишурка, Добри Войников, Васил Друмев), литературна критика (Найден Геров, Петко Славейков, Добри Войни-

ков, Васил Друмев, Тодор Икономов, Любен Каравелов, Христо Ботев, Нешо Бончев). Мястото на българската литература в балкански и световен аспект.

Научна мисъл. Историография (Спиридон Палаузов, Марин Дринов), етнография и фолклор (Георги С. Раковски, хърватинът Стефан Веркович, Любен Каравелов, Димитър и Константин Миладинови, Найден Геров), социология и философия (Иван Селимински), естествени науки (Петър Берон), популяризация на световните научни и технически постижения в пресата. Основаване на Българско книжовно дружество през 1869 г. в Браила със свой орган “Периодическо списание на Българското книжовно дружество“ (1879 г.).

Изкуство. Архитектура – обществено и частно строителство. Строежи на църкви и манастири (Рилски манастир, Троянски манастир, Преображенски манастир), училищни сгради (пловдивското училище “Св. Св. Кирил и Методий), часовникови кули; частно строителство – поява на национален стил (Копривщица, Трявна, Жеравна). Майстор Никола Фичев (Кольо Фичето).

Художествени занаяти. Дърворезба – школи (Тревненска, Дебърска), златарство.

Стенопис, иконопис, графика, живопис. Школи (Тревненска, Самоковска – Захари Зограф, Дебърска, Банска), Станислав Доспевски, Христо Цокев, Георги Данчов, Николай Павлович.

Музикално изкуство. Фолклор, революционни песни. Центрове на нова музикална култура – Шумен (първи оркестър), Русе (певческо дружество и хор за църковна музика).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Място и значение на новобългарската просвета и култура – заедно с борбата за независима църква те представляват мирния етап в развитието на българското възрожденско общество до Освобождението.

ХРОНОЛОГИЯ И ФАКТОЛОГИЯ

Килийни училища в българските земи през XV в. – 17, през XVI в. – нови 29, през XVII в. – нови 31, през XVIII в. – още 75. Общо до средата на XVIII в. функционират 112, до 30-те години на XIX в. – 235 килийни училища.

Гръцки училища през XVIII в. и началото на XIX в., имащи значение за българската просвета – в Одрин, Пловдив, Търново, Сливен, Мелник, Битоля, Скопие.

Гръцки просветители, оказали влияние върху духовния живот на българите – Никифор Теодокис, Адамантиос Кораис, Теофил Каирис, Константин Вардалах, Е. Дарварис.

Южнославянски просветители – Захарий Орфелин, Йован Раич, Доситей Обрадович.

XVIII в. краят. Сведения за буквар от Христофор Жефарович.

1792 г. Църковнославянски буквар, отпечатан във Виена със средствата на търговеца от Разлог Марко Теодорович.

1806, 1819 г. Цариградската патриаршия съдейства активно за развитие на новогръцкото образование. На два пъти патриарх Григорий V призовава за подобряване преподаването на гръцки език на Балканите.

1810 г. Първи опит за създаване на елино-българско училище в Сливен, просъществуващо кратко време.

1812 г. Опит за създаване на елино-българско училище в Котел от даскал Антон.

1815 г. Първо елино-българско училище в Свищов, основано от Емануил Васкидович; 1819 г. – Котел, Райно Попович; 1820 г. – Сливен, Иван Селимински; 1826 г. – Карлово, Райно Попович; 1827 г. – Самоков, Неофит Рилски; 1828 г. – Смирна, Константин Фотинов (за първи път тук се прилага взаимноучителната система); 1831 г. – Свищов, Христаки Павлович.

1824 г. Султан Махмуд II въвежда задължително начално образование за децата на мюсюлманите. С това е призната необходимостта от реорганизация на системата на образование в империята. През следващите години се създават военни училища по западен образец, изпращат се турски младежи на учение в Западна Европа, подготвя се въвеждането на общо светско образование. През 1846 г. е издаден Закон за просветата, насърчаващ създаването на светски училища за мюсюлманите. През 1869 г. в Турция се издава нов Закон за образованието, даващ нов тласък на образованието в империята.

Взаимни училища: със средства на Васил Априлов, братя Палаузови, братя Мустакови и др. на

2 януари 1835 г. в Габрово е открито първото училище с учител Неофит Рилски. Преди откриването на училището Н. Рилски е изпратен през 1834 г. за 9 месеца в Букурещ, за да изучи взаимноучителната система. Там той съставя и “Взаимноучителни таблици” и “Българска граматика” за нуждите на обучението. (Според някои изследователи взаимноучителната метода се прилага в училището на К. Фотинов от 1828 г. в Смирна, през 1831 г. в

Свищов от Хр. Павлович.) След 1835 г. взаимни училища са открити в Свищов, Панагюрище, Казанлък, Карлово и др. До средата на 50-те години в българските земи има над 200 начални взаимни училища, а до Освобождението броят им е около 1500.

1840 г. По инициатива на Васил Априлов са отпуснати стипендии за българчета в Херсонската семинария и Одеския лицей. По-късно Русия отпуска 20 стипендии за българи в Киев, Москва и Петербург.

1845 г. Николай Хр. Палаузов съставя първия училищен правилник, в който се урежда управлението и програмата на Габровското училище.

Девически училища: първото е открито през 1840 г. в Плевен от Анастасия Димитрова; след това във Враца, Ловеч, София, Свищов, Елена, Шумен и др.

Класни училища: първото е основано от Н. Геров в Копривщица през 1846 г.; следват през 1847 г. – Пазарджик; 1848 г. – Калофер; 1850 г. – Пловдив и др.

Гимназии: 1858 г. – Болград; 1868 г. (през 60-те години на XIX в.) – Пловдив; 1872/1873 г. – Габрово.

Специализирани училища: търговско училище в Свищов – 1874 г.; педагогически училища в Щип (1869 г.) и Прилеп; богословски училища в Лясковския манастир (1874 г.) и в Самоков (1876 г.).

Звучна метода – приложена за първи път от Й. Ковачев през 1868 г. в Габрово и Щип.

От 1869 г. в българските земи започват да се разпространяват т. нар. **неделни училища**. Първото училище е открито през 1850 г. в Стрелча от Хр. Г. Данов. Тези училища са заемки от Европа и САЩ и изпълняват функции на началните училища като засягат и отделни теми от общ характер, пропагандиращи патриотизъм и т. н. До Освобождението има 49 училища.

Първото протестантско училище е открито в Пловдив през 1860 г. Мъжко и девическо протестантско училище съществува в Самоков от 1870 г. Училища по европейски образец в квартал Галата Сарай и в Бебек.

Учителски събори: първият събор е проведен в Стара Загора през 1868 г.; следващите са в Хасково, Пловдив, Русе, Тулча, Прилеп и др.

1851 г. 11 май. По предложение на Найден Геров за първи път в пловдивското училище се чества празника на братята Кирил и Методий. Редовното му празнуване започва масово през 1857 г. и постепенно се превръща в празник на българската просвета и култура

1862 г. януари. Братята Димитър и Константин Миладинови, дейци за развитието на българската просвета и култура в Македония и създаването на независима Българска църква, умират в затвор в Цариград.

1863 г. Открит е Роберт колеж в Цариград – първият американски колеж извън територията на САЩ.

1868 г. Открит е султанският лицей в Галата Сарай. Лицеят е създаден с френска помощ, преподаването се извършва на турски и френски език, част от преподавателите са французи.

1869 г. Издава се Закон за образованието. С него се създават възможности за регулиране на учебното дело и се дава нов тласък на образованието в империята.

1870 г. Създаване на Българската екзархия и ролята ѝ за развитието на българското образование. До създаването на Екзархията управлението на училищата се осъществява от общините чрез църковните или създаваните по-късно училищни настоятелства. След 1870 г. училищното дело започва да се централизира. Под ръководството на Екзархията през 1873 г. в Шумен се провежда първи училищен събор за Варненско-Преславската епархия. През следващите години се свикват нови събори под ръководството на български митрополити. Изключителната роля и значение на Екзархията за развитието на учебното дело в Македония.

1871 г. По инициатива на американските протестантски мисионери е осъществен първия пълен превод на Библията на български език. В работата върху последната редакция на превода участват американските мисионери д-р Алберт Лонг, д-р Елиас Ригс, българинът-протестант Христодул Сечанов и Петко Р. Славеиков. Преводът е направен на основата на източнобългарския диалект и окончателно го налага като литературен език. Първият канонизиран от Българската църква превод на Библията се издава едва през 1925 г.

Учебници: “Буквар с различни поучения“ (“Рибен буквар“) от Петър Берон – 1824 г. в Брашов; буквар на Васил Ненадович от 1826 г.; учебник по аритметика на Христки Павлович от 1833 г.; “Взаимноучителни таблици” и “Българская граматика“ – Неофит Рилски през 1835 г.; Неофит Хилендарски (Бозвели) и Емануил Васкидович – “Славянобългарское детеводство“; Христки Павлович – “Царственик“ или “История Болгарская“ – 1844 г.; Райно Попович – “Христоития“; Иван Богоров – “Първичка българска граматика“; Найден Геров – “Физика“, Константин Фотинов – “Землеописание“ и др.

Просветни дейци

Петър Берон – роден в Котел около 1795 г. Учи при Софр. Врачански и Р. Попович. По-късно продължава образованието си в Бейската академия (Букурещ), в Хайделберг и Мюнхен. През 1824 г. издава в Брашов “Буквар с различни поучения”. Практикуващ лекар във Влашко; от 1843 г. се установява в Париж, където се отдава на научни и книжовни занимания. Подпомага материално просветното движение в България. Умира в Крайова на 21 май 1871 г.

Васил Априлов е роден на 21 юли 1789 г. в Габрово. Учи в родния си град, в Брашов, Виена (медицина). Установява се в Одеса, където се занимава с търговска дейност. През 1831 г. посещава Цариград, запознава се със съчинението на Ю. Венелин и възприема идеята за откриване на българско училище. Развива активна книжовна и културна дейност. Събира народни песни. Умира в Галац на 2 октомври 1847 г. През 1841 г. издава “Денница на новобългарското образование”, а в 1842 г. – “Дополнение к книге Денница...”

Неофит Рилски (светско име Никола Поппетров Бенин) е роден в Банско около 1793 г. Става монах през 1818 г., учителства в Самоков, Габрово, Копривщица, преподава в Богословското училище на о-в Халки. Игумен на Рилския манастир. Автор на учебници, преводи, религиозни съчинения. Умира на 4 януари 1881 г. Заради заслугите му за българското образование и литература е наречен от Константин Иречек “патриарх на българските писатели и педагози”.

По-известни учители: Димитър Миладинов (Охрид, Струга, Битоля, Прилеп), Константин Миладинов; Йордан Хаджиконстантинов-Джинот (Скопие, Велес, Тетово), Добри Чинтулов (Сливен, Ямбол), Илия Блъсков (Шумен), Захари Круша (Самоков, София и др.), Найден Геров (Копривщица, Пловдив), Петко Славейков (Севлиево, Ловеч, Търново, Трявна и др.), Йоаким Груев (Копривщица, Пловдив), Сава Филатеров (София), Иван Момчилов (Елена и Горна Оряховица), Христаки Павлович (Свищов) и др.

Направления в изграждането на новобългарския език: консерватори, либерали (д-р Петър Берон, Васил Априлов), компромисни. Възможна квалификация на направленията: Пловдивско – Найден Геров, Йоаким Груев; Търновско – Никола Михайловски, Иван Момчилов; компромисно – Марин Дринов, Любен Каравелов.

Периодичен печат

1844 г. – Смирна, сп. “Любословие” (Константин Фотинов).

1846 г. – Лайпциг, в. “Български орел” (Иван Богоров).

Излизали в Цариград:

1848–1862 г. – “Цариградски вестник” (Иван Богоров, Александър Екзарх).

1859–1863 г. – в. “България” (Драган Цанков).

1863–1865 г. – в. “Съветник” (Тодор Бурмов, Никола Михайловски).

1863–1867 г. – в. “Гайда” (Петко Славейков).

1864–1873 г. – в. “Турция”.

1865–1866 г. – в. “Време (Тодор Бурмов).

1866–1872 г. – в. “Македония” (Петко Славейков).

1869–1873 г. – в. “Право” (Марко Балабанов).

1874–1876 г. – в. “Век”.

Вестници: “Източно време”, “Ден”, “Напредък”; списания: “Читалище”, “Български книжници” и др.

Емигрантски периодичен печат

1857 г. – Нови Сад, “Българска дневница” (Георги С. Раковски).

1860–1861 г. – Белград, “Дунавски лебед” (Георги С. Раковски).

1864 г. – Букурещ, “Бранител”, “Бъдущност” (Георги С. Раковски).

1865 г. – Букурещ, сп. “Българска старина” (Георги С. Раковски).

1869–1872 г. – Букурещ, “Свобода” (Любен Каравелов).

1872(1873)–1874 г. – Букурещ, “Независимост” (Любен Каравелов).

1874–1875 г. – Букурещ, “Знаме” (Христо Ботев).

“Българска пчела” (Браила), “Периодично списание” (Браила), “Тъпан (Букурещ), “Дума на българските емигранти”, 1871 г. (Хр. Ботев – Браила), “Будилник”, 1873 г. (Хр. Ботев – Букурещ).

Печатници: 1838 г. – Солун, архимандрит Теодосий Синиатски; 1846 г. – Самоков, Никола Карастоянов; 1848 г. – Цариград, Иван Богоров, Александър Екзарх.

Общо от 1842 до 1877 г. излизат 63 вестника и 36 списания. До Освобождението са издадени общо около 1800 книги.

Читалищно дело и културно-просветни организации: първи читалища – 1856 г. в Шумен, Свищов и Лом; по-известни читалища до Освобождението – читалище “Братска любов” в Букурещ, основано от Георги С. Раковски през 1861 г.; от 1866 г. – Цариградско българско читалище. Общо до Освобождението – около 200 читалища.

Учителски дружества: първото е основано през 1871 г. в Русе; ученически дружества, женски дружества (първото – в Лом през 1857 г.); братство “Просвещение” в Цариград (1868 г.); Македонска дружина (1871 г.) и Дружество за разпространение на полезни знания в Букурещ (1872 г.).

Българско книжовно дружество: основано през есента на 1869 г. в Браила. В областта на историята работят: Спиридон Палаузов – “Век българского царя Симеона” (1852 г.); “Синодика царя Борила” (1855 г.); Марин Дринов – “Отец Паисий, неговото време, неговата история и учениците му” (1871 г.);

Г. С. Раковски, Гаврил Кръстевич и др.

Фолклористика: Г. С. Раковски – “Показалец” (1859 г.); братя Миладинови – “Български народни песни от Македония” (1861 г.); Петко Славейков – “Български притчи или пословици и характерни думи”; Л. Каравелов – “Памятники народного бита болгар” (1861 г.), “Записки за България и за българите” (1868 г.); Ив. Богоров – “Кратка разходка из българските места” (1848 г.), “Български народни песни и пословици”; Юри Венелин – “Древните и сегашни българи” (1829 г.); Виктор Григорович – “Очерк за пътешествието по Европейска Турция” (1848 г.); Ст. Веркович – “Народне песни македонских бугара” и “Веда словена”.

С философия и социология се занимава Ив. Селимински.

Литературна критика: Н. Бончев, Л. Каравелов, Д. Войников и др.

Възрожденска литература: главни книжовни центрове през XVIII в.: Зографски, Хилендарски, Етрополски, Рилски манастир, Котел, Враца, Габрово, Калофер. Известни български дамаскинири от XVIII в.: Йосиф Брадати, Тодор Врачански, Пахомий, Роман Габровски, Никифор Рилски. Книжовни центрове на българските католици през XVIII в.: Кратово, Виена, Загреб, Нови Сад (Георги Пеячевич, Кръстьо Пейкич, епископ Антон Стефанов, Яков Пеячевич, Франц Ксавер Пеячевич).

“Руско-славянска школа” в Сремски Карловац (Хр. Жефарович и П. Павлович). 1741 г. – “Стематогрфия” от Хр. Жефарович, отпечатана във Виена.

Паисий Хилендарски (1722–1773) – “История славянобългарска”, завършена през 1762 г. в Зографския манастир.

Йеромонах (йеросхимонах) Спиридон Габровски, автор на “История во кратце...”, завършена през 1792 г.

Софроний Врачански (1739–1813) – “Неделник” (1806 г.), Първи и Втори Видински сборник (1802 г.), два преписа на Паисиевата история (1765 и 1781 г.), “Житие и страдания грешнаго Софрония” (1803–1804).

Поезия: Димитър Попски – “Ода за Софроний Врачански”, даскалска поезия; Н. Геров – първата българска поема “Стоян и Рада” (1845 г.); Елена Мутева; Петко Славейков – “Смесена китка” (1852 г.); Г. Раковски – поемата “Горски пътник” (1857 г.); Г. Пърличев – поемата “Арматолос” (“Сердарят”, 1860 г.); Хр. Ботев, Ст. Стамболов – “Песни и стихотворения от Ботйова и Стамболова” (1875 г.); Ив. Вазов – “Пряпорец и гусла” (1876 г.), “Тъгите на България” (1877 г.).

Белетристика: В. Друмев – повестта “Нешастна фамилия” (1860 г.); Ил. Блъсков – “Изгубена Станка” (1865–1866); Л. Каравелов – “Крива ли е съдбата?” (1869 г.), “Българи от старо време” (1872 г.), “Мамино детенце” (1874 г.).

Театър: С. Доброплодни – “Михал Мишккод” (1853 г.); Д. Войников – “Райна Княгиня” (1866 г.), “Криворазбраната цивилизация” (1871 г.); В. Друмев – “Иванко, убиецът на Асеня” (1872 г.). Първото театрално представление е в Шумен през 1856 г. на пиесата “Михал Мишккод”.

Музика: Първият оркестър за европейска музика е създаден от Михаил Шафран в Шумен през 1849 г.; първият ученически духов оркестър – в Шумен, 1851 г., Д. Войников. Широка популярност добиват песните на Д. Чинтулов.

Изкуство: Захари Зограф (1810–1853) – Бачковски, Рилски, Троянски, Преображенски манастир. Станислав Доспевски (1823–1877) – възпитаник на Петербургската академия на изкуствата. Николай Павлович (1835–1894) – известни творби: “Минаването на Аспарух през Дунава” и “Покръстването на Преславския двор”; Хр. Цокев, Г. Данчов и др. Известни художествени школи са Тревненската, Самоковската, Банската и Дебърската.

Архитектура: църковно и манастирско строителство (Рилски, Преображенски, Троянски манастир и др.); строителство на училищни сгради, ханове, часовникови кули и други обществени сгради. Възрожденски архитектурен стил – Копривщица, Трявна, Жеравна. Майстор Кольо Фичето (Никола Фичев; 1800–1871) – строителство в Бяла, Ловеч, Търново, Севлиево и Свищов.

ЦЪРКОВНО-НАЦИОНАЛНА БОРБА НА БЪЛГАРИТЕ ПРЕЗ ВЪЗРАЖДАНЕТО

УВОД. Въпросът за независимостта на Българската църква – проблем на идентичността в Османската империя. Борбата за независимата Българска църква – важна част и етап от Българското възраждане.

I. ВЪЗНИКВАНЕ НА БЪЛГАРО - ГРЪЦКИЯ ЦЪРКОВЕН СПОР

Българите и Цариградската патриаршия след падането на България в периода XV–XVIII в. Статутът на Цариградската патриаршия. Нарастване ролята и влиянието на православната църква и духовенството в цялостния живот на християнското население на Балканите. Българите и Цариградската патриаршия в първите векове на турското управление.

Промени в Цариградската патриаршия от XVII и през XVIII в. Нарастване ролята и влиянието на съсловието на фанариотите, вътрешни борби за власт, разгръщане на корупция, симонията – система на откупуване на църковни постове, увеличаване на църковните данъци и такси (над20). Промяна в отношението на Цариградската патриаршия към българи и сърби през XVIII в. Ликвидиране на Ипекската патриаршия (1766 г.) и Охридската архиепископия (1767 г.). Развитие на т. нар. “Мегали идея” и опити за елинизирание на славянското православно население в Османската империя. Налагане на гръцкия език в богослужението, сведения за унищожаване на български църковни книги, тенденция към културно и етническо асимилиране на българите. Засилване на гръцкото културно влияние чрез училищата.

Развитието на възрожденските процеси в българските земи като фактор за началото на църковно-националната борба. Значение на делото на Паисий Хилендарски. Движението за национална просвета като светски паралел на движението за църковна независимост.

II. НАЧАЛО НА ЦЪРКОВНО-НАЦИОНАЛНОТО ДВИЖЕНИЕ (30–40-ТЕ ГОДИНИ НА XIX В.)

Хронологически граници на църковната борба.

Първи опити за отстраняване на гръцките свещеници и замяната им с българи (Враца, Скопие, Самоков, Стара Загора, Казанлък, Нова Загора).

Промени в българското общество през първата половина на XIX в. Навлизане на замогващата се буржоазия в структурите на местното самоуправление. Нарастване ролята и влиянието на интелигенцията и даскалското съсловие. Засилване на съперничеството с гръцките общности в българските земи. Разногласия между Цариградската патриаршия и църквата на гръцкото кралство. Гюлханският хатишериф от 1839 г. и началото на епохата на Танзимата – отражение върху развитието на възрожденските процеси в българското общество.

Начало на организирана борба за независима Българска църква. Борбата в Търновската епархия 1839–1840 г. Дейността на Неофит Бозвели (1785–1848) и Иларион Макариополски (1812–1875). Меморандумите от септември 1844 г. – първа програма на църковно-националното движение. Положителна реакция на турското правителство и решение за свикване на български представители от цялата страна. Нови прошения на Н. Бозвели и Ил. Макариополски. Събрание на български представители и колебание в исканията. Пълномощия от българските еснафи в Цариград за Н. Бозвели и Ил. Макариополски като техни представители по въпросите на вярата пред султана и патриарха. Ново прошение на Н. Бозвели до Високата порта. Реакция на Цариградската патриаршия – заточение на Бозвели и Макариополски в Атон през лятото на 1846 г. Смъртта на Н. Бозвели (юни 1848 г.). Оценка на делото на Н. Бозвели.

Цариград – център на църковно-националното движение. Александър Екзарх (1810–1891) и искането за създаване на българска църква в Цариград. Молба на българските еснафи, начело с Н. Сапунов, за построяване на българска църква. Основаване на “Цариградски вестник” (Иван Богоров). Княз Стефан Богориди и ферманът за първия български храм “Св. Стефан”; създаване на българска църковна община. Първо училище за български духовници.

Начало на масово движение за замяна на гръцките владици с български в Търновско, Ловешко, Врачанско, Видинско, Самоковско, Пловдивско и др. места. Активна дейност на българската емиграция в Русия, Дунавските княжества, Сърбия.

Първи реакции на великите сили (Русия, Франция, Англия) на исканията на българите по църковния въпрос.

III. ЦЪРКОВНО-НАЦИОНАЛНОТО ДВИЖЕНИЕ СЛЕД КРИМСКАТА ВОЙНА И УЧРЕЖДЯВАНЕТО НА БЪЛГАРСКАТА ЕКЗАРХИЯ

Хатихумаюнът от 1856 г. – значение за развитието на възрожденските процеси в българското общество. Разширяване обхвата на църковното движение, борба за замяна на гръцките владици в българските земи. Петиция на цариградските българи до султана с искане за самостоятелно представителство на българите от 1856 г. Общо представителство на българските общини и прошения до Високата порта от 1857 г. Искания за независима Българска църква – нова програма на движението. Съборът на Цариградската патриаршия от 1858–1860 г. – отказ на българските искания. Разгръщане на борбата в българските земи за отделяне от Патриаршията в Пловдив, Търново, Стара Загора, Враца, Ловеч, Македония. Братя Миладинови и борбата срещу гърцизма в македонските земи.

Нов етап в църковното движение – Великденска акция на 3 април 1860 г. – резултати и реакции. Признаване на Иларион Макариополски за български църковен началник, искания за признаване на независима църква. Отлъчване от църквата и заточение на Иларион Макариополски, Паисий Пловдивски и Авксентий Велешки. Движение за прогонване на гръцките владици от българските земи.

Позиция на турското правителство и великите сили към българския църковен въпрос. Протакане от страна на турското правителство. Идеята за запазване на православно-единството в руската политика. Действия на Франция за разширяване влиянието на католицизма в българските земи и подпомагане на униатското движение; антируската политика на Англия и американските протестантски мисионери по църковния въпрос. Развитие на отношението към българския църковен въпрос.

Течения сред участниците в църковната борба. Позицията на групата на т. нар. “млади” (д-р Стоян Чомаков, Иларион Макариополски, Петко Славейков, Тодор Икономов.), позицията на групата на т. нар. “стари” (Гаврил Кръстевич, Никола Михайловски, братя Тъпчилещови, Никола Минчоглу), позицията на групата на т. нар. “умерени” (Тодор Бурмов, Александър Екзарх, Найдено Геров). Групата на т. нар. “гъркомани”.

Създаване на българската Униатска църква (декември 1860 г.). Цели и развитие на униатското движение. Ролята на Драган Цанков (1828–1911).

Развитие на църковната борба. Проектът на Патриаршията от 1861 г., отхвърлен от представителите на българите. 8-те искания на българското представителство от 1861 г. Нов неуспешен събор на Патриаршията през 1864 г. Проектът на патриарх Григорий VI за решаване на българския църковен въпрос от 1867 г., отхвърлен от българите. Проектите на турското правителство от 1868 г. Българо-гръцката комисия от 1869 г. Ферманът за учредяване на Българска екзархия (28 февруари 1870 г.).

Създаване на Българската екзархия през 1870 г. Териториален обхват на Екзархията (15 епархии), допитвания за спорните райони. Свикване на първия църковно-народен събор през 1871 г. Богоявленска акция от януари 1872 г. в Цариград и заточването на Иларион Макариополски, Иларион Ловчански и Панарет Пловдивски. Избор на Антим I (Видински) за първи български екзарх. Схизмата на Цариградската патриаршия над Българската екзархия. Присъединяване на нови епархии към Българската екзархия.

Църковно-националната борба и завършване процеса на оформяне на българската нация. Значение на създаването на независимата Българска църква – официално признание на българската народност в състава на Османската империя. Българската екзархия – първата българска национална институция след падането на България под турска власт.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Църковно-националната борба като етап от Българското възраждане. Ролята на Българската екзархия като духовен център на българите в Македония и Тракия след Освобождението.

ХРОНОЛОГИЯ

1219 г. От състава на Охридската архиепископия излизат сръбските епархии, които оформят самостоятелна архиепископия. Първоначално седалището ѝ е в Жича, а от 1253 г. – в Печ (Ипек).

1272 г. Император Михаил Палеолог със специална грамота потвърждава на Охридската архиепископия привилегиите, дадени ѝ от Василий II.

1346 г. На поместен събор в Скопие е създадена Сръбска (Ипекска) патриаршия, на която търновският патриарх дава благословията си.

1393 г. След падането на Търновското царство и заточването на патриарх Евтимий статутът на Търновската патриаршия остава неуточнен. Първоначално (1394 г.) е оглавена от молдовския митрополит Йеремия.

XV в. първата половина (вероятно през периода 1416–1439 г.). Търновската патриаршия е ликвидирана и диоцезите в българските земи (без тези на Охридската архиепископия и сръбската Ипекска патриаршия) преминават към Цариградската патриаршия.

1454 г. януари. Няколко месеца след превземането на Константинопол от турците султан Мехмед II дава специални привилегии на Цариградската патриаршия. С този и други последвали актове на турските султани на Цариградската патриаршия е предоставен статут на официален представител пред Високата порта на православно християнско население в Османската империя.

1463 г. Ликвидирана е Ипекската патриаршия, като диоцезите ѝ са присъединени към Охридската архиепископия.

1557 г. Възстановена е Ипекската патриаршия.

1766 г. Ликвидирана е Ипекската патриаршия.

1767 г. Ликвидирана е Охридската архиепископия. Последният охридски архиепископ Арсений отива в манастир в Атон, където умира през 1793 г.

1806, 1819 г. Съдействайки активно за развитие на новогръцкото образование и подобряване на преподаването на гръцки език, патриарх Григорий V на два пъти отправя призив и за налагане на гръцкия език сред всички православни християни в Османската империя.

1821 г. За търновски владика и екзарх на България е назначен Иларион Критски.

1824 г. Под ръководството на местния търговец Димитраки Хаджитошев врачани се опитват да заменят гръцкия владика Методий с българския архимандрит Гаврил Бистричанин. Три години по-късно Димитраки Хаджитошев е посечен във Видин по обвинение в подстрекателство към бунт.

1827-1828-1832 г. Искане на българското население в Скопие да бъдат сменени гръцките владици Ананий, Неофит и Генадий с българския протосингел и иконом на митрополията Димитър.

1829 г. Населението на Самоков иска замяната на гръцкия владика с Неофит Рилски.

1833 г. След продължителни спорове с Патриаршията се създава Гръцка автокефална църква с ранг на архиепископия. Нарушен е монополът на Цариградската патриаршия като единствена църковна организация на православно население на Балканите.

1836 г. Населението в Старозагорско, Новозагорско и Казанлъшко иска смяната на гръцкия владика с българина Онуфрий Попович Хилендарец.

1838 г. Умира търновският владика Иларион Критски. На негово място е назначен Панарет.

1839 г. пролетта. Начало на т. нар. Търновски събития. Българите от 16 епархии пишат махзар (молба) до Патриаршията и Високата порта да бъде заменен търновският владика Панарет с Неофит Бозвели. Патриаршески служители подкупват тримата български делегати и махзарът не стига до Високата порта. За владика е назначен гъркът Неофит Византиос, а Неофит Бозвели – за негов протосингел.

1839–1840 г. Неофит Бозвели е в Цариград, където установява връзки с българската колония.

1839 г. 22 октомври (3 ноември). Гюлхански хатишериф на султан Абдул Меджид – провъзгласява равноправие на всички поданици на империята, независимо от тяхното вероизповедание, гарантира неприкосновеност на живота, честта и имуществото им, справедливо разпределение и събиране на данъците и ликвидиране на произвола. Основните постановки на Хатишерифа създават условия за разгръщане на борбата за църковна независимост.

1840 г. Отношенията между новия търновски митрополит Неофит Византиос и протосингела Неофит Бозвели се изострят. Неофит Бозвели се отказва от поста си и се оттегля в Лясковския манастир.

1841 г. март. По оплакване на Неофит Византиос Неофит Бозвели е изпратен в Хилендарския манастир.

1844 г. лятото. Неофит Бозвели се установява в Цариград. Създава тесни връзки с българската колония. Възнамерява да направи турската столица център на борбата за независима Българска църква. Към него се присъединява Иларион Макариополски (Стоян Михайловски).

1844 г. септември. Неофит Бозвели и Иларион Макариополски подават с помощта на Михаил Чайковски, поляк на служба във френското посолство, два меморандума по църковния въпрос до Високата порта. Исканията се свеждат до: 1) в епархиите в българските земи населението да избира български архиереи; 2) признаване на българския език за равноправен на гръцкия в църквата и училищата; 3) българите да откриват свои народни училища; 4) отваряне на българска църква в Цариград; 5) позволение да се издават свободно български вестници и книги в Цариград; 6) да се създадат смесени съдилища от българи и мюсюлмани, които да предпазват от интригите на гърците; 7) да се състави българска де-

легация от духовници и миряни, която да представя българските искания пред Високата порта. Двата меморандума представят програмните искания на българите по църковния въпрос в началото на борбата за независима Българска църква. Тези искания на практика целят официалното признаване на българите като отделна народност в рамките на османската империя, различна от гръцката православна общност.

1845 г. началото. Неофит Бозвели е приет от великия везир и министър на външните работи Мехмед Али във връзка с меморандумите. Турското правителство се отнася благосклонно към исканията в меморандумите и решава да се свика събрание на български представители от цялата страна.

1845 г. пролетта. Отделни градове съставят прошения до Високата порта. Н. Бозвели и Ил. Макариополски съставят също прошения от името на отделни епархии.

1845 г. край на април – началото на май. Събрание на представители от българските епархии. Колебания в по-голямата част от представителите. Тези от Русе, Шумен, Ниш, Самоков одобряват исканията, представителите на Видин се колебаят, а тези на Търново и Пловдив вземат страната на Патриаршията. Събранието завършва неуспешно.

1845 г. юни. Н. Бозвели и Ил. Макариополски са упълномощени от българските еснафи в Цариград да ги представят пред правителството и патриарха по верски въпроси.

1845 г. лятото. Н. Бозвели представя ново прошение до Високата порта. В него се излага положението на българите и вредното влияние на патриаршеското духовенство. Има и искане да се установят заплати за архиереите, за да се премахнат злоупотребите.

1845 г. лятото. Патриаршията предлага на Н. Бозвели митрополитски пост в Трапезунд. Н. Бозвели отказва.

1845 г. 29 юли. Н. Бозвели и Ил. Макариополски са изпратени от Патриаршията в Атон.

1847 г. край. Александър Екзарх, упълномощен от цариградските български еснафи, представя на великия везир и патриарха искане за построяване на българска църква в Цариград и създаване на българска църковна община.

1848 г. началото. 24 български еснафа от Цариград упълномощават първомайстора на абаджийския еснаф Никола Сапунов да действа за “изваждането на ферман за основание новобългарска св. Църква в Цариград”. На патриаршията е представено искане за построяване на българска църква и създаване на отделна българска църковна община в Цариград. Преговорите с Патриаршията се проточват и провалят.

1848 г. 4 юни. Неофит Бозвели умира в Атон. Архивът му е запазен от дякон Григорий, бъдещият Доростолочервенски митрополит.

1848 г. Иван Богоров започва да издава първия български седмичен вестник – “Цариградски вестник”. В патриаршеската печатница започват да се издават книги на български език. Създава се училище за български духовници.

1849 г. август. С помощта на княз Стефан Богориди (1775/1780)– август 1859), внук на Софроний Врачански, висш турски чиновник, близък приятел и сътрудник на султаните Махмуд II и Абдул Меджид, е издаден ферман за откриване на българския храм “Св. Стефан” в Цариград. За първи път българите са споменати като отделен народ – “булгармилет”. Мястото за храма е подарено от княз Стефан Богориди. Първоначално е построен параклис, който е осветен тържествено на 9 октомври 1849 г. По-късно на негово място е построен храм.

1849 г. Под влияние на тесните връзки, установени от Н. Бозвели и Ил. Макариополски с френски дипломатически представители, Франция препоръчва на Високата порта проект за реформи, в който се предлага създаване на независима Българска църква.

1850 г. ноември. Ил. Макариополски се завръща в Цариград като представител на светогорските манастири.

1850 г. Под натиска на Англия протестантите са признати за отделен милет в Османската империя.

1851 г. Под натиска на Франция католиците са признати за отделен милет в Османската империя.

1851 г. 14 юли. Приет е Уставът на българската църковна община в Цариград. Избран е първият председател на храма сърбина Стефан Ковачевич (по настояване на руското посолство кандидатурите на Неофит Рилски и Иларион Макариополски за отхвърлени).

1852 г. Ръкополагане на българи за владици в Ловеч и Враца.

1856 г. февруари. Провъзгласен е Хатихумаюнът – нов турски реформен акт, обявен в края на Кримската война, повтарящ основните постановки на Гюлханския хатишериф и обещаващ нови реформи. Провъзгласява се правото всяка етническа и религиозна общност да се обръща пряко към правителството със свои искания, отменят се всички църковни данъци и се заменят с определени възнаграждения за всички свещенослужители. Хатихумаюнът дава нов тласък на борбата за независима църква на българите.

1856 г. Представители на българската община в Цариград представят на султана прошение от името на 6 400 000 българи за български църковни и светски представители пред Високата порта, отделни съдилища за българи с изборни съдии, български подуправител и в областите с българско население.

1857 г. началото. В Цариград пристигат представители на различни български общини (около 40 души). Заедно с цариградските българи се подават 60 прошения до Високата порта с искания за независима църква и представителство пред Високата порта.

1857 г. Продължителните борби на българите в Търново и Пловдив завършва с оттеглянето на корумпираните гръцки владци Неофит и Хрисант от двете епархии. Примерът на Търново и Пловдив е последван от много други селища.

1858 г. Иларион Макариополски е ръкоположен за епископ (Макариополски) и е избран за предстоятел на българската църква “Св. Стефан”.

1858 г. октомври – 16 февруари 1860 г. По настояване на Високата порта се провежда събор на Цариградската патриаршия по българския въпрос. В събора участват само трима български представители (хаджи Николи Минчоуглу от Търново, Георги Чалъкоглу от Пловдив и Илия Петров от Видин). След многомесечни безплодни дискусии съборът потвърждава неограничената власт на Патриаршията и не дискутира българските искания.

1859 г. Драган Цанков започва да издава в-к “България”, в който се води пропаганда срещу Патриаршията.

1859 г. 20 декември. Сбиване между българи и гърци в пловдивската църква “Св. Богородица” за правото службата да се води и на български език. Пловдивският владика Паисий, макар и грък, подкрепя исканията на българите и преминава на тяхна страна. Владиката Григорий Търновски също подкрепя българите. Вестта за случилото се разпространява и активизира борбата срещу Патриаршията в много градове – Стара Загора, Враца, Ловеч, Хасково, Самоков и др.

1860 г. 16 февруари. Съборът на Цариградската патриаршия завършва, без да удовлетвори и минималните искания на българите.

1860 г. 3 април. Великденска акция в Цариград. По време на службата по искане на събралите се в църквата епископ Иларион Макариополски не произнася името на цариградския патриарх, като го заменя с това на султана. Този акт означава и формалното отделияне на българите от Цариградската патриаршия.

1860 г. Многобройни молби от българските общини до Високата порта за признаване на независима Българска църква. Общините признават Иларион Макариополски за свой църковен водач. Владичите Паисий Пловдивски, Авксентий Велешки и Геден Софийски се отказват от Патриаршията и се присъединяват към Българската църква.

1860 г. 18 декември. В Цариград се подписва акт за създаване на българска Униатска църква. За глава на църквата е избран 80годишният архимандрит Йосиф Соколски.

1861 г. февруари. На църковен събор Цариградската патриаршия отлъчва от църквата Иларион Макариополски и подкрепилиите го владци Паисий Пловдивски и Авксентий Велешки. Тримата владци са заточени. Изпратен на заточение е и софийският владика Геден. Съборът изработва проект от 15 точки за решаването на българския въпрос. Проектът е в антибългарски дух и е отхвърлен от представителите на българските общини, събрали се в Цариград.

1861 г. март. Йосиф Соколски е ръкоположен от папата за архиепископ на българската Униатска църква. Турското правителство признава новата църква.

1861 г. лятото. В Цариград се събират 30 представители на български общини. Поради липса на средства някои общини упълномощават видни цариградски българи. Образува се образуват постоянно българско представителство по църковния въпрос. Представителството отхвърля проекта на Патриаршията от 15 точки.

1861 г. 5 юни. Предстоятелят на Униатската църква архиепископ Йосиф Соколски е отвлечен в Одеса по инициатива на руското посолство в Цариград и с помощта на П. Р. Славейков. Влиянието на униатското движение бързо запада.

1861 г. 25 юни. Умира султан Абдул Меджид I. На престола застава султан Абдул Азиз (1861–1876).

1861 г. юли. Постоянното представителство представя на великия везир Али паша амбициозно искане от 8 точки за решаване на българския църковен въпрос. Сред исканията са българите да участват в избора на вселенския патриарх според своята численост, половината от членовете на Светия Синод да бъдат българи, и др. Високата порта иска препращане на патриарх Софроний българските искания. Патриаршията отхвърля исканията.

1862 г. 7, 11 януари. Братята Константин и Димитър Миладинови, борци срещу гърцизма в Македония, умират от тифус в цариградски затвор.

1864 г. февруари. Събор на Патриаршията с участието на четирима български представители (трима владци-българи, привърженици на Патриаршията и Гаврил Кръстевич).

8-те точки от 1861 г. са отхвърлени от събора. В неговите протоколи дори не се говори за българи, а само за християни.

1864 г. есента. От заточение се завръщат Иларион Макариополски и Авксентий Велешки, а по-късно – и Паисий Пловдивски.

1867 г. май. Компромисен проект на новоизбрания патриарх Григорий VI за създаване на полуавтономна Българска църква, наречена Екзархия, с диоцези между Дунав и Стара планина, подчинена на Цариградската патриаршия. Проектът е представен на руския посланик ген. Н. Игнатиев. Проектът е отхвърлен от българите.

1868 г. октомври. Високата порта представя на Патриаршията два проекта за решаване на българския църковен въпрос чрез създаването на независима Българска църква с епархии, обхващащи всички области, населени с българи. Патриаршията отхвърля и двата проекта

1869 г. февруари – юни. Високата порта свиква българо-гръцка комисия за решаване на българския църковен въпрос. Комисията се ръководи от великия везир Али паша. За основа на разискванията турското правителство предлага турските проекти от октомври 1868 г. Български представители са Гаврил Кръстевич, Иванчо Хаджипенчович и Георги Стоянович. Работата на комисията продължава до юни и завършва без успех.

1870 г. 28 февруари. Ферман на султан Абдул Азис за независима Българска църква под название Българска Екзархия. В нея влизат Русенска, Силистренска, Шуменска, Търновска, Ловешка, Видинска, Нишка, Пиротска, Кюстендилска, Самоковска, Велешка, Варненска епархия (без града и без 20 села, разположени между Варна и Кюстенджа), Сливенски санджак (без Анхиало и Месемврия), Пловдивска епархия (без Пловдив с изключение на махала “Св. Богородица”), Станимака, девет села и четири манастира (вкл. Бачковския). Екзархът и владиците ще се избират според устава, без намесата на Патриаршията. Екзархът ще се назначава от султана и по всички граждански дела може да се отнася до него и местните власти.

1870 г. 8 март. Създаване на 15-членен Привременен съвет за изработване на проектоустав на Българската екзархия и организиране на църковно-народен събор. Борби между привържениците на различните течения (млади и стари).

1871 г. 23 февруари – 24 юли. Заседания на първия български народно-църковен събор за изработване на Устава на Българската екзархия. В заседанията участват 11 духовници и 39 светски лица. Уставът е одобрен на 14 май и представен на Високата порта за утвърждаване.

1872 г. началото. Избрани са първите митрополити на Екзархията.

1872 г. 6 януари. Богоявленска служба в българския храм в Цариград, въпреки обещанието от 1864 г. да не се служи в него. Цариградската патриаршия налага наказания на водилите службата владици. Иларион Макариополски е отлъчен отново, а Иларион Ловчански и Панарет Пловдивски са низвергнати. На 21 януари 1872 г. тримата владици са заточени.

1872 г. януари. Масови акции на цариградските българи в защита на заточените владици. Църквата “Св. Стефан” и метохът са обгърнати в черен плат. На великия везир е предадена протестна подписка. По решение на турското правителство владиците са върнати от заточение.

1872 г. 11 февруари. Турското правителство дава разрешение да се проведе избор за глава на Българската църква.

1872 г. 16 февруари. Видинският митрополит Антим I е избран за първи български екзарх.

1872 г. 3 април. Антим I получава султански ферман за Български екзарх.

1872 г. 11 май. На празника на славянските просветители Св.св. Кирил и Методий екзарх Антим I официално провъзгласява независимостта на Българската църква. Веднага след това той е анатемосан от Светия синод на Патриаршията.

1872 г. 16 септември. На поместен събор Цариградската патриаршия обявява Българската екзархия за схизматична.

1874 г. Българите-екзархисти, печелят допитванията в Скопската и Охридската епархия. Със султански ферман за Скопски митрополит е назначен Доротей (преди това Врачански и Софийски), за Охридски митрополит – Натанаил.

1877 г. 14 април. Във връзка с Руско-турската война екзарх Антим I е свален и заточен.

1877 г. 24 април. За нов български екзарх е избран ловчанският митрополит Йосиф.

1945 г. 22 февруари. Вселенската патриаршия сменя схизмата от Българската екзархия. Българската църква става автокефална.

1953 г. 10 май. Възстановена е Българската патриаршия. Призната е от Вселенската патриаршия през 1961 г.

Фанариоти – представители на гръцката духовна и търговско-финансова аристокрация в Османската империя през XVIII и началото на XIX в. (по името на квартала “Фенер“ в Истанбул, където се намирала Цариградската патриаршия). Ползват се със значително влияние и привилегии пред турското правителство и често заемат високи постове в турската администрация. От средите на фанариотите често се излъчват патриарси. Назначавани са за управители на Дунавските княжества Влахия и Молдова до 1821 г. и на някои острови в Егейско и Средиземно море. След гръцкото националноосвободително въстание от 1821–1829 г. тяхното влияние намалява.

ПОЛИТИЧЕСКА АКТИВНОСТ НА БЪЛГАРИТЕ В КРАЯ НА XVIII И НАЧАЛОТО НА XIX В.

УВОД. Съпротива на българите срещу Османската империя преди Възраждането. Национално-освободителното движение като част от Българското възраждане.

I. ПОЛИТИЧЕСКА АКТИВНОСТ НА БЪЛГАРИТЕ В КРАЯ НА XVIII И НАЧАЛОТО НА XIX В.

Руско-турската война от 1768–1774 г. и мирният договор от Кючук Кайнарджа. Руско-турската война от 1787–1791 г. и Яшкият мирен договор – засилване на вярата в освобождението на българите от Русия

“Кърджалийското време“ и българите. Мисията на Замбин и Некович в Петербург от 1804 г.

Руско-турската война от 1806–1812 г. Дейността на Софроний Врачански – създаване на български политически кръг, Българска земска войска, първа политическа програма за освобождението на България. Букурещкият мир и българите.

Участие на българите в освободителните движения на балканските народи и руско-турските войни. Първото сръбско въстание от 1804–1806 г. и българите. Гръцкото въстание 1821–1829 г. и българите. Руско-турската война от 1828–1829 г. и българите. Създаване на доброволчески отряди от български заселници във Влашко и Молдова, помощ от местното население в хода на войната. Представителството на букурещките българи и неуспешен опит за среща с император Николай I. Брожение на българите в Сливенско. Неуспешен опит на кап. Г. Мамарчев за въстание в Сливенско. Отказ на Русия да подкрепи българското освободително движение. Изселване на компактни маси българи във Влашко, Молдова, Бесарабия и Южна Русия.

II. ЗАВЕРИ, ВЪСТАНИЯ И БУНТОВЕ ПРЕЗ ПЪРВАТА ПОЛОВИНА НА XIX В.

Проект на букурещките българи от 1830–1831 г. за автономно българско княжество в Добруджа.

Велчовата завера от 1835 г. Конфликт между Османската империя и Египет и промяна в руската политика към Османската империя. Ункяр-Искелесийският договор от 1833 г. Подготовка и провал на Заверата.

Масови селски въстания в Северозападна България от 1833–1850 г. Причини за въстанията – неуспехът на турската поземлена реформа от 1832–1834 г. в тези райони, намесата на Сърбия. Нишкото въстание от 1841 г., Видинското въстание от 1850 г. Ускоряване на поземлената реформа в Северозападна България като резултат от въстанията.

Браилските бунтове от 1841–1843 г. Първи опити за организиране на въстания от страна на емиграцията, връзки с освободителните движения на останалите балкански народи.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ.

Причини за неуспехите на въстанията и бунтовете от първата половина на XIX в. – местна основа, стихийен характер, липса на ясна цел, стратегия и тактика.

ХРОНОЛОГИЯ

1768–1774 г. Руско-турска война. Завършва с мирен договор, подписан в с. Кючук Кайнарджа на 21 юли 1774 г. Крим е обявен за независим от Османската империя и минава под руско покровителство, разширяват се границите на Русия по Северното Черноморие, руските кораби получават правото да преминават безпрепятствено през Проливите, а руските поданици – да се ползват от режима на капитулациите, валиден за западните държави. Дунавските княжества Влашко и Молдова получават вътрешна автономия и преминават под руско покровителство. Русия получава право да се застъпва за християнските поданици на Османската империя.

Краят на 70-те години – началото на 80-те години. Започват първите действия на кърджалиите в Румелия. Размириците се разширяват през 90-те години, като големи райони на Румелия преминават под тяхна власт. Най-активният период на кърджалийството е между 1800–1812 г., когато голям кърджалийски отряд, предвождан от прочутия главатар Кара Фейзи (според преданията – ислямизиран българин), извършва поход към Истанбул. Централната власт води непрекъснати военни действия срещу размириците, но без особен успех. В някои моменти фактичката власт на султана се простира само в района между Цариград и Одрин. Като средство за защита на населението Високата порта позволява на християните в Румелия да се въоръжават. Върхът на кърджалийското време е през 1807 г., когато русенският аян Мустафа Байрактар навлиза с войската си в Истанбул, подкрепя реформите на султан Селим III (1789–1807) и става велик везир. Края на кърджалийската епоха бележи смъртта на Мустафа Байрактар, свален и убит от столичните еничари през същата година. Последна проява на кърджалийството е упоритата съпротива на пловдивския Кара Мустафа през 1812 г.

1787–1791 г. Руско-турска война с участието и на Австрия. Завършва с мирен договор, подписан в Яш на 29 декември 1791 г. (по нов стил 10 януари 1792 г.). С него се потвърждава присъединяването на Крим и Грузия към Русия и привилегиите на руските поданици и търговци по Кючуккайнарджанския договор.

1804 г. Български първенци от северозападните български земи изпращат Иван Замбин от Враца и Атанас (Некович) от Тетевен на дипломатическа мисия в Петербург.

1804–1806 г. В края на XVIII и началото на XIX в. във връзка с руско-турските войни борбата на сърбите навлиза в нов етап. През февруари 1804 г. избухва Първото сръбско въстание. За вожд на въстаниците е избран Караджордже Петрович. Въстанието обхваща целия Белградски пашалък. През 1806 г. въстаниците овладяват главните турски опорни пунктове – крепостите Белград и Шабац. В края на годината е сключен мир, по силата на който Сърбия фактически получава автономия срещу задължението да плаща годишен данък. Започналата през 1806 г. нова руско-турска война дава повод на въстаниците да се откажат от сключения мир и да се опитат с руска помощ да извоюват пълната независимост на страната. Специална клауза на подписания след края на войната Букурещки мирен договор (1812 г.) задължава турското правителство да предостави вътрешна автономия на Сърбия. Но през 1813 г., като се възползва от заетостта на Русия във войната срещу Наполеон I, Османската империя изпраща силна армия в Сърбия, разгромява силите на въстаниците и възстановява властта си. Част от ръководителите на въстанието избягват в Австрия. Сред тях е Караджордже Петрович, който през 1814 г. заминава за Русия. Второто сръбско въстание е предизвикано от тежкия режим, наложен от турците след разгрома на първото въстание. Опитите на сръбските първенци да получат на Виенския конгрес (1814–1815) помощ от великите сили завършват неуспешно. През май 1815 г. избухва ново въстание начело с Милош Обренович. Първоначално сръбските отряди имат известни успехи, но през лятото на 1815 г. към Сърбия се насочват две големи турски армии. Милош Обренович е принуден да започне мирни преговори. Неблагоприятната за Османската империя международна обстановка принуждава турското правителство да подпише споразумение с въстаниците, съгласно което на сръбското население се предоставят широки права за участие в административното управление на страната. Милош Обренович е назначен от султана за върховен княз на Сърбия. След руско-турската война от 1828–1829 г. Сърбия получава автономия (със специален хатишериф от 1833 г.), а след руско-турската война от 1877–1878 г. – и пълна независимост.

1804–1806 г. В Първото сръбско въстание участват много българи от северозападните земи. Създават се отряди, командвани от българи – Хайдут Велко, Кондьо войвода и др.

1806–1812 г. Руско-турска война. Завършва с мирен договор, подписан на 16 май 1816 г. в Букурещ. По договора Русия получава част от Бесарабия и територии по грузинското крайбрежие на Черно море. Потвърдени са привилегиите на Дунавските княжества. На Сърбия се предоставя вътрешно самоуправление, което облекчава по-нататъшното освободително движение на сръбския народ.

1809 г. крайт. В Букурещ се създава български политически кръг начело със Софроний Врачански, Иван Замбин, А. Николаев (Некович), Ив. Караниколов, хаджи Панов, Петър Сарчоолу, Симеон Кипарис, Димитър Попски, архимандрит Вениамин Ловчански и др.

1810 г. Две възвания към българския народ на Софроний Врачански за помощ на руските войски при навлизането им на турска територия.

1811 г. Молба на Софроний Врачански до руското командване за създаване на българска автономна област на север от Дунава (от емиграцията във Влашко и Молдова) и евентуално създаване на подобна област в земите южно от Дунава, когато това бъде възможно. Първа политическа програма на българската емиграция.

1811 г. Създава се Българска земска войска в Букурещ в състав около 2000–2500 души.

1811 г. Българската земска войска участва в сраженията при Тутракан, Силистра и Русенско.

1815 г. Второ сръбско въстание. С помощта на Русия Сърбия извоюва автономия. За върховен княз на Сърбия е избран Милош Обренович. Сръбската автономия е призната от султана едва след руско-турската война от 1828-1829 г. Запазват се турските гарнизони в шест крепости в Сърбия.

1821–1829 г. Френската революция от края на XVIII в., Наполеоновите войни и Виенският конгрес (1814–1815) дават нов тласък на гръцкото освободително движение. В гръцките земи и в чужбина се разгръща широко движение, което смята, че националното освобождение може да се постигне със собствени сили. През 1814 г. в Одеса, където има голяма гръцка колония, се създава “Филики Етерия” (“Дружество на приятелите”) – тайна революционна организация. Скоро са организирани нейни клонове в Гърция и в останалите области на Османската империя, където има компактни маси гръцко население, както и в гръцките колонии в Европа. През пролетта на 1820 г. начело на “Филики Етерия” застава Александър Ипсиланти – генерал-майор от руската армия. През 1821 г. въоръжен отряд етеристи, предвождани от Ипсиланти, навлиза в Дунавските княжества, но походът му завършва с неуспех. През март същата година избухва въстание и в Гърция. Скоро под ръководството на Т. Колокотронис, М. Боцарис, Г. Караискакис, А. Маврокордатос и др. въстанието обхваща континентална Гърция и островите в Егейско море. През януари 1822 г. в Епидавър се свиква Национално събрание, което провъзгласява независимостта на Гърция и обявява страната за република. За президент е избран А. Маврокордатос. Под натиска на общественото мнение в Европа и с разрастването на въстанието великите сили започват да променят недоброжелателното си отношение към въстанието. През 1823 г. Англия признава Гърция за воюваща страна, а английски банки отпускат заеми на въстаниците. Русия също променя политиката си и решава да подпомогне въстанието. През 1822 г. турското правителство изпраща 30-хилядна армия в Гърция. Въстаническите войски принуждават турците да отстъпват, а турският флот под натиска на многобройните кораби на въстаниците е принуден да се укрие в Дарданелите. През 1825 г. султан Махмуд II успява да получи помощ от египетския си васал Мехмед Али, който изпраща голяма армия, водена от сина му Ибрахим Али. Въстаниците не могат да се противопоставят на добре обучената египетска армия и отстъпват. През април 1826 г. пада и един от основните опорни пунктове на въстанието в Пелопонес – Мисолунги. Въпреки неблагоприятия изход, въстанието в Пелопонес не е потушено, а в континентална Гърция въстаническите отряди имат успехи в сраженията. През 1827 г. настъпва нова фаза във въстанието. За президент е избран Й. Каподистрия, работил дълго време на руска дипломатическа служба. С неговия избор се активизира руската политика спрямо въстанието. През юли 1827 г. Англия, Русия и Франция подписват конвенция в Лондон, която съдържа искане към султана да се признае автономия на Гърция. Едновременно с това трите сили изпращат обединена ескадра към гръцките брегове. Махмуд II отказва да приеме Лондонската конвенция. На 20 октомври обединеният флот на Англия, Франция и Русия разгромява в Наваринския залив силна турско-египетска ескадра. Съдбата на гръцкото въстание е решена окончателно от победата на Русия в руско-турската война от 1828–1829 г. По силата на Одринския мирен договор 1829 г. Гърция получава автономия със задължението да плаща годишен данък на Османската империя. През февруари 1830 г. представители на Англия, Русия и Франция се събират на конференция в Лондон и поставят искане пред султана за пълна независимост на Гърция. Той е принуден да се съгласи. Границите на новата държава са определени на нова конференция в Лондон (май 1832 г.), като голяма част от земите, населени с гърци, остават под турска власт. Гърция е провъзгласена за монархия, на престола е избран баварският принц Отон.

1821–1829 г. Участие на много българи в гръцкото въстание. Българинът хаджи Христо става генерал в състава на гръцката конница.

1828–1829 г. Руско-турска война, предизвикана от сложната обстановка, създадена на Балканите във връзка с гръцкото националноосвободително въстание (1821–1829). След разгрома на турския флот при Наварин султан Махмуд II призовава към “джихад” (свеще-

на война) срещу Русия. Войната започва през април 1828 г. На дунавския военен театър през октомври руските войски превземат Варна. През 1829 г. под ръководството на генерал И. И. Дибич (наречен по-късно Забалкански) е превзета Силистра, обсаден е Шумен и е преминат Балкана. На 8 август капитулира Одрин – последната турска крепост по пътя към Цариград. По искане на султана на 2 септември е подписан Одринският мирен договор. Според него на Русия се дава устието на р. Дунав и цялото грузинско край-брежие, признава се автономията на Дунавските княжества и на Сърбия. Гърция също получава автономия, а през февруари 1830 г. – и пълна независимост. По условията на договора християнските поданици на Османската империя могат да се изселят от нея в период от 18 месеца. Българите не са споменати изобщо в договора.

1828 г. пролетта. Във връзка със започналата нова руско-турска война сред българските изселници във Влашко и Молдова се създават доброволчески отряди. Техни организатори са Георги Мамарчев (1786–1846), Панайот Фокиано, Милко Петрович, кап. Живко, кап. Алекси и др.

1828–1829 г. През пролетта на 1828 г. се активизират букурещките българи. През юли техни представители начело с Александър Некович (племенник на Атанас Некович) се опитват да се срещнат с руския император Николай I, който по това време се намира в руския лагер при Шумен. Намерението на представителите е да поискат от Русия такива права за българите, с които се ползват Молдова, Влашко, Сърбия и Гърция. Николай I обаче не приема делегацията, а подготовеният меморандум не е разгледан. По това време сред българите от Сливенско започва силно брожение, което може да прерасне във въстание. Руските власти обаче не го подкрепят. В края на войната руските войски дори пристъпват към разоръжаване на българските доброволчески чети. По този начин става ясно, че руската политика през първата половина на XIX в. все още не предвижда политическото освобождение на българите.

1828–1830 г. По условието за изселване на поданици на Османската империя и под влияние на руската пропаганда (по специална програма от 1828 г. за привличане на български заселници) след изтеглянето на руските войски от Балкана започва голям изселнически поток от българските земи към Влашко, Молдова, Бесарабия и Южна Русия. Броят на изселниците е около 130 000–140 000 души. Емиграцията на такива големи маси влияят негативно върху развитието на възрожденските процеси в българските земи.

1830 г. пролетта. В края на войната кап. Георги Мамарчев успява да създаде голям въоръжен отряд от въстаници в Сливенско. Планира се поход към Търново, обявяване на независимостта на България и развитие на въстанието. Руското командване не подкрепя идеята, арестува кап. Г. Мамарчев, а отрядът му е разпуснат.

1830–1831 г. Проект на видни букурещки българи (Васил Ненович, Иван Селимински, Михаил Кифалов, д-р Никола Пиколо и др.) за автономно българско княжество в Добруджа. Проектът е представен пред Дивана на Влашко. С него е запознат и княз Стефан Богориди, който прави опит да представи идеята пред турските власти, но без успех. Идеята не се реализира.

1833 г. Ункяр-Искелесийски договор за вечен мир, дружба и отбранителен съюз между Русия и Османската империя. През 30-те и 40-те години се засилват противоречията между египетския паша Мехмед Али и султан Махмуд II. През есента на 1831 г. Мехмед Али започва военни действия. В края на 1832 г. египетските войски разбиват една турска армия в Анадола и се насочват към Цари-град. След безрезултатна молба към Англия, Махмуд II се обръща за помощ към Русия, след като получава отказ от западните държави. В началото на 1833 г. една руска ескадра навлиза в Босфора и стоварва десантен отряд в Ункяр-Искелеси, на азиатския бряг. През май е подписан договор между Махмуд II и Мехмед Али. Преди евакуацията на руските войски е подписан Ункяр-Искелесийският договор. Русия се задължава да оказва при необходимост военна помощ на Османската империя. В случай на война империята се задължава да затвори по искане на Русия Проливите за военни кораби на други държави. Този договор е важна победа за Русия и засилва нейното влияние в Османската империя и в Близкия изток. Преимуществовата, които Русия получава съгласно договора, фактически са анулирани от Лондонските конвенции от 1840 и 1841 г., с които се установява принципът за затваряне на Проливите в мирно време за военните кораби на всички държави. Конвенциите са важна стъпка към засилване влиянието на великите сили в Османската империя в Близкия изток. Те довеждат до намаляване влиянието на Русия, тъй като принципът за колективни действия ограничава свободата на нейната политика.

1833 г. Бунт на населението от няколко спорни нахии във Видинско, Берковско, Нишко по границата със Сърбия. Бунтът е инспириран от сръбския княз Милош. Спорните нахии са присъединени към Сърбия.

1835 г. Велчова завера – два бунтовнически центъра – Силистра (кап. Георги Мамарчев) и Търново (Велчо Атанасов Джамджията, Никола Гайтанджиев, първомайстор на гайтанджийския еснаф, Иванаки Йончов (Кюркчи), първомайстор на кожухарския еснаф, отец Сергей, известният майстор строител Димитър Софийнлията, учителят Андон Никопит, Стоянчо Ахтаря, еленският чорбаджия хаджи Йордан Брадата и др.). Организиране на въстаническа мрежа в Търновско, Еленско, Лясковско, Габровско, Дряновско, Плаковския манастир с игумен отец Сергей. Планира се поход, овладяване на Търново и обявяване на общобългарско въстание. Разчита се на намесата на Русия. Първи опит за въстание, ръководен от заможната българска буржоазия. Заверата е предадена от еленския чорбаджия Йордан Кисьов. Арестувани са ръководителите. Голяма част от тях са обесени. Отец Сергей е заточен в Мъглижкия манастир. Непоспехът е обусловен и от неблагоприятната външна обстановка, свързана с подобряване на отношенията между Русия и Османската империя, изразена в сключването на Ункяр-Искелесийския договор. Г. Мамарчев е заточен първоначално в Коня, а след това на о-в Самос, където по това време управител е княз Стефан Богориди. Умира там през 1846 г.

1835 г. Селски бунт в 16 села в Нишко. Бунтът е прекратен с намесата на сръбския княз Милош.

1836–1837 г. Селски бунтове в Пиротско, Цариградско, Берковско, Белоградчишко. Бунтът от 1836 г. се води от Манчо Пунин, на чието име е наречен Манчова буна.

1837 г. Въстание в Пиротско, Берковско, Белоградчишко.

1837–1841 г. Г. Раковски учи в гръцката Велика народна школа в Куручешме (Цариград).

1839 г. 22 октомври (3 ноември). Обявявен е т. нар. Гюлхански хатишериф. През 1838 г. е назначена комисия начело с реформатора Мустафа Решид паша, която трябвало да подготви нов проект за реформи. Подготвеният указ, т. нар. Гюлхански хатишериф (Хат-и шериф – букв. честно писмо), е обявен тържествено на 3 ноември 1839 г. в присъствието на Абдул Меджид. Издаден е на български език в Букурещ. Хатишерифът провъзгласява равнопоставяне на всички поданици на империята, независимо от тяхната националност и вероизповедание; свобода на религията; гарантира неприкосновеността на живота, честта и имуществото им; право на съдебен процес на основата на закона, недопускателно наказание без присъда; справедливо разпределение и събиране на данъците, включващо и отмяна на илтизата – системата на откупуване на данъците; нов начин на организиране на войската, както и ликвидиране на произвола. Общо име на планираните реформи – ”танзимат-и хаирийе (благотворни наредби), даващо името на етапа на реформи – Танзимат.

1841 г. Г. Раковски заминава за Браила.

1841 г. 6 април. Избухва въстание в Нишко, породено от нежеланието на местните турски първенци да изпълняват реформите, заложи в Гюлханския хатишериф. Въстаниците правят опит да получат международна подкрепа, като изпращат обръщения към Сърбия и Франция. Въстанието е потушено особено жестоко. В Западна Европа се разгръща кампания срещу турските зверства. За първи път е предизвикана международна анкетна комисия начело с френския политик Жером Бланки. Придружител на Бланки е Александър Екзарх, по това време студент в Париж. В издадената през 1845 г. в Париж книга ”Пътуване в България през 1841 г.“ Жером Бланки подчертава необходимостта от подобряване положението на българите, но изказва мисълта, че тяхното освобождение е преждевременно. Анкета извършва и специален руски представител, в чийто доклад се описват причините за въстанието и мерките за преустройство на управлението в тези земи.

1841–1843 г. Браилски бунтове. Първият бунт от юли 1841 г. е подготвен във връзка с въстанието в Нишко и планираните въстания на гърците в Епир и Тесалия. Образувана е чета от 300 души начело с кап. Татич и Васил Хадживълков. Бунтът е потушен от местните власти. При втория опит за бунт от февруари 1842 г. Г. Раковски планира да създаде емигрантска революционна организация и въоръжен отряд от 1000 души. Осъществени са контакти с Атина и Епир. Заговорниците са арестувани след намеса на руската дипломация. Раковски е заловен и осъден на смърт. Третият опит за бунт от есента 1843 г. отново се проваля поради разкрития. Ръководителите Андрей Дешев, Васил Хадживълков и Никола Филиповски са арестувани и осъдени на затвор.

1842–1844 г. Г. Раковски е осъден за участието си във Втория браилски бунт на смърт. Като гръцки поданик трябва да бъде предаден на Гърция. По пътя успява да избяга и заминава за Марсилия.

1844 г. Г. Раковски се връща в Котел. По-късно е арестуван и прекарва три години в затвор в Цариград.

1844 г. Сръбският държавник Илия Гарашанин съставя т. нар. ”Начертание“, документ, определящ главните насоки на сръбската национална политика, целяща издигането на Сърбия като обединител на славянските народи, вкл. българите, на Балканите.

1846 г. есента. На о-в Самос умира кап. Георги Мамарчев.

1850 г. май – юли. Масово селско въстание във Видинско, Белоградчишко, Кулско, Ломско, породено от неприлагането на аграрната реформа в този край. През май въстаническите отряди се опитват да блокират Видин, обсаждат Белоградчишката крепост, образуват въстанически лагери. През юли представители на Високата порта преговарят с въстаниците, което води до разпускане на въстаническите лагери. На 3 август делегация от въстаналите райони излага в Цариград исканията си. Високата порта под влиянието на княз Стефан Богориди извършва административна реформа, като оформя нова административна полуавтономна област от трите въстанали нахии. Започва прилагането на аграрната реформа, като българите имат възможност да получават земя.

НАЧАЛО НА ОРГАНИЗИРАНО НАЦИОНАЛНООСВОБОДИТЕЛНО ДВИЖЕНИЕ

УВОД. Политическата активност на българите от края на XVIII и първата половина на XIX век като предпоставка за началото на организирано националноосвободително движение.

I. БЪЛГАРИТЕ И КРИМСКАТА ВОЙНА

Кримската война - причини, ход, Парижки мирен договор от 1856 г. Българите и Кримската война. Прошение на цариградските българи до руското правителство за политическа автономия. “Тайното общество“ в Цариград под ръководството на Г.С. Раковски и Иван Бацов – първи опит за акция в национален мащаб. Образование на тайни общества в страната. Контакти на Ив. Бацов с руската дипломация в Сърбия и Румъния. Молба от влиятелни българи от Букурещ, Галац и Браила до руския император Николай I за автономия на българите. Създаване и дейност на българската Епитропия в Букурещ и Одеското българско настоятелство – връзки с руското командване, организиране на доброволчески отряд. Опити за въстания на българите в края на войната във Видинско под ръководството на Иван Кулин и Димитър Петрович, в Търновско под ръководството на Никола Филипovski (капитан дядо Никола). Резултат от действията на българите по време на Кримската война – опит за първа нелегална революционна организация, оформят се първите емигрантски политически организации във Влашко, Молдова и Южна Русия, поставя се началото на политически връзки и сътрудничеството на българската емиграция с Русия.

II. НАЧАЛО НА ОРГАНИЗИРАНО НАЦИОНАЛНООСВОБОДИТЕЛНО ДВИЖЕНИЕ. ЖИВОТ И ДЕЙНОСТ НА Г. С. РАКОВСКИ

Икономически и обществено-политически промени в българските земи след Кримската война. Новият реформен акт на турското правителство – Хатихумаюнът. Засилване на политическите стремежи на българската буржоазия.

Цариград (частично Букурещ и Одеса) като център на едрата българска буржоазия, разчитаща на еволюционно развитие, на просвещение и постепенно решаване на политическата еманципация на българите. Цариград остава основен център на борбата за независима църква и след извоюването на Екзархията – водещ център в просветното и културното движение на българите.

Румъния (частично Сърбия) като център на революционната емиграция, привърженичка на революционните действия и въоръжената борба (четнически действия, масово въоръжено въстание) за постигане на политическа независимост.

Г. С. Раковски (април 1821 – октомври 1867). Кратки биографични данни. Първи период на дейността му до Кримската война. Участие във Втория браилски бунт, бягство в Марсилия, тригодишен затвор в Цариград. Участие в “Тайното общество“ по време на Кримската война.

Втори период на дейността му – до смъртта му през 1867 г. Дейност на Г. Раковски в Нови Сад (Австрия) през 1856–1857 г. Вестник “Българска дневница“, поемата “Горски пътник“.

Дейност на Г. С. Раковски в Одеса (1858–1860). Първи план за освобождение на България. Основни моменти – предварителна материална подготовка за всенародно въстание, внасяне на оръжие отвън, единен ръководен център (Главна канцелария, която да прерасне в хода на въстанието във Временно правителство) извън българските земи, съгласуване на освободителната борба с останалите балкански държави, дипломатически усилия за осигуряване на подкрепа от страна на великите сили (Франция и Русия). Планът – нова насока в развитието на националноосвободителното движение

на българите. Преодолява се стихийността и локалната ограниченост на освободителните борби и постепенно се преминава към организирано революционно движение, ръководено от един център и обединяващо усилията на цялата нация.

Дейност на Г. С. Раковски в Белград (1860–1862). Вестник “Дунавски лебед” – първи революционен вестник на българската емиграция и ролята му за революционната подготовка на българите. Втори “План за освобождение на България” от 1861 г. – подготовка на въоръжен отряд с помощта на Сърбия, навлизане в България, освобождаване на Търново, установяване на Привременно българско началство. Привременно българско началство в Белград от 1862 г. и неговия “Статут”. Първа българска легия в Белград през пролетта и лятото на 1862 г. Хаджиставрева буна от лятото на 1862 г.

Дипломатическа дейност на Г. С. Раковски в Атина и Цетина през 1863 г.

Дейност на Г. Раковски в Букурещ (1863–1867). Вестниците на Раковски “Бъдущност” и “Бранител”. Превратът в Букурещ от 1866 г. и обединението на Влашко и Молдова в единна румънска държава. В края на 1866 г. под ръководството на Г. Раковски се създава Върховно българско тайно гръжданско началство (Върховно началство), начело с комитет от 7 души – председател Г. С. Раковски, подпредседател Рафаил Атанасов, съветници Панайот Хитов, Ильо Марков и Филип Тотю и др. Трети план на Г. С. Раковски за освобождение на България – “Привременен закон за народните горски чети през 1867 лето”. Освобождение чрез всенародно въстание с участието на въоръжени чети, ръководено от единно Върховно началство. “Привременният закон” – платформа на четничеството в българското революционно движение. Смъртта на Раковски през октомври 1867 г. Значение на дейността на Г. Раковски – начало на организирания етап на българското националноосвободително движение. Раковски – първи идеолог на освобождението на България чрез всеобща и масова организация за общонационална революция.

III. ИДЕЙНИ ТЕЧЕНИЯ И ПОЛИТИЧЕСКИ ГРУПИРОВКИ СРЕД БЪЛГАРСКАТА ЕМИГРАЦИЯ ПРЕЗ 50-ТЕ И 60-ТЕ ГОДИНИ НА XIX В.

Добродетелната дружина. Културно-просветна дейност. Руската политика на обединение на балканските славяни и планът на руския посланик в Цариград генерал Николай Игнатиев от 1866–1867 г. за “Югославянско царство” начело със Сърбия. Добродетелната дружина и “Програма за политическите отношения на сърбо-българите (българо-сърбите) или на тяхното сърдечно отношение”. Събрание на дейци на Добродетелната дружина и Одеското българско настоятелство и одобрение на плана за федеративна държава – “Проекто-протокол за създаване на Югославянско царство” (април 1867 г.). Отказ на сръбското правителство от плана. Четите на П. Хитов и Ф. Тотю от 1867 г. Втората българска легия в Белград. Мемоар на Добродетелната дружина от 1869 г. до конференцията на великите сили в Париж по критския въпрос с предложение за българо-турска дуалистична държава. Постепенно оттегляне на Добродетелната дружина от политиката и ориентиране към подкрепа на просветно-културна и благо-творителна дейност.

Одеско българско настоятелство. Културно-просветна дейност. Подкрепа на плана на генерал Игнатиев от 1867–1868 г. Контакти с БРЦК и Гюргевския комитет. Пропагандна кампания в навечерието на Освободителната война. Помощ за създаване на Българското опълчение по време на войната.

Таен български централен комитет (ТБЦК) начело с Иван Касабов, основан през пролетта на 1866 г. с подкрепа от новото румънско правителство въз основа на “Свещена коалиция между румънците и българите”. Цел на комитета – възстановяване на българската държава самостоятелно, под зависимостта на Портата или чрез конфедерация със съседни народи. ТБЦК не изключва и освобождение чрез въоръжено въстание. Създаване на комитети в Румъния и в българските земи. Подобряване на отношенията между Румъния и Турция и оттегляне на румънската подкрепа през 1866 г. ТБЦК продължава самостоятелно работа чрез организиране на комитети в Румъния, Одеса и българските земи. Две крила в ТБЦК – умерено (П. Кисимов, Ив. Грудов, Ив. Адженов) и радикално (Ив. Касабов, К. Цанков). Брошурата “България пред Европа” от декември 1866 г. Мемоар (Припомнюване) на ТБЦК от март 1867 г. до султан Абдул Азис с предложение за създаване на дуалистична българо-турска държава, по подобие на току що създадената двуединна Австро-Унгария. Със специални допълнения Мемоарът е изпратен и до руския император Александър II, френския император Наполеон III, пруския крал, пруския канцлер Ото фон Бисмарк и до редакциите на влиятелни европейски вестници с молба за съдействие за разрешаването на българския въпрос. Реакция на Мемоара. Разпадане на ТБЦК през 1868 г.

Образуване на “Българско общество” от представители на разпадналия се ТБЦК, привърженици на Г.С. Раковски и някои дейци от Добродетелната дружина. Материална помощ за четата на Хаджи Димитър и Стефан Караджа. “Прокламация“ на Иван Касабов от “Привременно правителство в Балкана“, Адрес до посланиците на великите сили в Цариград и до султана, с които се иска намеса на Европа за създаване на независима България. Четата на Хаджи Димитър и Стефан Караджа от юли 1868 г. **Разпадане на “Българското общество”**, създаване на групата “Млада България“ през 1869 г. и контакти с революционното движение в Западна Европа. Значение на тези организации – връзки между кадрите на революционната емиграция в Румъния.

Български революционен комитет в Белград под ръководството на Любен Каравелов – май-юни 1867 г. Задачата на комитета е да подготвя и прехвърля в българските земи чети. Подготвена е т.нар. Зайчарска чета от 500 души, която обаче не може да премине границата поради промяната на сръбската политика.

Оформяне на три течения в националноосвободителното движение. Революционно-демократично (Г. Раковски), буржоазно-либерално (ТБЦК), консервативно (Добродетелна дружина). По друго мнение – две течения – на т. нар. “стари“ и т. нар. “млади“. Известна условност в разделението.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

След дълги години на некоординирани бунтове и въстания българското националноосвободително движение навлиза в период на организирана борба. Поява на първите организации, предвиждащи цялостно освобождение на България, първи планове за общонационална въоръжена съпротива. Българският въпрос е поставен пред великите сили. Ролята на Г. С. Раковски и неговите планове и организации за началото на организираното националноосвободително движение. Оформяне на три течения в националноосвободителното движение.

ХРОНОЛОГИЯ

1853–1856 г. Кримска война – война между Русия и коалиция от Турция, Англия, Франция и Сардинското кралство за влияние в Османската империя и в Близкия изток. В средата на XIX в. противопоставянето между Русия, от една страна, и Англия и Франция, от друга, е вече ясно изразено. Във връзка с избухналия спор между православната и католическата църква за покровителството на “Светите места“ в Палестина през февруари 1853 г. император Николай I изпраща в Цариград извънредна мисия начело с княз А. С. Меншиков с ултимативното искане “Светите места“ и православните поданици на империята да бъдат поставени под руско покровителство. Турското правителство, подкрепено от Англия и Франция, отхвърля ултиматума. Русия окупира Дунавските княжества Влахия и Молдова. В Черно море влиза англо-френска ескадра. Султанът иска руските войски да се оттеглят от княжествата и обявява война на Русия. През 1854 г. англо-френски флот навлиза в Черно море, стоварва голям десант във Варна, блокира русия флот в Севастопол, а Одеса е подложена на обстрел. През септември 1854 г. руските войски се оттеглят от Дунавските княжества и войната се пренася на руска територия. Главната руска военноморска база – Севастопол – е обсадена. Отбраната ѝ продължава 349 дни. През септември 1855 г. руснаците се изтеглят от крепостта. Падането на Севастополската крепост показва слабостта на Русия и военнотехническата ѝ изостаналост от западните държави. Парижкият мирен договор е подписан на 30 март 1856 г. Съгласно договора, Черно море е обявено за неутрално и Русия и Османската империя нямат право да поддържат там военни флоти и военни арсенали. Русия предава на Молдова устието на р. Дунав и южната част на Бесарабия. Провъзгласена е свобода на плаването по р. Дунав, което се поставя под контрола на международна комисия. Всички държави се задължават да не се намесват във вътрешните работи на Османската империя и гарантират автономията на Дунавските княжества и на Сърбия в рамките на Османската империя. Парижкият договор отслабва позициите на Русия по Източния въпрос. През 1870–1871 г., като използва кризата, породена от френско-пруската война, Русия постига премахването на клаузите, ограничаващи нейния черноморски флот и арсенали.

Революционна дейност в годините на Кримската война:

1853 г. 1 май. Промшение на цариградските българи до руския император Николай I, в която се иска предоставяне на автономен статут на българските земи по подобие на Влашко и Молдова.

1853 г. пролетта. Образуване на “Тайно общество“ за подготовка на въстание в българските земи – първа тайна революционна организация в национален мащаб. Ръководи се от Г. Раковски и калоферца Иван Бацов. Дейни членове са Павел Чалъков, Павел Грамадов, Цоко Каблешков. За кратко време се образуват тайни общества в Шумен, Габрово, Търново, Русе, Свищов, Враца, Видин. Готови за действие са около 3600 души, разделени в няколко отряда. Целта на организацията е да подготви въстание на българите, съчетано с очакваното навлизане на руските войски на Балканите.

1853 г. юли. Никола Палаузов пише специална “Записка за сегашното положение на българите в Европейска Турция“ и я предава на княз Горчаков, командващ Южната руска армия. Палаузов предлага да се създаде българска разузнавателна мрежа на юг от Дунава. “Записката“ е препратена на княз Меншиков в Цариград. Вероятно е докладвана и на император Николай I.

1853 г. август. След окупацията на Влашко и Молдова от руската армия – молба от влиятелни български търговци (Иван Селимински, Евлоги Георгиев Недев, Михаил Авромович, архим. Максим Райкович) от Букурещ, Галац и Браила до руския император Николай I за автономия на българите.

1853 г. декември. Създаване на българска Епитропия в Букурещ от заможни български търговци (Константин Чокан, Христо и Евлоги Георгиеви Недеви, Иван Селимински, Иван хаджи Бакалоглу, Христо Мустаков, Никола Мустаков, Иван Недялкович, Михаил Кифалов, д-р Васил Берон, д-р Петър Берон, Маринчо Бенли, Димитър Ценович, Димитър х. Василев). Събира доброволци, оказва материална помощ, поддържа връзки с руското командване, с българската емиграция във Влашко, Молдова, Южна Русия.

1853 г. декември. Иван Бацов преговаря с руския консул в Белград, като му съобщава за комитети на “Тайното общество“ в Свищов, Видин, Габрово, Търново, Елена, Казанлък и иска материална помощ.

1853 г. краят. Г. Раковски е назначен за главен преводач на щаба на турската Дунавска армия. Скоро е обвинен за шпионин, задържан и отправен под стража към Цариград. По пътя успява да избяга.

1854 г. началото. Г. Раковски с малка чета обикаля Източна Стара планина. След разпускането на четата се установява тайно в Котел, където пише поемата си “Горски пътник“. Скоро се прехвърля отвъд Дунава.

1854 г. 2 февруари. В Одеса се създава “Одеско българско настоятелство“ от заможни българи (Никола Хр. Палаузов, Константин Н. Палаузов, Никола М. Тошков, братя Тошкович, Никола Рашеев и др.). Цели – набира български доброволци, поддържа връзка с руското командване, оказва му разузнавателна помощ. Никола Палаузов е привлечен от руското командване за координатор с българската емиграция. Натоварен е от княз Горчаков да установи контакт с Епитропията в Букурещ. Уставът на Настоятелството е одобрен официално от руското правителство и Синода на руската православна църква едва през 1858 г. и определя Настоятелството като дружество за частна благотворителност. Въпреки това Одеското настоятелство се ангажира често с политическа дейност и подпомага освободителните борби на българската емиграция.

1854 г. 9 март. Епитропията се преименува в Средоточно попечителство с ръководство от 7 души (председател – Константин Чокан, подпредседатели – Христо Мустаков и Иван хаджи Бакалоглу, секретар – Христо Георгиев Недев и членове Александър Хаджи, д-р Петър Протич, и д-р Георги Атанасов). Подобни дружества се създават и в Браила, Галац и в други градове в Дунавските княжества. Задачите на Попечителството са да събира помощи за българите в страната и да съдейства за сформирането на доброволчески отряди.

1854 г. пролетта. Никола Палаузов издава нова “Записка за България“ с предложение за организиране на Български комитет към Главната квартира на руската армия и подготовка на въстание в българските земи. Одеското българско настоятелство пропагандира българската кауза в Петербург и Москва.

1854 г. пролетта. Средоточното попечителство и Одеското българско настоятелство организират доброволчески отряд от около 4000 души, под командването на гръцкия генерал Салос.

1854 г. лятото. Г. Раковски образува чета от 12 души в Източна Стара планина. Разпуска я в края на годината.

1855 г. лятото. Иван Бацов се среща с руски дипломати в Сърбия и Румъния във връзка с дейността на “Тайното общество“. Предлага помощ от около 1600 въоръжени българи.

1856 г. 18 февруари. Султан Абдул Меджид I обявява нов реформен акт – т. нар. Хатихумаюн (Хат-и хумаюн – букв. щастливо писмо; султанска наредба по най-важните държавни въпроси). Той е споменат в Парижкия мирен договор 1856 г. и по този начин придобива характер на международно задължение. Хатихумаюнът повтаря основните постановки на Гюлханския хатишериф и обещава нови реформи. Прокламира се равните възмож-

ности между мюсюлмани и немюсюлмани при заемане на държавни длъжности, в съдилищата, при прием в гражданските и военни учебни заведения. Хатихумаюнът предоставя право на всяка християнска общност да се обръща пряко към правителството със свои искания. Новият реформен акт създава условия за по-бързото навлизане на капиталистическите отношения в икономиката, като стимулира оформянето на буржоазна прослойка, предимно от нетурските народности, дава тласък на светската култура и образование. С настъпването на Източната криза (1875–1878) реформите са прекратени, а по време на управлението на султан Абдул Хамид II в империята е установен реакционен режим.

1856 г. 12 май. Опит за въстание във Видинско под ръководството на Димитър Петрович, т. нар. Димитракиева буна. Събралите се въстаници се насочват към Белоградчик, но са разпръснати от турска войска.

1856 г. юни. Иван Кишелски, възпитаник на Киевския университет и участник в българския доброволчески отряд по време на Кримската война съставя “Проект за безсмъртно общество”. В него се развива идеята за освободителна борба на българите с подкрепата на Русия.

1856 г. края на юли – началото на август. Опит за въстание в Търновско под ръководството на Никола Филиповски (капитан дядо Никола).

Революционна дейност на Г.С. Раковски:

1856–1857 г. Г. Раковски се установява в Нови Сад (Австрия). С помощта на д-р Данило Медакович там издава вестник “Българска дневница”. Вестникът води активна пропаганда по църковния въпрос и политическите проблеми на българите. Отпечатва поемата “Предвестник Горскога пътника”, в който развива идеята за подобряване на положението на българите чрез задълбочаване на реформите в Османската империя.

1857 г. април. Г. Раковски завършва третата редакция на поемата “Горски пътник”, в която поставя ударението върху въоръжената борба на българите за политическо освобождение. Поемата възпява хайдутството и е предпоставка за развитието на идеята на Г. Раковски за четническото движение.

1857 г. октомври. Вестник “Българска дневница” е спрял от австрийските власти.

1857 г. 4 ноември. Г. Раковски е арестуван и на 9 ноември е експулсиран от Австрия.

1858 г. лятото-есента. Установилият се за кратко във Галац и Яш Г. Раковски ходатайства пред молдовския княз Никола Богориди за създаването на българска гимназия в Болград.

1858 г. След престоя си във Влашко Г. Раковски се установява в Одеса. Книжовна дейност – “Показалец” – програма за етнографски проучвания; “Изступлений дервиш или восточний въпрос” – оценка на положението на Османската империя и политиката на великите сили; “Ключ болгарского языка” – езикова студия; “Неколико речи о Асеню Первому” – историческа студия и др. **Първи план за освобождение на България** – създаване на “Главна тайна канцелария” като ръководен център на борбата, дипломатическа дейност пред великите сили (Русия и Франция) и съседните балкански страни, пропагандна работа вътре в страната, внасяне на оръжие и барут. В определен ден въстанието трябва да избухне в цяла България, Стара планина трябва да стане основна база на въстанието и там да се създаде “Временно правление”. Крайната цел е “да ся реши и наша бъдущност и ми да живеми под равноправност и под наши народни закони”.

1860 г. Г. Раковски се установява в Белград във връзка с изострените отношения между Сърбия и Османската империя. Издава в. “Дунавски лебед” (септември 1860 – декември 1861) – първи революционен вестник на българската емиграция. Първоначално вестникът се занимава най-вече с проблемите на църковната борба, държи умерен тон към турското правителство, поради което е допуснат от турската цензура за разпространение в империята. Част от материалите се печатат на френски език, с което стават достъпни за европейската публика. От пролетта на 1861 г. засилва революционната си пропаганда и влиянието си сред българската младеж.

1861 г. 25 ноември. Г. Раковски разработва втори “План за освобождение на България”. Според страната е трябвало да бъде подготвена за въстание от революционни комитети. На сръбска територия е трябвало да се създаде един въоръжен български полк от 1000 души. При избухване на сръбско-турска война полкът е трябвало да навлезе в българските земи по билото на Балкана и с подкрепата на въстаналите българи и чети от Влашко да стигне Търново, където да се обяви освобождението на България.

1862 г. пролетта. Неуспешни преговори на Г. Раковски с княз Никола Богориди, представител на богатата българска виенска емиграция за субсидиране на плановете за българско въстание.

1862 г. пролетта. Г. Раковски създава “Привременно българско началство” като политически ръководен център на революционната борба. През юни е изработен и неговият “Статут”. Състав на Привременното българско началство: председател – Г. С. Раковски, членове – д-р Рашко Петров, Димитър Павлович, Сава Йованович, Иван Касабов, Иван Грудов. Събрани са значителни суми за Първата българска легия. Отправят се призови към младите българи да се записват доброволци за Българската легия.

1862 г. лятото. Създаване на Първата българска легия в Белград. В легията влизат около 500–600 души. Оформяне на втори въоръжен отряд от български доброволци под командването на войводата Ильо Марков в Крагуевац.

1862 г. 3-5 юни. Българската легия участва в боевете срещу турците в крепостта на Белград.

1862 г. юни. Във връзка с конфликта между Сърбия и Турция от Търново и Габрово излизат две чети под ръководството на войводата хаджи Ставри Койнов и Никола Стефанов. След кратки схватки в Балкана четите се разпускат. Изпратени са на заточение над 30 души.

1862 г. 15 юни. Г. Раковски съставя “Статут на Привременното българско началство”, което трябва да ръководи бъдещото въстание.

1862 г. 1 август. Г. Раковски пише “Позив” към българите за въстание.

1862 г. 7 септември. Международна конференция изработва съглашение, с което се изселва голяма част от мюсюлманското население от Сърбия. Запазват се турски гарнизони само в четири крепости. Според съглашението сръбското правителство е трябвало да разпусне всички въоръжени отряди от чужденци. Разпусната е и българската легия. На 20 март 1867 г. след споразумение със сръбското правителство империята изтегля турските гарнизони от крепостите в Сърбия.

1863 г. март – май. Дипломатическа дейност на Г. Раковски по поръчение на сръбското правителство в Атина и Цетине за създаване на общ антитурски християнски съюз.

1863–1867 г. Дейност на Г. Раковски в Букурещ. Издава вестниците “Бъдущност” и “Бранител”.

1866 г. декември. Под ръководството на Г. Раковски в Румъния е създадено Върховно българско тайно гражданско началство (Върховно началство). Върховното началство се състои от 7 души - председател Г. С. Раковски, подпредседател Рафаил Атанасов, съветници Панайот Хитов, Ильо Марков и Филип Тотю и др. Около него се събират и други известни хъшове като Хаджи Димитър, Стефан Караджа, Иван Кършовски, Христо Македонски и др.

1867 г. 1 януари. Трети план на Г. Раковски за освобождение на България от името на Върховното началство – “Привременен закон за народните горски чети през 1867-о лето”. Документът представлява връх в идеята на Г. Раковски за въоръжена борба чрез чети като основа за всенародно въстание.

1867 г. 9 октомври. Г. Раковски умира в Букурещ.

Политическа дейност на Добродетелната дружина и Одеското българско настоятелство:

1858 г. 28 май. Одеското българско настоятелство е утвърдено с императорски указ като благотворително общество, подчинено на руския Свети синод и херсонския архиепископ.

1862 г. Епитропията в Букурещ се преименува в Добродетелна дружина. Нарича се още Комитет на старите. Главни дейци – Христо Георгиев Недев, Маринчо Бенли, Георги Шопов, Михаил Колони, д-р Петър Протич, Васил Рашеев, д-р Георги Атанасов, Иван хаджи Бакалоглу, Найден Геров.

1866 г. Във връзка с подготовката на антитурски съюз между Сърбия, Гърция и Черна гора възниква плана на руския посланик в Цариград генерал Николай Игнатиев за “Югославянско царство” начело със Сърбия. С него се предвижда да се намали влиянието на западните сили на Балканите и да се усили руското влияние върху балканските народи. Към идеята се присъединяват Добродетелната дружина и Одеското българско настоятелство. В рамките на външнополитическия си курс за издигане като обединител на балканските славяни през 1866–1868 г. Сърбия се стреми да образува балкански съюз, като подписва договори с Черна гора, Гърция и Румъния и желае да привлече и българите на своя страна.

1867 г. 14 януари. След преговори със сръбски държавници в духа на плана на генерал Игнатиев Добродетелната дружина изготвя “Програма за политическите отношения на сърбо-българите (българо-сърбите) или на тяхното сърдечно отношение”. Предвижда се създаване на федеративна държава на двата народа начело с династията на Обренович.

1867 г. 5-7 април. Членове на Добродетелната дружина и Одеското българско настоятелство обсъждат на събрание руската идея за “Югославянско царство“ и приемат “Проекто-протокол за създаване на Югославянско царство“. За действия по проекта се избира настоятелство, в което влизат Христо Георгиев Недев, д-р Георги Атанасович, Михаил Колони, д-р Димитър Протич, Стефан Иванов, Георги Николопуло и Димитър Гикулеску.

1867 г. април-август. Чети на П. Хитов с подвойвода Жельо Чернев, знаменосец Васил Левски, писар Иван Кършовски (април – май) и Ф. Тотю със знаменосец Никола Странджата (май – август). Изпратени са с материалната подкрепа на Добродетелната дружина. Целта на четите е да установят настроенята вътре в българските земи и да покажат готовността на българите за въстание.

1867 г. май. Преговори на П. Шопов и М. Колони, членове на Добродетелната със сръбския княз Михаил Обренович и министър-председателя Илия Гарашанин, които обещават подкрепа на българското освободително движение. В крайна сметка Сърбия не подписва “Проекто-Протокола за създаване на Югославянско царство“.

1867 г. август-септември. По споразумение между сръбското правителство и Добродетелната дружина в Белград започва формирането на Втората българска легия. Към Артилерийската школа е открито военно училище за български доброволци. Общият брой надхвърля 200 души. Издръжката е поета от руското правителство.

1867 г. 26 август. Сърбия и Гърция сключват договор за общи действия срещу Османската империя. Договорът предвижда присъединяване на български земи към двете държави – разширение на Сърбия в земите до р. Искър и присъединяване на Тракия до Стара планина към Гърция.

1868 г. юни. Сръбското правителство поема курс към сближаване с Австро-Унгария, разграничава се от руските планове на Балканите и разпуска Втората българска легия.

1869 г. 9 януари. Мемоар “Българският народ пред конференцията в Париж“ на Добродетелната дружина до конференцията на великите сили в Париж по критския въпрос с предложение за автономия на българите и българо-турска дуалистична държава. Мемоарът предизвиква остри осъждания от страна на революционната емиграция.

Дейност на ТБЦК:

1866 г. 11 февруари. Преврат в обединените княжества Влашко и Молдова. От престола е свален княз Йон Александър Куза. На престола е поканен германският принц Карл Хоенцолерн. Влошаване на отношенията между Високата порта и Букурещ. На Дунава са струпани турски войски.

1866 г. май (според други автори през март). След преговори с новите румънски власти се основава Таен български централен комитет (ТБЦК) начело с Иван Касабов. С новите румънски власти се приема акт за “Свещена коалиция между румънците и българите“. Целите на комитета са изложени в “Основно законоположение на народните тайни комитети“ и предвиждат “освобождението на отечеството с кой да е начин и средство, т. е. възстановяване на Българското царство самостоятелно, под зависимост от Портата или чрез конфедерация (съюз) със съседните народи“. ТБЦК не изключва и действия за подготовка на въоръжена въстание. В ТБЦК съжителстват две крила – умерено (П. Кисимов, Ив. Грудов, Ив. Адженов) и радикално (Ив. Касабов, К. Цанков), които търсят различни пътища към освобождението на България. Създаване на комитети в Румъния, Одеса и България (Търново, Свищов, Русе и други селища). Революционна пропаганда от вестника на ТБЦК “Народност“ (1867–1869). Започва изграждане на комитети в Румъния, Русия и в българските земи (Търново, Шумен, Свищов, Русе и др. селища).

1866 г. юли. След уреждане на отношенията с Турция новите румънски власти се отказват акта за “Свещена коалиция между румънците и българите“. ТБЦК остава да съществува като самостоятелна революционна организация.

1866 г. декември. ТБЦК издава брошурата “България пред Европа в края на 1866 г.“ на български и френски език, с която да привлече вниманието към съдбата на българите. Автор на брошурата е Пандели Кисимов.

1867 г. 3 март. Мемоар (Припомнювание) на ТБЦК до султан Абдул Азис с предложение за дуалистична българо-турска държава, по подобие на току що създадената двуединна Австро-Унгария. Със специални допълнения Мемоарът е изпратен и до руския император Александър II, френския император Наполеон III, пруския крал, пруския канцлер Ото фон Бисмарк и до редакциите на влиятелни европейски вестници с молба за съдействие за разрешаването на българския въпрос. В тези мемоари ТБЦК критикува политиката на Европа към българите и заявява, че е по-добре Европа да подтикне Високата порта да

предостави автономия на българите, вместо те да се вдигнат на въоръжено въстание. Мемоарът иска султанът да провъзгласи автономия на българите в рамките на реформираната Османска империя. България трябвало да се отдели като отделна конституционна държава със свое народно събрание, правителство, войска, съдилища, независима църква, общинско самоуправление, свобода на печата и личността, веротърпимост и др. демократични свободи. Турският султан ще носи титлата “цар на българите”.

Други революционни акции:

1867 г. февруари. Л. Каравелов се установява в Белград като кореспондент на славянофилския в. “Голос” и други руски вестници.

1867 г. май – юни. Л. Каравелов, заедно с войводите Ив. Кулин, дядо Ильо и Цеко Петков основава в Белград Български революционен комитет в състав от 12 души с цел подготовка на чети и въоръжено въстание в българските земи. Изработен е устав (“Закон и наредба”) от 17 точки. Комитетът участва в подготовката на т.нар. Зайчарска чета от 500 души, която обаче не може да премине границата поради промяната на сръбската политика.

1867 г. 1 юни. Л. Каравелов издава в Белград “Прокламация към българския народ”, с която го призовава да се вдигне на оръжие. В Прокламацията е издигнат лозунга “Свобода или смърт”.

1867 г. Никола Войводов и Цвятко Павлович, войвода и знаменосец на подготвяната в Сърбия чета са открити от турците на австрийския параход “Германия” в Русе и след престрелка загиват. Четата не успява да премине границата.

1868 г. юни. След разпадането на ТБЦК в Букурещ Иван Касабов, Димитър Ценович, Константин Чокан, Спирос Константинов и др. образуват “Българско общество” като наследник на ТБЦК. Печатен орган на “Българско общество” е вестник “Народност”. Прекратява съществуването си в началото на 1869 г.

1868 г. 6-18 юли. Прехвърляне на четата на Хаджи Димитър и Стефан Караджа (127 души). Подготвена е с материалната помощ на “Българското общество”. Четата носи “Прокламация” на Иван Касабов от “Привременно правителство в Балкана”, с която се призовават българите да последват четата. По същото време Иван Касабов отправя Адрес до посланиците на великите сили в Цариград, с който се иска намеса на Европа за създаване на независима България. Отправен е и Мемоар до султана, с който се предупреждава, че ако не се предостави независимост на българите, народът ще се вдигне на въстание. Разгром на четата на Хаджи Димитър и Стефан Караджа.

1868 г. 11 декември. С паричната помощ на “Българското общество” В. Левски започва първата си обиколка в българските земи.

1869 г. 24 февруари В. Левски се завръща в Букурещ от първата си обиколка из българските земи.

1869 г. пролетта. След разпадането на “Българското общество” Ив. Касабов, Кириак Цанков, Димитър Ценович, Иван Кършовски и др. създават групата “Млада България” с печатен орган вестник “Тъпан”. От името на “Млада България” през май са изпратени двама делегати (Теофан Райнов и Р. Гръблев) за разговори с руските революционери Александър Херцен и Михаил Бакунин в Женева и Джузепе Мацини в Лондон.

НАЦИОНАЛНООСВОБОДИТЕЛНОТО ДВИЖЕНИЕ ОТ КРАЯ НА 60-ТЕ ДО СРЕДАТА НА 70-ТЕ ГОДИНИ

УВОД. Постижения на Българското възраждане до началото на 70-те години (просвета, култура, създаване на Българската екзархия). Оценка на първия етап на организираното националнореволюционно движение (дейността на Г. С. Раковски, Добродетелната дружина, Одеското българско настоятелство, Тайния български революционен комитет, други революционни организации).

I. СЪЗДАВАНЕ НА БРЦК И ВЪТРЕШНАТА РЕВОЛЮЦИОННА ОРГАНИЗАЦИЯ

Течения и възгледи за освобождението на българите: консерватори, либерали и революционери демократи. При други автори – “млади” и “стари”. Предмет на спора – начините за постигане на национално освобождение – реформизъм или революционни средства, вкл. създаване на организация за въстание, обвързаност с чужди сили, проект за дуалистична монархия и др.

Живот и дейност на Любен Каравелов. Биографични данни. Престоят му в Русия и влиянието на славянофилите и революционните демократи (Александър Херцен, Николай Чернишевски, Николай Добролюбов) – противоречивост и единство на тези влияния. Проектът на Каравелов за Дружество на българското движение от 1861 г.

Каравелов в Белград като кореспондент на славянофилския в. “Голос“. Създаването на Български революционен комитет с цел подготовка на въоръжено въстание в България. Запознаване и влияние от страна на западноевропейските просветителски и либерални идеи. Връзки с републиканската сръбска “Омладина“ и преместване в Нови Сад (Австро-Унгария). Арест и престой в затвор в Будапеща.

Дейност на Каравелов в Букурещ. Програмната статия “Мои братя“ във в. “Народност“ на Иван Касабов. Отдръпване от “старите“ и обвързване с “младите“, започва да издава в. “Свобода“. Основане на Български революционен централен комитет (БРЦК) с участие на Димитър Ценович, П. Хитов, В. Левски и др. Председател – Л. Каравелов, печатен орган – в. “Свобода. Първа програма на БРЦК от Женева, брошурата “Български глас“ – отхвърля се намесата на чуждите сили, отказ от дуалистичните идеи, от четническата тактика, вяра в собствените сили на българите, предварителна подготовка за осъществяване на демократична революция срещу турското правителство и гръцките фанариоти. Каравелов и идеята за съвместни действия с останалите балкански народи, пожелания за добросъседски отношения със сърби и румънци и образуване на “Южнославянска“ (“Дунавска“) федерация по подобие на Швейцария. Републиканско устройство на бъдещата българска държава. За разлика от първия вариант на програмата в женевското списание “Народно дело“, в брошурата “Български глас“ е изоставен призивът за “мирните средства“. Първи спорове в БРЦК.

Живот и дейност на Васил Левски. Биографични данни. Участие в Първата българска легия в Белград, завръщане в България, учител във Войнягово и Еникьой. Заминаване за Букурещ и връзки с Г. Раковски. Участие в четата на Панайот Хитов и Втората българска легия в Белград.

Оформяне възгледите на Левски за въоръжена борба – създаване на организация в страната и подготовка на общо въстание. Първа и втора обиколка през 1868–1869 г. в България, основаване на първите революционни комитети в Плевен, Ловеч, Троян, Карлово, Калофер, Сопот, Казанлък, Пловдив, Пазарджик, Чирпан, Стара Загора, Сливен и др. места. Участие в основаването на БРЦК. Изграждането на Вътрешната революционна организация през 1870–1872 г. – върховно постижение на национално-освободителната борба. Проектоставът на организацията “Нареда на доработниците за освобождението на българския народ“ и възгледите на Левски – самостоятелно развитие на революционното движение, отказ от обвързване на движението с чужди сили, всеобщо народно въстание, създаване на демократична република, съгласие, равенство и братство между всички народности – един от върховете на идейните програми за освобождението на България.

Първо общо събрание на БРЦК (29 април – 5 май 1872 г.) Изглаждане на противоречията между БРЦК и Вътрешната организация. Приемане на Програма (освобождение на България чрез революция “морална и с оръжие“, създаване на Балканска федерация, не се определя формата на бъдещото управление) и Устав (обявява се, че БРЦК е “навсякъде и никъде“, но основното седалище на Централния комитет остава в Букурещ). В. Левски получава пълномощно да представя БРЦК във всичко в рамките на Устава в България).

Ударът върху революционната организация през есента на 1872 г. Дейността на Левски в България след общото събрание – реорганизация на Вътрешната организация. Обирът на турската поща в Арабаконак от Димитър Общи и арестът му. Искането на Каравелов за незабавно въстание. Арестът на В. Левски, процесът в София и обесването на Левски. Оценка на личността и делото на Левски – най-изтъкнатият организатор, идеолог, стратег и тактик на националната революция.

II. НАЦИОНАЛНОРЕВОЛЮЦИОННОТО ДВИЖЕНИЕ ПРЕЗ ПЕРИОДА 1873–1875 Г.

Кризата в БРЦК след смъртта на В. Левски. Положението в страната (замиране на дейността на някои комитети, спорове) и в Букурещ (спорове между Каравелов и други членове на комитета, нов печатен орган – в. “Независимост“). Неуспешна дейност на Атанас Узунов като главен апостол.

Общи събрания на БРЦК през 1873–1874 г. Първо общо събрание на БРЦК (11–12 май 1873 г.). Поради конспиративни съображения на събранието не се водят протоколи. Обсъжда се положението в емигрантските революционни центрове. Взети са решения за организиране на четнически акции и отмяна на Устава. Второ общо събрание (20–21 август 1874 г.). Обсъжда се възможността на по-нататъшни революционни действия. Русенският

комитет е определен за главен в страната, Христо Ботев е избран за член на БРЦК. Неуспешна дейност на Стефан Стамболов като главен апостол. Трето общо събрание (26 декември 1874 г.) – дискусия за бъдещата работа на комитета, мнение на Каравелов за избиране на “едно пълновластно лице” с големи пълномощия, конфликт между Каравелов и Ботев. Комисия за ново събрание. В края на 1874 г. Л. Каравелов спира в. “Независимост“, напуска БРЦК и революционното движение. Оценка на дейността и приноса на Л. Каравелов в националнореволюционното движение.

III. ХРИСТО БОТЕВ НАЧЕЛО НА БРЦК

Биографични данни за Хр. Ботев. Учение в Русия – влияние на руските революционни демократи (Александър Херцен, Николай Чернишевски, Николай Добролюбов), анархистът Михаил Бакунин и френският социалист Пиер Прудон. Учител в с. Задунаевка, 1867 г. учител в Калофер, емигрант в Букурещ. Литературна и журналистическа дейност на Ботев в емиграция – стихове, в. “Дума на българските емигранти“ с програмна статия “Народът вчера, днес и утре“ – народна и социална революция, без предварителна подготовка, съюз с всички потиснати народи на Балканите. Влизане в БРЦК и начало на в. “Знаме“. След напускането на Л. Каравелов, Хр. Ботев застава начело на БРЦК.

Възникване на Източната криза през 1875–1878 г. Влошаване на икономическото положение на Османската империя. Въстание в Босна и Херцеговина. Изостряне на отношенията между Турция и Сърбия и Черна гора. Нарастване на напрежението в българските земи. Финансов банкрут на Османската империя.

Спорове в БРЦК за начина на действие. Хр. Ботев, Ст. Стамболов, Иван Драсов – привърженици на бързи революционни действия. Кириако Цанков, Димитър Ценович и Панайот Хитов – по-добра подготовка и съвместни действия със Сърбия. Общо събрание на 12 август, на което се създава нов Български революционен комитет (1875 г.). Решение за подготовка и вдигане на въоръжено въстание в България. Определяне на ръководство (Христо Ботев, Драгой (Драгия) Шопов, Иван Драсов, д-р Христо Чобанов, Димитър Ценович) и апостоли за отделните окръзи. Хр. Ботев натоварен да събира помощи в Русия; П. Хитов и Ф. Тотю да преминат с чети в България; група, водена от Стоян Заимов, със задача да запали квартали на Цариград. Дата за избухване на въстанието – 16 (28) септември 1875 г.

Старозагорското въстание от 1875 г. Провал на подготовката за въстание в Северна България и Сливенско. Опит за въстание в Стара Загора. Опити за организиране на чети в Русе и Шумен. Провал на опита за въстание. Хр. Ботев напуска БРК. Саморазпускане на БРК.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Значението на БРЦК и БРК за развитието на националнореволюционното движение. Идеите на Каравелов, Левски и Ботев за освобождението на българите – нов етап и връх в революционно-демократичната идеология на освободителната борба.

ХРОНОЛОГИЯ

1834 г. Роден Л. Каравелов в Копривщица, учи в килийно училище в Копривщица, в гръцко и българско училище в Пловдив, неуспешен опит да постъпи в кадетско училище в Одеса, доброволен слушател в Историко-филологическия факултет на Московския университет. Умира на 21 януари 1879 г. в Русе.

1837 г. 6/18 юли. Роден В. Левски в Карлово. Учение в карловското взаимно училище, послушник, учение в старозагорско класно училище, подстриган за дякон под името Игнатий.

1848 г. 6 януари. Роден Христо Ботев в Калофер. Учение в Калофер, Одеската мъжка гимназия. Учителство в с. Задунаевка, Бесарабия. През 1867 г. поради болестта на баща си се връща в Калофер и става учител.

1857–1867 г. Престой на Каравелов в Русия.

1861 г. есента. Каравелов, заедно с руския революционер демократ Иван Прижов съставя първия си програмен документ “С какво може да се помогне на българите“. С него се предвижда създаване на Дружество за просветителска дейност сред южните славяни (сърби и българи)

1862 г. пролетта. В. Левски заминава в Белград и участва в Първата българска легия. След разпускането ѝ се връща в България. Лежи три месеца в Пловдивския затвор, през 1863 г. става учител в с. Войнягово, по-късно в добруджанското с. Еникьой.

1867 г. Хр. Ботев се връща от Русия в Калофер и след кратък престой като учител емигрира в Букурещ.

1867 г. февруари. Л. Каравелов се установява в Белград като кореспондент на славянофилския в. "Голос" и други руски вестници.

1867 г. май – юни. Л. Каравелов, заедно с войводите Ив. Кулин, дядо Ильо и Цеко Петков основава в Белград Български революционен комитет в състав от 12 души с цел подготовка на чети и въоръжено въстание в българските земи. Изработен е устав ("Закон и наредба") от 17 точки. Комитетът участва в подготовката на т.нар. Зайчарска чета от 500 души, която обаче не може да премине границата поради промяната на сръбската политика.

1867 г. 1 юни. Л. Каравелов издава в Белград "Прокламация към българския народ", с която го призовава да се вдигне на оръжие. В Прокламацията е издигнат лозунг "Свобода или смърт".

1867–1868 г. В. Левски се установява в Букурещ и поддържа връзки с Г. Раковски. Участие в четата на Панайот Хитов и Втората българска легия в Белград.

1868 г. 19 февруари. Заради връзки с републиканската сръбска "Омладина" Каравелов е принуден да напусне Сърбия и се установява в Нови Сад (Австро-Унгария). Заподозрян е като съучастник в убийството на княз Михаил Обренович, арестуван е и престоява 203 дни в затвор в Будапеща. Там пише статията "Мои братя".

1868 г. февруари-март. В. Левски заболява тежко и е лекуван в частна къща в Белград. След оздравяването си през март пише писмо до П. Хитов, в което заявява намерението си да се посвети на борбата за освобождение – "...за което ако испечеля, печеля за цял народ, ако изгубя – губя само мене си."

1868 г. пролетта. В Зайчар Левски се включва в подготовка на чета, но е задържан за две седмици от сръбските власти.

1868 г. юни. След разпадането на ТБЦК в Букурещ Иван Касабов, Димитър Ценович, Константин Чокан, Спирос Константинов и др. образуват "Българско общество" като наследник на ТБЦК. Печатен орган на "Българско общество" е вестник "Народност". Прекратява съществуването си в началото на 1869 г.

1868 г. ноември. В. Левски и Хр. Ботев живеят в изоставена воденица край Букурещ.

1868 г. 11 декември – 24 февруари 1869 г. С материалната подкрепа на "Българското общество" Левски прави първата си обиколка в България, при която проучва настроеността в страната. Минава през Перушица, Плавдив, Карлово, Сопот, Казанлък, Сливен, Търново, Ловеч, Плевен и Никопол. След обиколката Левски смята, че в скоро време може да се вдигне въстание.

1869 г. 4 януари. Каравелов е освободен от затвора в Будапеща

1869 г. 9 януари. Мемоар на Добродетелната дружина до конференцията на великите сили в Париж по Критския въпрос с предложение за автономия на българите. Мемоарът предизвиква осъждения от страна на т. нар. "млади" в революционното движение, вкл. и от страна на Л. Каравелов.

1869 г. 9 март. Л. Каравелов публикува програмната си статия "Мои братя" във в. "Народност" на Иван Касабов. Развити са идеите му за освобождение на българите чрез просвещение, национално обединение и борба с турската власт и гръцките фанариоти "за свобода народна, свобода лична, свобода човеческа". Постепенен отказ от идеите на славянофилството, въпреки че остава привърженик на общи действия със Сърбия и другите балкански народи при пълно равенство. Решително отхвърляне на дуалистичното решение на българския въпрос.

1869 г. 1 май – 26 август. Втора обиколка на Левски в България. Със себе си носи написаната от Иван Касабов "Прокламация от името на Привременното правителство в Балкана" написана на български и турски език. Основани са първите революционни комитети в Плевен, Ловеч, Троян, Карлово, Калофер, Сопот, Казанлък, Пловдив, Пазарджик, Чирпан, Стара Загора, Сливен и др. места. След тази обиколка Левски се убеждава, че българите все още не са готови за въстание и една въоръжена акция се нуждае от продължителна подготовка.

1869 г. 2 май. Каравелов пристига в Букурещ по покана на Добродетелната дружина като редактор на техния вестник "Отечество". Поради разминаването на възгледите им и намерението на "старите" да определят и контролират политиката на вестника Каравелов се отказва от редакторското място и се отдръпва от Добродетелната дружина.

1869 г. юли-септември. Л. Каравелов е в Одеса, където търси средства за издаване на нов вестник.

1869 г. октомври-ноември. Основаване на БРЦК с председател Л. Каравелов, членове – Д. Ценович, П. Хитов, В. Левски и др. (Д. Косев – мнение за основаване през пролетта на 1872 г.)

1869 г. 7 ноември. Л. Каравелов издава първия брой на вестник “Свобода” с материалната помощ на Д. Ценович и членове на Одеското българско настоятелство. Около редакцията на вестника се събират привържениците на Каравелов.

1870 г. 28 февруари. Ферман на султан Абдул Азис за създаване на Българската екзархия.

1870 г. 27 май. В. Левски напуска Букурещ и се прехвърля в Българско. Пристъпва към създаване на Вътрешната революционна организация (ВРО). Ловеч става център и седалище на Привременното правителство, ръководен орган на ВРО. Връзката с БРЦК се осъществява чрез българския търговец от Турно Мъгуреле Данаил Попов. Към края на 1872 г. в Мизия и Тракия са създадени около 200 комитета и групи с около 1200 членове.

1870 г. 1 август. В женевското списание на руските емигранти “Народное дело” е публикувана първата програма на БРЦК. По-късно е публикувана и във в. “Свобода”. В тази програма Каравелов предвижда създаването на избираемо от народа правителство, образуване на “Южнославянска” или “Дунавска” федерация, при зачитането на правата на всички народи, влизащи в нея. Все още Каравелов смята, че политическото освобождение може да се постигне и с мирни средства, като само в краен случай ще се употреби оръжие

1870 г. 14 октомври. Програмата на Каравелов излиза във в. “Свобода”. Издадена е и като брошура под заглавие “Български глас. От БРЦК”. Тук личи развитието на възгледите на Каравелов, който вече отхвърля мирните средства и залага на създаването на широка революционна организация, която с помощта на други балкански народи ще постигне политическото освобождение на българите.

1871 г. март. В Букурещ Каравелов отпечатва съставения от Левски позив до имотните българи да подпомогнат със средства революционното дело.

1871 г. юни. Димитър Общи е изпратен за помощник на Васил Левски.

1871 г. юни. Хр. Ботев започва издаване на в. “Дума на българските емигранти”. Първа програмна статия “Народът вчера, днес и утре”.

1871 г. края на юли-началото на август. Васил Левски завършва проектоустава на Вътрешната организация (“Нареда на работниците за освобождението на българския народ”). “Наредата” е едновременно организационен и програмен документ. В него се посочва крайната цел на борбата – “С една обща революция да се направи коренно преобразование на сегашната деспотско-тиранска система и да се замени с демократска република (народно управление)”. В бъдещата българска държава “българи, турци, евреи и пр. щат бъдат равноправни във всяко отношение, било във вяра, било в народност, било в гражданско отношение, било в каквото било. Всички щат спадат под един общ закон, който по вишегласие от всички народности ще се избере

1871 г. края на август. Ангел Кънчев е изпратен за помощник на Васил Левски. Прави няколко обиколки в страната заедно с Левски или с Димитър Общи и основава няколко комитета.

1872 г. 5 март. На път за Букурещ на русенското пристанище се самоубива Ангел Кънчев.

1872 г. 6 март. В Букурещ умира Христо Георгиев Недев, един от водещите дейци на Добродетелната дружина.

1872 г. 29 април – 5 май. Първо общо събрание на БРЦК. Присъстват 25 представители на комитетите от България, Влашко и Бесарабия, като дейците на ВРО имат 33 мандата, а емигрантите – 17. Приемане на Устав и Програма. Председател – Л. Каравелов, подпредседател – Кириак Цанков, секретар – Олимпи Панов, касиер – Димитър Ценович, членове – Панайот Хитов и Васил Левски. Главната цел на БРЦК е освобождението на България чрез революция – “морална и с оръжие”. Предвижда се и създаване на Балканска федерация със зачитане на историческите, етническите и политически права на всички народи, влизащи в нея. Обявено е, че БРЦК е “навсякъде и никъде”, но основното седалище на Централния комитет остава в Букурещ. В. Левски получава пълномощно да представя БРЦК във всичко в рамките на Устава в България).

1872 г. 1 юли. В. Левски преминава Дунава на път за Ловеч.

1872 г. 14 август. В. Левски и Вульо Вѣтев преоблечени влизат в къщата на богатия ловешки чорбаджия Денчо Халача, за да се сдобият с пари. Слугата на Д. Халача ги вижда и за да не ги предаде, Левски го убива. След това се укрива за известно време в ловчанските лозя.

1872 г. 22 септември. Димитър Общи и други членове на революционния комитет от Тетевен, нападат и обират турската поща в Арабаконак. Похитената сума е 125 000 гроша. В подготовката и самия обир участват около 30 души. През октомври нападателите са раз-

крити и арестувани. На революционните комитети от Ловешко, Плевенско, Тетевенско, Орханйийско и София е нанесен тежък удар. Започва подготовка на процес в София.

1872 г. 30 октомври. Писмо на Каравелов до В. Левски за освобождаване на арестуваните.

1872 г. 2 ноември. Писмо на Л. Каравелов до В. Левски с искане за незабавно въстание, като се разчита и на помощта на Сърбия и Черна гора.

1872 г. 15-20 ноември. Един от най-близките съратници на В. Левски, отец Матей Преображенски му предава писмата на Л. Каравелов в Стара Загора

1872 г. 21 ноември. На заседание на Старозагорския комитет, председателствано от В. Левски се обсъжда обстановката след обира и арестите, като се изказва мнение, че не може да се вдигне веднага въстание. На същото мнение е и Сливенския комитет. Двата комитета изпращат писма до Букурещ с тяхното мнение.

1872 г. 25 декември. Васил Левски е в Ловеч, откъдето прибира архивата на комитета.

1872 г. 26 декември. В. Левски решава да пренощува в ханчето на Христо Цонев Латинеца в с. Къкрина, близо до Ловеч.

1872 г. 27 декември сутринта. Васил Левски е арестуван в ханчето, закаран е първо в Ловеч, след това в Търново и накрая в София, където е започнал процеса по обира на турската поща.

1872 г. краят. Турция иска от Румъния да екстрадира Л. Каравелов. Той е принуден да замине за Белград

1873 г. 10 януари. Димитър Общи е обесен край София.

1873 г. 14 януари. Произнесена е смъртната присъда над Васил Левски, потвърдена от султана на 22 януари.

1873 г. януари. Търновският комитет поема функциите на централен комитет. Техен пратеник сондира в Белград с Л. Каравелов и П. Хитов възможностите за съвместни действия със Сърбия за предстоящо въстание в България.

1873 г. 6/18 февруари. Васил Левски е обесен край София.

1873 г. февруари. Л. Каравелов се завръща от Белград, където е отишъл през декември поради искане на турските власти до румънското правителство за екстрадацията му. На мястото на спрения в „Свобода“ Каравелов основава нов печатен орган на БРЦК – в. „Независимост“.

1873 г. март-август. Атанас Узунов е определен за главен апостол в България. Започва работа по възстановяването на комитетите в Южна България. През май прави опит да накаже със смърт хасковския чорбаджия гъркоман хаджи Ставри Примо, но е заловен. Следва голям процес срещу него и други революционни дейци от Хасковско, Старозагорско, Чирпанско и Пловдивско.

1873 г. 11–12 май. Първо общо събрание на БРЦК след смъртта на В. Левски. От Вътрешната организация са представени само два комитета. Поради конспиративни съображения на събранието не се водят протоколи. Отменен е Уставът на БРЦК. Обсъжда се положението в емигрантските революционни центрове. Взето е решение за организиране на четнически акции.

1874 г. 20–21 август. Второ общо събрание на БРЦК. Участват 13 делегати, само трима представят вътрешните комитети. Обсъжда се възможността на по-нататъшни революционни действия. Русенският комитет е определен за главен в страната, Христо Ботев е избран за член на БРЦК. Нов Централен комитет от Л. Каравелов, К. Цанков, Ол. Панов, Т. Пеев и Хр. Ботев. Стефан Стамболов е определен за главен апостол.

1874 г. есента. Стефан Стамболов предприема няколко обиколки в Северна България и Тракия, но е преследван от турската полиция и е принуден да емигрира в Русия.

1874 г. 12 октомври. Каравелов спира издаването на в. „Независимост“.

1874 г. 8 декември. Хр. Ботев издава първия брой на в. „Знаме“ като нов орган на БРЦК. Вестникът излиза до 14 септември 1875 г.

1874 г. 26 декември. Трето общо събрание на БРЦК. Дискусия за бъдещата работа на комитета, мнение на Каравелов за избиране на „едно пълновластно лице“ с големи пълномощия, конфликт между Каравелов и Ботев. Създадена е временна комисия за свикване на ново общо събрание.

1874 г. краят. Поради настъпилите финансови затруднения турското правителство повишава десетъка от 10% на 12,5%. Нарастват и други данъци и такси, а *беделът*, военен данък, плащан от немюсюлманите, започва да се събира и от новородените момчета. Вследствие на новата данъчна тежест недоволството сред християнското население нараства.

1875 г. янеари. След силни критики от страна на по-младите членове на комитета Л. Каравелов се оттегля от активна революционна дейност, напуска БРЦК и започва да издава списание „Знание“.

1875 г. март. Хр. Ботев застава начело на БРЦК.

1875 г. април. БРЦК определя Иван Семерджиев за апостол в страната.

1875 г. юли. В Херцеговина, а по-късно и в Босна избухва въстание, с което започва

Източната криза от 1875–1878 г. Възникнала във връзка с националноосвободителното движение в Босна и Херцеговина и в българските земи на Османската империя. Кризата е един от върховните моменти в развитието на Източния въпрос поради засилените противоречия между европейските велики сили. Избухналото през лятото на 1875 г. въстание в Босна и Херцеговина, подкрепено от Сърбия и Черна гора, застрашава интересите на Австро-Унгария, която се бои от образуването на голяма славянска държава на Балканите. Русия се стреми да подпомага освободителното движение на южните славяни като преграда за австро-унгарската експанзия на юг и за да облекчи руските планове за господство в Провивите. Кризата се изостря след зверското потушаване на Априлското въстание. През юни Сърбия и Черна гора обявяват война на Османската империя. Русия подписва през юли 1876 г. т. нар. Райхщадско споразумение с Австро-Унгария, с което смята да помогне на Сърбия и Черна гора. Неуспехът на двете славянски държави във войната, както и общественото движение в защита на българите в Западна Европа довеждат в края на 1876 г. до Цариградската конференция, която изработва проект за реформи в балканските провинции на Османската империя, отхвърлен от турското правителство. Русия започва да се готви за война. За да осигури неутралитета на Австро-Унгария, тя сключва през януари 1877 г. с нея секретна конвенция. На 12 април 1877 г. е обявена Руско-турската война. Предварителният мирен договор от Сан Стефано, сключен на 19 февруари (3 март) 1878 г., е оспорен от останалите велики сили. Берлинският мирен договор от 1 юли 1878 г. слага край на Източната криза, без да реши напълно сложните проблеми на Източния въпрос, както и националните проблеми на Балканите.

1875 г. 12 август. Общо събрание, на което се създава нов Български революционен комитет (БРК) с ръководство Христо Ботев, Драгой Шопов, Иван Драсов, д-р Христо Чобанов, Димитър Ценович, по-късно са привлечени Кириац Цанков и Иван Кавалджиев. БРК е за бърза подготовка и провеждане на въстание в страната. На заседанието, ръководено от П. Хитов, се взема решение за въстание в България през септември. Страната е разделена на три революционни окръга (по други данни пет или шест). Окончателно скъсване между привържениците на бързите действия начело с Хр. Ботев и умерената група около Л. Каравелов.

1875 г. август. Хр. Ботев заминава за Одеса, Кишинев, Николаев, за да събира средства и да привлече български офицери на руска служба за предстоящото въстание.

1875 г. август – септември. Предвидената подготовка за въстание в Северна България и Сливенско се проваля.

1875 г. 16 септември. Неуспешен опит за въстание в Стара Загора под ръководството на Стефан Стамболов, Георги Икономов и Захари Стоянов. Опити за организиране на чети в Русе и Шумен.

1875 г. 30 септември. Христо Ботев подава оставка от БРК. Преди това на 14 септември спира издаването на в. “Знаме“.

1875 г. 1 октомври. Събрание на БРК – спорове сред членовете. Ф. Тотю и Ст. Стамболов са наточарени да започнат подготовка на ново въстание. Неспособен обаче да осъществява дейност след провала на Старозагорското въстание, БРК се саморазпуска.

1875 г. 6 октомври. Османската империя обявява частичен финансов банкрут, като обявява, че от 1 януари 1876 г. престава да плаща лихвите по ценните си книжа. По това време османският държавен дълг възлиза на повече от 5,3 млрд. франка.

АПРИЛСКО ВЪСТАНИЕ (1876 Г.)

УВОД. Ролята и значението на БРЦК и БРК за развитието на националноосвободителното движение. Източната криза (1875–1878), Старозагорското въстание от 1875 г. като предпоставка за ново въстание в българските земи

I. ГЮРГЕВСКИЯТ РЕВОЛЮЦИОНЕН КОМИТЕТ И НЕГОВИТЕ РЕШЕНИЯ

Създаване на нов революционен център – Гюргевски комитет – през есента на 1875 г. Главни дейци – Стефан Стамболов, Панайот Волов, Стоян Заимов, Никола Обретенов, Георги Обретенов, Иларион Драгостинов, Георги Измирлиев, Никола Славков, Георги Бенковски (Гаврил Хлътев). Създаване на революционни окръзи с ръководители: I – Търновски – Стефан Стамболов с помощници Христо Караминков-Бунито, Георги Измирлиев; II – Сливенски – Иларион Драгостинов с помощници Георги Обрете-

нов и войводата Стоил Вучков. За помощник първоначално е определен и Георги Икономов, който по-късно се прехвърля в IV окръг; III – Врачански – Стоян Заимов с помощници Никола Обретенов и Никола Славков; IV – Пловдивски – Панайот Волон с помощници Георги Бенковски (Гаврил Хлътев), прехвърлилият се от II окръг Георги Икономов, Тодор Каблешков, Захари Стоянов. (Според някои изследвания съществува и V – Софийски окръг с ръководители Никола Обретенов и Никола Славков.) План за въстанието – всенародно, създаване на свободна българска територия с временно правителство, навлизане на чети от Румъния, диверсионна дейност, съгласуване датата на въстанието. Разпускане на Гюргевския комитет и прехвърляне на апостолите в България. Социална характеристика на Гюргевския комитет.

II. ПОДГОТОВКА, ИЗБУХВАНЕ И ХОД НА ВЪСТАНИЕТО

Обстановката в българските земи в началото на 1876 г. Настроения за реформи (прошения от някои селища), роля и влияние на цариградските българи, позиция на цариградския български печат – предпоставки за ограничаване и неуспех на въстанието. Сложното положение на Екзархията. Проблеми и трудности при подготовката на въстанието.

Подготовка в Търновския революционен окръг. Началото на подготовката започва през февруари. Прехвърляне на центъра в Горна Оряховица, участие на местни дейци (Бачо Киро Петров, Цанко Дюстабанов, Стефан Пешев, Петър Пармаков, Йонко Карагъзов, Христо Патрев, Тодор Лефтеров, Сидер Грънчаров, Тома Кърджиев, поп Харитон Халачев и др.), възстановяване на някои местни комитети, слабост при снабдяването с оръжие и военната подготовка. Поради големите гарнизони и силното турско присъствие в Шумен, Разград, Търговище, Провадия и Варна е решено от тези области да се образува чета, която да се насочи на юг към Балкана. Планира се излизането на чети и от други райони. В крайна сметка планът предвиждал по-значително съсредоточаване на бунтовническите сили в Тревненския и Габровския Балкан и блокиране на Хаинбоазкия, Тревненския и Троянски проход. Планираното общо събрание на I рев. окръг за 24-25 април не се провежда поради избухването на въстанието в IV рев. окръг. Подготовката на въстанието в окръга не успява да приключи успешно.

Подготовка в Сливенския революционен окръг. Началото на подготовката започва през март. Разногласия за тактиката на въстанието. Иларион Драгостинов – за масово въстание, Войводата Стоил Вучков – за лагери в Балкана и четнически действия. Изграждане на лагер с храна и оръжие в местността Куш бунар. Г. Икономов се премества в IV окръг, на негово място идва Г. Обретенов. Неуспех в набавянето на оръжия. Резултат от споровете и липсата на достатъчно оръжие – слаба подготовка.

Подготовка във Врачанския революционен окръг. Началото на подготовката започва през март. Арест на Г. Славков, Н. Обретенов и Г. Апостолов се връщат в Румъния. Закупено е оръжие от Румъния, но поради засилената охрана е оставено за въоръжаване на четата на Хр. Ботев. “Закон за всички бунтовници” на Стоян Заимов. Насочване към четническата тактика и съвместни действия с очакваната чета от Румъния. Общо слаба подготовка.

Подготовка в Панагюрския (Пловдивския) революционен окръг. Към П. Волон и Г. Бенковски се присъединяват като помощник-апостоли Захари Стоянов, Г. Икономов и Тодор Каблешков. Прехвърляне на центъра в Панагюрище. Решение за вдигане на общо въстание. Налагане на Г. Бенковски като водещ апостол. Пропаганда на апостолите (“1876 = Туркия ке падне“, слух за масови турски кланета), изграждане на широка комитетска мрежа в Средногорието и Северните Родопи с местни водачи (Тодор Каблешков, Павел Бобеков, Петър Горанов, Петър Бонев, Гене Телийски, Иван Соколов, Васил Петлешков, Спас Гинев, Кочо Чистеменски и др.), военнотехническа подготовка. В окръга са създадени над 90 въстанически комитети. Опити за подготовка в Разложко, Малешевско и Пиянечко. Опити за снабдяване с оръжие, местно производство (черешови топчета), знамето на Райно Попгеоргиева Футекова и др. Засилена подготовка в окръга. Общо събрание на 14–16 април в Оборище – състав, решения.

Емиграцията в Румъния и Южна Русия – опит за координиране с Белград, подготовка на чети и събиране на средства, “Комитет за освобождение на България“ в Одеса.

Обща оценка на подготовката на въстанието – не обхваща всички български земи, слаба пропаганда в трите окръга, недостатъчна военнотехническа подготовка, липса на координация, липса на връзки с емиграцията и външните сили, разделение сред емиграцията.

Избухване и ход на въстанието

Въстанието в Панагюрски революционен окръг. Предателството, избухване на въстанието в Копривщица, “Кървавото писмо“. Избухване на въстанието в Панагюрище. “Възвание към българския народ“, сформирани на “Хвърковатата чета“ на Г. Бенковски, въстанието в Средногорието, в родопските села. Организиране на турски башибозуци и

редовна войска за потушаване на въстанието. Превземането на Стрелча, Клисурса, Панагюрище, лагера на при Еледжик. Потушаване на въстанието в Брацигово, Перушица, клането в Батак. Смъртта на Г. Бенковски в Тетевенския балкан.

Въстанието в Търновски революционен окръг. Решение за обявяване на въстанието на 28 април, блокиране на ръководството поради обиски и арести от страна на турските власти, инициатива на отделни комитети. четата на поп Харитон в Дряновския манастир, четата на Цанко Дюстабанов в севлиевските села Батошево, Кръвеник и Ново село, четата на Христо Патрев и Тодор Кирков в тревненските села.

Въстанието в Сливенски революционен окръг. Арести на ръководството, разгромът на четата на войводата Стоил Вучков, разорението на с. Бояджик.

Въстанието във Врачански революционен окръг. Нерешителност и колебание за обявяване на въстанието, отказ от въоръжени действия.

Четата на Христо Ботев. Сформиране на четата през април 1876 г. Отказ на Панайот Хитов и Филип Тотю да я оглавят. Ръководство на четата – войвода Хр. Ботев, комендант Никола Войновски. Цел на четата – помощ на въстанието във Врачанско. Състав на четата – 205 души, прехвърляне с кораба “Радецки“ на 17 май в Козлодуй. Пътят на четата до Врачанския Балкан и боеве при Околчица, Милин камък. Смъртта на Хр. Ботев на в. Вола на 20 май. Разпръсване и смъртта на мнозинството от четниците.

Четата на Таньо Стоянов преминава Дунава едновременно с четата на Хр. Ботев, разгромена е в Османпазарско.

Въстание в с. Разловци, Пиянечко (Македония).

Разгром на четата на Сидер Грънчаров край вр. Мургаш през юли 1876 г.

Край на въстанието. Резултати от турските жестокости – над 30 хиляди мъже, жени и деца са убити, 80 селища – изгорени, други 200 – напълно разграбени. Някои изследователи смятат тези данни са преувеличени, като изчисляват броя на жертвите на около 12 000 – 15 000 души.

Преврат в Цариград на 17/29 май. Смяна на султан Абдул Азис с Мурад V. Избухване на война със Сърбия и Черна гора. Нов преврат на 19/31 август – на престола застава Абдул Хамид II.

III. ХАРАКТЕР, ЗНАЧЕНИЕ, ПРИЧИНИ ЗА НЕУСПЕХА НА АПРИЛСКОТО ВЪСТАНИЕ

Социална характеристика на участниците във въстанието. Априлското въстание - най-мощната проява и връхът на националноосвободителното движение на българския народ през Възраждането. Въпреки неуспеха – морален удар върху турското господство, предизвиква силен отзвук в Европа, създава предпоставки за последвалата руско-турска война и освобождението на България.

Причини за неуспеха на въстанието. Общи – слабостта на българската буржоазия, разпокъсаност на целите в момента на въстанието, сложното място на българите в рамките на Източния въпрос. Конкретни причини – не обхваща всички български земи, слаба военнотехническа подготовка, тактиката на въстанието (отбранителна, неуспех на четите), липса на връзка между отделните окръзи, предателства.

IV. НАЦИОНАЛНООСВОБОДИТЕЛНОТО ДВИЖЕНИЕ СЛЕД АПРИЛСКОТО ВЪСТАНИЕ

Делегация на цариградските българи (Драган Цанков и Марко Балабанов) в европейските столици с Меморандум за автономия на българския народ. Създаване, програма и дейност на Българското централно благотворително общество (БЦБО) в Букурещ. Създаване на “Българското човеколюбиво настоятелство“ от дейци на Добродетелната дружина в Букурещ – дейност.

V. СВЕТОВНАТА ОБЩЕСТВЕНОСТ В ЗАЩИТА НА БЪЛГАРСКИЯ НАРОД

Анкетната комисия на американския генерален консул Юджийн Скайлър. Неговите доклади и дописките на Дженюариус Макгахан и Едуин Пиърс във в. “Дейли Нюз“ и в. “Таймс“. Реакцията на обществеността в Англия (брошури на Уилям Гладстон “Българските ужаси и Източният въпрос“ и “Уроци по клане или изложение на конфликта между Портата и България през май 1876 г.“, Чарлз Дарвин), във Франция (Виктор Юго), Италия (Джузепе Гарибалди), Германия, Австро-Унгария (Константин Иречек) – над 3000 статии в около 200 вестника и списания; брошури, събрания, митинги, протести. Реакция на общественото мнение в Русия (Лев Толстой, Достоевски и Тургенев, Менделеев и Верещагин).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Значение на Априлското въстание като връх в националноосвободителното движение на българския народ. Въстанието поставя българския въпрос пред великите сили. Създава обстановка, водеща до руско-турската война от 1877–1878 г.

ХРОНОЛОГИЯ

1875 г. 30 септември. Христо Ботев подава оставка от БРК. Преди това на 14 септември спира издаването на в. “Знаме“.

1875 г. 1 октомври. Събрание на БРК – спорове сред членовете. Ф. Тотю и Ст. Стамболов са натоварени да започнат подготовка на ново въстание. Неспособен обаче да осъществява дейност след провала на Старозагорското въстание, БРК се саморазпуска.

1875 г. 11-12 ноември. Създаден е Гюргевският комитет. Състав от 15–17 души. Главни дейци – Стефан Стамболов, Панайот Волов, Стоян Заимов, Иван Хаджидимитров, Иларион Драгостинов, Георги Икономов, Тодор Петков-Чорбаджи, Никола Мартинов-Черноводенеца, Никола Обретенов, Христо Караминков-Бунито. Допълнително привлечени и допуснати само до някои заседания – Иваница Данчев, Георги Обретенов, Георги Измирлиев-Македончето, Никола Славков, Никола Славков, Георги Бенковски. Заседанията се провеждат в наета под наем къща (казарма) от Д. Горов и Ив. Стоянов.

1875 г. 11–12 ноември – 25 декември. Заседания на Гюргевския комитет. Създаване на пет революционни окръга. Ръководство на Първи революционен окръг – Стефан Стамболов с помощници Христо Караминков и Георги Измирлиев. Сливенски окръг – главен апостол Иларион Драгостинов с помощници Георги Обретенов и Войводата Стоил Вучков. Врачански окръг – Стоян Заимов с помощници Никола Обретенов и Никола Славков. Пловдивски окръг – Панайот Волов с помощници Георги Бенковски (Гаврил Хлътев) и Георги Икономов. На практика не се определя ръководство за Софийски окръг и там не се провежда подготовка.

1875 г. 25 декември. Разпускане на Гюргевския комитет.

1876 г. началото на годината. Апостолите се прехвърлят в България.

1876 г. април. Георги Живков заминава за Белград, за да съгласува избухването на въстанието в България с очакваната сръбско-турска война.

1876 г. 10 април. Решение за сформирание на чета в помощ на Врачанския революционен окръг. След отказа на Ф.Тотю и П. Хитов, четата е оглавена от Ботев.

1876 г. 12, 28 април, 14 май. До Екзархията са стигнали сведения за революционното раздвижване в българските земи. Новосъздадената българска църква се намира в сложно положение, тъй като не може да подкрепи подготвяното въстание и трябва да запази добрите си отношения с правителството. Ето защо тя изпраща няколко послания в към епархиите си със съвети към българите да са покорни и да живеят в любов с мюсюлманите. В този дух изпращат послания и епархийските владици. Смесените съвети към казите също изпращат уведомителни писма до свещениците и населението в този дух

1876 г. 14–16 април. Общо събрание в местността Оборище (недалеч от с. Мечка) – присъстват 64 делегати от 55 селища, утвърждаване плана на въстанието (отбранителни боеве в няколко укрепени места), дата (1 май), извънредни пълномощия на апостолите, Г. Бенковски е избран за главен апостол, Панагюрище – център на въстанието. Специална комисия, начело с Г. Бенковски трябва да изработи оперативния план на въстанието и да уточни датата на въстанието.

1876 г. 17 април. Военната комисия заседава в Панагюрище. Решение за повсеместно въстание с укрепени лагери и четнически действия, опожаряване на Пловдив, Пазарджик и др. Селища. Гарантиране живота на мирното турско население. Начало на въстанието - 1/134 май, но при извънредни обстоятелства и по-ранно избухване.

1876 г. след 16 април. Участникът в събранието в Оборище Ненко Стоянов Терзийски от с. Балдево уведомява властта в Пазарджик и Пловдив за подготвяното въстание.

Въстанието в Панагюрски окръг:

1876 г. 19 април. От Пазарджик към Панагюрище е изпратен кърсердаря Ахмед ага с 20 заптиета. От Пловдив към Копривщица е изпратен кърсердаря Неджиб ага с 14 заптиета. Задачата на двамата е да арестуват бунтовните елементи в двете селища.

1876 г. 20 април. Неуспешен опит за арест на Т. Каблешков. Избухване на въстанието в Копривщица. “Кървавото писмо“.

1876 г. 20 април. Избухва въстанието в Панагюрище, създава се Временно правителство, начело с Павел Бобеков, за комендант е назначен Иван Соколов. Разпратено е “Въззвание към българския народ“. Изграждане на землени укрепления за отбраната на града.

1876 г. 20–22 април. Въстанието избухва в околните села, общо в окръга въстават 32 селища. Действията на “Хвърковатата чета” на Г. Бенковски – подпомагане на въстаниците от отделни селища, разрушаване на ж.п. мост между Саранбей и Белово, прекъсване линията и телеграфа, опожаряване на станцията на гара Белово.

1876 г. 21 април. Избухва въстанието в Брацигово.

1876 г. 22 април. Изграждане на лагер при Еледжик, начело с Гене Телийски и Теофил Бойков.

1876 г. 22 април. Потушаване на въстанието в Стрелча.

1876 г. 22 април. Избухва въстанието в Батак. Селото се подготвя за отбрана.

1876 г. 23 април. Избухва въстанието в Перушица.

1876 г. 25–26 април. Госун бей потушава въстанието в Клисура.

1876 г. 26–30 април. Потушаване на въстанието в Панагюрище от 3000 редовна турска армия.

1876 г. 30 април - 5 май. Батак е обсаден от множество башибозуци, начело с Ахмед ага Барутанлията. Въстаниците оказват слаба съпротива и след преговори предават оръжието си. Над 4000 мъже, жени и деца са изклани в училището и църквата “Св. Неделя”.

1876 г. 30 април – 6 май. Брацигово е обкръжено от турска войска и башибозук. След преговори и откуп селото се предава. Арестуваният ръководител на въстаниците Васил Петлешков е подложен на мъчения между два запалени огъня, за да издаде другарите си. Отведен към Пловдив, по пътя Васил Петлешков поглъща отрова и е доубит от заптиетата.

1876 г. краят на април. Турското правителство изпраща срещу въстаниците 10 000 редовна армия. Въоръжени са 80 000 – 100 000 башибозуци, действащи като нередовна войска.

1876 г. 1 май. При Копривщица пристига 5000 турска войска и башибозуци. Копривщица се предава срещу откуп.

1876 г. 1 май. 3000 турска войска, башибозуци и черкези превземат лагера при Еледжик.

1876 г. 2 май. Остатъците от “Хвърковатата чета” се насочват към връх Лисец над Панагюрище. Гледайки опожареното Панагюрище, Бенковски изрича знаменитата си фраза - “Моята цел е постигната вече! В сърцето на тирана аз отворих такава люта рана, която никога няма да заздравей; а на Русия – нека тя заповяда”. Четата се разпръсква. Г. Бенковски, З. Стоянов и няколко четници се насочват към Балкана в опит да се прехвърлят в Румъния.

1876 г. 1 май. Срещу голям откуп Копривщица е спасена от грабежи.

1876 г. 1 май. Превземане на въстанически лагер на в. Еледжик.

1876 г. 1 май. Перушица се отбранява срещу башибозуци и редовна турска войска. В църквата “Св. Архангел Михаил” се събират останалите въстаници със семействата си. К. Чистеменски и С. Гинев убиват жените и децата си и се самоубиват.

1876 г. 12 май. Г. Бенковски е убит в засада в местността Костина в Тетевенския Балкан. Отец Кирил и Стефо Далматинеца са пленени. Захари Стоянов успява да се укрие, но по-късно и той попада в ръцете на турците.

1876 г. 26 май. Малка чета от оцелели въстаници от Панагюрище и Копривщица, сред които Панайот Волов, Павел Бобеков, Тодор Каблешков, Георги Икономов и др. е разбита от пурците. Спасилите се Панайот Волов и Георги Икономов се удавят в р. Янтра при с. Бяла, Русенско, опитвайки се да се прехвърлят в Румъния.

1876 г. 2 юни. Заловен от турците, Тодор Каблешков се самоубива в конака в Габрово.

Въстанието в Търновски окръг:

1876 г. 23 април. В Търновски окръг властта започва поредица от арести, за да предотврати избухване на въстание. Ст. Стамболов е принуден да се укрие в с. Самоводене.

1876 г. 26–27 април. В Търновски окръг се взема решение за избухване на въстанието на 28 април Част от ръководството на I рев. окръг в Горна Оряховица (Иван Семерджиев, Георги Измирлиев и др.) са арестувани от властите. Арести са извършени и в Търново, Севлиево, Троян. Въстание избухва в района на Бяла Черква, Михалци и Мусина.

1876 г. 28 април. В с. Мусина се формира чета, водена от поп Харитон Халачев с военен ръководител Петър Пармаков. Четата от 192 души се насочва към Габровския Балкан.

1876 г. 29 април - 7 май. По пътя към Балкана четата на поп Харитон отсяда в Дряновския манастир, където е застигната от турска войска. Започват неколкодневни боеве. Поп Харитон ослепява при взрив на барут. На 7 срещу 8 май при опит да се оттеглят, четниците са разбити. П. Пармаков и други са убити, Бачо Киро Петров и 47 други четници са пленени.

1876 г. 1 май. Избухва въстанието в с. Кръвеник и Ново село.

1876 г. 1–11 май. Боеве на четата на Цанко Дюстабанов в Батошево, Кръвеник и Ново село и тази на Христо Патрев и Тодор Кирков в Тревненско. Жестокости на редовната турска войска и бошибозук в Габровско, Севлиево, Троянско, Тревненско.

Въстанието в Сливенски окръг:

1876 г. 3-13 май. В местността Куш бунар в Сливенския Балкан се формирана четата на войводата Стоил Вучков, Иларион Драгостинов и Георги Обретенов от 72 души. Четата вдига на въстание с. Неково и Жеравна. През следващите дни води тежки боеве с преследващите я редовна войска и бошибозук. Загиват ръководителите и много четници. Част са заловени и по-късно обесени.

1876 г. 11-17 май. На 11 май черкези и турци-башибозуци се опитват да нападнат мирното село Бояджик, Сливенско. Селяните се въоръжават и ги отблъскват. Ямболският каймакамин е уведомен от нападателите, че селяните са въстнали. Той вика на помощ войска, начело с Шевкет паша. Без да изслуша делегация от селяните, пашата дава заповед за нападение. Селото е разграбено и опожарено, избити са над 2000 селяни, включително старци, жени и деца. Малка част от жителите успяват да избягат.

Въстанието във Врачански окръг:

1876 г. края на април. Във Враца пристига редовна турска войска. Ръководителите на окръга се колебаят да обявят въстанието и решават да чакат преминаването на четата на Хр. Ботев от Румъния.

1876 г. 18-19 май. Стоян Заимов и ръководителите на въстанието във Врачански окръг се събират в църквата “Възнесение”, но поради турската войска в града не вдигат въстание. Ст. Заимов успява да избяга в Румъния.

Въстание в Македония:

1876 г. 8 май. Избухва въстание в с. Разловци, Пилянско (Източна Македония). Въстаналите селяни сформират чета начело с Димитър Попгеоргиев и Стоян Разловски, но свиканият башибозук и редовна войска я разбиват. Следват масови арести.

Четите:

1876 г. 5 май. Хр. Ботев издава първия и единствен брой на в-к “Нова България”, в който приветства избухналото въстание.

1876 г. 16-27 май. Близо до Тутракан през Дунава преминава четата на Таньо Стоянов в състав от 20 души. Целта на четата е да се придвижи към Сливенския Балкан в помощ на тамошните въстаници. Преследвана от турците четата е разгромена в Османпазарско (близо до Попово).

1876 г. 16–17 май. Завладяване на кораба “Радецки” и слизване на четата на Хр. Ботев в Козлодуй. Четата е от 205 души начело с Христо Ботев, военен комендант – Никола Войновски, знаменосец – Никола Симов-Куруто, членове на щаба – Давид Тодоров, Георги Апостолов, Димитър Икономов, Никола Обретенов, поп Сава Катрафилов и др.

1876 г. 18 май. Битка на четата на Хр. Ботев при Милин камък.

1876 г. 20 май/1 юни. Смъртта на Хр. Ботев на в. Вола. Четата се разпръсква и мнозинството от четниците са убити или заловени.

1876 г. 12-31 юли. Петдесетина от събралите се българи доброволци в Сърбия под ръководството на Сидер Грънчаров организират чета, която на 12 юли преминава границата. С. Грънчаров смята, че четата на Хр. Ботев още действа и въстанието в Средногорието продължава. След продължителен преход около вр. Мургащ четата е разгромена от турска потеря.

Събитията след въстанието:

1876 г. 25 април/6 май. На 24 април/6 май в Солун българска девойка е отвлечена от турци и намира спасение в колата, а по-късно в дома на Периклес Лазаро, американски вице-консул в Солун. На следващия ден въоръжена тълпа турци напада френския консул Жюл Мулен и англичанина Хенри Абът (германски консул в Солун) и ги пребива до смърт. Инцидентът засилва напрежението във връзка с въстанието в Тракия.

1876 г. 1 май. Във връзка с въстанието в Босна и Херцеговина Русия, Австро-Унгария и Германия подписват в Берлин меморандум за реформи в Османската империя.

1876 г. 17/29 май. Преврат на реформистката група “Нови османи” под ръководството на Мидхат паша. Султан Абдул Азис (1861–1876) е свален, на престола застава племенникът му Мурад V (1876 г.). Съпротива на привържениците на Абдул Азис на предлаганите законодателни промени и въвеждане на конституция в империята.

1876 г. 18/30 юни. Обявена е война между Сърбия, Черна гора и Турция.

1876 г. 8 юли. Райхщадско споразумение между Русия и Австро-Унгария във връзка с Източната криза (подписано в замъка Райхщад (Закупи), в Чехия).

1876 г. 10 юли. Създаване на Българско централно благотворително общество (БЦБО) в Букурещ. Членове – Кириак Цанков, Петър Енчев, Иван Грудов, Георги Золотов, Иван Вазов, Олимпий Панов, Стефан Стамболов. Програма – възстановяване на българската държава в България, Тракия и Македония с помощта на Русия и Сърбия. Набиране на 2500 доброволци за сръбско-турската война. План за ново въстание в България посредством силни четнически отряди от Сърбия и Русия. Подкрепа на БЦБО на руската политика за разрешаване на кризата.

1876 г. 10 юли. Създаване на “Българско човеколюбиво настоятелство“ от дейци на Добродетелната дружина в Букурещ, начело с митрополит Панарет Рашев, финансова помощ на обиколката на Драган Цанков и Марко Балабанов.

1876 г. юли – август. Анкетна комисия на Х. Дюпной, английски вицеконсул в Одрин и У. Беринг, втори секретар в английското посолство в Цариград. Въпреки че са настроени протурски, двамата английски дипломати дават сведения за турските жестокости при потушаването на Априлското въстание.

1876 г. юли – ноември. Анкетна комисия на американския генерален консул в Цариград Юджийн Скайлър, придружен от Джениюариус Макгахан, кореспондент на английския вестник “Дейли Нюз“. Към тяхната обиколка във въстаналите области се присъединява и руският вице-консул в Пловдив княз Церетелев. Скайлър написва своя предварителен доклад за турските зверства на 10 август. Данни за турските жестокости, опиращи се на доклада на Скайлър, изнася Макгахан в серия статии в “Дейли Нюз“. На 20 ноември Скайлър завършва окончателния цялостен доклад, в който излага причините за въстанието, провеждането му и броя на жертвите от потушаването на въстанието. Този доклад потвърждава и допълва статиите на Макгахан и оказва силно въздействие върху дипломатията на великите сили. За кратко време Ю. Скайлър става един от най-добре осведомените експерти за България.

1876 г. 2 август. Цариградските българи съставят Меморандум за автономия на български народ (“силите, покровителки на християните на Изтока, да се застъпят, щото той (българският народ) да добие правото да се управлява в бъдеще сам“). Драган Цанков и Марко Балабанов през лятото и есента обикалят столиците на великите сили (Англия, Франция, Германия, Италия, Русия, Австро-Унгария).

1876 г. 5 август. Руският външен министър Горчаков предлага свикване на европейска конференция за Източния въпрос.

1876 г. 19/31 август. Смяна на престола в Цариград. На мястото на психически болния Мурад V на престола застава брат му Абдул Хамид II (1876–1909). Той дава обещание на групата на Мидхат паша да въведе конституционно управление.

1876 г. есента – началото на 1877 г. Широка обществена акция в Европа и Русия в защита на българите.

1876 г. септември. Брошурата на Уилям Гладстон “Българските ужаси и Източният въпрос“. Преиздадена през 1877 г. под заглавие “Уроци по клане или изложение на конфликта между Портата и България през май 1876 г.“

РУСКО - ТУРСКА ВОЙНА (1877–1878)

УВОД. Българският въпрос в рамките на Източната криза (1875–1878). Потушаване на Априлското въстание и движение в защита на българите в Европа.

I. ЕВРОПЕЙСКАТА ДИПЛОМАЦИЯ В НАВЕЧЕРИЕТО НА ВОЙНАТА

Преврат в Цариград на 17/29 май. Смяна на султан Абдул Азис с Мурад V. Избухване на война със Сърбия и Черна гора. Нов преврат на 19/31 август – на престола застава Абдул Хамид II. Руска доброволческа помощ за Сърбия (ген. Черняев). БЦБО и българските доброволци в Сърбия. Руският ултиматум в подкрепа на Сърбия.

Райхщадско споразумение между Русия и Австро-Унгария от юли 1876 г.

Цариградска конференция на посланиците на великите сили (Англия, Русия, Франция, Германия, Австро-Унгария, Италия). Разногласия между Русия и Англия. Приемане на австрийския проект – две автономни български области – Източна с център Търново и Западна с център София. Начало на конференцията на 23 декември 1876 г. Обявяване на турската конституция. Заключителен протокол на конференцията с проект за два вилаета с християнски управители и областни събрания. Вилаетите обхващат практически

всички територии, населени с българи – фактическо признаване на етническите граници на българския народ от великите сили. Турция отхвърля решенията на конференцията. Оттегляне на посланиците на великите сили от Цариград.

Руско-австрийска конвенция от януари 1877 г. Мирният договор между Османската империя и Сърбия. Лондонски протокол на великите сили от март 1877 г.

II. ИЗБУХВАНЕ И ХОД НА ВОЙНАТА

Настроения и групировки в Русия след неуспеха на Цариградската конференция. Руският план за войната. Турският план за войната. Численост на силите. Участие на Румъния, Сърбия и Черна гора във войната. Създаване на Българското опълчение.

Началото на бойните действия на Кавказкия фронт на 12/24 април. Десант на отряд от Дунавската армия при Галац на 10/22 юни за заблуждаващи действия в Северна Добруджа. Основен десант на Дунавската армия при Свищов на 15/27 юни.

Създаване на три отряда в Дунавската армия (Източен, Преден, Западен) и задачите им. Източен отряд (70 хил. души под командване на престолонаследника Ал. Александрович) – блокиране на крепостната система Русе, Силистра, Варна, Шумен. Западен отряд (35 хил. души под командване на ген. Криденер) – блокиране на Видинската крепост и разширяване на операционната база в западната част на Дунавската равнина. Преден отряд (12 хил. души под командването на ген. И. В. Гурко) – придвижване на юг, преминаване на Балкана, разстройване на турските комуникации.

Три периода на войната. Първи (настъпателен) – от форсирането на Дунава до края на юли. Втори период (борба за надмощие) – от боевете при Стара Загора и втората атака на Плевен до падането на Плевен. Трети (заключителен) – от падането на Плевен до подписването на Одринското примирие на 19–31 януари 1878 г.

Първи период. Действия на Източния отряд. След няколко сражения в края на юли се изгражда отбранителна линия срещу превъзхождащите турски сили.

Действия на Западния отряд. Бързо превземане на Никопол (2/14 юли). Забавяне темповете на настъпление. Осман паша прехвърля войски от Видин в Плевен и укрепва града. Първа и втора неуспешна атака на Плевен (8/20 и 18/30 юли).

Действия на Предния отряд. Превземане на Търново (26 юни/7 юли). Преминаване на Стара планина и деблокиране на Шипченския проход (7/19 юли). Разформироване на Предния отряд и сформиране на 20-хиляден Южен отряд за защита на старопланинските проходи под командване на ген. Радецки, превземане на Стара Загора (10/22 юли). Прехвърляне на 40 000 армия на Сюлейман паша (помюсюлманчен френски еврей на турска служба) от Албания в Тракия с цел преминаване в Северна България (през Шипченския проход), деблокиране на Плевен и отхвърляне на руските войски отвъд р. Дунав.

Втори период. Битка при Стара Загора (19/31 юли). Изтегляне частите на Предния отряд на Шипка. Съдбата на кампанията зависи от преминаването на армията на Сюлейман паша през Стара планина. Сраженията при Шипка (9/21–11/23 август). Подсилване на Дунавската армия със 100 000 души. Румъния изпраща 41 000 души при Плевен. 31 август/11 септември – трета неуспешна атака на Плевен, 15 000 жертви. План за блокада на Плевен под ръководството на ген. Тотлебен. Успешни действия на ген. Гурко за блокирането на града. Опит на Осман паша да пробие блокадата (29 ноември/10 декември), капитулация на плевенския гарнизон (30 ноември/11 декември). Падане на Плевен (30 ноември/11 декември). Включване на Сърбия и Черна гора във войната. Успехи на Кавказката армия през октомври и ноември.

Трети период. Военно превъзходство на Дунавската армия – 314 хил. души с 1343 оръдия срещу 183 хил. души и 441 оръдия за турците. Преминаване на Стара планина от Западния отряд на ген. Гурко и освобождаване на София (23 декември/4 януари 1878 г.). Настъпление на Южния отряд на ген. Радецки и победа край Шипка – Шейново над Вейсел паша (27/28 декември 8/9 януари 1878 г.). Превземане на Пловдив (4/16 януари) и Одрин (8/20 януари). Одринско примирие (19/31 януари).

Участие на българите във войната. Ролята на Българското опълчение. Дейността на БЦБО. Дейността на капитан Петко войвода в Родопите, други чети, помощ за военно разузнаване, преминаване на Стара планина, продоволствие, военните болници.

III. САНСТЕФАНСКИ ДОГОВОР И БЕРЛИНСКИ ДОГОВОР

Двойственият характер на руската политика при сключване на мира. Предварителен мирен договор от Сан Стефано (19 февруари/3 март). Пропагандният характер на Санстефанския мирен договор. Великите сили (Англия и Австро-Унгария) се противопоставят на Санстефанския договор. Лондонско споразумение между Англия и Русия. Споразумение

на Англия и Австро-Унгария за съвместни действия. Берлински конгрес (юни). Берлински мирен договор 1/13 юли 1878 г.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Руско-турската война възстановява независимостта на България. Освобождението играе роля на буржоазнодемократична революция, с която са постигнати целите на Българското възраждане. Берлинският договор – огромна несправедливост за българския народ и потенциална опасност за бъдещото развитие на Балканите.

ХРОНОЛОГИЯ

1875–1878 г. Източна криза, възникнала във връзка с националноосвободителното движение в Босна и Херцеговина и в българските земи на Османската империя, както и с официалния банкрут на Османската империя. Кризата е един от върховните моменти в развитието на Източния въпрос поради засилените противоречия между европейските велики сили. Избухналото през лятото на 1875 г. въстание в Босна и Херцеговина, подкрепено от Сърбия и Черна гора, застрашава интересите на Австро-Унгария, която се бои от образуването на голяма славянска държава на Балканите. Русия се стреми да подпомага освободителното движение на южните славяни като преграда за австро-унгарската експанзия на юг и за да облекчи русите планове за господство в Проливите. Кризата се изостря след жестокото потушаване на Априлското въстание.

1876 г. 17/29 май. Преврат на реформистката група “Нови османи“ под ръководството на Мидхат паша. Султан Абдул Азис (1861–1876) е свален, на престола застава племенникът му Мурад V (1876 г.). Съпротива на привържениците на Абдул Азис на предлаганите законодателни промени и въвеждане на конституция в империята.

1876 г. 18/30 юни. Сърбия и Черна гора обявяват война на Османската империя.

1876 г. 8 юли. Райхщадско споразумение между Русия и Австро-Унгария във връзка с Източната криза (подписано в австрийския замък Райхщад). Споразумението предвижда неутралитет на двете държави в започналата война на Сърбия и Черна гора срещу Османската империя. При евентуална победа на империята се предвижда възстановяване на статуквото и административни реформи в Босна и Херцеговина. При победа на двете славянски държави, според руската версия, те трябва да получат голяма част от Босна и Херцеговина, а останалата част от двете провинции да премине към Австро-Унгария. Според австрийската версия, Сърбия и Черна гора получават само малка част от Босна и Херцеговина, докато по-голямата част преминава към Австро-Унгария. В австрийската версия се съдържа и искането Русия да не подпомага образуването на голяма славянска държава на Балканите. Австро-Унгария се съгласява Русия да получи Южна Бесарабия, която ѝ е отнета съгласно Парижкия мирен договор (1856 г.). При разгром на Османската империя, според руската версия, България и Румъния трябва да образуват независими княжества, а според австрийската – да получат автономия в рамките на Османската империя заедно с Албания. Предвижда се също Гърция да получи Тесалия, Епир и Крит, както и възможност Цариград да стане свободен град. Поради настъпилите промени в развитието на Източната криза през януари 1877 г. Райхщадското споразумение е заменено от подписана в Будапеща руско-австрийска конвенция.

1876 г. 5 август. Руският външен министър Горчаков предлага свикване на европейска конференция за Източния въпрос.

1876 г. 19/31 август. Смяна на престола в Цариград. На мястото на психически болния Мурад V на престола застава брат му Абдул Хамид II (1876–1909). Той дава обещание на групата на Мидхат паша да въведе конституционно управление.

1876 г. есента – началото на 1877 г. Широка обществена акция в Европа и Русия в защита на българите.

1876 г. септември. Брошурата на Уилям Гладстон “Българските ужаси и Източният въпрос“. Преиздадена през 1877 г. под заглавие “Уроци по клане или изложение на конфликтта между Портата и България през май 1876 г.“

1876 г. 20 октомври. Указ за създаване на Българско опълчение към руската армия.

1876 г. 19/31 октомври. След разгром на сръбските войски Русия изпраща ултиматум на Турция за спиране на военните действия и започване на преговори за примирие със Сърбия. В Русия е обявена частична мобилизация в помощ на Сърбия.

1876 г. 23 декември – 20 януари 1877 г. Цариградска конференция на великите сили. Проект за автономни български области (вилаети). Обявяване на турската конституция. Заключителният протокол на конференцията и българският въпрос – създаване на два вилаета. Източният вилает включва Русенски, Гърновски, Тулчански, Врачански, Сливенски, Пловдивски санджак и Елховска, Свиленградска и Лозенградска каза. Западният вилает

обхваща Софийски, Видински, Нишки, Скопски, Битолски и една част от Серски санджак и казите Струмица, Тиквеш, Велес и Костур. Обособяване на мюсюлманското и християнското население в различни кантони. Начело на вилаетите – валия християнин, назначаван за 5 години със съгласието на великите сили и областно събрание със срок на действие от 4 години с членове без разлика на вяра и народност. Вилаетите обхващат практически всички територии, населени с българи – фактическо признаване на етническите граници на българския народ от великите сили. Неуспех на конференцията. Оттегляне на посланиците на великите сили от Цариград.

1877 г. 3/15 януари. Руско-австрийска конвенция, подписана в Будапеща, уреждаща условията на австро-унгарския неутралитет в подготвяната от Русия война срещу Османската империя. Новата конвенция допълва Райхщадското споразумение между двете държави. Русия дава съгласието си Австро-Унгария да окупира Босна и Херцеговина, а Австро-Унгария – да се предаде на Русия Южна Бесарабия. Русия се съгласява също да не съдейства за образуването на голяма славянска държава на Балканския полуостров.

1877 г. началото. Създаване на първите три батальона на Българското опълчение в Кишинев.

1877 г. 16/28 февруари. Османската империя и Сърбия подписват мирен договор на основата на статуквото.

1877 г. 19/31 март. Лондонски протокол, изразяващ исканията на великите сили за провеждане на реформите, изработени на Цариградската конференция и мирно разрешаване на Източната криза.

1877 г. 29 март/10 април. Султанът отхвърля Лондонския протокол.

1877 г. 12/24 април. Руският император Александър II подписва в Кишинев манифест за обявяване на война на Османската империя.

1877 г. 12/24 април. Началото на бойните действия на Кавказкия фронт. До средата на май руските войски превземат Баязид, Ардахан и блокират крепостта Карс.

1877 г. 12/24 април. Апел на БЦБО към българите за въоръжаване и помощ на руските войски.

1877 г. 14/26 април. Русия сключва конвенция с Румъния за преминаване на нейните войски през румънска територия и нейно участие във войната с корпус от 40 000 души.

1877 г. 14 април. Във връзка с Руско-турската война екзарх Антим I е свален и заточен.

1877 г. 24 април. За нов български екзарх е избран ловчанският митрополит Йосиф.

1877 г. 6/18 май. Българското опълчение в Пловдив получава знаме, подарено от жителите на град Самара. Опълчението се състои първоначално от 6, а по-късно от 12 дружини с обща численост около 10 хиляди души. То е въоръжено със средства на емиграцията и славянските комитети. Командва се от ген. Столетов.

1877 г. 10/22 юни. Десант на отряд от Дунавската армия под командването на ген. Ап. Цимерман при Галац за заблуждаващи действия в Северна Добруджа. При настъплението си отрядът стига до линията Черна вода – Кюстенджа.

1877 г. 15/27 юни. Основен десант на части от Дунавската армия при Свищов.

1877 г. 26 юни/7 юли. Освобождение на Търново.

1877 г. 2/14 юли. Превземане на Никопол.

1877 г. краят на юни-началото на юли. С 37 000 души и 70 оръдия от Видинската крепост Осман паша организира отбраната на Плевен.

1877 г. 7/19 юли. Овладяване на Шипченския проход.

1877 г. 8/20 юли. Първа атака на Плевен. Руснаците дават около 2500 убити и ранени.

1877 г. 10/22 юли. Освободена е Стара Загора.

1877 г. 18/30 юли. Втора атака на Плевен. Руснаците дават около 7000 убити и ранени.

1877 г. 19/31 юли. Битка при Стара Загора. Частите на Предния отряд се изтеглят на Шипка.

1877 г. краят на юли. След няколко сражения Източният отряд изгражда отбранителна линия срещу опитите на превъзхождащите сили от укрепления четириъгълник (Русе, Силистра, Шумен, Варна) да напреднат на запад.

1877 г. 9/21–11/23 август. Сражения при Шипка. Провал на турския план за преминаване на Балкана.

1877 г. 31 август/11 септември. Трета неуспешна атака на Плевен. Загубите на руснаци и румънци достигат 15 000 души убити и ранени.

1877 г. 5/17 септември. Нов, последен опит на отрядите на Сюлейман паша да преминат през Шипченския проход. След неколкочасов бой те са принудени да отстъпят.

1877 г. октомври. Действия на ген. Гурко при Горни Дъбник и Телиш за блокиране на връзките на Плевен. Изграждане на пълна блокада на града.

1877 г. октомври. Сърбия и Черна гора се включват във войната.

1877 г. октомври – ноември. Кавказката армия превзема Карс и се насочва към Ерзерум.

1877 г. 28 ноември/10 декември. Осман паша се опитва да пробие блокадата на Плевен без успех. На другия ден (30 ноември/11 декември) е принуден да капитулира с около 43 000 офицери и войници.

1/13 декември. Сърбия обявява война на Османската империя.

1877 г. 23 декември/4 януари 1878 г. Освободена е София.

1877 г. 27–28 декември/8–9 януари 1878 г. Ген. Радецки разбива при Шипка – Шейново Вейсел паша.

1878 г. 4/16 януари. Освободен е Пловдив.

1878 г. 8/20 януари. Одрин е превзет от руски войски.

1878 г. 14 януари. Англия предупреждава, че мирният договор трябва да се съгласува с великите сили. В началото на февруари английски кораби преминават Дарданелите и навлизат в Мраморно море.

1878 г. 19/31 януари. Подписано е Одринско примирие.

1878 г. 31 януари. Австро-Унгария смята, че са нарушени договореностите по Райхщадското споразумение от август 1876 г. и руско-австрийската конвенция от януари 1877 г. и иска свикването на международен конгрес.

1878 г. 1 февруари. Русия дава принципно съгласие за провеждане на международна конференция.

1878 г. 19 февруари/3 март. (Датата е подбрана специално – на 19 февруари 1855 г. Александър II се възкачва на престола, на 19 февруари 1861 г. подписва манифеста за освобождаването на крепостните селяни, за което е наречен Цар Освободител.) Сключен е предварителен мирен договор в Сан Стефано. Договорът съдържа 29 члена. С чл. 1–5 се дава независимост на Черна гора, Сърбия (която получава Нишката област) и Румъния (която получава Северна Добруджа като компенсация за южната част на Бесарабия, която се присъединява към Русия). Чл. 6–11 се отнасят за новосъздаденото Княжество България: то е признато за автономно, трибутарно княжество с християнско правителство и народна милиция. В границите му се включват териториите от Мизия, Тракия и Македония, заселени с компактно българско население. Границите на княжеството с известни изключения са идентични с тези на Българската екзархия, създадена през 1870 г., и с проекта, изработен от великите сили на Цариградската конференция от 1876 г. Князът на България се избира от нейното население и се одобрява от султана със съгласието на великите сили. Препоръчва се събрание от български първенци да изработи Органически устав (конституция) на княжеството. Новото управление се въвежда за срок от 2 години под надзора на руски комисар. За същия период от време в княжеството остават руски войски за поддържане на реда. България трябва да плаща годишен данък на Османската империя, която няма право да държи войски на територията на княжеството, но може да прекарва войски и бойни материали по определени пътища. Всички османски крепости в княжеството подлежат на разрушаване. Мюсюлманските изселници запазват недвижимите си имоти. Чл. 12 и 13 уреждат корабоплаването по река Дунав. Според чл. 14 и 15 в Босна и Херцеговина трябва да се осъществят реформи. На о-в Крит, в Епир, Тесалия и другите части на Европейска Турция трябва да се въведат органически устави, гарантиращи правата на християнското население. Чл. 16–20 уреждат обезщетението, което Османската империя трябва да изплати на Русия. От общата сума 1410 млн. рубли се приспадат 1100 млн. рубли за териториите, които империята отстъпва на Русия: Северна Добруджа, част от Североизточна Мала Азия с Ардахан, Карс, Батуми и Баязид. Останалите членове уреждат въпроси, свързани с правата на руските граждански и духовни лица в Османската империя, с военнопленниците, с преминаването на неутралните плавателни съдове през Проливите, с изтеглянето на руските войски. Санстефанският договор е опит от страна на руската дипломация да засили позициите на Русия на Балканите и по Източния въпрос преди началото на Берлинския конгрес, да пропагандира каузата на Русия като загрижена за разрешаването на националните проблеми на българския народ. Срещу договора се обявяват останалите велики сили, най-вече Англия и Австро-Унгария, както и християнските балкански държави, които възразяват срещу създаването на голяма българска държава, с което се нарушава равновесието на силите на Балканите. Румъния е недоволна и от замяната на Южна Бесарабия със Северна Добруджа. Санстефанският договор е посрещнат с въодушевление и възторг единствено от българите, тъй като той възстановява независимата българска държава в максимално възможните етнически граници.

1878 г. 18/30 май. Лондонско споразумение между Англия и Русия по основните въпроси на мирния договор. Англия е съгласна Русия да получи Южна Бесарабия, Карс и Батуми. Русия се съгласява новото българско княжество да се ограничи на юг до Стара планина.

1878 г. 6/18 юни. Тайно споразумение между Англия и Австро-Унгария за единни действия на бъдещия конгрес.

1878 г. 1/13 юни. Начало на Берлинския конгрес с участието на Русия, Англия, Австро-Унгария, Франция, Италия и Османската империя.

1878 г. 1/13 юли. Подписване на Берлинския мирен договор. Договорът ревизира част от членовете на Санстефанския мирен договор. Съдържа 64 члена. Централно място в клаузите на договора заема българският въпрос. Образува се автономно, трибутарно Княжество България в територията между

р. Дунав и Стара планина и Софийския санджак. Князът на България се избира от населението и се утвърждава от султана със съгласието на великите сили, подписали договора. Събрание от български първенци трябва да изработи Органически устав. До въвеждането на новото управление страната ще се управлява от руски комисар и в нея ще бъдат разположени руски войски. Срокът на Временното руско управление и на престома на руските войски е 9 месеца. Османската империя няма право да държи войски в княжеството. В него се организира народна милиция. Княжеството признава всички договори, подписани дотогава между Османската империя и други държави. Княжеството ще плаща годишен данък на Османската империя и поема част от държавния ѝ дълг, както и турските задължения към ж.п. компаниите, които имат линии на негова територия. В земите между Стара планина и Родопите се създава нова провинция – Източна Румелия с административна автономия. Неин управител става генерал-губернатор християнин, назначаван от султана със съгласието на великите сили за срок от 5 години. Османската империя има право да разполага свои гарнизони по границите на провинцията. В помощ на генерал-губернатора се създава Областно събрание, избрано от населението. Европейска комисия трябва да изработи Органически устав на Източна Румелия. Македония и останалата част от Тракия остават под пълната власт на султана. В тези области, както и на о-в Крит и в областите, населени с арменци, Османската империя се задължава да осъществи реформи, за да се изравнят правата на християнското и мюсюлманското население. Сърбия, Румъния и Черна гора стават независими държави. Сърбия получава териториално разширение по източната си граница (Нишката област), Румъния – Северна Добруджа за сметка на Южна Бесарабия, която преминава към Русия, а Черна гора излезла на Адриатическо море, но под австро-унгарски контрол. Австро-Унгария получава правото да окупира и да управлява турските провинции Босна и Херцеговина за срок от 30 години и да държи свои войски в Новопазарския санджак, който остава под турско управление. Освен Южна Бесарабия, Русия получава градовете Карс, Ардахан и Батуми със съответните им области. Батуми се обявява за свободно пристанище. Град Баязид с областта му се връща на Османската империя. Договорът предвижда също териториално разширение за Гърция, което да се уреди от специална международна комисия. Гарантира се свободата на корабоплаването по р. Дунав. Берлинският договор потвърждава всички постановки на Парижкия мирен договор от 1856 г., които не са засегнати от него. Договорът подронва авторитета на Русия и влиянието ѝ на Балканите и в Източния въпрос. Договорът е удар върху националните интереси на българския народ, тъй като разкъсва територията, на която той живее, на пет части. Договорът не разрешава и национално-териториалните въпроси на останалите балкански държави и усложнява отношенията между тях. Формално остава в сила до Балканските войни (1912–1913) Някои негови членове отпадат след Съединението на България с Източна Румелия през 1885 г., след отмяната на статута на свободно пристанище на Батуми (1886 г.) и след обявяването на независимостта на България (1908 г.) и на анексията на Босна и Херцеговина (1908 г.) от Австро-Унгария.

1878 г. 19 юли. Бившият руски посланик в Цариград генерал-адютант Николай Игнатиев получава графска титла.

ЛИТЕРАТУРА

- Делев, П., П. Ангелов, Г. Бакалов, Цв. Георгиева, Пл. Митев, И. Баева, Б. Василева, Е. Калинова. История и цивилизация за 11 клас, издателство Планета 3, 2001
- Ангелов, П., Г. Бакалов, Ц. Георгиева, Д. Цанев. Записки по история на България (681–1878 г.). С., 1992.
- Бакалов, Г., И. Стоянов. История на България (681–1960). Т. 1. С., 1995.
- Бакалов, Г., П. Ангелов, Ц. Георгиева, Д. Цанев, Б. Бобев, С. Грънчаров. История на България за гимназиалната степен и професионалните училища. С., 1993.
- Вера Бонева, Възраждане: България и българите в преход към новото време, Университетско издателство Епископ Константин Преславски, Шумен, 2005
- Гандев, Х. Българската народност през XV в. С., 1989. Генчев, Н. Българско възраждане. С., 1995.
- Георгиева, Ц. Някои главни последици от османското завоевание в историческата еволюция на българския народ. – В: Сб. Следдипломна квалификация. VI. С., 1979.
- Димитров, А. Училището, прогресът и националната революция. Българското училище през Възраждането. С., 1987.
- История на България в три тома. С., 1999; Т. 2. Георгиева, Ц., Н. Генчев. История на България, XV–XIX век.
- История на България през погледа на историците Иван Божилов... С., 1993.
- История на България. Т. 4. Българският народ под османско владичество (от XV до началото на XVIII в.). С., 1983.
- История на Българи. Т. 5. Българско възраждане XVIII – средата на XIX век. С., 1985.
- История на България. Т. 6. Българско възраждане 1856–1878 г. С., 1987.
- Каймакамова, М., П. Митев, М. Лалков, Л. Огнянов. История на България за кандидат-студенти и зрелостници. С., 1999.
- Куманов, М., К. Исова. Историческа енциклопедия България, изд. Труд, С. 2003
- Куманов, М. Македония. Кратък исторически справоник. С., 1993.
- Мажоракова-Чавдарова, О. Национално-революционни борби на българския народ 1828–1878. С., 1997.
- Митев, П. Българското възраждане. Лекционен курс. С., 1999.
- Садулов, А. История на Османската империя (XIV–XX в.). С., 2000.
- Узунова Марина, Катерина Узунова, Разработени теми за кандидатстудентски изпит и матура по история на България. Под редакцията на доц. д-р Петко Петков. Книга първа - втора, Издателство Софи-Р. София, 2002

ТРЕТА ЧАСТ

**БЪЛГАРИЯ В ПЕРИОДА
1878–1944 Г.**

**ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ
НА БЪЛГАРСКАТА ДЪРЖАВА**

УВОД. Руско-турската война от 1877–1878 г. и дипломатическото уреждане на мирните договори.

I. УРЕДБА НА КНЯЖЕСТВО БЪЛГАРИЯ

България според Берлинския договор.

Временно руско управление в България – цели, етапи. Дейност на “Канцеларията за гражданско управление на освободените зад Дунава земи” на княз Владимир Черкаски и на императорския комисар княз Дондуков-Корсаков по административни, съдебни, военни, данъчни, финансови, културно-просветни въпроси.

Съпротива срещу решенията на Берлинския конгрес. Петиции от българите в Македония и Тракия. Създаване на комитети “Единство”. Кресненско-Разложко въстание (октомври 1878 – май 1879 г.). Зараждане на бежанско движение. Националното обединение – основен въпрос на българската външна политика.

Изработване на Търновската конституция. Проект на С. Лукиянов за Органически устав на Княжество България и препоръки на Петербург за демократизирането му. Свикване на Учредително събрание в Търново (10 февруари 1879 г.). Състав на събраниято. Прения по “общонародния въпрос” преди Учредителното събрание – позициите на “умерените” и “крайните”, Мемоар до великите сили. Дейност на Учредителното събрание. Оформяне на групировки – “консерватори” и “либерали”, спорове за характера на конституцията (двакамарен или еднокамарен парламент, ограничено или равно изборително право, въпросът за свободата на печата (изключение за църковните книги) и сдруженията. Налагане на възгледите на “либералите”.

Устройство на княжеството – конституционна монархия с еднокамарен парламент, правомощия на княза, Народното събрание (Велико и Обикновено), гаранции за демократическите свободи на гражданите. Демократичният характер на конституцията. Изборът на принц Александър Батенберг за княз на България от I Велико народно събрание.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Оценка за приноса на Русия за изграждане на държавните институции на освободена България. Демократичният характер на Търновската конституция.

ХРОНОЛОГИЯ

1876 г. септември. Създава се “Канцелария за гражданско управление на освободените земи зад Дунава” начело с княз Владимир Черкаски. Комисия към канцеларията издава 5 тома “Материали за изучаването на България”.

1877 г. 4/16 юли. Създадена е първата губерния на България с център Свищов, губернатор – Найдено Геров, вицегубернатор – Марко Балабанов. До Берлинския договор са създадени 8 губернии (Свищовска, Русенска, Тулчанска, Оряховска, Търновска, Софийска, Пловдивска, Сливенска) начело с руски офицери и български заместници, 56 окръга, околии и общини.

1878 г. 19 февруари/3 март. Подписан е Санстефанския прелиминарен мирен договор.
1878 г. 19 февруари/3 март. Умира княз Владимир Черкаски.

1878 г. февруари – март. Начело на Канцеларията за гражданско управление е ген. Дмитрий Анучин.

1878 г. 31 март. Създава се Българска земска войска. През април се свиква първият набор (около 9000 души) в нея. Вторият набор е свикан през август 1878 г. Общо под знамената са събрани над 31 000 души.

1878 г. 8/20 май. Княз Александър Дондуков-Корсаков, назначен за императорски комисар в България пристига в Пловдив. Остава на поста си до май 1879 г.

1878 г. 1/13 юли. Подписване на Берлинския мирен договор. Договорът ревизира част от членовете на Санстефанския мирен договор. Съдържа 64 члена. Централно място в клаузите на договора заема българският въпрос. Образува се автономно, трибутарно Княжество България в територията между р. Дунав и Стара планина и Софийския санджак. Князът на България се избира от населението и се утвърждава от султана със съгласието на великите сили, подписали договора. Събрание от български първенци трябва да изработи Органически устав. До въвеждането на новото управление страната ще се управлява от руски комисар и в нея ще бъдат разположени руски войски. Срокът на временното руско управление и на престома на руските войски е 9 месеца. Османската империя няма право да държи войски в княжеството. В него се организира народна милиция. Княжеството признава всички договори, подписани дотогава между Османската империя и други държави. Княжеството ще плаща годишен данък на Османската империя и поема част от държавния ѝ дълг, както и турските задължения към ж.п. компаниите, които имат линии на негова територия. В земите между Стара планина и Родопите се създава нова провинция – Източна Румелия, с административна автономия. Неин управител става генерал-губернатор християнин, назначаван от султана със съгласието на великите сили за срок от 5 години. Османската империя има право да разполага свои гарнизони по границите на провинцията. В помощ на генерал-губернатора се създава Областно събрание, избрано от населението. Европейска комисия трябва да изработи Органически устав на Източна Румелия. Македония и останалата част от Тракия остават под пълната власт на султана. В тези области, както и на о-в Крит и в областите, населени с арменци, Османската империя се задължава да осъществи реформи, за да се изравнят правата на християнското и мюсюлманското население. Сърбия, Румъния и Черна гора стават независими държави. Сърбия получава териториално разширение по източната си граница (Нишката област), Румъния – Северна Добруджа за сметка на Южна Бесарабия, която преминава към Русия, а Черна гора – излаз на Адриатическо море, но под австро-унгарски контрол. Австро-Унгария получава правото да окупира и да управлява турските провинции Босна и Херцеговина за срок от 30 години и да държи свои войски в Новопазарския санджак, който остава под турско управление. Освен Южна Бесарабия, Русия получава градовете Карс, Ардахан и Батуми със съответните им области. Батуми се обявява за свободно пристанище. Град Баязид с областта му се връща на Османската империя. Договорът остава в сила частично до Балканските войни (1912–1913). Някои негови членове отпадат след Съединението на България с Източна Румелия през 1885 г., след отмяната на статута на свободно пристанище на Батуми (1886 г.) и след обявяването на независимостта на България (1908 г.) и на анексията на Босна и Херцеговина (1908 г.) от Австро-Унгария.

Територия на Санстефанска България – 172 000 кв. км. Територия на Княжество България според Берлинския договор – 63 752 кв. км с население 2 007 919 души (данни от 1881 г.). Територията на Източна Румелия обхваща 32 978 кв. км с население 815 951 души.

1878 г. 8/20 юли. Създава се Съвет на императорския комисар с членове ген. П. Грегер, М. Дринов, С. Лукиянов, К. Бух, В. Золотарев, ген. М. Домонтович, А. Тухолка.

1878 г. пролетта и лятото. Жителите на Македония и Одринска Тракия пишат петиции и мемоари против откъсването им от България.

1878 г. лятото и есента. Създаване на комитети “Единство“ – Търново (на 29 август начело със Ст. Стамболов, Л. Каравелов, Христо Иванов Големия, Христо Караминков, Георги Живков, архим. Стефан), Русе (Ив. Вазов), Пловдив (екзарх Йосиф) и др.

1878 г. септември – ноември. Началникът на съдебния отдел към Временното руско управление Сергей Лукиянов изработва проект за Органически устав на Княжество България. За основа на проекта служи румънската конституция от 1866 г., на Сръбското княжество от 1869 г., които от своя страна се базират на белгийската конституция от 1831 г. Проектът е съгласуван с известни българи и руското правителство. В началото на ноември руският император Александър II одобрява проекта за Органически устав. По-късно специална комисия променя проекта в либерален дух, съобразен е с парламентарните принципи в Западна Европа.

1878 г. 5 октомври – 25 май 1879 г. Кресненско-Разложко въстание – цели, тактика, противоречия между местните дейци и софийския комитет “Единство“, потушаване на въстанието.

1878 г. 26 ноември. В София е открито Военно училище.

1879 г. 7 януари. Открита е I мъжка гимназия в София.

1879 г. 21 януари. В Русе умира Л. Каравелов.

1879 г. 15 януари. Създава се Народната библиотека.

1879 г. 10 февруари. В Търново се открива Учредителното събрание с 229 делегати (88 избрани, 117 по звание (12 представители на висшето духовенство и 105 председатели на административните съвети и съдилищата), 5 представители на учреждения и дружества и 19 назначени от руския императорския комисар). Прения по “общонародния въпрос“ и изпращане на неофициален Мемоар до великите сили, подписан от 120 народни представители, с искане за единство на българския народ. Оформяне на политически групировки в събранието – “консерватори“ (Тодор Икономов, Марко Балабанов, Константин Стоилов, Димитър Греков, Григор Начович, Тодор Бурмов) и “либерали“ (Петко Славейков, Драган Цанков, Петко Каравелов).

1879 г. 27 февруари. Учредителното събрание изпраща мемоар до великите сили срещу разпокъсането на България по Берлинския договор.

1879 г. 21 март. Отхвърлен е рапортът на консерваторите за основните принципи на конституцията. Под натиска на либералите започва разглеждането ѝ по членове.

1879 г. 3 април. София е обявена за столица на Княжество България.

1879 г. 16 април. Приема се Търновската конституция, състояща се от 22 глави и 169 члена.

1879 г. 17 април. Първото Велико народно събрание избира Александър Батенберг (5.4.1857, Верона–17.11.1893, Грац) за княз на България. Батенберг произхожда от управляващата династия на херцогство Дармщат, племенник на руския император Александър II, има роднински връзки с управляващата английска династия.

1879 г. 23 май. Създава се Българска народна банка.

1879 г. май – юли. Руските войски напускат България.

1879 г. 24 юни. Княз Александър Батенберг пристига в България.

1879 г. 26 юни. Александър Батенберг полага клетва като княз на България в Търново. През август получава ферман от султана с неговото назначение. Великите сили изпращат в София свои представители с ранг на дипломатически агенти. Скоро след това Сърбия, Румъния и Гърция също изпращат свои дипломатически агенти.

СЪЕДИНЕНИЕ НА КНЯЖЕСТВО БЪЛГАРИЯ И ИЗТОЧНА РУМЕЛИЯ. СРЪБСКО-БЪЛГАРСКА ВОЙНА

УВОД. Решенията на Берлинския договор. Въпросът за националното обединение – един от най-важните в развитието на българския народ. Кресненско-Разложкото въстание като част от борбата за обединение на българите. развитието на княжеството като фактор за обединението на българския народ.

I. УРЕДБА НА ИЗТОЧНА РУМЕЛИЯ

Статут на областта според Берлинския договор. Временното руско управление – поставяне на българи на всички административни постове, формиране на въоръжените сили на областта, създаване на т. нар. гимнастически дружества с оръжие от руската армия. Потушаване на бунта на Д. Б. Сен-Клер в Родопите. Оценка на дейността на Временното руско управление в Източна Румелия.

Дейност на Европейската комисия по изработване на Органически устав (18 септември 1878 – 14 април 1879 г.). Назначаване на Александър Богориди (Алеко паша) за генерал-губернатор (областен управител). Биографични данни за него. Политика на утвърждаване на българския елемент в областта. Избори за Областно събрание (октомври 1879 г.), преобладаване на българския елемент в ръководните структури на областта. Демократично държавно устройство на Източна Румелия.

Икономическо развитие на Източна Румелия. Аграрен преврат в българското село (заграбване на изоставените по време на войната турски земи, по-късно изкупуване на голяма част от тези земи от турските изселници до 1882–1883 г.) – утвърждаване на дребното и средното земевладение. Връщане и по-късно изкупуване на част от заграбените земи на турските собственици поради статута на Източна Румелия като турска област. Начало на западане на занаятчийското производство след навлизане на западноевропейските промишлени стоки (по ж.п. линията Цариград – Белово), стесняване на вътрешния пазар поради изселване на турци от областта, постепенно загубване на големия турски пазар. Известни трудности в търговията с княжеството поради митническата граница между тях – митническо споразумение от 1884 г. Развитие на фабричната промишленост (предимно в преработвателната и текстилната индустрия) в Източна Румелия с по-бавни темпове в сравнение с княжеството. Увеличен обем на кредита чрез съществуващите земеделски каси и лихварството. Демографски промени – изселнически поток от турци, бежански поток от българи от Одринска Тракия.

Политическо развитие на Източна Румелия. Първоначално единство на политическите сили с известно деление на “умерени“ и “крайни“ за начина на съпротивата срещу Берлинския договор – мирна или въоръжена.

Оформяне на политически партии в областта. Либерална (Каззионна) партия (д-р Георги Странски, д-р Стоян Чомаков, Иван Салабашев, Константин Хаджикалчов, Тодор Кесяков и др.). Има подкрепата на Алеко Богориди, на българските офицери от милицията, срещу грубите опити на Русия да наложи влиянието си в областта, за внимателен подход към Съединението. След държавния преврат в княжеството през 1881 г. към тях се присъединяват Петко Каравелов, Петко Славейков, Захари Стоянов и други либерали, преследвани от правителството в княжеството. Под тяхно влияние засилва антируските си позиции.

Народна (Съединистка) партия (Иван Евстратиев Гешов, Иван Ст. Гешов, д-р Г. Янкулов, д-р Хр. Стамболски, Михаил Маджаров, Стефан Бобчев, Константин Величков, Иван Вазов) – русофилски настроена, за бързо обединение с княжеството. Издава влиятелния в. “Марица“. И двете партии нямат различия по вътрешните въпроси, противоречията са главно в отношението им към руската политика и начина и момента на извършване на Съединението.

Изборите през 1881 и 1883 г. Успех на Либералната (Каззионната) партия. Руската политика в Източна Румелия и конфликтите с областния управител (руските офицери в румелийската милиция). Оценка на дейността на Алеко Богориди като областен управител.

Борба около назначението на нов областен управител след изтичането мандата на Алеко Богориди. Русия и Народната партия против него. В пропагандата срещу Алеко Богориди и на последвалите избори за Областно събрание Народната партия използва въпроса за Съединението. Назначаване на Гаврил Кръстевич за областен управител. Биографични данни за него. Изборите през септември 1884 г. и победа на Народната (Съединистката) партия с лозунга за Съединение. Отказ от бързи действия – название Лъжесъединистка.

II. СЪЕДИНЕНИЕТО НА КНЯЖЕСТВО БЪЛГАРИЯ И ИЗТОЧНА РУМЕЛИЯ

Подготовка за Съединение през 1880 г. под влияние на изострената международна обстановка. Позиция на Англия и Русия. Агитация за обединение чрез в. “Съединение“, дейност на княжеския политически агент П. Берковски в периода 1882–1883 г.

Избори за Областно събрание през 1884 г. и пропаганда на Народната партия за Съединение.

Създаване на Македонски комитети в княжеството и Източна Румелия. Създаване на Македонски комитет в Пловдив (февруари 1885 г.) и прерастването му в Български таен централен революционен комитет (БТЦРК, април 1885 г.) с програма и Устав. Цел на комитета – “окончателно освобождение на българския народ чрез революция морална и с оръжие“ с едновременни акции в Македония и Източна Румелия. Продължава създаването на местни комитети (Сливен, Чирпан, Стара Загора, Дермендере, Станимака, Пазарджик, Ямбол, Хасково и др. селища). Пропагандата на в. “Борба“ на Захари Стоянов. Обществени акции на комитета – честване на 9-годишнината от смъртта на Хр. Ботев, честване на 17-годишнината от гибелта на четата на Х. Димитър и Ст. Караджа на Бузлуджа на 21 юли. Отношението на министър-председателя Петко Каравелов и княз Батенберг към Съединението.

Събранието в Дермендере – нов Централен комитет и решение за действие само в Източна Румелия (25 юли 1885 г.). Приобщаване на офицери от румелийската милиция (майор Данаил Николаев, майор Райчо Николов, майор Сава Муткуров, майор Димитър Филев, майор Стефан Любомски, поручик Георги Атанасов и др.) към идеята за Съединение. Разширено заседание на БТЦРК в Дермендере (3 август 1885 г.) за подготовката на акцията. Заседание на БТЦРК за уточняване на плана (23 август). Либералната партия и подготовката на Съединението. Контакти с княз Батенберг. Позицията на Батенберг към въпроса за Съединението – положителна, въпреки негативното отношение на Русия, опит за заздравяване на вътрешнополитическото му положение. Отношението на великите сили към подготвяното Съединение.

Съединението. Вълнения в Панагюрище и Голямо Конаре и др. селища. Предстоящи маневри на румелийската милиция. 6 септември – румелийската милиция в Пловдив, командвана от майор Данаил Николаев, обявява Съединението и арестува областния управител Гаврил Кръстевич. Поведението на Гаврил Кръстевич. Четата на Чардафон от Голямо Конаре, Станимашката чета, Конушката чета на поп Ангел Чолаков влизат в Пловдив. Временно правителство с председател д-р Георги Странски, обявяване на военно положение и обща мобилизация. Отгласът на Съединението в княжеството. Манифест на княз Александър Батенберг от 8 септември.

III. СРЪБСКО-БЪЛГАРСКА ВОЙНА

Международната обстановка след Съединението. Съединението като нарушение на Берлинския договор и необходимостта от санкция на силите, подписали договора. Действията на княз Батенберг и правителството пред великите сили и Турция за признаване на Съединението. Позициите на великите сили. Русия – нарастване на недоволството от княз Батенберг, нареждане за оставката на военния министър княз М. Кантакузин, изтегляне на руските офицери от армията на княжеството и румелийската милиция, искане за международна конференция. Англия – след кратко колебание (ноти до Австро-Унгария, Германия, Франция и Италия за общи действия срещу нарушаването на Берлинския договор) подкрепя Съединението под формата на лична уния. Франция и Италия склонни да подкрепят формулата за лична уния. Германска подкрепа за Русия. Политиката на Австро-Унгария в подкрепа на Сърбия – определена от съотношението на силите на Балканите (договор от 1881 г. за подкрепа на сръбската експанзия на Балканите – опит да се отдалечи Сърбия от Русия). Позицията на Турция – струпа войски по границата с Източна Румелия и окупира Кърджали и т. нар. “непокорни села“ в Родопите. Циркулярна нота до великите сили за възстановяване на статуквото с оръжие, но в крайна сметка изчаквателна позиция. В отговор на нотата великите сили съветват Турция да не предприема военни действия.

Реакция на балканските държави: Румъния и Черна гора заемат неутрална позиция.

Гърция недоволна от нарастването на България и опасения от засилване на българското движение в Македония. Частична мобилизация и искания за възстановяване на статуквото или териториални компенсации. Румъния – искане за Южна Добруджа. Най-силна реакция на Съединението в Сърбия – опасения от засилването на България и нейното влияние в Македония, искания за териториални компенсации във Видинско, Кулско, Белградчишко, Брезнишко, част от Софийско и Кюстендилско. Обявяване на мобилизация, отмяна на Закона за печата и събранията, извънредна сесия на Скупщината. Сръбски искания за възстановяване на статуквото или компенсации, равни на разширяването на България. Австро-Унгария подкрепя Сърбия, като ѝ отпуска паричен заем.

Действия на българската дипломатия в защита на Съединението. Прекратяване на агитацията за Македония. Мисия при руския император Александър III. Посещения на български пратеници в Лондон и Виена. Споразумение на великите сили за съвещание на посланиците в Цариград. Начало на Цариградската конференция на великите сили за Съединението.

Сръбско-българска война (“Война на капитаните срещу генералите“). Военни мерки на княжеството срещу евентуално нападение от страна на Турция или Сърбия. Издигане на български офицери на мястото на напусналите руски кадри. Формиране на доброволчески отряди. Гласуване на кредит от Народното събрание за евентуална война. Административно присъединяване на Източна Румелия към княжеството.

Обявяване на войната, армиите на двете страни и разположението им. Всеобща увереност за бърз погром на България. Ход на войната. Погранични боеве, изграждане на Сливнишката позиция, прехвърляне на румелийската милиция на западната граница. Боевете при Сливница (5–7 ноември). Боевете срещу Моравската дивизия при Брезник и Гургулят. Победите на българите при Драгоман, Трън, Цариброд, Пирот. Защитата на Видинската крепост.

Австро-унгарски ултиматум (подкрепен от Германия и Русия) към България за спиране на военните действия. Примирие от 9 декември. Букурещки мирен договор от 19 февруари 1886 г. – България принудена към компромис – възстановява се мира без всякакви компенсации. Значение на победите на българите във войната.

Дипломатическо признаване на Съединението. Българо-турски преговори и споразумение от 20 януари 1886 г. – персонална уния – княз Александър Батенберг се назначава за генерал-губернатор на Източна Румелия за срок от 5 години, обединяване на администрацията, румелийската милиция се влива във войската на княжеството, отстъпване на Кърджалийска околия на Турция. Несъгласие на Русия с част от постигнатите договорености. Топханенски акт от 24 март за признаване на Съединението.

Допълнителни избори в областта и свикване на извънредна сесия на IV обикновено народно събрание с новите депутати – пълно обединение между княжеството и областта. Критика на опозицията за отстъпчивост пред Високата порта при сключването на Топханенския акт. След Съединението княжеството е с територия 96 345 кв. км и население 3 070 988 души.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Значение на Съединението като част и етап от националноосвободителното движение на българския народ. Особенности на акта на Съединението – мирен характер, последван от първа

война за съперничество между балкански държави. Съединението – фактическо нарушение на Берлинския договор. Героизмът на българите в първата война в защита на националната кауза.

ХРОНОЛОГИЯ

Територия на Източна Румелия. 32 978 кв. км с население 815 951 души. Статут на областта според Берлинския договор – чл. 13: "... на юг от Балкана се образува една провинция под името Източна Румелия, която остава под пряката политическа и военна власт на султана, при условия на административна автономия."

1878 г. януари – юли. Бившият английски офицер и консул във Варна и Бургас Д. Б. Сенклер застава начело на мюсюлмански бунт в Родопите. Целта на бунта е да се дискредитира Временното руско управление и евентуално да се откъсне Родопската област от Източна Румелия. Бунтът е потушен от руските войски с помощта на българското население. Важна роля в потушаването на бунта играе и прочутия Петко войвода.

1878 г. В Пловдив се формира комитет "Единство".

1878 г. есента. Създаване на 16 гимнастическо-стрелкови дружества. Те са снабдени с оръжия от руската армия, подпомогнати са от руските власти с правилници и инструктори. Целта на гимнастическите дружества е защитата на Източна Румелия от евентуално навлизане на турски войски.

1878 г. есента. Протести на населението от областта срещу Берлинския договор, мемоари, заявление на 864 карловски вдовици, протести срещу директора на финансите Шмит и др.

1878 г. 18 септември – 14 април 1879 г. Назначаване и дейност на Европейската комисия за изработването на Органическия устав. Комисията работи първоначално в Цариград, а от 15 октомври – в Пловдив. Според устава в областта има: генерал-губернатор (главен управител) християнин, назначаван от султана със съгласието на великите сили за срок от 5 години; *Областно събрание* от 56 души с депутати по избор (36 души, избирани чрез тайно гласуване и с имуществен ценз), служебно положение (ръководителите на религиозните общини (на петте християнски църкви (Цариградската патриаршия, Българската екзархия, арменската църква, католическата и протестантската църква), мюфтията и главния равин), председателите на върховните съдилища, главният финансов контролор и назначение (10 от най-видните хора, назначавани от областния управител); *Постоянен комитет* от 10 души, излъчван от Областното събрание – действа по времето, когато Областното събрание няма сесия; *Директорат* с 6 министри (директори); *административно деление* на 6 префектури (окръга) – Пловдивска, Пазарджишка, Старозагорска, Сливенска, Хасковска, Бургаска – и 28 кантона (околии). В областта има три официални езика – български, гръцки и турски (официалният език по места е на преобладаващото население) – на практика се налага българският език. Гаранции за основните права и свободи (свобода на словото, печата, събранията, равенство пред законите, защита на частната собственост). Създават се въоръжени сили – милиция и жандармерия с офицери, назначавани от султана. Турция има право да строи крепости и да държи редовни войски в областта – на практика се отказва от това право поради натиск на Русия и Англия. Органическият устав е приет на 14 април 1879 г.

1879 г. 24 април. Руският пратеник ген. Обручев огласява обръщение на руския император Александър II към населението на Източна Румелия. В него се съобщава за съгласието на султана да не въвежда войски в областта.

1879 г. началото на май. Султанско ираде за назначаването на Александър Богориди (Алеко паша) за генерал-губернатор (областен управител) на Източна Румелия.

1879 г. 15 май. В Пловдив пристига новоназначеният генерал-губернатор Александър Богориди. На гарата сменя феса си с български калпак.

1879 г. май. Образува се Централно настоятелство на гимнастическите стрелкови дружества.

1879 г. май. Формиран е първият Директорат от шестима членове – Гаврил Кръстевич (главен секретар и директор на вътрешните дела), Тодор Кесяков (директор на правосъдието), Адолф Шмит (директор на финансите), д-р Георги Вълкович (директор на земеделието, търговията и обществените сгради), Йоаким Груев (директор на народното просвещение), ген. Виктор Виталис (началник на милицията и жандармерията).

1879 г. юли. Руските войски напускат Източна Румелия.

1879 г. 7 октомври. Избори за Областно събрание. В Областното събрание 44 от 56 депутати са българи, в Постоянния комитет 10-те членове са българи.

1879 г. 22 октомври. Започва работа I областно събрание с председател Иван Евстратиев Гешов.

1879 г. 10 декември. Избран е Постоянен комитет начело с Ив. Евстр. Гешов.

1880 г. 10 април. К. Величков и Д. Наумов пристигат в София във връзка с планове за Съединение под влияние на изострената международна обстановка – спорове между Турция и Гърция и Черна гора по гранични въпроси и идването на Либералната партия на Уилям Гладстон на власт в Англия. Осъществени са контакти с княз Александър Батенберг.

1880 г. 17 април. Програма за бъдещото обединение на княжеството и областта – решение за образуване на Таен комитет в областта и създаване на народно опълчение в княжеството.

1880 г. 16–19 май. Събрание на дейци от областта в Сливен, изработва се програма за общи действия с княжеството, създаване на Централен и местни комитети, подготовка за военни действия чрез гимнастическите дружества, набиране на средства. Начело на организацията са д-р Георги Странски и Константин Величков.

1880 юни. След консултация с княз Батенберг - мисия на преподавателя от Роберт колеж Стефан Панаретов в Англия във връзка с планираното съединение. Английското правителство не подкрепя акцията. Русия също се изказва против съединение в този момент. След нормализиране на отношенията между Турция, Гърция и Черна гора идеята за Съединение се отлага.

1881 г. май. Оформяне на Либералната (д-р Георги Странски, д-р Стоян Чомаков, Иван Салабашев, Калчо Хаджикалчов, Георги Бенев, Тодор Кесяков и др.) и Народната партия (Ив. Евстр. Гешов, Ив. Ст. Гешов, д-р Георги Хаканов, д-р Георги Янкулов, д-р Христо Стамболски, Михаил Маджаров и др.) в Източна Румелия.

1881 г. май. Избори за Областно събрание. Либералната (Каззионна) партия и Народната (Съединистка) партия получават равен брой места в Областното събрание, Постоянния комитет и Директората.

1881 г. юни. Споразумение между участниците в Съюза на тримата императори (Русия, Германия, Австро-Унгария). Трите държави няма да се противопоставят на евентуално съединение на княжеството и Източна Румелия с едновременно присъединяване на Босна и Херцеговина към Австро-Унгария.

1882 г. краят. В Пловдив е изпратен княжеският политически агент П. Берковски със задача да работи по бъдещото Съединение.

1882 г. 30 декември. С подкрепата на княжеството започва да излиза в. “Съединение“.

1882 г. Идея на английската дипломация за обединение на Източна Румелия с Македония и след това с Княжеството. Идеята е подкрепена от в. “Съединение“.

1883 г. май. Избори за Областно събрание, спечелени от Либералната (Каззионната) партия.

1884 г. началото. Митинги в подкрепа на избора на Гаврил Кръстевич за нов областен управител, съпътствани от лозунги за Съединение. Митинги за Съединение и в княжеството. Правителството на Драган Цанков смята момента за Съединение за неподходящ.

1884 г. В княжеството се създават т. нар. Македонски комитети начело с Димитър Петков, Димитър Ризов, капитан Коста Паница и др.

1884 г. април. Сондажи на Ив. Ст. Гешов и Хр. Христов за Съединението в Лондон, Париж и Виена. И в трите столици идеята за Съединение е посрещната студено.

1884 г. 6 май. Султанско ираде за назначаване на Гаврил Кръстевич за областен управител.

1884 г. 23 септември. Избори за Областно събрание. Пълна победа на Народната партия след усилен агитация за Съединение. Ръководителите ѝ се отказват от бързи действия за Съединение и получават прозвището лъжесъединисти.

1884 г. 30 септември. Митническо споразумение между княжеството и Източна Румелия. Не влиза в сила, тъй като султанът не издава необходимото ираде.

1885 г. 10 февруари. Създаване на Македонски комитет в Пловдив с председател Захари Стоянов, секретар Иван Андонов, касиер Тодор Гатев, членове: Петър Зографски, Спиро Костов, Иван Стоянович, Спас Турчев, поручик Ганьо Атанасов, Тома Карайовов. Цел на комитета – пълно национално освобождение и обединение на българския народ. През следващите месеци се създават местни комитети на базата на старите комитети “Единство“ и гимнастическо-стрелковите дружества.

1885 г. март. Македонският комитет в Пловдив издава две възвания към българския народ за въстание в Македония и Одринско.

1885 г. април. Македонският комитет в Пловдив се преименува в Български таен централен революционен комитет (БТЦРК). Изработва се програма и Устав по подобие на БРЦК в Букурещ.

1885 г. 19 май. Честване на 9-годишнината от смъртта на Христо Ботев.

1885 г. 28 май. Започва да излиза в. “Борба“ като неофициален орган на БТЦРК под редакторството на Захари Стоянов. Вестникът упражнява силно влияние върху общественото мнение в областта.

1885 г. 21 юли. Масово честване на 17-годишнината от гибелта на четата на Х. Димитър и Ст. Караджа на Бузлуджа.

1885 г. 25 юли (по други данни на 26 юли). Заседание на БТЦРК в Дермендере. Присъстват и дошлите от княжеството Димитър Ризов и кап. Коста Паница. Избор на нов Централен комитет – Захари Стоянов, Иван Андонов, Иван Стоянович, Димитър Ризов, кап. Коста Паница. Отказ от действие в Македония и решение за въстание в Източна Румелия на 15 септември със силите на милицията и чети. За акцията са спечелени и офицерите от милицията майор Данаил Николаев, майор Райчо Николов, майор Сава Муткуров, майор Димитър Филов, майор Стефан Любомски, поручик Г. Атанасов и др.

1885 г. юли – август. Сондажи на княз Александър Батенберг в Лондон и Виена за евентуално съединение.

1885 г. 3 август. Разширено заседание на БТЦРК в Дермендере с представителите на местните комитети. Определена е датата на акцията – 15 септември, уточнява се подготовката и агитацията.

1885 г. 10 – 30 август. Маневри на войската на княжеството в Шуменско.

1885 г. 20 август. Среща на княз Батенберг с руския външен министър Н. Гирс в Австро-Унгария. Русия се изказва за запазването на статуквото и следователно против предстоящото Съединение.

1885 г. 23 август. Заседание на БТЦРК за изработване на конкретния план на акцията чрез чети или чрез съвместни действия на милицията и четите. Приема се вторият вариант.

1885 г. 30 август. Княз Батенберг приема представителите на БТЦРК - майор Сава Муткуров и Димитър Ризов, в Шумен и одобрява плана за Съединението.

1885 г. 2 септември. Вълнения в Панагюрище, Голямо Конаре и др. селища. В Панагюрище трима младежи обявяват Съединението с развято знаме, арестувани са, но под натиска на около 2000 души са освободени. В Голямо Конаре ръководителят на местния комитет Продан Тишков-Чардафон арестува пловдивския префект Петър Димитров.

1885 г. 2–5 септември. Членовете на БТЦРК агитират за Съединение в областта.

1885 г. 3 септември. Решение на БТЦРК акцията да се проведе на 5 срещу 6 септември.

1885 г. 4 септември. Сондаж на Народната партия пред руското консулство за възможността Съединението да се обяви с руска подкрепа. Отказ на руските дипломатически представители.

1885 г. 6 септември. Съединението в Пловдив, арест на Гаврил Кръстевич от части на румелийската милиция, начело с майор Д. Николаев, съставяне на Временно правителство начело с д-р Георги Странски, под-председател – д-р Ст. Чомаков и членове: майор Данаил Николаев (командващ румелийската милиция), майор Д. Филипов, майор С. Муткуров, майор Р. Николов, Й. Груев, К. Пеев (кмет на Пловдив), д-р Г. Янкулов (председател на Областното събрание), З. Стоянов, Д. Юруков, Г. Данчов, А. Самоковец, Г. Бенев. Временното правителство изпраща телеграма до княз Александър Батенберг. Обявено е военно положение и обща мобилизация.

1885 г. 6 септември. Княз Батенберг издава указ за обща мобилизация и свиква извънредна сесия на IV обикновено народно събрание на 10 септември.

1885 г. 6 септември. Княз Батенберг изпраща телеграма до руския император Александър III, с която го известява за събитията и го моли за подкрепа на Съединението.

1885 г. 7 септември. В княжеството се провеждат множество митинги в подкрепа на Съединението.

1885 г. 8 септември. Манифест за Съединението на княз Александър Батенберг, издаден в Търново.

1885 г. 9 септември. Княз Александър Батенберг и министър-председателят Петко Каравелов пристигат в Пловдив. На мястото на Временното правителство е назначено “комисарство“ (д-р Г. Странски, П. Р. Славейков, Й. Груев).

1885 г. 9 септември. Княз Александър Батенберг уведомява представителите на великите сили в София, че е поел управлението на Източна Румелия. В нотата се признава сюзеренитета на султана и се апелира към великите сили да признаят Съединението и да съдействат за признаването му от Турция.

1885 г. 9 септември. Лично послание на княз Александър Батенберг до султан Абдул Хамид II, в което се потвърждава васалността на България и лоялността на княза към султана. Отправя се молба да бъде признато Съединението.

1885 г. 9 септември. Турция струпва войски по границата с Източна Румелия и окупира Кърджали и т. нар. “непокорни села“ в Родопите. Изпратена е циркулярна нота до великите сили, в която се казва, че султанът ще използва дадените му от Берлинския договор права,

за да възстанови с оръжие статуквото в областта. Но в крайна сметка Турция не се решава да навлезе с войски в областта, тъй като това може да разпали общобалкански конфликт, а изчаква реакцията на великите сили. В отговор на нотата великите сили съветват Турция да не предприема военни действия.

1885 г. 10 септември. От Русия пристига нареждане военният министър княз М. Кантакузин да подаде оставка, а руските офицери да се въздържат от действия. По същество това означава отказ от признаване на Съединението. Няколко дни по-късно всички руски офицери от княжеството и Източна Румелия са отзовани.

1885 г. 10 септември. В княжеството е обявено военно положение.

1885 г. 11 септември. Започва извънредна сесия на IV обикновено народно събрание в София. Одобрено е въведеното военно положение, гласуван е 5- милионен кредит за евентуална война. Изпратена е телеграма до руския император Александър III за подкрепа на Съединението.

1885 г. 11 септември. Русия, Германия и Австро-Унгария се споразумяват за свикване на общо съвещание на посланиците в Цариград по въпроса за Съединението. Отправени са съвети към Сърбия, Гърция и Румъния да се въздържат от действия.

1885 г. 12 септември. Чрез посланика си в Цариград Англия иска от Турция да признае Съединението под формата на лична уния – княз Александър Батенберг да бъде назначен за главен управител на Източна Румелия.

1885 г. 19 септември. Извънредна сесия на сръбската Скупщина. Искания за възстановяване на статуквото или компенсации, равни на разширяването на България.

1885 г. 21 септември. Българска дипломатическа мисия в защита на Съединението в Копенхаген (по това време там се намират руският император и руският министър на външните работи) в състав: митрополит Климент Търновски, Ив. Евстр. Гешов, Ив. Герджиков, Д. Тончев, Д. Папазоглу. На срещата Александър III заявява, че “за разединение и дума не може да става“, но княз Батенберг не може да разчита на руска подкрепа.

1885 г. 21 септември. Неуспешен опит за разговори в Цариград на д-р Ст. Чомаков и И. Хаджипетров.

1885 г. 22 септември. Първо заседание на посланиците на великите сили в Цариград по въпроса за Съединението. С изключение на Русия, предложената формула за лична уния изглежда приемлива за останалите сили.

1885 г. 26 септември. Русия предлага свикване на международна конференция за възстановяване статуквото на Балканите.

1885 г. края на септември. Посещения на Ив. Евстр. Гешов в Лондон и на Гр. Начович във Виена за сондиране на мнения.

1885 г. края на септември. Източна Румелия е присъединена в административно отношение към княжеството. Ликвидирано е комисарството, функциите на отделните директори са поети от съответните министерства в княжеството, пренесени са архивите на областта в София.

1885 г. 22 октомври. Със заповед на руския император княз Александър Батенберг е отчислен от почетния състав на руската армия и е лишен от званието генерал.

1885 г. 24 октомври. Начало на Цариградската конференция на великите сили в двореца Топхане по въпроса за Съединението. Русия иска “формално възстановяване“ на статуквото. Англия се противопоставя. Конференцията затъва в безплодни разисквания.

1885 г. 2 ноември. Сърбия обявява война на България. Сръбските сили – 60 000 добре обучени и модерно въоръжени войници и офицери с 500 оръдия (по-късно нарастват на 120 000), съсредоточени в две армии (Нишавска към София и Тимошка към Видин). Българските сили – 108 000 души, но недобре въоръжени, без опитни офицери (резултат от изтеглянето на руските офицери от българската армия и румелийската милиция), без опит във военни действия, участие на много доброволци (доброволческият легион на кап. К. Паница, Ученическият легион). Румелийската милиция е съсредоточена на турската граница в Тракия.

1885 г. 3 ноември. Решение на княжеския Коронен съвет да се даде отпор на сръбските войски при Сливница. Заповед за прехвърляне на войските от турската граница към Сливница.

1885 г. 5–7 ноември. Боеве при Сливница. Боеве срещу Моравската дивизия при Брезник и Гургулят.

1885 г. 10 ноември. Сърбите са разбити при Драгоман.

1885 г. 10 ноември. Сърбите обсаждат Видинската крепост, но не успяват да я превземат.

1885 г. 12 ноември. Сърбите са разбити при Трън и Цариброд.

1885 г. 12 ноември. Австро-Унгария, Германия и Русия изпращат ноти до Сърбия и България за прекратяване на войната.

1885 г. 14–15 ноември. Българските войски преминават границата, сърбите са разбити при Пирот. Пътят на българските войски към Ниш (Главната квартира на сръбската армия) е открит.

1885 г. 15 ноември. Австро-унгарският дипломатически представител в Белград граф Кевенхюлер-Меч пристига в българската главна квартира и предава на княз Батенберг ултиматум от името на Австро-Унгария, Германия и Русия България да пре установи военните действия. Кевенхюлер заявява, че в противен случай българите ще срещнат австро-унгарски войски.

1885 г. 16 ноември. Спиране на военните действия от страна на България и Сърбия.

1885 г. 20 ноември. Мисия на турските комисари (Лебиб ефенди и Гадбан ефенди) в Пловдив. След неуспех Гадбан ефенди заминава за София като турски комисар по вакъфите, но със задачата да действа за споразумение по Съединението.

1885 г. 9 декември. Примирие между Сърбия и България. Сръбските и българските войски трябва да се оттеглят на старите граници, демаркационна линия по границата, размяна на военнопленници, назначаване на делегати за водене на мирни преговори.

1886 г. 20 януари. След продължителни преговори е изработено българо-турско споразумение от шест точки за Съединението. Княз Александър Батенберг се назначава за генерал-губернатор на Източна Румелия за срок от 5 години с възможност за преназначение; румелийската милиция се влива във войската на княжеството; отстъпване на Кърджалийска околия на Турция заедно с няколко българомохамедански села в Родопите; определяне на границите с оглед на стратегическите интереси на Турция; в случай на вълнения турската войска има право да навлезе в областта и княжеството за възстановяване на реда; взаимна военна помощ между Турция и България; преразглеждане на Органическия устав на Източна Румелия от комисия в срок от четири месеца. Запазват се останалите клаузи от Берлинския договор.

1886 г. 23 януари/3 февруари. Начало на преговорите между Сърбия и България в Букурещ.

1886 г. 19 февруари/3 март. Мирен договор между Сърбия и България от един член: “Възстановява се мирът между Сръбското кралство и Българското княжество, смятано от деня на подписването на настоящия договор.”

1886 г. февруари – март. Русия се противопоставя на някои клаузи на българо-турското споразумение: срещу споменаването на името на българския княз; преназначаването на княза да става с одобрението на великите сили; Органическия устав да се преразгледа от международна комисия; да отпадне клаузата за взаимна военна защита.

1886 г. 24 март. Акт на Високата порта (т. нар. Топханенски акт) за признаване на Съединението. В основата му лежи българо-турското споразумение от 20 януари с исканите от Русия поправки не се споменава името на българския княз, отпадат клаузите за взаимна военна помощ и за правото на влизане на турски войски в областта и княжеството в случай на вълнения.

1886 г. 29 март. Отменя се военното положение, бюджетът на Източна Румелия е включен към този на княжеството, насрочват се допълнителни избори в областта за Народно събрание.

1886 г. 13 април. На тържествена аудиенция в София на княз Александър Батенберг е връчен султански ферман за длъжността главен управител на Източна Румелия.

1886 г. 11 и 18 май. Парламентарни избори в Източна Румелия.

1886 г. 2 юни. Открива се извънредна сесия на IV обикновено народно събрание с депутатите от областта. Критика на опозицията за отстъпчивост пред Високата порта при сключването на Топханенския акт.

БЪЛГАРИЯ СЛЕД СЪЕДИНЕНИЕТО ДО КРАЯ НА XIX В.

УВОД. Обща оценка на политическото развитие на княжеството и Източна Румелия преди Съединението. Значение на Съединението в историческото развитие на България.

I. ПОЛИТИЧЕСКА КРИЗА (1886–1887)

Назряване на политическа криза в страната. Нарастване на неприязънта на Русия към княз Батенберг. Прегрупиране на политическите сили – “русофили”, противници на княз Батенберг (умерените либерали цанковисти, дейци от Народната партия от бившата Източна Румелия, част от офицерството), с лозунга “Без Русия не можем”, и “русофоби”, привърженици на княза (казионистите от бившата Източна Румелия, дейци на Консервативната партия, групата съединисти около Захари Стоянов и Димитър Петков, привържениците на д-р В. Радославов, останалата част от офицерството), с лозунга “Без Батенберг няма

България“, т. нар. “княжеска партия“. Групата около Петко Каравелов – между двете крайни течения. Неуспешни опити на правителството за подобряване на отношенията с Русия. Назряване на военен заговор срещу княз Батенберг. Намесата на Русия.

Военният преврат от 9 август 1886 г. и контра-превратът. Временно правителство от всички политически партии. Правителство на митрополит Климент Търновски. Контрапреврат с центрове Пловдив и Търново, оглавен от председателя на Народното събрание Ст. Стамболов. Регентство и правителство на Петко Каравелов. Наместничество и правителство на д-р В. Радославов. Завръщане и повторна абдикация на княз Александър Батенберг.

Управление на Регентството. Регентство в състав: Стефан Стамболов, Петко Каравелов, подполк. Сава Муткуров. Извънредна сесия на IV обикновено народно събрание – решение за свикване на Велико народно събрание. Мисията на ген. Н. Каулбарс (иска отлагане на изборите за ВНС, вдигане на военното положение, освобождаване на детронаторите). Свикване и решения на III ВНС. Оставка на П. Каравелов от Регентството и ново Регентство в състав: Ст. Стамболов, подполк. С. Муткуров, Г. Живков. Избор на делегация за дипломатическа обиколка в Европа. Ултиматум на ген. Н. Каулбарс и скъсване на отношенията с Русия. Българската делегация в Европа. Великите сили и българската криза. Преговори с опозицията. Русофилските бунтове в Силистра и Русе. Разправа с опозицията. Княжеският въпрос – изборът на Фердинанд Сакс-Кобург-Готски за княз и отношението на Русия и останалите велики сили.

II. УПРАВЛЕНИЕ НА ПРАВИТЕЛСТВОТО НА СТЕФАН СТАМБОЛОВ (20 АВГУСТ 1887 – 18 МАЙ 1894)

Вътрешна политика. Формиране на правителствено мнозинство (част от Либералната партия, южнобългарските либерали, З. Стоянов и Д. Петков с дружинките “България за себе си“). Борба на русофилската опозиция (легална и нелегална) срещу режима на Ст. Стамболов (заговори, атентати, чети, убийства). Образуване на политическа емиграция в Турция, Румъния, Русия. Конфликт със Светия синод. Изменение на Търновската конституция за вероизповеданието на престолонаследника. Активизиране на съединената легална опозиция.

Стопанска модернизация и напредък. Политика на протекционизъм в икономиката. Данъчна политика на правителството. Развитие на селското стопанство, промишлеността, занаятите и търговията. Строителство, транспорт (ж.п. линии, шосета), пристанища, благоустройство. Първи външнотърговски спогодби. Първи външни заеми с английски и австрийски банки. Първо българско земеделско-промишлено изложение в Пловдив.

Развитие на културата. Развитие на просветното дело, откриване на Висше училище (Софийският университет, 1888 г.), Закон за народното просвещение от 1891 г. Културни институции.

Външнополитически приоритети. Криза в отношенията с Русия. Отношенията с останалите велики сили и балканските държави – постепенно преодоляване на изолацията. Отношения с Турция и политиката по националния въпрос.

Сваляне на Стамболов от власт. Външни фактори. Нарастване на недоволството от методите на управление. Активизиране на опозицията. Криза в Народнолибералната партия. Отношенията между княз Фердинанд и Ст. Стамболов.

III. УПРАВЛЕНИЕ НА НАРОДНАТА ПАРТИЯ (19 МАЙ 1894 – 18 ЯНУАРИ 1899)

Вътрешна политика. Принципи на управление на кабинета – законност, правосъдие, икономии. Демократизация на режима (амнистии, свобода на печата). Начало и развитие на партийната система в България. Създаване на Народната партия. Намесата на княза в политическия живот – начало на т. нар. “личен режим“.

Стопанска политика. Стопанска политика и законодателство. Развитие на селското стопанство, промишлеността и търговията. Строителство на ж.п. линии, шосета, пристанища. Външни заеми с френски и австрийски банки.

Приемственост и нови насоки във външната политика. Покръстване на престолонаследника и помирение с Русия. Отношения с великите сили и балканските държави. Отношения с Турция и политика по националния въпрос.

Финансови проблеми и оставка на правителството на Константин Стоилов (14 януари 1899 г.).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Оценка на периода с оглед мястото му в цялостното развитие на страната. Оценка на Стефан Стамболов и Константин Стоилов като държавници.

ХРОНОЛОГИЯ

1884 г. 29 юни – 9 август 1886 г. Правителство на Петко Каравелов.

1885 г. 6 септември. Съединението на Източна Румелия с Княжество България.

1885 г. 24 октомври. Цариградска конференция на великите сили за Съединението.

1885 г. 2–16 ноември. Сръбско-българска война.

1885 г. 9 декември. Примирие между Сърбия и България.

1886 г. 20 януари. След продължителни преговори е изработено българо-турско споразумение от шест точки за Съединението. Княз Александър Батенберг се назначава за генерал-губернатор на Източна Румелия за срок от 5 години с възможност за преназначение; румелийската милиция се влива във войската на княжеството; отстъпване на Кърджалийска околия на Турция заедно с няколко българомохамедански села в Родопите; определяне на границите с оглед на стратегическите интереси на Турция; в случай на външна турска войска има право да навлезе в областта и княжеството за възстановяване на реда; взаимна военна помощ между Турция и България; преразглеждане на Органическия устав на Източна Румелия от комисия в срок от четири месеца. Запазват се останалите клаузи от Берлинския договор.

1886 г. 3 февруари. Начало на преговорите между Сърбия и България в Букурещ.

1886 г. 19 февруари. Мирен договор между Сърбия и България от един член: “Възстановява се мирът между Сръбското кралство и Българското княжество, смятано от деня на подписването на настоящия договор.”

1886 г. февруари – март. Русия се противопоставя на някои клаузи на българо-турското споразумение: срещу споменаването на името на българския княз; преназначаването на княза да става с одобрението на великите сили; Органическият устав да се преразгледа от международна комисия; да отпадне клаузата за взаимна военна защита.

1886 г. 24 март. Акт на Високата порта (т. нар. Топханенски акт) за признаване на Съединението. В основата му лежи българо-турското споразумение от 20 януари с исканите от Русия поправки – не се споменава името на българския княз, отпадат клаузите за взаимна военна помощ и за правото на влизане на турски войски в областта и княжеството в случай на външна война.

1886 г. 29 март. Отменя се военното положение, бюджетът на Източна Румелия е включен към този на княжеството, насрочват се допълнителни избори в областта за Народно събрание.

1886 г. 13 април. На тържествена аудиенция в София на княз Александър Батенберг е връчен султански ферман за длъжността главен управител на Източна Румелия.

1886 г. 11 и 18 май. Парламентарни избори в Източна Румелия.

1886 г. 2 юни. Започва извънредна сесия на IV обикновено народно събрание с депутатите от областта. Критика на опозицията за отстъпчивост пред Високата порта при сключването на Топханенския акт.

1886 г. 2 юни. Министър-председателят Петко Каравелов и председателят на Народното събрание Стефан Стамболов се срещат с руския дипломатически представител П. Богданов в опит да подобрят отношенията с Русия. Става ясно, че основната пречка за подобряване на отношенията е княз Батенберг.

1886 г. юни – юли. Сред част от българските офицери назрява идеята за заговор срещу княза. Заговорниците са подстрекавани от руските дипломатически представители в София.

1886 г. 9 август. Преврат на русофилски настроени офицери начело с началника на Военното училище майор Петър Груев, кап. Атанас Бендерев, кап. Радко Димитриев и др., подкрепени от Струмския полк, Първи артилерийски полк и юнкерите от Военното училище. Княз Батенберг е принуден да обяви абдикацията си. След това е изведен от страната и по р. Дунав е отведен в руското пристанище Рени, откъдето отпътува за Германия.

1886 г. 9 август. Опит на детронаторите да съставят общонационално правителство от изявени личности от всички партии, без тяхното съгласие. В правителството влизат П. Каравелов, Ст. Стамболов, Т. Бурмов, Т. Икономов, К. Величков, Д. Греков, К. Стоилов, М. Маджаров, майор К. Никифоров и др. Повечето от обявените министри отказват да влязат в правителството.

1886 г. 10 август. Русофилско правителство на митрополит Климент Търновски с министър на вътрешните работи – Др. Цанков, на външните работи – Хр. Стоянов, и военен министър – майор К. Никифоров.

1886 г. 10 август. Начало на контрапреврата, с център Пловдив, начело с подполк. Сава Муткуров и останалите офицери от Пловдивския гарнизон, оглавен от председателя на Народното събрание

Ст. Стамболов, който се намира в Търново. За контрапреврата са спечелени и гарнизоните в Пазарджик, Хасково, Стара Загора, Търново, Ловеч, Видин.

1886 г. 11 август. Прокламация от Търново на Ст. Стамболов като председател на Народното събрание срещу преврата. Подкрепят го гарнизоните, верни на княза.

1886 г. 12 август. Ст. Стамболов обявява княжеско наместничество в състав: Ст. Стамболов, П.Р. Славейков, д-р Г. Странски.

1886 г. 12 август. Обявено е Регентство в състав: П. Каравелов, Ст. Стамболов, майор К. Никифоров, и правителство в състав: П. Каравелов – министър-председател, К. Стоилов – министър на външните работи, Ив. Евстр. Гешов – министър на финансите, В. Радославов – министър на вътрешните работи, Г. Орошаков – министър на правосъдието, Т. Иванчов – министър на народното просвещение, майор Ол. Панов – военен министър. – да се види още веднъж състава на тези правителства, наместничества и т.н.

1886 г. 13–15 август. Поход на шест полка от южнобългарските гарнизони срещу детронаторите в София. Част от детронаторите бягат, някои са арестувани, Струмският и Артилерийският полк са изтеглени от София.

1886 г. 15 август. Ст. Стамболов изпраща телеграма до княз Батенберг, който я получава в гр. Лемберг (Лвов), на австрийска територия, с която го моли да се върне обратно в България и да заеме трона си.

1886 г. 16 август. В “Прокламация до българския народ“ княз Батенберг назначава княжеско наместничество в състав: Стефан Стамболов, Петко Р. Славейков, д-р Георги Странски. Със същата прокламация е назначено правителство в състав: В. Радославов – министър-председател, Гр. Начович – министър на външните работи и управляващ Министерството на финансите, Д. Тончев – министър на правосъдието, Г. Живков – министър на народното просвещение, и полк. Д. Николаев – военен министър.

1886 г. 17 август. Княз Батенберг се завръща в България.

1886 г. 17 август. От Русе Княз Батенберг изпраща до руския император Александър III телеграма с молба да бъде одобрено завръщането му на престола в България.

1886 г. 20 август. Александър III се противопоставя на завръщането на княз Батенберг на престола.

1886 г. 25 август. Повторна абдикация на княза, Регентство – Стефан Стамболов, Петко Каравелов, полк. Сава Муткуров.

1886 г. 26 август. В правителството на В. Радославов влизат К. Стоилов, Ив. Евстр. Гешов, Т. Иванчов. На преследване са подложени привържениците на преврата.

1886 г. 26 август. Княз Батенберг напуска окончателно България.

1886 г. 1 септември. Извънредната сесия на IV обикновено народно събрание взема решение за свикване на Велико народно събрание за избор на нов княз.

1886 г. 13 септември. За нов руски дипломатически агент в България пристига ген. Н. Каулбарс, военно аташе във Виена. Искания – отлагане на изборите за ВНС, вдигане на военното положение, освобождаване на детронаторите.

1886 г. 15 септември. Отменено е военното положение в страната.

1886 г. 22–28 септември. Пропагандна обиколка на ген. Н. Каулбарс в Северна България.

1886 г. 28 септември. Избори за III Велико народно събрание. Правителството спечелва 420 от общо 590 мандата.

1886 г. 1 октомври. Ген. Н. Каулбарс уведомява правителството с нота, че Русия не признава изборите и смята Великото народно събрание за незаконно.

1886 г. 13 октомври. Във варненското пристанище пристига руският военен кораб “Забяг“, с което Русия се стреми да окаже натиск върху Регентството и правителството.

1886 г. 15 октомври. Откриване на сесията на III Велико народно събрание.

1886 г. 17 октомври. Във варненското пристанище пристига втори руски военен кораб – “Память Меркурия“. Руският натиск се засилва.

1886 г. 17 октомври. Правителството взема решение да се освободят от затвора детронаторите.

1886 г. 19 октомври. III ВНС започва работата си в Търново. Отхвърлена е кандидатурата на грузинския княз Н. Мингрели за български княз.

1886 г. 24 октомври. П. Каравелов подава оставка като регент.

1886 г. октомври. Русофилски бунтове и вълнения в Пловдивско, Сливен, Бургас и в Северна България, потушени бързо от правителството.

1886 г. 29 октомври. III ВНС избира за български княз датския принц Валдемар, син на датския крал Християн IX и брат на руската императрица.

1886 г. 31 октомври. Датският крал от името на своя син отказва предложението.

1886 г. 1 ноември. След оставка на П. Каравелов ново Регентство в състав – Стефан Стамболов, полк. Сава Муткуров, Георги Живков.

1886 г. 1 ноември. Избрана е делегация в състав: К. Стоилов, Д. Греков, К. Хаджикалчов със задача да обиколи столиците на великите сили и да престава българския въпрос, както и да се потърси съдействие за избор на нов български княз.

1886 г. 5 ноември. След незначителен инцидент с пазача на руското консулство в Пловдив ген. Н. Каулбарс изпраща на правителството остър ултиматум, като заплашва със скъсване на дипломатическите отношения.

1886 г. 6 ноември. Ген. Каулбарс обявява скъсване на дипломатическите отношения с България. На 8 ноември руските дипломати напускат княжеството.

1886 г. ноември. Появява се руската кандидатура на грузинския княз Николай Мингрели, обвързана с промени в състава на Регентството и правителството и свикване на ново Велико народно събрание. Кандидатурата е отхвърлена категорично от Регентството, правителството и депутатите. Срещу кандидатурата се противопоставят и Англия, Австро-Унгария и Италия.

1886 г. ноември – декември. Обиколка на българската делегация (К. Стоилов, Д. Греков, К. Хаджикалчов) във Виена, Берлин, Лондон, Париж, Рим, Цариград. На делегацията е отказан прием в Петербург. Във Виена делегация влиза за първи път в контакт с принц Фердинанд Сакс-Кобург-Готски като евентуален претендент за българския престол.

1886 г. ноември. Бунт на капитан Набоков в Бургас.

1886 г. ноември. В Цариград, Одрин, Букурещ, Солун се основават комитети на русофилските емигранти.

1886 г. декември. Махзар на емигрантите съединисти до Високата порта за турска окупация на България.

1886 г. декември. Предложения на Стамболов до румънския крал и султана да поемат българския трон.

1886 г. 28 декември – 23 януари 1887 г. Неуспешни преговори на К. Стоилов с Драган Цанков и русофилската емиграция в Цариград.

1886 г. краят – началото на 1887 г. Започва създаването на дружинките “България за себе си” – доброволни сдружения, подкрепящи политиката на Регентството и правителството.

1887 г. 16–19 февруари. Русофилски офицерски бунтове в Силистра и Русе (майор Ат. Узунов, майор Олимпи Панов, майор Д. Филов, кап. Кръстев). Бунтовете са потушени бързо.

1887 г. 19 февруари. В Черната джамия (дн. храм “Св. Седмочисленици”) са арестувани водачите на опозицията, между които и П. Каравелов, и им е нанесен побой. Арести, уволнения, интерниране и емиграция на опозиционни дейци.

1887 г. 22 февруари. Военнополеви съд осъжда на смърт участниците в офицерските бунтове в Силистра и Русе. Екзекутирани са майор Ат. Узунов, майор. Ол. Панов, кап. Г. Зеленогоров, поручик Кръстеняков, подпоручик Кожухарски, подпоручик Тръмбешки, подпоручик Енчев, подпоручик Т. Кърджиев, подпоручик Ал. Цветков.

1887 г. март. Нов махзар на Драган Цанков до Високата порта за турска окупация на България.

1887 г. март. Средиземноморско съглашение между Англия, Австро-Унгария и Италия, насочено срещу руската политика на Балканите.

1887 г. 15 март. Нова мисия на Константин Стоилов в Европа с цел да се потърси решение на княжеския въпрос. Във Виена се водят разговори с принц Фердинанд.

1887 г. краят на май. Княз Александър Батенберг обявява, че няма да се кандидатира отново за българския престол.

1887 г. 25 юни (7 юли). III ВНС избира принц Фердинанд Сакс-Кобург-Готски за български княз. Русия обявява избора за незаконен.

1887 г. 28 юни. Оставка на правителството на д-р В. Радославов; правителство на К. Стоилов.

1887 г. 2 август. Принц Фердинанд Сакс-Кобург-Готски полага клетва като български княз в Търново.

1887 г. 10 август. Под силен руски натиск Високата порта отправя нота до правителството, с която заявява, че Турция и великите сили смятат присъствието на Фердинанд в България неотговарящо на клаузите на Берлинския договор. Тайно Турция уведомява правителството, че нотата е формална и не изисква отговор. С това Високата порта мълчаливо приема присъствието на Фердинанд на българския трон.

1887 г. 20 (21) август – 18 май 1894 г. Правителство на Стефан Стамболов. Състав на правителството: Ст. Стамболов – министър-председател и министър на вътрешните работи, д-р Г. Странски – министър на външните работи, Гр. Начович – министър на финансите, К. Стоилов – министър на правосъдието, Г. Живков – министър на народното просвещение, полк. С. Муткуров – министър на войната.

Вътрешна политика на правителството на Ст. Стамболов:

1887 г. 30 август. Вдигане на военното положение и насрочване на избори за V обикновено народно събрание.

1886–1887 г. Оформяне на Либералната (Радославистка) партия.

1887 г. 28 септември – 9 октомври. Избори за V обикновено народно събрание. Насилия при провеждането на изборите. Изборите са спечелени от привържениците на правителството.

1887 г. 15 октомври – 17 декември. I сесия на V обикновено народно събрание.

1887 г. 24 ноември. Народното събрание гласува Закон за изстребление на разбойничеството. Предназначен да се справи с разбойничеството, законът позволява разправа и с политически противници. Член 13 на закона прави подсъдни на военнополовите съдилища всички, които вдигат бунт в държавата. С чл. 12 се въвеждат т. нар. “екзекуции“ на села, които укриват разбойници или отказват помощ при преследването им. При “екзекуциите“ се въвеждат за неопределен срок войскови части в селото, които се издържат от населението.

1887 г. 16 декември. Народното събрание гласува Закон за печата, с който се ограничава възможността за публична изява на опозицията.

1887 г. 23 декември. Чети на русофилската емиграция, водени от кап. П. Набоков и кап. П. Боянов, навлизат от турска територия, но са разгромени бързо.

1888 г. пролетта. Процес срещу майор Христо Попов, обвинен в материални злоупотреби. Майор Попов е отстранен от армията.

1888 г. декември. Оставка на К. Стоилов и Гр. Начович от правителството. На тяхно място в правителството влизат Д. Тончев като министър на правосъдието и Ив. Салабашев като министър на финансите.

1888 г. краят. Конфликт на Ст. Стамболов със Светия синод, който събрал се на заседание, отказва да посети княза и министър-председателя, което означава, че не ги признава. Полицията закрива заседанието, а митрополитите са въдворени в епархиите си.

1889 г. март. Гр. Начович е назначен за български дипломатически агент във Виена. Това е първото назначение на български дипломат в една от великите сили, което означава подкрепата за княза и правителството.

1889 г. есента. Първо пътуване на княз Фердинанд в чужбина. Пътуването се преценява като закрепване на княза на престола.

1890 г. януари. Заговор на майор Коста Паница за прогонване на княз Фердинанд от престола и сваляне на Стамболов. Майор Паница е осъден и разстрелян, няколко офицери са уволнени от армията и изгонени от страната.

1890 г. лятото. Начало на организационно изграждане на Народнолибералната партия. Първият устав на партията е приет през 1892 г.

1890 г. август. Избори за VI обикновено народно събрание.

1891 г. 15 март. Неуспешен атентат срещу Ст. Стамболов, при който е убит министърът на финансите Хр. Белчев.

1891 г. юни. При посещение в Австро-Унгария княз Фердинанд е приет от император Франц Йозеф.

1891 г. 2 август Основаване на БСДП на Бузлуджа.

1891 г. 14 декември. Закон за народното просвещение.

1891 г. декември. Закон за устройството на въоръжените сили.

1892 г. 16 февруари. Убийство на българския дипломатически представител в Цариград д-р Георги Вълкович.

1892 г. 18 юни. Процес срещу Петко Каравелов и други дейци на опозицията. В процеса са осъдени на смърт четирима души, няколко души – на различни срокове затвор. П. Каравелов е осъден да лежи пет години в Черната джамия.

1892 г. лятото. При посещение в Англия княз Фердинанд е приет от кралица Виктория.

1893 г. 25 януари. Основано е първото Българско параходно дружество.

1893 г. 8 април. Сватба на княз Фердинанд с принцеса Мария-Луиза Пармска.

1893 г. 18 април. Избори за IV велико народно събрание.

1893 г. 3-17 май. IV ВНС прави промени в конституцията. Най-спорната промяна е в чл. 38, който засяга вероизповеданието на престолонаследника. Промяната допуска той да изповядва друга, освен източноправославната вяра. IV ВНС решава също да се създадат две нови министерства – министерство на търговията и земледелието (в което влиза и промишлеността) и министерство на общите сгради, пътищата и съобщенията (в което влизат и железниците, пощите и телеграфите). Променя се също и начина на избора на народните представители – един народен представител ще се избира не от 10 000, а от 20 000 души.

По този начин броя на депутатите се намалява наполовина. Мандатът на Народното събрание се увеличава от три на пет години.

1893 г. юли. Процес срещу митрополит Климент Търновски поради съпротивата му на промяната на конституцията по въпроса за вероизповеданието на престолонаследника. митрополит Климент Търновски е заточен в Гложенския манастир.

1893 г. 18 юли. Избори за VII обикновено народно събрание.

1893 г. 5 ноември. Първият български княз Александър Батенберг умира в Грац. По негова воля е погребан в София. През 1898 г. в София е завършен специален мавзолей, където е положено тялото му.

1893 г. лятото. Създаване на съединената легална опозиция (консерватори, либерали, съединисти, радослависти) – К. Стоилов, Гр. Начович, Д. Тончев, В. Радославов. Орган на тази част от опозицията става в. “Свободно слово“.

1894 г. 18 януари. Роден е престолонаследникът княз Борис Търновски.

1894 г. февруари – март. След допълнителни парламентарни избори през януари в Поповско и Разградско избухват селски вълнения. “Екзекуцията“ на с. Садина.

1894 г. 15 април. След като военният министър Михаил Савов подава оставка заради скандално поведение на съпругата му, княз Фердинанд назначава за военен министър полк. Рачо Петров, негов доверен човек.

1894 г. 14 май. Ст. Стамболов подава 15-ата си оставка.

1894 г. 18 май. Княз Фердинанд – приема оставката на Ст. Стамболов.

Икономическа политика на правителството на Ст. Стамболов:

1887 г. 30 август. Вдигане на военното положение и насрочване на избори за V обикновено народно събрание.

1887 г. краят. Народното събрание приема програма за насърчаване на българската промишленост. Мерките включват задължително изкупуване на местни стоки, отстъпки на български индустриалци при строеж на фабрики, внос на машини, сключване на договори за готова продукция, отпускане на безлихвени заеми, даване на концесии на производителите, освобождаване от данъци, такси, намаление при превози и др.

1887 г. краят. Закон за сключване на търговски договори с чужди държави. С този закон се създава възможност за заобикаляне на ограничителните клаузи на Берлинския договор.

1887 г. 31 декември. Обявени са резултатите от общото преброяване на населението в княжеството и Източна Румелия. Общият брой е 3 154 375. Мъжете са 1 605 389, а жените – 1 548 986.

1888 г. 31 юли. Пусната е в експлоатация отсечката Цариброд – София – Вакарел, свързваща България с Централна и Западна Европа.

1888 г. есента. Народното събрание гласува програма за железопътно и пристанищно строителство. Предвижда се построяване на ж.п. линиите Ямбол – Бургас, Каспичан – Шумен, Търново – Севлиево, София – Кюстендил, както и на модерни пристанища във Варна и Бургас. С тази програма започва бързо изграждане на ж.п. линии в страната.

1888 г. 5 октомври. Сключен е първият външен заем на княжеството с английски банки на стойност 46 777 500 лв. Заемът е употребен за откупуване на ж.п. линията Русе – Варна, за изплащане на източнорумелийския дълг, за покриване на разходите по ж.п. линията Цариброд – Вакарел и за военни нужди.

1888 г. краят. Към Министерството на народното просвещение е създадена Индустриална комисия с цел да се проучи състоянието на стопанството и да се набележат мерки за развитието му.

1889 г. 11 ноември. Временна търговско-митническа спогодба с Англия. Това е първият самостоятелен търговски договор на княжеството, с което се заобикалят ограничителните клаузи на Берлинския договор. През следващата година подобни търговски споразумения се сключени с Германия, Австро-Унгария, Франция, Италия.

1890 г. 18 май. Пусната е в експлоатация ж.п. линията Ямбол – Бургас. С това Южна България получава железопътен излаз на Черно море.

1892 г. 15 август – 1 ноември. Първо българско търговско-промишлено изложение и земеделско-промишлен събор в Пловдив.

1892 г. Сключен е заем на стойност 142 780 000 лв. с виенската Лендербанк за нуждите на железопътното строителство и военни доставки.

1892 г. краят. В Народното събрание е внесен законопроект за Закон за насърчаване на местната промишленост. Законопроектът предвижда ред облекчения за индустриалците – освобождаване от данъци и мита, предимство при държавни търгове и доставки, отпускане

на терени за строителство и др. Законопроектът е приет по принцип на първо четене, но окончателното му приемане се отлага поради външнополитически причини.

1893 г. 25 януари. Основано е първото Българско параходно дружество.

1893 г. 3-17 май. IV ВНС прави промени в конституцията. Най-спорната промяна е в чл. 38, който засяга вероизповеданието на престолонаследника. Промяната допуска той да изповядва друга, освен източноправославната вяра. IV ВНС решава също да се създадат две нови министерства – министерство на търговията и земледелието (в което влиза и промишлеността) и министерство на общите сгради, пътищата и съобщенията (в което влизат и железниците, пощите и телеграфите). Променя се също и начина на избора на народните представители – един народен представител ще се избира не от 10 000, а от 20 000 души. По този начин броя на депутатите се намалява наполовина. Мандатът на Народното събрание се увеличава от три на пет години.

1893 г. 9 декември. Пусната в експлоатация ж.п. линията София – Перник.

Външна политика на правителството на Ст. Стамболов:

1887 г. 30 август. Вдигане на военното положение и насрочване на избори за V обикновено народно събрание.

1889 г. 22 февруари. Сръбският крал Милан абдикира в полза на сина си Александър Обренович. Ориентация на Русия към Сърбия, която засилва пропагандата си в Македония.

1889 г. март. Гр. Начович е назначен за български дипломатически агент във Виена. Това е първото назначение на български дипломат в една от великите сили, което означава подкрепа за княза и правителството.

1889 г. есента. Първо пътуване на княз Фердинанд в чужбина. Пътуването се преценява като закрепване на княза на престола.

1890 г. февруари. Нота на Ст. Стамболов до Високата порта, в която наред с други въпроси се поставя искането за владишки берати в Македония.

1890 г. 4 юни. Нова нота на Ст. Стамболов до Високата порта за признаването на Фердинанд за княз и за владишки берати в Македония. По същото време искане за берати в Скопска, Охридска и Велешка епархия отправя и екзарх Йосиф I. Великите сили, без Русия и Франция, подкрепят искането на княжеството и екзарха.

1890 г. 5 юли. Султанско ираде за екзархийски митрополити в Скопска и Охридска епархия и позволение за свободно посещаване на екзархийски митрополит в Одринския вилает. В ирадето се дава разрешение за издаване на екзархийски вестник (“Новини”) и за построяване на българска църква в квартал “Фенер”. Бератите са издадени на българското правителство, с което се признава че княжеството е законният представител на българите в Македония и Одринско.

1890 г. Създадена е Солунската мъжка гимназия “Св. Св. Кирил и Методий”.

1891 г. Създадена е Одринската мъжка гимназия “Д-р Петър Берон”.

1891 г. юни. При посещение в Австро-Унгария княз Фердинанд е приет от император Франц Йозеф.

1892 г. Създадена е Солунската девическа гимназия “Св. Благовещение”.

1892 г. лятото. При посещение в Англия княз Фердинанд е приет от кралица Виктория.

1892 г. август. Посещение на Ст. Стамболов в Цариград. Стамболов успява да получи обещание за приравняване на българските училища по статут с гръцките, създаване на около 40 общини.

1893 г. 23 октомври. В Солун се създава Вътрешна революционна организация.

1894 г. 12 април. След продължителни искания на екзарх Йосиф I, подкрепен от българското правителство, както и от Англия и Австро-Унгария е издадено султанско ираде за митрополитски берати за Велешка и Неврокопска епархия. Българската екзархия получава официално правото върху българските училища в Македония и Одринско. В ирадето се разрешава също да се закупи сграда за Екзархията в Пера, даден е терен за построяване на българско духовно училище в Цариград.

1894 г. 19 май – 18 януари 1899 г. Правителство на К. Стоилов. Състав на правителството: К. Стоилов – министър-председател и министър на вътрешните работи, Гр. Начович – министър на външните работи и управляващ Министерството на обществените сгради, пътищата и съобщенията, Ив. Евстр. Гешов – министър на финансите, В. Радославов – министър на правосъдието и управляващ Министерството на народното просвещение, Д. Тончев – министър на търговията и земеделието, полк. Р. Петров – военен министър.

Вътрешна политика на правителството на К. Стоилов:

1894 г. 19 май. Правителствено нареждане за освобождаването на всички интернирани и лежащи в предварителен затвор. Освободени са противници на режима на Стамболов – общественици, журналисти, известни русофили.

1894 г. 20 май. Декларация на правителството с основните му задачи – демократизиране на управлението, възстановяване на гражданските свободи, подобряване на икономическото положение.

1894 г. 3 юни. Създаване на Народната партия. В нея влизат предимно личности от бившата Консервативна партия, южнобългарските съединисти, някои цанковисти и независими.

1894 г. май – август. Политическа амнистия на осъдените по политически причини по време на управлението на Ст. Стамболов. На амнистия подлежат подалите молби до княза. П. Каравелов отказва да подаде молба, поради което остава в Черната джамия.

1894 г. 11 септември. Избори за VIII обикновено народно събрание. 72 депутати се обявяват за членове на Народната партия.

1894 г. 22 септември. Излиза първият брой на вестник “Мир“, орган на Народната партия.

1894 г. 16 ноември. Народното събрание създава парламентарна комисия за разследване делата на управлението на Ст. Стамболов.

1894 г. 9 декември. Промени в правителството. Либералите на д-р В. Радославов напускат кабинета, в него влизат русофилите М. Маджаров и д-р Д. Минчович.

1894 г. 20 декември. Народното събрание гласува Закон за амнистия. Законът не амнистира всички престъпления, като изключва тези на министрите, водачите на заговора от 9 август 1886 г. и обикновените престъпници. От затвора излиза П. Каравелов, а Др. Цанков се връща от чужбина.

1894 г. 20 декември. Народното събрание гласува Закон за съдене на незаконно забогателите чиновници.

1894 г. 20 декември. Народното събрание гласува Закон за Висшето училище.

1895 г. януари. Либералната партия начело с д-р В. Радославов публикува програма и устав. В програмата залягат принципите на преданост към княза, стопански преобразувания, реформи в социалната област, приятелски отношения с всички държави.

1895 г. 3 юли. Покушение срещу Стефан Стамболов. На 6 юли умира от раните си.

1896 г. 2 февруари. Покръстване на престолонаследника Борис. Покръстването в православната вяра се извършва от екзарх Йосиф I в съборната църква “Св. Крал” в присъствието на официален пратеник на император Николай II, който е официалният кръстник на Борис.

1896 г. 1 май. Влиза в сила нов Наказателен закон, който заменя действалия досега османски Наказателен закон.

1896 г. 7 септември. Част от бившата Либерална партия, начело с П. Каравелов, се преименува на Демократическа партия. В основата на партията залягат искания за демократизация на политическия живот, подобряване на положението на дребните и средните стопани и близки отношения с Русия.

1896 г. 14 октомври. Открива се Държавното рисуwalно училище.

1896 г. 17 ноември. Избори за IX обикновено народно събрание.

1896 г. 24 декември. Народното събрание гласува Закон за амнистия, с който се амнистират офицерите, участвали в преврата от 9 август 1886 г. и в действията против държавата след това. Според този закон всички политически емигранти могат да се завърнат в страната.

1897 г. 11 май. При опит за атентат срещу противника на правителството Михаил Такев е убит писателят Алеко Константинов.

1897 г. Оформяне на Прогресивнолибералната (Цанковистка) партия. Д-р Стоян Данев замества Драган Цанков като водач на партията. Приема името Прогресивнолиберална партия през 1899 г.

1898 г. 8 септември. Екзарх Йосиф освещава новата българска църква “Св. Стефан” (Желязната църква) в Цариград.

1898 г. Основана е Българска телеграфна агенция.

1899 г. 14 януари. Правителството на К. Стоилов подава оставка.

Икономическа политика на правителството на К. Стоилов:

1894 г. 20 декември. Народното събрание гласува Закон за насърчаване на местната промишленост. Този закон утвърждава политиката на протекционизъм. Създават се редица облекчения при построяването на фабрики в отделни клонове на промишлеността, като безплатни места за строежи, безмитен внос на машини и суровини, намалени тарифи по

българските железници, освобождаване от някои данъци, предпочитания при държавни и общински търгове. През 1897 г. законът е разширен и за нови клонове на промишлеността.

1894 г. декември. Народното събрание приема ред финансови и стопански закони, с които се подобрява финансовото положение на страната. Приети са Закон за поземления данък, с който започват да се облагат земите и горите, а не произведенията, добити от тях; Закон за данък върху занаятите; Закон за данък върху сградите; Закон за акцизите; Закон за земеделските каси, осигуряващ евтини кредити за земеделието; Закон за подпомагане на предприятията в областта на земеделието; Закон за търговско-индустриалните камари; Закон за железопътната мрежа и др.

1895 г. 28 януари. Обнародван е закон за насърчаване на местната промишленост. С него се въвеждат ред облекчения (освобождаване от данъци, безмитен внос, безплатни терени за строеж, намаляване на превозните такси по железниците, предимство при държавните търгове и др.) за български промишлени предприятия.

1895 г. 20 юни. Въведена е в експлоатация ж.п. линията Шумен-Каспичан.

1896–1897 г. България сключва търговски договори с почти всички европейски страни. С тези договори се повишават вносите мита.

1897 г. 6 февруари. Пусната в експлоатация е ж.п. линията Перник-Радомир.

1897 г. 20 февруари. Пусната в експлоатация е ж.п. линията София-Роман.

1897 г. 14 март. Закон за задължително носене на дрехи и обувки българско производство в армията и от чиновниците.

1897 г. октомври. Закон за благоустройството.

1897 г. краят. Закон за уредба на еснафските сдружения. Законът цели да подобри положението на занаятчиите.

1898 г. 1 януари. Обнародван е нов Търговски закон, заменил досега действащите османски търговски кодекси от 1850 и 1862 г.

1898 г. 16 ноември. Българското правителство откупува от Компанията на Източните железници правото да експлоатира ж.п. мрежата на българска територия.

1898 г. ноември. Заем от 290 млн. лв. с консорциум от френски и австрийски банки.

Външна политика на правителството на К. Стоилов:

1894 г. 20 октомври. Умира император Александър III. Създава се възможност за подобряване на отношенията с Русия.

1895 г. март. Събор на македонската емиграция в София. Основан е Върховен Македонски комитет с председател Трайко Китанчев.

1895 г. Начало на революционната организация в Одринско (Хр. Косев). Обединява се с Вътрешната македонска организация на Солунския конгрес през 1896 г.

1895 г. юни. Делегация начело с председателя на Народното събрание Т. Теодоров и митрополит Климент Търновски в Санкт Петербург за полагане на венец на гроба на император Александър III. Прави се първата крачка за подобряване на отношенията между двете страни.

1895 г. юли. Мелнишка акция на Върховния комитет.

1896 г. 2 февруари. Покръстване на престолонаследника Борис. Покръстването в православната вяра се извършва от екзарх Йосиф I в съборната църква “Св. Крал” в присъствието на официален пратеник на император Николай II, който е официалният кръстник на Борис.

1896 г. 2 март. Със специален ферман султан Абдул Хамид II обявява Фердинанд за княз на княжеството и главен управител на Източна Румелия. Следва официално признаване на княз Фердинанд от великите сили. Дипломатическите отношения с Русия се възстановяват.

1896 г. 14 март. Първо официално посещение на княз Фердинанд в Цариград. След това князът посещава официално Петербург, Париж и Берлин.

1896 г. 12 май. Във Варна се създава дружество “Странджа“. Обединява се с Върховния комитет през 1900 г.

1896 г. декември. Открива се българско дипломатическо агентство в Атина.

1897 г. началото. Открива се българско дипломатическо агентство в Цетине, Черна гора.

1897 г. 19 февруари. След подобряване на отношенията със Сърбия и посещение на сръбския крал Александър е подписан българо-сръбски договор. С него се изключва подялбата на Македония, самостоятелните действия на двете държави срещу Турция. Двете страни ще се подпомагат по национални, религиозни и училищни въпроси в Европейска Турция. С този пункт се признава правото на Сърбия да води своя пропаганда в Македония.

1897 г. март. Създава се Българско тайно революционно братство от привърженици на Екзархията, които смятат, че на първо място трябва да се постави просветното движение. Обединява се с Вътрешната македонска организация през 1899 г.

1897 г. април. Отваряне на български търговски агентства в Битоля, Скопие и Солун.

1897 г. април – май. Гръцко-турска война по повод гръцкото въстание на о-в Крит. Гърция губи войната, но през 1898 г. султанът е принуден да даде автономия на о-в Крит.

1897 г. 26 октомври. Получени берати за владци в Битоля, Дебър, Струмица. Дава се разрешение за отваряне на търговски агентства в Цариград, Драма, Кавала, Сяр и Родосто.

1898 г. 8 септември. Екзарх Йосиф освещава новата българска църква “Св. Стефан” (Желязната църква) в Цариград.

1899 г. 14 януари. Правителството на К. Стоилов подава оставка.

БЪЛГАРИЯ В НАЧАЛОТО НА ХХ В.

УВОД. Резултати от управлението на Стефан Стамболов и Константин Стоилов – икономика, вътрешна и външна политика.

I. ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ В НАЧАЛОТО НА ХХ В.

Промишленост – ускорено развитие, нарастване темповете на производство, на броя на предприятията (4 пъти в сравнение с предишния период), на насърчаваните от държавата промишлени предприятия. Резултат – местната промишленост осигурява 43% от консумацията на индустриални стоки. Фактори за бързото икономическо развитие – разширяване на вътрешния пазар, нарастване на населението, строителство на ж.п. линии, пристанища, мостове, административни сгради и друго държавно строителство, повишаване на вносните мита на чуждите промишлени стоки (нова обща митническа тарифа от 1904 г.). Предимствено развитие на леката и хранителната промишленост. Навлизане на чуждия капитал в българската промишленост (до 1912 г. 27 предприятия). Поява на първите монополни организации – картелите – в мелничарската, текстилната, бирената, тютюневата промишленост и в производството на барут.

Селско стопанство – укрепване на производството, нарастване обема на продукцията, постепенно навлизане на машини. (Все още нарастването на производството се дължи на разширяването на обработваемата земя, а не на модернизацията.) Водещи в производството са дребните и средните собственици. Начало на развитие на кооперативното движение (предимно в кредитната област).

Финансова система – разрастване на банковата мрежа с български и чуждестранен капитал – 66 в края на 1912 г. (Банки с чуждестранен капитал, основани от началото на века – Търговска банка, Генерална банка, Кредитна банка, Българска лотарийна банка, Балканска банка, Българска ипотечарна банка и др.)

Търговия – нарастване на вътрешния стокообмен 3 пъти – фактори: увеличаване броя на населението, на фабричните работници, на държавните служители, армията, бързо развитие на транспорта и съобщенията. Нарастване на външната търговия – износ на селскостопански произведения (Турция), внос на промишлени стоки (Австро-Унгария).

Транспорт и съобщения – строеж на ж.п. линии (общо около 2000 км до 1912 г.). Строеж на пътища (общо около 9000 км до 1911 г.). Изграждане на Бургаското, Варненското и Русенското пристанище в началото на 20 век. През 1901 г. е пусната първата електрическа трамвайна линия в София. Разрастване на пощенските и телеграфните услуги, начало на телефонизация – към 1912 г. има около 3000 телефонни поста.

II. УПРАВЛЕНИЕ НА НАРОДНОЛИБЕРАЛНАТА ПАРТИЯ (1903-1908 Г.)

Промени в системата на политическата партии - отмиране на старото деление на консерватори и либерали. Възникване на нови партии в зависимост от политически програми и личности. Оформяне на новите партии чрез деления на старите структури.

Правителство на Народнолибералната партия с министър-председател ген. Р. Петров (5 май 1903 – 22 октомври 1906). Цели на правителството – ускорено развитие на селското стопанство и промишлеността в условията на протекционизъм и ограничена държавна намеса, данъчна реформа и привличане на чужди капитали.

Законодателство на Народнолибералната партия в областта на селското стопанство (закони за разработване на мерите, за борба с филуксерата, за пчеларството, за горите и лова, за данъчни облекчения за лозарството, за копринарството, Закон за наследството, За-

кон за санитарно-ветеринарната служба), **промишлеността** (закопи за насърчаване на местната промишленост), **финансите** (закопи за тютюна, за акциза на алкохола, за търговските и индустриални мерки, за Българската земеделската банка, за нова обща митническа тарифа), **търговията** (закопи за пътуващите търговски агенти, за търговско-индустриалните камари), **транспорта и градоустройството** (Закон за благоустройството на населените места), **социалната област** (закопи за защита на женския и детския труд, за застраховане на индустриалните работници, за спомагателните работнически каси), **държавната и местната администрация** (закопи за градските и селските общини, за селската полиция), **армията** (Закон за устройството на въоръжените сили), **просветата и културата** (закопи за намаляване на таксите в гимназиите, училищните стопанства, за девическото образование, за Ефорията на университета “Братя Евлогий и Христо Георгиеви“, за университета, промени в Закона за народното просвещение от 1891 г.).

Въоръжаване и засилване на армията. Реорганизация на администрацията – засилване на централизма. Засилване властта на монарха – Закон за “особата“. Външни заеми. Скандали с подкупи и оставка на правителството на ген. Р. Петров (22 октомври 1906 г.).

Правителство на Д. Петков (22 октомври 1906 – 26 февруари 1907). Нарастване на социалното напрежение вследствие на финансови проблеми. Стачки на работници и държавни служители. Университетска криза 1907–1908 г. Убийството на Димитър Петков – 26 февруари 1907 г. Патриотичен блок (1907 г.) на опозиционните партии.

Правителства на Димитър Станчов (27 февруари – 3 март 1907) и на Петър Гудев (3 март 1907 – 16 януари 1908). Засилване на недемократичните методи на управление – Закон за печата. Продължаване на успешната стопанска законодателна дейност (закопи за борсите, за занаятчийския кредит, за кооперациите, за устройството на Министерството на външните работи и изповеданията).

Външна политика – отказ от намеса по време на Илинденско-Преображенското въстание. Политика на подобряване на отношенията с Турция – българо-турско споразумение (26 март 1904 г.). Политика на сближение със Сърбия – договор от март 1904 г., митнически съюз от 1905 г.

Резултати от управлението на Народнолибералната партия – подем в стопанската и културната област. Градивна дейност, опорочена от нарушаването на демократичните принципи на управление.

III. ПРАВИТЕЛСТВО НА ДЕМОКРАТИЧЕСКАТА ПАРТИЯ (1908-1911 Г.)

Правителство на Демократическата партия начело с Александър Малинов (16 януари 1908 –

16 март 1911). Програма на правителството – спазване на конституционния демократичен ред, политика на протекционизъм в икономиката, осигуряване независимост на съдебната власт, промени в данъчната система, реформи в образователното дело. Уреждане на университетската криза.

Обявяване на независимостта на България в условията на започналата Младотурска революция и Босненската криза. Дипломатическо признаване на независимостта. Значение на акта на независимостта.

Стопанско и административно законодателство (закопи за премахване монопола върху солта, за селската полиция, за насърчаване на местната индустрия, промени в избирателната система, за устройството на съдилищата, за пенсионното осигуряване на държавните чиновници, за мините, за модернизиране на занаятчийското производство, за създаване на Българска централна кооперативна банка и др.).

Външнополитическа ориентация към Русия. Посещение на цар Фердинанд и Александър Малинов в Петербург през 1910 г. Оставка на правителството (16 март 1911 г.).

IV. ПРАВИТЕЛСТВОТО НА ИВАН ЕВСТР. ГЕШОВ И ПОДГОТОВКАТА НА БАЛКАНСКАТА ВОЙНА

Правителство на Народната и Прогресивнолибералната партия начело с Иван. Евстр. Гешов (16 март 1911 – 17 май 1913). Програма на правителството – пропорционална изборна система, административно правосъдие, регулиране на чиновническия, въпрос, данъчни реформи, законодателни мерки за развитие на стопанството. Законодателството на XV обикновено народно събрание (закопи за земеделските камари, за подобряване на скотовъдството, за земеделското образование, за комасацията на земята, за иригацията, за индустриалните железници, за съкровищен резервен фонд, за пропорционална изборна система, за Българската академия на науките и др.).

V Велико народно събрание и промени в конституцията. Дипломатическа подготовка на Балканската война – отказ от принципа за неделимост на Македония със съседните балкански държави и курс към подялба на териториите на Европейска Турция.

Личен режим на Фердинанд. Система на политическите партии, слабата им социална база, междуличностни спорове, корупция, скандали. Личността на Фердинанд и възможността на монарха да влияе върху политическите партии и лидери. Засилване властта на Фердинанд с промяната на чл. 17 от конституцията през юни 1911 г. – правото да сключва тайни международни договори от името на правителството и без одобрението на Народно събрание.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Оценка на икономическото развитие на България. Промените в политическия живот и оформянето на т.нар. “личен режим”. Обявяването на независимостта на България. Курс към Балкански съюз.

ХРОНОЛОГИЯ

1903 г. 5 май. Правителство на Народнолибералната партия. Ген. Рачо Петров – министър-председател и министър на външните работи, Д. Петков – министър на вътрешните работи, Антон Манушев, сменен от Л. Паяков – министър на финансите, Н. Геннадиев – министър на правосъдието, Д. К. Попов – министър на обществените сгради и управляващ Министерството на търговията и финансите, проф. Ив. Шишманов – министър на народното просвещение, полк. М. Савов – военен министър.

1903 г. 2 август, 19 август. Илинденско-Преображенско въстание в Македония и Одринско.

1903 г. 19 октомври. Избори за XIII обикновено народно събрание, спечелени от Народнолибералната партия. Отменен е приетият през 1901 г. Правилник за вътрешния ред на Народното събрание, с което се отнема възможността за нормална работа на опозиционните депутати.

1903 г. 4 ноември. Закон за устройството на въоръжените сили. Увеличаване, реорганизация и модернизация на армията. Армията се увеличава от 25 000 на 60 000 души, превъоръжава се с пушки “Манлихер”, оръдия “Шнайдер” и “Круп”. По-късно са изработени нови устави, съобразени с поуките от руско-японската война от 1904-1905 г. и с новите френски устави. Разработен е план за война с Османската империя. Военните разходи в държавния бюджет нарастват над 30%.

1903 г. 19 декември. Закон за Ефорията на университета “Братя Евлогий и Христо Георгиеви”.

1903 г. 19 декември. Закон за университета, с който се урежда неговия статут.

1903 г. 23 декември. Закон за създаване на Българска земеделска банка от старите земеделски каси. Тази банка играе важна роля за кредитиране на селското стопанство.

1903 г. декември. Закон за опазване на общественото здраве, с който се полагат основите на съвременното здравеопазване.

1903 г. Влиза в действие новото пристанище в Бургас.

1903–1904 г. Открити са български дипломатически агентства в Берлин, Лондон, Рим.

1904 г. януари. Народното събрание гласува Закон за престъпленията, извършени чрез печата срещу държавния глава и членовете на семейството му. Предвидени са наказания от 3 до 10 години затвор. Цивилната листа на княза е увеличена от 1 000 000 на 1 200 000 лв.

1904 г. 26 март. Споразумение между България и Турция. Турция се съгласява да приложи Мюрцшегските реформи в Македония, дава амнистия на участниците в Илинденско-Преображенското въстание и възможност за връщане на бежанците, България възпрепятства преминаването на въоръжени чети.

1904 г. 30 март. Сключват се два договора между България и Сърбия. Тайният договор предвижда усилия за прилагане на Мюрцшегските реформи в Македония и разширяването им в Одринско, общи действия срещу акции или окупации на четирите вилаета, сключване на военна конвенция (не е сключена), защита на интересите на Черна гора в Албания, арбитраж на руския император. Явният договор предвижда облекчения за взаимна търговия и сключване на митнически съюз, регулиране на транспортните и телеграфо-пощенските такси, съдебна и монетна конвенция и др.

1904 г. 12 ноември. Заем от 100 млн. лв. с френски банки за покриване на стари дългове, строеж на ж.п. линии. С част от заема е поръчано въоръжение във Франция.

1904 г. 27 ноември. Закон за нова обща митническа тарифа, с която се повишават вносните мита на чуждите промишлени стоки.

1904 г. краят. Създаване на Опозиционен блок от Народната партия, Прогресивнолиберална партия, Демократическа партия и Либералната партия.

1905 г. 22 януари. Закон за защита на женския и детския труд в промишлеността. Работният ден на жените е ограничен до 10 часа, за тях е забранен нощния труд, родилките получават едномесечен отпуск. За децата между 12 и 15 години се въвежда 8 часов работен ден, забранява се детския труд до 12-годишна възраст и нощния труд до 15-годишна възраст. Създава се инспекторат по труда. България става една от първите европейски държави със специална закрила на женския и детския труд.

1905 г. 29 януари. Закон за насърчаване на местната промишленост и търговия. Създава различни привилегии за 23 клона на българската индустрия – безмитен внос на машини, съоръжения, строителни материали и суровини, безплатно ползване на държавни и общински земи и водна сила, намален превоз по държавните железници, освобождаване от износни мита, освобождаване от данък сгради и занятие и др. Предвидени са мерки за застраховане на работниците. С този закон се дава силен тласък на промишленото развитие на страната.

1905 г. 29 януари. Закон за спомагателните каси на работниците в обществените предприятия и за привилегиите на надниците им.

1905 г. 18 май. В София тържествено е открит Народният музей.

1905 г. 3 юли. Митнически съюз със Сърбия. Според него двете страни премахват митата помежду си. Договорът е ратифициран от Народното събрание през декември. Австро-Унгария, застрашена в търговските си интереси, оказва натиск върху Сърбия, като започва с нея митническа война и митническият съюз не влиза в действие.

1905 г. Закон за благоустройството на населените места.

1905–1907 г. Нови търговски договори с Русия, Германия, Англия, Франция, Италия. С тези договори се ликвидират привилегиите на чуждестранните търговци и индустриалци, наложени от васалния статут на княжеството според Берлинския договор.

1906 г. януари. Промени в Закона за народното просвещение от 1891 г. Образователната система се привежда в съответствие с образователните системи в развитите европейски страни.

1906 г. 22 октомври. След скандал във връзка с подкупи от средствата за въоръжения, ген. Р. Петров подава оставка.

1906 г. 22 октомври – 3 март 1907 г. Правителство на Димитър Петков.

1906 г. ноември. Закон за търговско-индустриалните камари.

1906 г. ноември. Закон за наследството. С цел да не се раздробява обработваемата земя наследниците от женски пол получават половината от земите, които получават наследниците от мъжки пол.

1906 г. Стачки на работници и държавни служители поради ниски заплати и нередовно изплащане. Някои от стачките са потушени с полиция и войска.

1906 г. ноември. Промени в Наказателния закон и Закона за държавните служители, за да се ограничи правото на стачка.

1906 г. 20 декември. Обща стачка на железопътни служители и работници, подкрепена от студентите.

1907 г. 3 януари. Университетска криза. Освиркване на Фердинанд при откриване на Народния театър, гонения срещу студентите, протест на професорите, затваряне на университета и уволнения на професори.

1907 г. 24 януари. Закон за кооперациите.

1907 г. 13 февруари. Заем от 145 млн. лв. от френски банки за въоръжения.

1907 г. 26 февруари. Димитър Петков е убит в центъра на София от недоволен чиновник.

1907 г. февруари. Създаване на Патриотичен блок на опозиционните партии. Състав – партиите от Партиотичния блок от 1904 г. (Народната партия, Прогресивнолиберална партия, Демократическа партия и Либералната партия) към които се присъединяват Българската работническа социалдемократическа партия (широки социалисти) и Радикалдемократическата партия.

1907 г. 27 февруари – 3 март. Правителство на Димитър Станчов.

1907 г. 3 март – 16 януари 1908 г. Правителство на Петър Гудев.

1907 г. 13 март. Закон за печата, с който се ограничава дейността на опозиционната преса.

1908 г. 16 януари – 13 март 1911 г. Правителство на Александър Малинов в състав: Ал. Малинов – министър-председател и министър на обществените сгради, пътищата и съобщенията, ген. Ст. Паприков – министър на външните работи и изповеданията, Михаил Такев – министър на вътрешните работи, Ив. Салабашев – министър на финансите, Тодор Кръстев – министър на правосъдието, Андрей Ляпчев – министър на търговията и земеделието.

лието, Никола Мушанов – министър на народното просвещение, ген. Д. Николаев – военен министър.

1908 г. 28 януари. Разрешаване на университетската криза. Възстановени са правата на университета, уволнените професори са върнати на работа.

1908 г. 25 май. Избори за XIV обикновено народно събрание, спечелени от Демократическата партия.

1908 г. 12 юли. В Турция избухва т. нар. Младотурска революция. Целта ѝ е да свали кървавия режим на султан Абдул Хамид II, да установи конституционен строй и да предотврати разпадането на империята. Революцията се ръководи от младотурци – членове на организацията “Единство и прогрес”. Революцията започва с въстание в Македония. Безсилен да потуши въстанието, султан Абдул Хамид II обявява, че възстановява конституцията от 1876 г. и се съгласява да бъде свикан парламент. Революцията е посрещната с всеобщ възторг. Навсякъде се провеждат митинги и събрания под лозунги за “свобода, равенство, братство, справедливост”. Премахната е цензурата, освободени са политическите затворници, завръщат се политическите емигранти. Обявено е, че всички поданици стават равноправни “османи”. Първите мерки предизвикват голям ентузиазъм. Скоро ръководителите на революцията се отказват от много от обещанията си. Не се зачитат правата на националните малцинства и срещу тях се води същата реакционна политика, както по времето на Абдул Хамид II. Младотурската революция остава незавършена и провеждането на широки буржоазни реформи се осъществява едва след края на войната под ръководството на Кемал Ататюрк.

1908 г. 30 август. “Инцидентът Гешов”. Българският дипломатически агент Гешов не е поканен на прием по случай рождения ден на Абдул Хамид II под предлог, че не е представител на независима държава. България отзовава Гешов, Турция – своя комисар. Криза в българо-турските отношения.

1908 г. 5–6 септември. Служителите на Компанията на Източните железници вдигат стачка.

1908 г. 9 септември. Българското правителство окупира ж.п. линиите на Компанията на Източните железници на българска територия и ги обявява за българска собственост.

1908 г. 16 септември. Решение на Министерския съвет за обявяване на независимостта.

1908 г. 22 септември/6 октомври. В църквата “Св. Четири-десет мъченици” в Търново в тържествена обстановка България е обявена за независимо царство. Княз Фердинанд получава титлата “цар”.

1908 г. 23 септември/7 октомври. Австро-Унгария обявява анексията на Босна и Херцеговина.

1909 г. 18 февруари. Закон за народното просвещение.

1909 г. 6 април. След продължителни преговори Турция признава независимостта на България. С посредничеството на Русия е постигнато споразумение. По него Русия приспада дължимите от Турция 125 млн. лв. от войната през 1877–1878 г., а България трябва да плати 82 млн. лв. на Русия чрез заем от руска банка.

1909 г. 7 април. Първо Русия, а след това и останалите европейски и балкански държави признават независимостта на България.

1909 г. 17 май. Споразумение между България и Компанията на Източните железници за обезщетението за ж.п. линиите на българска територия.

1909 г. След продължителни преговори европейските държави се отказват от привилегиите си, произтичащи от капитулациите. България става равноправен търговски партньор.

1909 г. лятото. Въведени са в експлоатация ж.п. линиите Левски – Свищов и Радомир – Кюстендил.

1909 г. 30 декември. Заем от 100 млн. лв. от виенска банка за покриване на стари задължения, въоръжения и железопътно строителство.

1910 г. 10–19 февруари. Посещение на цар Фердинанд, Александър Малинов и външния министър ген. Ст. Паприков в Петербург. Неуспешни преговори за сключване на съюзен договор.

1911 г. 9 март. Ал. Малинов подава оставката на правителството, която е приета на 16 март.

1911 г. 16 март–1 юни 1913 г. Русофилско правителство на Народната и Прогресивно-либералната партия начело с Иван Евстр. Гешов в състав: Ив. Евстр. Гешов – министър-председател и министър на външните работи, Ал. Людсканов – министър на вътрешните работи, Т. Теодоров – министър на финансите, Петър Абрашев – министър на правосъдието, Димитър Христов – министър на търговията и земеделието, Антон Франгя – министър на обществените сгради, пътищата и съобщенията, Ст. Бобчев – министър на народното просвещение, ген. Никифор Никифоров – военен министър.

1911 г. 5 юни. Избори за V Велико народно събрание за промени в Търновската конституция.

1911 г. юни. Промени в Търновската конституция. Заменят се “княжество“ и “княз“ с “царство“ и “цар“. Променя се чл. 17, съгласно която царят има право да сключва тайни международни договори от името на правителството, без да се допитва до Народното събрание. Извършени са и други промени – за заместване на царя при отсъствие от Министерския съвет, за цивилна листа, за ликвидиране на изключителните военни съдилища. От особено значение е създаване на четири нови стопански министерства (на търговията, промишлеността и труда, на земеделието и държавните имоти, на обществените сгради, пътищата и благоустройството и на железниците, пощите и телеграфите), които ще играят важна роля в регулирането и подпомагането на стопанското развитие на страната.

1911 г. 4 септември. Избори за XV обикновено народно събрание.

1911 г. Българското книжовно дружество се преименува в Българска академия на науките.

НАЦИОНАЛНООСВОБОДИТЕЛНО ДВИЖЕНИЕ НА БЪЛГАРИТЕ В МАКЕДОНИЯ И ОДРИНСКА ТРАКИЯ (1878–1912)

УВОД. Берлинският договор и съдбата на българския етнос на Балканите. Първи прояви на съпротива срещу решенията на Берлинския конгрес – петиционно движение, Кресненско-Разложкото въстание. Съединението като част от обединителния процес. Националното обединение – основен проблем на българската външна политика.

I. БЪЛГАРИТЕ В МАКЕДОНИЯ И ОДРИНСКО В КРАЯ НА XIX В.

Положение на българите в Северна Добруджа и Западните покрайнини – румънизация на Северна Добруджа и денационализация на българите, преследвания на българите в Западните покрайнини.

Сложните проблеми на националноосвободителното движение в Македония и Одринска Тракия – наличие на различни националности, православни църкви, статистики. Положението на българите в Македония и Одринска Тракия. Опити за реформи съгласно чл. 23 от Берлинския договор. Икономическо положение на българите – поземлени отношения, занаяти и промишленост, търговия, данъчни облагания, турски бежанци, разбойничество, начало на бежанско движение към освободените територии.

Дейността на Българската екзархия. Статутът на Екзархията според чл. 39 от Търновската конституция – в църковно отношение Княжеството е “неразделна част от българската църковна област“. Екзархията – единствен представител на българите от Македония и Одринско пред турската власт. Личността на екзарх Йосиф. Отношенията на Екзархията с турското правителство въпросът за седалището на Екзархията (оставането ѝ в Цариград), за връщане на изтеглените през войната владици от Македония. Влияние на отношенията между княжеството и Високата порта – берати за владици в македонските епархии, екзархийски наместници в останалите епархии в Македония и Одринска Тракия. Постиганията на Екзархията – 7 митрополити, 20 архиерейски наместници, 21 църковни общини, 1180 църкви, 89 параклиса, 43 манастира, общ брой на българите екзархисти 1 200 000 души от общо 1 600 000 българи.

Екзархията и учебното дело. Създаване на мрежа от училища (гимназиите в Солун и Одрин, класни училища в градовете, духовно училище в Прилеп, търговско училище в Солун – общо до Балканските войни 12 гимназии), читалища, просветни дружества, женски дружества, неделни курсове, сказки, доклади, театрални представления и др. Обща оценка на дейността на Екзархията през 1878–1912 г. в областта на запазване на принадлежността към Българската църква, просвета, култура. Преобладаващата част от революционните дейци получават образованието си в просветната мрежа на Екзархията.

Борбата на Цариградската патриаршия за запазване на влиянието си има известни успехи и част от българите остават в лоното на патриаршията. Начало на сръбската пропаганда в Македония – дружество “Св. Сава“, начало на сръбско четническо движение. Създаване на “Етники Етерия“ в Атина и начало на гръцко четническо движение. Румъния и т. нар. куцовласи в Македония.

II. РАЗВИТИЕ НА НАЦИОНАЛНООСВОБОДИТЕЛНОТО ДВИЖЕНИЕ В КРАЯ НА XIX И НАЧАЛОТО НА XX В.

Създаване и дейност на Вътрешната македоно-одринска революционна организация (ВМОРО). Действия на отделни чети през 80-те години. Първи опити за основаване на революционни кръжоци и студентска дружба в София в края на 80-те и началото на 90-те години с участието на Пере Тошев, Гоце Делчев, Даме Груев и др.

Полагане основите на Вътрешна революционна организация през 1893 г. по примера на БРЦК. Цели – отказ от директно присъединяване към България, борба за автономия на Македония с доминиране на българския елемент. Първоначално членство само на българи. Ролята на Даме Груев (1871–1906) и Гоце Делчев (1872–1903). Дейност на организацията – изграждане на революционни комитети, събиране на оръжие, литература, изграждане на складове и куриерска служба. Начало на революционна организация в Одринско през 1895 г.

Солунски конгрес на ВМОРО през пролетта на 1896 г. Устав и правилник на Българските македоно-одрински революционни комитети (БМОПК). Цели – постигане на пълна политическа автономия на Македония и Одринско с усилията на българското население чрез разпространяване на революционните идеи и подготовка на повсеместно въстание. Организация – Централен (Солунски) и местни комитети, тайна поща и полиция. Представители в София – Гоце Делчев и Гьорче Петров. Първоначално изострени отношения с Екзархията, която е за мирни средства.

Разширяване дейността на ВМОРО след конгреса – изграждане на комитетска мрежа, създаване на четнически институт, масовизиране на организацията. Обединение със създаденото през 1897 г. Българско тайно революционно братство на Иван Гарванов. Солунска афера от 1901 г. – разкрития, арести, начело на ЦК застава Иван Гарванов. Аферата “мис Стоун”.

Промяна на целите на ВМОРО през 1902 г. – приемане на т. нар. “Гоцев устав” – пълна политическа автономия с участието на всички народности; член на организацията може да бъде всеки македонец и одринец. Причини за промяна на тактиката и резултати.

Създаване и дейност на Върховния македонски комитет. Бежанците в България – наченки на организация (митинги, дружества и комитети, чети, организации до Съединението). Политиката на Стамболов по македонския въпрос – произлиза от стремежа му да поддържа добри отношения с Турция чрез подпомагане на Екзархията. Създаване на Върховен македонски комитет (ВМК) начело с Трайко Китанчев (от 1900 г. Върховен македоно-одрински комитет). Първоначални цели – политическа автономия на населението в Македония и Одринско чрез мирни акции. Контакти с българското правителство и княз Фердинанд. Постепенна ориентация към въоръжена борба. Чети и Мелнишка акция през 1895 г. Проект за реформи на ВМК от 1896 г. – политическа автономия за Македония и Одринско на базата на чл. 23 от Берлинския договор. Проектът е приет и от ВМОРО на Солунския конгрес. Смяна на ръководствата на ВМОК (ген. Данаил Николаев, Йосиф Ковачев, Борис Сарафов, ген. Иван Цончев).

Създаване и дейност на дружество “Странджа”. Еволюция от просветно-културни задачи към въоръжена борба. Обединение с Върховния македонски комитет през 1900 г. Ново име – Върховен македоно-одрински комитет (ВМОК).

Отношения между ВМОРО и ВМОК. Опити за взаимодействие чрез Гоце Делчев и Гьорче Петров. Различия: въпросът за приоритета в освободителната акция (ВМОРО – населението на областите с помощта на България; ВМОК – водеща роля на България с армията си), въпросът за ръководството – ВМОРО или ВМОК. Поява на термина “върховизъм”. ВМОК, особено под ръководството на ген. Иван Цончев – склонен към прибързани действия (Мелнишка акция), служи на политическата конюнктура, поддава се на влиянието на княза и правителството. Резултати от неразбирателството и съперничеството – сблъсквания между чети, убийства на лидери и т. н.

Горноджумайско въстание през есента на 1902 г. Решението за въстание прибързано – плод на амбициите на ВМОК и на политическия момент – присъствието в България на руска делегация по случай 25-годишнина от сраженията при Шипка. Правителството на д-р Стоян Данев е против акцията и не я подкрепя. Потушаване на въстанието, удар върху Вътрешната организация, жертви, нов бежански поток.

III. ИЛИНДЕНСКО-ПРЕОБРАЖЕНСКО ВЪСТАНИЕ ПРЕЗ 1903 Г.

Солунски конгрес на ВМОРО от януари 1903 г. под председателството на Иван Гарванов – решение за подготовка и вдигане на въстание през пролетта на 1903 г. Спорове около решението. Руско-австро-унгарски реформен проект (пъдарски реформи) от февруари 1903 г. Солунските атентати на т. нар. гемиджии и погромите след тях – арест на членове на Централния комитет. Смъртта на Г. Делчев. Кон-

грес на Битолския революционен окръг под ръководството на Д. Груев – решение за въстание на

2 август (Илинден). Конгрес на Одринския революционен окръг – решение за въстание на 19 август (Преображение).

Избухване и ход на въстанието. Въстанието в Битолско – масово, превзети райони от Битолска, Леринска, Костурска, Охридска, Кичевска каза. Временно управление в гр. Крушево – Крушевска република. Възвание към турското население. Засилена дейност на чети в останалите окръзи – Серско. Въстанието в Одринско – освобождаване на странджанските села, превзети Ахтопол и Василико, неуспех в Малко Търново. Боеве с редовната турска армия (150 сражения на 20 000 въстаници срещу 300 000 редовни турски войници и башибозук). Неуспех на въстанието – жертви, опожарени и разграбени села, нов бежански поток към България. Причини за поражението – слаба подготовка, прибързано обявяване, действия в отделни окръзи, липса на помощ от България и великите сили. Оценка на Илинденско-Преображенското въстание.

IV. НАЦИОНАЛНООСВОБОДИТЕЛНОТО ДВИЖЕНИЕ ПРЕЗ 1903–1912 Г.

Мюрцшегска реформена акция на Русия и Австро-Унгария от 1903 г. Политика на подобряване на отношенията между България и Турция – съглашение от 1904 г. Турция дава амнистия на участниците в Илинденско-Преображенското въстание и възможност за връщане на бежанците, България възпрепятства преминаването на въоръжени чети.

Революционното движение след разгрома на Илинденско-Преображенското въстание. Криза в организацията в Македония и Одринско след разгрома на въстанието и бежанското движение. Противоречия и разцепление във ВМОРО – десница (Иван Гарванов, Христо Матов, Христо Татарчев, Борис Сарафов, поддържани от Битолски, Скопски, Солунски и Одрински революционен окръг) – за запазване централизацията на организацията, съхраняване на връзките с България; левица (Яне Сандански, Христо Чернопеев, Гьорче Петров, поддържани от Серски и Струмишки революционен окръг) – под влияние на тесните социалисти те се обявяват за децентрализация на организацията и въвеждане на федеративния принцип, за вътрешна самостоятелност, за автономия на Македония и Одринско в рамките на Балканска федеративна република. Неуспешен опит за споразумение на Рилския конгрес през 1905 г. Смъртта на Д. Груев. Убийствата на Иван Гарванов и Борис Сарафов – начало на поредица от убийства и атентати сред македонските дейци.

Засилване на четническото движение на Гърция и Сърбия – взаимни нападения, убийства, атентати в Македония. Засилване на румънската пропаганда. Ново руско-австрийско споразумение от 1907 г.

Младотурската революция от 1908 г. Кратък период на примирие. Оформяне на две политически партии от ВМОРО – Съюз на българските конституционни клубове и Народнофедеративна партия (българска секция). Отказ на младотурците от идеята за равноправие на всички народности. ВМОРО отново се ориентира към въоръжена борба – главно чрез четнически действия. Нов централен комитет начело с Т. Александров, П. Чаулев, Хр. Чернопеев. Атентати и кланета в Щип и Кочани през 1911–1912 г.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Оценка на дейността на Екзархията в Македония и Одринска Тракия. Националноосвободителното движение в Македония и Одринско – част от борбите на българите за обединение. Оценка на дейността на ВМОРО и ВМОК. Причини за неуспеха на Илинденско-Преображенското въстание. Политиката на България към националноосвободителното движение. Великите сили и Македония.

ХРОНОЛОГИЯ

Територия на Санстефанска България – 172 000 кв. км. Територия на Княжество България според Берлинския договор – 63 752 кв. км с население 2 007 919 души (данни от 1881 г.).

Територия на Източна Румелия – 32 978 кв. км с население 815 951 души.

Населението на Северна Добруджа по време на Руско-турската война е около 150 000–165 000 души, от които според преброяване на Екзархията около 3/4 са българи.

Западните покрайнини (Ниш, Пирот, Враня, Лесковац) – 10 972 кв. км с население от 299 640 души, повечето българи.

Брой на населението в Македония според статистически изследвания на В. Кънчов и Ст. Н. Шишков – след Освобождението 1 909 657 души, от които 1 178 800 българи – 61,73%. В нача-

лото на ХХ в. – 2 258 225 души, от които 1 181 336 българи – 52,31%). Населението в *Одринска Тракия* - 968 785 души, от които 410 407 българи – 42,37%. Общо - 3 227 009 души, от които българите възлизат на 1 591 743 души (55,21%). По данни на Екзархията в двете области има 1 459 792 българи християни, от които 1 051 936 екзархисти, останалите са привърженици на Цариградската патриаршия.

1877 г. 24 април. Начело на Екзархията застава екзарх Йосиф.

1878 г. пролетта и лятото. Жителите на Македония и Източна Тракия пишат петиции и молби против откъсването им от България.

1878 г. лятото и есента. Създаване на комитети “Единство“ – Търново (Ст. Стамболов), Русе (Ив. Вазов), Пловдив (екзарх Йосиф) и др.

1878 г. октомври. Екзарх Йосиф поставя пред Портата въпроса за оставането на Екзархията в Цариград и иска връщане на изтеглените по време на войната български владици от Македония.

1878 г. 5 октомври – 25 май 1879 г. Кресненско-Разложко въстание – цели, тактика, противоречия между местните дейци и софийския комитет “Единство“, потушаване на въстанието.

1880 г. лятото. В Русе се основава Македонска лига, начело с В. Диамандиев.

1880 г. август. След дълги протакания една европейска комисия изработва проект за Закон за вилаетите на Европейска Турция. Той се базира на чл. 23 от Берлинския договор и взема за основа Органическия устав на о-в Крит за автономия от 1868 г. с подобрения. Законът за вилаетите не е приложен от турското правителство.

1881 г. 27 януари. Първа нота на българското правителство до великите сили по македонския въпрос. В нотата се описва тежкото положение на българите в Македония и се иска прилагането на реформите, предвидени в Берлинския договор.

1883 г. октомври. Зайчарска буна в Западните покрайнини.

1883 г. 17 декември. Султан Абдул Хамид II приема на аудиенция екзарх Йосиф и го уведомява, че седалището на Екзархията остава в Цариград.

1884 г. февруари. В София се основава Македонско благотворително дружество с печатен орган в. Македонски глас.

1885 г. 6 септември. Съединението.

1885 г. 24 октомври. Цариградска конференция на великите сили за Съединението.

1886 г. 24 март. Топханенски акт за Съединението.

1886 г. В Белград е основано дружество “Св. Сава“ за пропаганда в Македония.

1890 г. юни – април 1894 г. – октомври 1897 г. След натиск от страна на правителствата на Ст. Стамболов и К. Стоилов са получени владишки берати за Охрид и Скопие, Велес и Неврокоп, Битоля, Дебър, Струмица.

1890 г. Създадена е Солунската мъжка гимназия “Св. Св. Кирил и Методий“.

1891 г. Създадена е Одринската мъжка гимназия “Д-р Петър Берон“.

1892 г. Създадена е Солунската девическа гимназия “Св. Благовещение“ с първа директорка Царевна Миладинова, дъщеря на Димитър Миладинов.

1893 г. 23 октомври. В Солун се полагат основите на Вътрешна революционна организация от Даме Груев, д-р Христо Татарчев, Иван Хаджиниколов, Петър Попарсов, Андон Димитров и Христо Батанджиев.

1894 г. началото. Създаване на Централен комитет с председател д-р Хр. Татарчев и секретар-касиер Д. Груев. Уставът (по Устава на БРЦК) е изработен от Петър Попарсов, а Правилникът за вътрешния ред от Иван Хаджиниколов.

1894 г. 12 април. След продължителни искания на екзарх Йосиф I, подкрепен категорично от българското правителство, е издадено султанско ираде за митрополитски берати за Велешка и Неврокопска епархия. Българската екзархия получава официално правото върху българските училища в Македония и Одринско. В ирадето се разрешава също да се закупи сграда за Екзархията в Пера, даден е терен за построяване на българско духовно училище в Цариград.

1894 г. В Атина се създава дружеството “Етники Етерия“.

1895 г. 28 март. Конгрес на македонската емиграция в София. Създаден е Върховен македонски комитет, начело с Трайко Китанчев, обединен през 1900 г. с тракийското движение под името Върховен македоно-одрински комитет.

1895 г. юли. Мелнишка акция на Върховния македонски комитет.

1895 г. декември. Конгрес на Върховния македонски комитет. За председател е избран ген. Данаил Николаев. Част от участниците в Мелнишката акция се отцепват в самостоятелен комитет.

1895 г. Начало на революционната организация в Одринско (Христо Коцев) и Свиленградско (Павел Генадиев).

1896 г. 22 март. Проект за реформи на ВМОК – политическа автономия за Македония и Одринско на базата на чл. 23 от Берлинския договор. В проекта са посочени териториите, населени с българи, които трябва да образуват отделен вилает, искат се български чиновници, българи в жандармерията и др. Проектът е приет и от ВМОРО на Солунския конгрес.

1896 г. април. Солунски конгрес на ВРО. Обединение с Одринската организация. Устав и правилник на Българските македоно-одрински революционни комитети (БМОРО). Искане за политическа автономия на Македония и Одринско. Въпросът за подготовката на българите за въстание. Създаване на 7 революционни окръга (Солунски, Скопски, Сярски, Струмишки, Битолски, Щипски и Одрински). Централен (Солунски) и местни комитети, тайна поща и полиция. Създаване на четнически институт. Представители в София – Гоце Делчев и Гьорче Петров. Приети са нов устав и правилник. В организацията се допускат и българи-патриаршисти.

1896 г. 12 май. Във Варна се създава дружество “Странджа“. Обединява се с Върховния македонски комитет през 1900 г. под името Върховен македоно-одрински комитет.

1897 г. 19 февруари. След подобряване на отношенията със Сърбия и посещение на сръбския крал Александър е подписан българо-сръбски договор. С него се изключва подялбата на Македония, самостоятелните действия на двете държави срещу Турция. Двете страни ще се подпомагат по национални, религиозни и училищни въпроси в Европейска Турция. С този пункт се признава правото на Сърбия да води своя пропаганда в Македония.

1897 г. пролетта. Малки български чети действат в Одринска Тракия.

1897 г. април. Отваряне на български търговски агентства в Битоля, Скопие и Солун, след това и в Дедеагач и Одрин.

1897 г. април – май. Гръцко-турска война по повод гръцкото въстание на о-в Крит. Гърция губи войната, но през 1898 г. султанът е принуден да даде автономия на о-в Крит.

1897 г. Руско-австрийско споразумение за запазване статуквото на Балканите, подписано от Франц Йозеф и Николай II в Петербург. И двете страни в момента нямат интерес от усложнения по Източния въпрос, тъй като Австро-Унгария има вътрешнополитически затруднения около националния въпрос, а Русия е заета с експанзията в Далечния изток. Споразумението предвижда консултации между двете държави при ново изостряне на положението на Балканите.

1897 г. 26 октомври. Получени берати за владци в Битоля, Дебър, Струмица. Дава се разрешение за отваряне на търговски агентства в Цариград, Драма – Кавала, Сяр и Родосто.

1897 г. март. Създава се Българско тайно революционно братство от привърженици на Екзархията, които смятат, че на първо място трябва да се постави просветното движение. Обединява се с Вътрешната македонска организация на 16 септември 1899 г.

1899 г. началото на май. Начело на ВМК застава Борис Сарафов, привърженик на въоръжени акции в Македония.

1900 г. краят на юли-началото на август. На конгрес в София се обединяват Върховния македонски комитет и дружеството “Странджа” във Върховен Македоно-Одрински комитет, с председател Борис Сарафов.

1901 г. януари. След поредица от афери (Винишка 1897 г., Валандовска 1899 г., Керемедчиоглува 1900 г., Иванчова 1901 г.) ВМОРО е засегната силно от Солунската афера. След разкрития на един от прислужниците в Централния комитет са арестувани голяма част от ръководителите на организацията Хр. Татарчев, Хр. Матов, Пере Тошев, Ив. Хаджиниколов и др. членове в цяла Македония. В ръцете на турската власт попадат важни документи, между които са уставът и правилникът на организацията. Заловените са осъдени на различни срокове затвор и заточение. Начело на организацията застава Иван Гарванов.

1901 г. март. Под натиска на квяз Фердинанд от ВМОК е отстранен Борис Сарафов. Начело на комитета застават Стоян Михайловски и ген. Иван Цончев. Изостряят се отношенията с ВМОРО.

1901 г. 21 август – 18 януари 1902 г. “Аферата мис Стоун“. Близко до Банско четата на Яне Сандански и Христо Чернопеев отвличат американската протестантска мисионерка мис Стоун и нейната придружителка Катерина Цилка. Целта на акцията е получаването на паричен откуп за нуждите на революционната организация. В продължение на няколко месеца четата с отвлечените жени е преследвана от турски потери. По това време бременната Екатерина Цилка ражда момче. След дълги преговори откупът от 14 500 златни турски лири е платен в Банско и двете жени са освободени. Отвлечането на американската мисионерка мис Стоун предизвиква широк отзвук в Европа и САЩ. В следващите месеци мис Стоун изнася много лекции в САЩ.

1902 г. 1 септември. Конгрес на Вътрешната организация. Името се променя на Тайна македоно-одринска революционна организация (ТМОРО). Приема се т. нар. “Гоцев устав”, в който се прави известна промяна в целите на ВМОРО към пълна политическа автономия с участието на всички народности. Член на организацията може да бъде всеки македонец и одринец.

1902 г. 23 септември. Горноджумайско въстание, подготвено от ВМОК. Правителството е против прибързаната акция и не я подкрепя. Въстанието е потушено бързо и следва нов поток бежанци към княжеството. Прибързаното въстание нанася удар върху Вътрешната организация в областта.

1903 г. 2-4 януари. Конгрес на ТМОРО в Солун под председателството на Иван Гарванов. Не присъстват главните дейци (Г. Делчев, Д. Груев, Гьорче Петров, Пере Тошев, Яне Сандански). Взаема се решение за подготовка и вдигане на въстание през пролетта на 1903 г.

1903 г. 23 февруари. Поради нарастващото напрежение в Европейска Турция Русия и Австро-Унгария предлагат на султан Абдул Хамид II проект за реформи. Т. нар. Виенски проект предвижда само някои промени в управлението на Солунския, Битолския и Скопския вилает (реорганизация на полицията и жандармерията с чужда помощ, отделни бюджети за трите вилаета, назначаване на пълнолетни християни в районите с християнско население и чуждестранен генерален инспектор по реформите). Поради ограничения му характер проектът е посрещнат с недоверие в Македония и България и е наречен иронично “пъдарски”.

1903 г. началото на април. В Лондон се създава Балкански комитет начело с Ноел Бъкстон. Комитетът извършва огромна пропагандна работа за въвеждането на реформи в Европейска Турция и подобряване на положението на християнското население в Македония и Одринско.

1903 г. 15-18 април. Солунските атентати на т. нар. гемиджии. Йордан Попйорданов-Орце, Димитър Мечев, Павел Шатев и др. взривяват френския параход “Гвадалкивир”, Банк Отоман, част от газопровода и водопровода на града, разрушена е част от ж.п. линията край Солун. Почти всички атентатори загиват. Турски погроми след атентатите. Арестувани са част от членовете на Централния комитет, сред тях и Иван Гарванов.

1903 г. 17-24 април. Конгрес на Битолския революционен окръг в с. Смилево под ръководството на Д. Груев. Взаема се решение за въстание на 2 август (Илинден).

1903 г. 21 април. В битка с турска потеря при с. Баница загива Гоце Делчев.

1903 г. 28 юни-1 юли. Конгрес на Одринския революционен окръг в Петрова нива с решение за въстание на 19 август (Преображение).

1903 г. 2 август, 19 август. Илинденско-Преображенско въстание – овладяване на Битолско, Странджанско, останалите окръзи не въстават, неравни боеве, поражение; 4694 убити, 201 опожарени села, 30 000 бежанци.

1903 г. 3 октомври. Среща на австро-унгарския император Франц Йозеф и руския император Николай II в Мюрцшег. Приема се т. нар. Мюрцшегска програма – съвместен руско-австрийски проект за реформи в европейската част на Османската империя (главно Македония). Повод за реформения проект е изострянето на обстановката след Илинденско-Преображенското въстание. Проектът предвижда: смесен руско-австрийски контрол върху дейността на административната власт и по-специално при въвеждането на реформите; реорганизация на жандармерията и полицията, осъществена от чуждестранен генерал с помощта на военни специалисти от великите сили; реорганизация на местната администрация и съдебни учреждения; обезщетения за пострадалото по време на въстанието население; отказ от употреба на нередовни войски в Македония. Проектът си поставя за цел запазването на статуквото в Македония чрез известно подобряване на положението на християнското население. По искане на Австро-Унгария от реформите е изключен Новопазарският санджак, а по искане на Русия – Одринският вилает. Проектът е одобрен от останалите велики сили, а след известно колебание е приет и от турското правителство. Изпълнението на Мюрцшегския реформен проект се натъква на силна съпротива от турската власт и на практика не довежда до подобряване на положението на християнското население.

1904 г. февруари. Конгрес на Одринския революционен окръг. Спорове за въстанието. Избор на ново ръководство.

1905 г. 25 март. Гръцки чети извършват клане и опожаряват с. Загоричане, Костурско.

1904 г. 26 март. Споразумение между България и Турция. Турция се съгласява да приложи Мюрцшегските реформи в Македония, дава амнистия на участниците в Илинденско-Преображенското въстание и възможност за връщане на бежанците, България възпрепятства преминаването на въоръжени чети.

1905 г. 23 май. Със султанско ираде власите в Македония са признати за отделна народност и им се разрешава да отварят румънски училища и църкви.

1905 г. септември – октомври. Рилски конгрес на ВМОРО – неуспешен опит за изглаждане на противоречията. Приема се нов Устав, правилник на организацията и правилник за дейността на четите.

1906 г. юни – юли. Антигръцки митинги във Варна, Пловдив, Станимака. В Анхиало се извършва погром. Вътрешният министър Д. Петков взема бързи мерки за прекратяване на погрома.

1906 г. 10 декември. В престрелка с турска потеря при с. Русиново, Малешевско, загива Д. Груев.

1907 г. 28 септември. Ново руско-австрийско споразумение, подписано във Виена, предвиждащо Мюрцшегския реформен проект да се осъществява до 1914 г. и изискващо от султана да продължи дотогава пълномощията на военните и гражданските чиновници на европейската администрация в македонските вилаети. Отправени са също и съвместни ноти до България, Сърбия и Гърция с искане да се прекрати изпращането на въоръжени чети в Македония.

1907 г. 28 ноември. По нареждане на Яне Сандански Тодор Паница убива Иван Гарванов, Борис Сарафов и войводата Михаил Даев. Започват непрекъснати убийства сред македонските дейци.

1908 г. 12 юли. В Турция избухва т. нар. Младотурска революция. Целта ѝ е да свали кървавия режим на султан Абдул Хамид II, да установи конституционен строй и да предотврати разпадането на империята. Революцията се ръководи от младотурци – членове на организацията “Единство и прогрес“. Революцията започва с въстание в Македония. Безсилен да потуши въстанието, султан Абдул Хамид II обявява, че възстановява конституцията от 1876 г. и се съгласява да бъде свикан парламент. Революцията е посрещната с всеобщ възторг. Навсякъде се провеждат митинги и събрания под лозунги за “свобода, равенство, братство, справедливост“. Премахната е цензурата, освободени са политическите затворници, завръщат се политическите емигранти. Обявено е, че всички поданици стават равноправни “османи“. Първите мерки предизвикват голям ентузиазъм. Скоро ръководителите на революцията се отказват от много от обещанията си. Не се зачитат правата на националните малцинства и срещу тях се води същата реакционна политика, както по времето на Абдул Хамид II. Младотурската революция остава незавършена и провеждането на широки буржоазни реформи се осъществява едва след края на войната под ръководството на Кемал Ататюрк.

1908 г. лятото. Създаване на политически организации на българите в Македония и Одринско. Десницата се обединява в Съюз на българските конституционни клубове, левията – в Народнофедеративна партия (българска секция).

1909 3 октомври. Турският парламент издава Закон за четите в европейските вилаети, след което започва тяхното разоръжаване. Според закона на преследвания подлежат не само четниците, но и техните семейства. Положението в Македония и Одринска Тракия се изостря отново, появяват се нови “афери“, започват преследвания и убийства на българи. Нов бежански поток към България.

1909 г. ноември. Турският парламент издава Закон за политическите сдружения, според който партиите от нетурски произход трябва да се разпуснат. По този закон е разтурен Съюзът на българските конституционни клубове в Македония. Разпускане на Народнофедеративната партия (българска секция).

1910 г. 10–19 февруари. Посещение на цар Фердинанд, Александър Малинов и външния министър ген. Ст. Паприков в Петербург. Неуспешен опит за сключване на съюзен договор.

1910 г. Начело на Централния комитет на ВМОРО застават Т. Александров, П. Чаулев, Хр. Чернопеев. Поема се отново курс към въоръжени четнически действия и акции.

1911 г. 21 ноември. Атентат на ВМОРО до джамията в Щип. Клане на българи в града – 23 убити и 423 ранени. Вълнения сред българите в Македония и в България.

1912 г. 11 януари. Погром над българи в Гюрешкия манастир “Св. Богородица“, Скопско.

1912 г. 19 юли. Атентат на ВМОРО в Кочани. Ново клане на българи.

БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ БАЛКАНСКИТЕ ВОЙНИ

УВОД. Проблемът за националното обединение на България. Успехът на Съединението. Националноосвободителното движение в Тракия и Македония и Илинденско-Преображенското въстание. Балканските държави и наследството на Турция. Великите си-

ли и националният въпрос на Балканите. Курс към подобряване на отношенията с Русия и споразумение с балканските държави.

I. БЪЛГАРИЯ И БАЛКАНСКАТА ВОЙНА (1912–1913)

Дипломатическа подготовка на Балканската война. Отказ от принципа за неделимост на Македония и курс към образуване на военни съюзи за разделяне териториите на Европейска Турция. Отношение на Съглашението (с водещата роля на Русия) и Тройния съюз (с водещата роля на Австро-Унгария) към Балканския съюз. Итало-турска война за Триполи и Киренайка (1911–1912).

Образуване на Балканския съюз. Преговори между България и Сърбия от есента на 1911 г. – българската позиция автономия, а при невъзможност – дележ на Македония с предвиден руски арбитраж. Сключване на таен съюзен договор през февруари 1912 г. Териториални и военни клаузи на договора. Т. нар. “спорна зона” – ядро за бъдещи противоречия между съюзниците. Съюзен отбранителен договор между България и Гърция от май 1912 г. без договореност по териториални проблеми – основа за бъдещ конфликт. Устна спогодба между България и Черна гора за война срещу Османската империя.

Недостатъци на договорната система на Балканския съюз – България нарушава принципа на неделимост на Македония и приема нейната подялба с останалите балкански държави; съюзът е изграден на основата на двустранни договори на България с останалите балкански държави; България поема основната тежест на войната срещу турските сили в Източна Тракия; в Македония, за чието присъединяване тя има най-силни претенции, остават да воюват нейните съюзници; липса на ясни териториални клаузи за бъдещото разделение на завзетите територии; неясна позиция на Румъния, която отклонява участие в съюза, но има свои претенции за компенсации. В системата на Балканския съюз са заложени много противоречия; българската дипломатия не успява да изгради стабилен съюз, с който да осигури своите териториални цели.

Начало на войната. Мобилизация на българската армия (17 септември) (първоначално са мобилизирани 600 000 души, в хода на войната стигат до 750 000 души). Нота на съюзниците до турското правителство с искане за реформи в европейските вилаети. Турското правителство отхвърля исканията и скъсва дипломатическите си отношения със съюзниците. На 26 септември Черна гора започва военни действия срещу Турция. България, Сърбия и Гърция обявяват война на Османската империя на 5 октомври. Българската общественост и войната.

Първа фаза на войната (5 октомври – 20 ноември 1912 г.). Военни сили, състояние и планове на противостоящите противници. Първоначално България мобилизира 600 000 души, разделени в три армии, начело с ген. Васил Кутинчев (I армия), ген. Никола Иванов (II армия) и ген. Радко Димитриев (III армия). Родопският отряд под командване на ген. Ст. Ковачев заедно с Македоно-Одринското опълчение (12 дружини) под командването на ген. Никола Генов настъпва към Беломорска Тракия. Седма пехотна Рилска дивизия с командващ ген. Г. Тодоров трябва да действа по долината на р. Струма под сръбско командване. Сформират се около 50 доброволчески чети от македонски и тракийски бежанци, които с действащите в Македония 34 чети на ВМОРО оперират в тила на турската армия. Върховен главнокомандващ на българската армия е цар Фердинанд, а общото военно ръководство е поверено на помощник-главнокомандващия ген. Михаил Савов и на началника на Генералния щаб ген. Иван Фичев. Главната квартира се установява в Стара Загора.

Според плана България действа в Източна Тракия срещу основните турски сили и двете крепости Одрин и Лозенград. Сърбия действа на по-слабо защитеното Македонско направление. Гърция напредва на север към Солун и трябва да обсади и превземе силната турска крепост Янина в Епир, а гръцкият флот да блокира Дарданелите и превземе турските острови в Егейско море. Черна гора действа в Косово и Новопазарския санджак и трябва да обсади силната крепост Шкодра в Северна Албания.

Начало и ход на военните действия. 5 октомври – българските войски започват настъпление по линията Одрин – Лозенград. Бърз разгром на турските сили, което се превръща в бягство. Лозенград пада без бой, обсадена е Одринската крепост. Нова турска отбранителна линия Люлебургас – Караагач – Бунархисар. След неколкодневни боеве и тази отбранителна линия е разбита. Турците отстъпват до укрепената Чаталджанска позиция. Българските войски излизат на Мраморно море и са на 40 км от Цариград. Втора армия затяга обсадата на Одрин.

Седма пехотна Рилска дивизия, под сръбско командване, подкрепена от четите на ВМОРО, напредва бързо по Кресненското дефиле и на 26 октомври предните ѝ отряди влизат в Солун. Един ден преди това турският комендант предава без бой града на гърците.

Бързо настъпление на български отряди и Македоно-Одринското опълчение на Южния фронт и освобождаване на Западна Тракия. След битка при Балкан Тореси командващият Явер паша с 10 000 корпус се предава. Българският торпедоносец “Дръзки“ торпилира турския кръстосвач “Хамидие“ и го изкарва от строя. Българската авиация подпомага военните действия и за първи път от самолет са извършени бомбардировки на противника при Одрин.

Сръбската армия напредва без значителни усилия по долината на р. Вардар. Гръцката армия напредва успешно на север, влиза в Солун, обсажда крепостта Янина. Черногорските сили навлизат в Косово, Новопазарския санджак и обсаждат крепостта Шкодра. В Македония сръбските и гръцките власти установяват своя администрация, разпускат и преследват четите на ВМОРО, започват денационализаторска политика.

Гръцки териториални претенции и Турско искане за примирие на 30 октомври. Български отказ и атака срещу Чаталджанската позиция. Провал на атаката и сключване на примирие.

Лондонска мирна конференция. Начало на мирните преговори между воюващите с посредничеството на великите сили. Искания на съюзниците – всички европейски територии на Османската империя на запад от линията Мидия (на Черно море) – Родосто (на Бяло море), островите в Егейско море, независимост на Албания, отказ на Турция от Крит, военна контрибуция. Турската делегация проявява неотстъпчивост. Противоречия между делегациите на съюзниците. България иска Пиринска, Вардарска и Егейска Македония. Сръбската страна отстоява принципа на “фактическа окупация“, вкл. “спорната зона“. Гърция иска Егейска Македония. Румъния – искания за компенсация – граница по линията Тутракан – Добрич – Балчик. Противоречия и на посланическата конференция – Германия и Австро-Унгария се обявяват срещу руската подкрепа на победилия Балкански съюз. Нота на великите сили до турското правителство за предаване на териториите западно от линията Мидия – Енос. Преврат в Цариград на комитета “Единение и прогрес“. Новото турско правителство отказва исканите отстъпки. Прекъсване на преговорите.

Втора фаза на войната (17 януари – 31 март). Възобновяване на военните действия. Турците набират нови сили и правят десант при Булаир и Шаркьой на полуостров Галиполи. След неколкодневни боеве българските войски отхвърлят турския десант. Неуспешен опит на турците да пробият при Чаталджанската линия. Атака и превземане на Одринската крепост в началото на март. Съюзниците превземат Янина и Шкодра. Турското правителство е принудено да иска отново примирие. Разногласия сред съюзниците за дележ на новите територии в Македония и Беломорска Тракия.

Възобновяване на Лондонската мирна конференция. Нови противоречия при изработването на договора, Румъния иска Южна Добруджа, но след руски натиск се задоволява със Силистра и околността. Подписване на мирния договор на 17 май. Османската империя отстъпва на съюзниците всички територии западно от линията Мидия – Енос, Крит преминава към Гърция, съдбата на останалите егейски острови ще се решава от великите сили, Албания става независима държава, чиито граници ще се определят от великите сили. Друга международна комисия трябва да определи контрибуцията от Турция и взаимните териториални отстъпки между държавите-победители. Значение на победата над Османската империя за България и нейните съюзници.

II. МЕЖДУСЪЮЗНИЧЕСКА ВОЙНА (1913 Г.)

Противоречия между България и съюзниците ѝ. Засилване на териториалните искания на Сърбия и Гърция, настояващи за принципа на “фактическа окупация“. Сърбия оспорва териториалните клаузи на договора с България, като иска компенсация срещу неосъществения от нея излаз на Адриатическо море поради създаването на независима Албания и окупира области на юг от “спорната зона“. Гърция иска Егейска Македония. Престрелки и сблъсъци между гръцки и български части. Румъния е недоволна от направената компенсация в Силистра и настоява за още отстъпки поради голямото териториално разширение на България и живеещите в Македония т. нар. куцовласи. Османската империя е готова за реванш в Източна Тракия. Проявява се несъвършенството на българската дипломация при изграждане на договорната система на Балканския съюз. Оформяне на сръбско-гръцки антибългарски съюз (19 май 1913 г.).

Политически промени в България. Оставка на правителството на Иван Евстр. Гешов, ново правителство на д-р Стоян Данев (1 юни – 4 юли). Окуражени от големите български военни победи и териториални придобивки в Тракия, част от крайно настроените политици и военни не отчитат новата обстановка, в която България се оказва изолирана. Личните амбиции на цар Фердинанд. Издига се лозунгът: “Всичко или нищо!“ Ролята на емоцио-

налните фактори сред българската общественост. Влиянието на елита на македонските бежанци върху българската външна политика. Настроения за война с бившите съюзници.

Великите сили и противоречията между балканските държави. Германия и главно Австро-Унгария се стремят да разрушат Балканския съюз, като подкрепят крайните искания на Фердинанд и десните кръгове. Русия се опитва да запази съюза. Руски предупреждения към България и Сърбия за запазване на мирните отношения – телеграма на руския император Николай II до цар Фердинанд и крал Петър. Ново предупреждение към България от руския министър на външните работи Сергей Сазонов. България губи руската подкрепа и се оказва изолирана.

Междусъюзническа война (16 юни – 4 юли). Засилване на националистическата пропаганда в Сърбия и Гърция. Антисъюзнически настроения в България. Предупреждения на част от българските висши военни и политици за опасността от война срещу съюзниците. Решението на цар Фердинанд и ген. Михаил Савов. Устната заповед на Фердинанд от 16 юни за атака срещу Гърция и Сърбия. Начало на Междусъюзническата война.

Военно превъзходство на съседните балкански държави. Липса на ефективен план на България. Военните действия започват само две български армии (II армия срещу гръцките войски и IV армия срещу сръбските войски). След началото на настъплението колебания сред политици и военни. Заповед на правителството за спиране на военните действия и смяна на ген. Савов с ген. Р. Димитриев. Гърция и Сърбия се възползват и започват настъпление. Включване на другите български армии в сраженията. Гръцките войски са спрени и обкръжени в Кресненското дефиле, сръбските атаки са отблъснати. Намеса на Румъния и Османската империя във войната. Окупация на част от Северна България и Одринска Тракия. България е обкръжена. Оставка на правителството на д-р Ст. Данев и ново правителство начело с д-р Васил Радославов. България иска примирие.

Букурещки мирен договор. На мирната конференция в Букурещ България е изолирана. Слаба подкрепа на Австро-Унгария за българските искания в Западна Тракия. Русия не се застъпва за България. По Букурещкият мирен договор Румъния получава Южна Добруджа, Сърбия взема Вардарска Македония, Гърция – Егейска Македония. България придобива само Пиринска Македония и Западна Тракия. Несправедливият характер на Букурещкия мирен договор.

Цариградски мирен договор. България отстъпва почти цяла Одринска Тракия без Малко Търново, Свиленград и Царево с околностите.

Преместване седалището на Българската екзархия в София. Ликвидиране на български училища и църкви в Македония и Одринско.

Уредба и управление на новите български земи.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Последици от Балканските войни. България не успява да постигне целите си. Убити са около 66 000 души, около 110 000 са ранени. Икономиката губи около 2 млрд. лева. Извън пределите на България остават над един милион българи. Нова бежанска вълна от Тракия и Македония – около 250 000 души. Въпреки военните успехи, слабата дипломатия и неразумната политика на управляващите кръгове водят до първата национална катастрофа.

ХРОНОЛОГИЯ

1908 г. 22 септември. В църквата “Св. Четиридесет мъченици“ в Търново в тържествена обстановка България е обявена за независимо царство.

1910 г. 10–19 февруари. Посещение на цар Фердинанд, Александър Малинов и външния министър ген. Ст. Паприков в Петербург. Неуспешни преговори за сключване на съюзен договор.

1911 г. 16 март – 1 юни 1913 г. Русофилско правителство на Народната и Прогресивнолибералната парти начело с Иван Евстр. Гешов.

1911 г. юни. Промени в Търновската конституция. Заменят се “княжество“ и “княз“ с “царство“ и “цар“. Особено важна е промяната на чл. 17, съгласно която царят има право да сключва тайни международни договори от името на правителството без да се допитва до Народното събрание.

1911 г. 16 септември – 2 октомври 1912 г. Итало-турска война за Триполи и Киренайка (днешна Либия). През октомври 1912 г. в Лозана е подписан договор, по силата на който на Триполи и на Киренайка е дадена автономия и турските войски са изтеглени. На практика двете провинции стават италианска колония под името Либия. Тази война отслабва Османската империя и стимулира създаването на Балканския съюз.

1911 г. 21 ноември. Атенат на ВМРО до джамията в Щип. Клане на българи в града – 23 убити и 423 ранени. Вълнения сред българите в Македония и в България.

1912 г. 11 януари. Погром над българи в Гюрешкия манастир “Св. Богородица“, Скопско.

1912 г. 29 февруари. Съюзен договор и тайна военна конвенция (29 април) между България и Сърбия за война с Османската империя и подялба на Македония с руско посредничество. Двете страни поемат задължението да си окажат взаимна помощ в случай на нападение от трета държава. България трябва да участва в евентуален конфликт с 200 хил., а Сърбия – със 150 хил. войници. След успешна война срещу Турция в българските граници трябва да влязат всички земи на изток от долното течение на р. Струма и Родопите, а Сърбия получава териториите на север и запад от Шар планина (Косово и Новопазарския санджак). Идеята за автономия на Македония е приета половинчато, като в случай на невъзможност да се осъществи, се предвижда нейната подялба. България получава земите на югоизток от линията Крива паланка – с. Гъбовци на Охридското езеро. Териториите между тази линия и Шар планина се определят като “спорна зона“, чието притежание трябва да се реши след войната. При неразбирателство ще се търси решението на руския император Николай II.

1912 г. 16 май. Сключва се съюзен отбранителен договор, а по-късно, на 22 септември и военна конвенция между България и Гърция за срок от три години. Договорът не разглежда териториални проблеми и с това става основа за бъдещ конфликт.

1912 г. 19 юли. Атенат на ВМОРО в Кочани. Ново клане на българи.

1912 г. август. Спогодба между България и Черна гора за война срещу Османската империя. България оказва финансова помощ на Черна гора от 750 000 лв. месечно до края на войната.

1912 г. 16 септември. Турция обявява обща мобилизация.

1912 г. 17 септември. Нота на балканските съюзници до турското правителство с искане за реформи в срок от 6 месеца по член 23 от Берлинския договор, включващи административна автономия с изборни областни събрания в европейските вилаети, генерал-губернатори чужденци, жандармерия, свобода на образованието, местна милиция, висш съвет по реформите при великия везир с участието на християни и под надзора на посланиците на великите сили. Едновременно с това съюзниците мобилизират армиите си. България мобилизира 606 636 войници и офицери (първоначално са мобилизирани 600 000 души, в хода на войната стигат до 750 000 души), Сърбия – 190 000, Гърция – 120 000 души.

1912 г. 22–24 септември. Извънредна сесия на XV обикновено народно събрание за войната. Всички партии с изключение на БРСДП (т.с.) одобряват курса на правителството. Дадени са извънредни финансови пълномощия на правителството.

1912 г. септември. Македоно-одринската емиграция създава доброволчески отряди, от които се образува 15 дружини на т.нар. Македоно-одринско опълчение.

1912 г. 25 септември. Нота на великите сили до противостоящите страни с искане да решат проблемите по мирен път.

1912 г. 26 септември. Черна гора скъсва дипломатически отношения с Турция и ѝ обявява война.

1912 г. 2 октомври. В Лозана, Швейцария, е сключен мирен договор между Италия и Турция.

1912 г. 3 октомври. Турското правителство отхвърля нотата на балканските съюзници и скъсва дипломатическите си отношения с тях.

1912 г. 5 октомври. България, Сърбия и Гърция обявяват война на Османската империя.

1912 г. 5 октомври. Българските войски започват настъпление по линията Одрин – Лозенград. Поражение на турците при Гечкенли, Селиолу, Ескиполос, Ериклери, Петра, Кайпа и др. Турското отстъпление се превръща в бягство.

1912 г. 11 октомври. Крепостта Лозенград се предава без бой, Одринската крепост е обсадена. Хасковският отряд влиза в Кърджали, а Родопският в Смолян.

1912 г. 13 октомври. Сръбската армия превзема Скопие, Куманово, Велес и Щип.

1912 г. 16 октомври. Първа въздушна бомбардировка на обсадения Одрин от български летци.

1912 г. 18 октомври. Преодоляна е турската отбранителна линия Люлебургас – Караагач – Бунархисар, на която са съсредоточени около 130 000 турски войници. Турските войски отстъпват на последната укрепена Чаталджанска позиция. Българските войски излизат на Мраморно море и са на 40 км от Цариград. Пълна обсада на Одрин от втора армия на ген. Никола Иванов. Освободен е Неврокоп.

1912 г. 5–27 октомври. Настъпление на Седма пехотна Рилска дивизия по Кресненското дефиле към Солун. На 26 октомври Солун е предаден без бой на гърците. На 29 октомври след споразумение с гръцкото командване две български дружини влизат в града.

1912 г. октомври – ноември. Успехи на съюзниците. Освободени са почти всички части от Македония, Беломорска Тракия и Албания, без обсадените крепости Янина и Шкодра от гръцки и черногорски войски.

1912 г. 30 октомври. В телеграма до цар Фердинанд великият везир Кямил паша иска примирие и започване на преговори за мир. По заповед на Фердинанд правителството отказва примирието и е дадена заповед за атака на Чаталджанската позиция с надежда, че българските войски могат да влязат в Цариград.

1912 г. 4–6 ноември. Двудневна неуспешна атака при Чаталджа. Турците са докарали нови сили от Мала Азия. Българските войски са уморени, върлува холера. Атаката се проваля. Фердинанд е принуден да приеме примирието.

1912 г. 7 ноември. Торпедоносецът “Дръзки” торпилира турския кръстосвач “Хамидие” и го изкарва от строя.

1912 г. 5–15 ноември. Настъпление на български отряди и Македоно-Одринското опълчение в Родопите и Западна Тракия. На 15 ноември командващият Явер паша с 10 000 корпус се предава.

1912 г. 13 ноември. Българските войски влизат в Дедеагач.

1912 г. 12–20 ноември. Преговори за сключване на примирие. България, Сърбия и Черна гора подписват примирие с Османската империя. Гърция отказва да се включи в него.

1912 г. 26 ноември. Румъния заявява, че иска като компенсация промяна на границата до линията Силистра – Балчик, впоследствие за граница по линията Тутракан – Добрич – Балчик.

1912 г. 28 ноември. Обявена е независимостта на Албания.

1912 г. 3 декември. В Лондон започва мирна конференция на участващите във войната. Ръководител на българската делегация е председателя на Народното събрание д-р Стоян Данев.

1912 г. 4 декември. В Лондон започва конференция на посланиците на великите сили.

1913 г. 4 януари. Нота на великите сили до Турция за предаване на територията западно от линията Мидия – Енос на съюзниците и островите в Егейско море под контрола на великите сили.

1913 г. 10 януари. Националистическият комитет “Единение и прогрес” извършва преврат. Новото правителство отказва да приеме исканията на Лондонската конференция.

1913 г. 17 януари. Преговорите в Лондон са прекъснати. Възобновяване на военните действия.

1913 г. 26–28 януари. Турски десанти на полуостров Галиполи при Булаир и Шаркьой. Десантът е отблъснат от българите. Неуспешен турски опит за пробив при линията Чаталджа.

1913 г. 16 февруари. Сърбия иска ревизия на съюзния договор. Гърция настоява за по-големи части от Беломорска Тракия.

1913 г. 20 февруари. Гръцката армия превзема крепостта Янина.

1913 г. 11–13 март. Атака на Одринската крепост от Втора армия на ген. Никола Иванов. В действията участват и две сръбски дивизии с тежка обсадна артилерия. След двудневни тежки боеве крепостта се предава.

1913 г. 31 март. Турското правителство иска примирие.

1913 г. 15 април. Черногорци и сърби превземат крепостта Шкодра.

1913 г. 18 април. Конференцията на посланиците на великите сили завършват работата си върху проекта за мирния договор между Турция и балканските съюзници.

1913 г. 22 април. В Солун гръцкият принц Николаус и сръбският престолонаследник Александър подписват секретен протокол. Той задължава Сърбия и Гърция да сключат в десетдневен срок договор за приятелство и отбранителен съюз, гарантиран и с военна конвенция.

1913 г. 26 април. След подписването на специална конвенция в Петербург, град Силистра с околността в радиус от 3 км. са предадени на Румъния.

1913 г. 2 май. Сърбия официално иска ревизия на съюзния договор с България. Гърция иска обща граница със Сърбия.

1913 г. 9–10 май. Сражение между български и гръцки части при р. Ангиста.

1913 г. 17 май. В Лондон е подписан мирен договор. Османската империя отстъпва на съюзниците всички територии западно от линията Мидия – Енос, Крит преминава към Гърция, съдбата на егейските острови ще се решава от великите сили, Албания става независима държава, чиито граници ще се определят от великите сили.

1913 г. 17 май. Правителството на Ив. Евстр. Гешов подава оставка.

1913 г. 19 май. Договор между Сърбия и Гърция за обща граница в Македония. Фактически ликвидирани на Балканския съюз и оформяне на антибългарски съюз.

1913 г. 26 май. Телеграма на руския император Николай II до цар Фердинанд и крал Петър: “Държа да установя, че страната, която би започнала тази война, ще бъде отговорна пред славянството и че си запазвам всичката свобода на действие на Русия по отношение на една тъй престъпна борба.“

1913 г. 1 юни. Правителство на Прогресивнолибералната и Народната партия начело с д-р Ст. Данев.

1913 г. 2 юни. Русия кани балканските съюзници на конференция в Петербург за изглаждане на противоречията.

1913 г. 5 юни. Министерският съвет решава да отклони руската покана за проектираната конференция.

1913 г. 8 юни. Ген. Савов иска правителството в десетдневен срок да реши дали ще демобилизира или ще започва военни действия.

1913 г. 9 юни. Коронен съвет решава да се участва в конференцията в Петербург, ако се спази сръбско-българския договор.

1913 г. 14 юни. Ултимативно искане на руския външен министър С. Сазонов до балканските съюзници за започване на конференция в Петербург. Д-р Ст. Данев решава да пътува за Русия на 16 юни.

1913 г. 16 юни. Цар Фердинанд дава устна заповед за атака срещу гръцки и сръбски части в Македония.

1913 г. 16–18 юни. Части от II и IV армия нападат гръцките позиции, но поради липса на достатъчно сили не развиват настъплението. Бавни действия срещу сръбските войски. Сърбия, Гърция и Черна гора скъсват дипломатическите отношения с България. Начало на Междусъюзническата война.

1913 г. 18 юни. По нареждане на правителството военните действия са спрени. Ген. М. Савов е заменен с ген. Радко Димитриев.

1913 г. втората половина на юни. Гръцки и сръбски войски започват настъпление. В сраженията се включват и останалите български армии, които блокират настъплението на гръци и сърби.

1913 г. 27 юни. Румъния се намесва във войната, войските ѝ преминават в Северна България, един румънски отряд стига на 30 км от София.

1913 г. 30 юни. Турция се намесва във войната, нейни войски преминават линията Мидия – Енос и окупират почти цяла Одринска Тракия.

1913 г. 2 юли. Правителството на д-р Ст. Данев подава оставка.

1913 г. 4 юли. Правителство на Либералната партия начело с д-р В. Радославов; Н. Геннадиев – министър на външните работи, земеделието и държавните имоти, Д. Тончев – министър на финансите, П. Пешев – министър на правосъдието и управляващ Министерството на народното просвещение, Ж. Бакалов – министър на търговията, промишлеността и труда, П. Динчев – министър на обществените сгради, пътищата и благоустройството, Б. Морфов – министър на железниците, пощите и телеграфите, ген. Г. Вазов – военен министър. България иска примирие.

1913 г. 10 юли. След настъпление в Източна Тракия турските войски превземат отново Одрин.

1913 г. 17 юли. Начало на мирната конференция в Букурещ.

1913 г. 28 юли. Подписан е мирен договор в Букурещ. Румъния получава Южна Добруджа до линията Тутракан – Екрене на Черно море, Сърбия взема Вардарска Македония, Гърция – Егейска Македония. България придобива само Пиринска Македония и Беломорска Тракия.

1913 г. 12 септември. Неуспешно въстание на ВМРО в Охрид, Струга и Дебър, съвместно с четите на Христо Чернопеев и Павел Христов. Сръбските войски подлагат на опустошение Охрид.

1913 г. 16 септември. Мирен договор между България и Османската империя. България връща Източна Тракия без Малко Търново, Свиленград и Царево с околностите.

1913 г. 27 ноември. Екзарх Йосиф пристига в София. Тук е преместено и седалището на Българската екзархия. Това представлява своеобразен символ на националната катастрофа в Балканските войни.

БЪЛГАРИЯ В ГОДИНИТЕ НА ПЪРВАТА СВЕТОВНА ВОЙНА

УВОД. Последици от Балканските войни. Неуспех в решаването на националния въпрос. Първа национална катастрофа за България.

I. ПОЛОЖЕНИЕТО В БЪЛГАРИЯ СЛЕД БАЛКАНСКИТЕ ВОЙНИ

Вътрешнополитическо развитие. Икономическо развитие – бързо преодоляване на последиците от Балканските войни. Избори за XVI обикновено народно събрание. Неизгодни резултати за правителството в изборите. Народното събрание е разпуснато, провеждат се нови избори за XVII обикновено народно събрание през февруари 1914 г. с участието на мюсюлманите от новите земи. Правителството на д-р В. Радославов печели с незначително мнозинство.

Положението на българите под чужда власт в Македония, Тракия и Добруджа. ВМРО възобновява дейността си в сръбската и гръцката част на Македония. Въстания на българите в сръбската част на Македония, потушени с големи усилия от сръбските части. Наложен е строг окупационен режим и репресии срещу българското население. Политика на денационализация в сръбската и гръцката част на Македония. На мястото на изселванците се българи от гръцка Македония се настаняват гръцки заселници – обезбългаряване на областта. Денационализаторска политика и в Южна Добруджа – Закон за устройството на Нова Добруджа – отнети са земи на българи, на тяхно място се настаняват румънски заселници. Създаване на Добруджанска организация – културно-просветно и политическо обединение на добруджанските бежанци. Насилия над българите в заетата от Турция Одринска (Източна) Тракия. Бежанският въпрос – над 250 000 българи напускат завзетите области и се заселват в България.

Причини и начало на Първата световна война. Оформяне на военните съюзи на Централните сили (Германия, Австро-Унгария, по-късно Османската империя и България) и Антантата (Англия, Франция, Русия, Сърбия, Черна гора, по-късно и Италия, Румъния, Гърция и други държави).

Отношение на политическите сили в България към започналата война. Идеята за реванш – водеща в българската политика. Правителството и цар Фердинанд клонят към Централните сили, но избягват обвързване в началото на войната. Главните опозиционни партии клонят към Антантата. Земеделци, радикали, тесни и широки социалисти са против войната.

Воюващите страни и България (“Българското лято” на 1915 г.). Стратегическо положение на България. Борба на Централните сили и Антантата за привличане на България. Заемът от 500 000 000 лв. от германски и австро-унгарски консорциум начело с “Дисконто Гезелшафт”. Непоследователност и неразбирателство между главните съюзници от Антантата (Русия, Франция, Англия) за териториалните отстъпки на България. Декларация на Антантата от 26 ноември за запазване на българския неутралитет с обещания за евентуални териториални компенсации. Споразумението с “Дисконто Гезелшафт” за краткосрочен заем – знак за добрите отношения с Централните сили. Нота на Антантата от май 1915 г. – обещани Източна Тракия до линията Мидия – Енос, присъединяване на “безспорната” и част от “спорната” зона в Македония, част от Западна Тракия, дипломатическа подкрепа в преговори с Румъния за Южна Добруджа и паричен заем (всички териториални отстъпки ще бъдат направени след края на войната). Сърбия и Гърция се обявяват против предложенията на Антантата. Предложения на Централните сили от май – част от Южна Сърбия (Поморавието) и цяла сръбска Македония веднага след тяхното завладяване, както и връщане на другите български територии, отнети според Букурещкия договор, ако Гърция и Сърбия се присъединят към Антантата. Влияние на военните успехи на Централните сили върху българската външна политика – германските успехи на Източния фронт и провала на Дарданелската операция на Антантата.

Окончателна ориентация на правителството и цар Фердинанд към Централните сили. Договори между България, Германия и Австро-Унгария, договор за ректификация на границата с Османската империя. С тези договори България се присъединява към Централните сили. Неуспешен протест на водачите на опозиционните партии срещу въвлечането на страната към Централните сили.

II. УЧАСТИЕ НА БЪЛГАРИЯ В ПЪРВАТА СВЕТОВНА ВОЙНА

Обявяване на мобилизация, формират се три армии и общ резерв. Главното командване е поверено на ген. Никола Жеков. В оперативно отношение българската армия е подчинена на германското командване на Балканите.

Начало и развитие на военните действия през 1915 г. Манифест на цар Фердинанд за война срещу Сърбия на 1 октомври. Първа и Втора армия са насочени срещу Сърбия, Трета армия е дислоцирана срещу евентуално румънско настъпление, част от резерва е съсредоточен по българо-гръцката граница за защита от нападение на войските на Антантата от Солунския фронт. Начало на германско-австро-унгарско настъпление срещу Сърбия на 7 октомври. Българските армии започват настъпление. Страните на Антантата обявяват война на България. Успешно развитие на българското настъпление. Втора армия отблъсква атаки на съглашенските войски по р. Вардар и достига гръцката граница. Под натиска на Германия, която се надява все още да привлече Гърция на своя страна, българското настъпление е спряно. До края на годината всички територии, обещани на България, са превзети и в тях е настанена българска военна и гражданска администрация. Сръбските войски преминават трудно през планините на Албания и Черна гора и дебаркират на остров Корфу. Установява се 500 км Южен (Солунски) фронт от залива Орфано на Егейско море до Албания. Започва изтощителна позиционна война със съглашенските сили.

Военни действия през 1916 г. Прегрупиране на сили по Южния фронт. Влизане на Румъния във войната на 27 август и бърз разгром. Централните сили обявяват война на Румъния. Военният план предвижда германски и австро-унгарски войски да настъпят от север, българската Трета армия, усилена с един турски корпус, да настъпи от юг. Трета армия започва настъпление в Добруджа на 2 септември. Бързи успехи на българските войски в Южна и Северна Добруджа. Русия изпраща войски в подкрепа на Румъния. Форсиране на р. Дунав през ноември и овладяване на Букурещ в началото на януари 1917 г. Настъплението продължава до линията на р. Серет. На Добруджанския фронт българските войски стигат до устието на Дунав. Установява се нов Северен фронт, на който се води изтощителна позиционна война. На фронта са дислоцирани и турски войски. Действия на съглашенските сили на Солунския фронт в нейна подкрепа. След продължителни боеве през декември Солунският фронт се стабилизира.

Военни действия през 1917 г. Българските части на Солунския фронт се намират под нарастващия натиск на съглашенските войски. Общата военна обстановка се развива в полза на Антантата след обявяването на война от САЩ на Германия през април 1917 г. След продължителни вътрешнополитически борби през юни Гърция влиза във войната на страната на Антантата.

Икономическо, военно и политическо положение в България. Вследствие на изтощителната война в страната настъпва икономическа криза. Намаляване на селскостопанското и промишленото производство, поява на безработица. Недостиг на храни, спекулация със стоки и цени. Поява на т. нар. "гладни" или "женски" бунтове (София, Пловдив, Сливен, Самоков). Нарастване на държавния дълг. Засилване на неравностойната търговия с Германия и Австро-Унгария. Изтощението засяга и действащата армия – липса на храни, дрехи, оръжие, муниции. Нарастване на недоволството в армията. Засилване на антивоенната пропаганда на тесни и широки социалисти след Октомврийския болшевишки преврат в Русия и обявяването на мирната програма на американския президент Уилсън (т. нар. "14 точки"). Засилване на антивоенната пропаганда на Земеделския съюз. Начало на бунтове в някои армейски части.

Дипломатически неуспехи на правителството на д-р В. Радославов. При сключване на Букурещкия мирен договор правителството не успява да се наложи на съюзниците си и Северна Добруджа минава под съвместното управление (кондоминиум) на Централните сили. В страната нараства недоволството от управлението на правителството на д-р В. Радославов. През юни правителството подава оставка.

Ново коалиционно правителство на Демократическата и Радикалдемократическата партия начело с Ал. Малинов. Новото правителство заявява, че ще продължи войната. Недоволството на фронта нараства.

Настъпление на Солунския фронт. На Солунския фронт Антантата трупва нови войски и започва голямо настъпление в средата на септември. Пробив при Добро поле, отстъпление на българските части. Начало на Войнишкото въстание. Водачите на Земеделския съюз Александър Стамболийски и Райко Даскалов са пуснати от затвора и заминават за Радомир, за да повлияят на разбунтувалите се войници, но решават да използват положението и да извършат преврат. Обявяване на Радомирската република от Райко Даскалов. Решение на правителството и цар Фердинанд за искане на примирие. Потушаване на Войнишкото въстание. Сключване на Солунското примирие. Излизане на България от войната. Абдикация на цар Фердинанд и възкачване на престола на цар Борис III. Мирните преговори в Париж и Ньойският мирен договор. Втора национална катастрофа за България. Във войната България губи повече от 100 000 убити и много ранени.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Повторен неуспех на българската външна политика в решаването на въпроса за националното обединение. Втора национална катастрофа за България.

ХРОНОЛОГИЯ

1913 г. април. ВМРО възобновява дейността си в сръбска и гръцка Македония.

1913 г. юни – септември. Две въстания на българите в Тиквешко и Оохидско и Дебърско. Боеве със сръбски части. Въстанията са потушени.

1913 г. 4 юли – 20 декември 1913, 23 февруари 1914 г. – 21 юни 1918 г. Правителства на д-р Васил Радославов (Либерална партия, Народнолиберална партия, Младолиберална партия).

1913 г. октомври. Неуспешни преговори на външния министър Н. Геннадиев и финансовия министър Добри Петков за сключване на голям заем с Банк дьо Пари е де Пеи Ба. Поради германската ориентация на правителството Франция и Русия отказват заема. Този отказ кара правителството да се обърне за заем от германски банки.

1913 г. 24 ноември. Избори на XVI обикновено Народно събрание. Правителството получава само 94 мандата, опозицията – 110.

1913 г. 20 декември. Правителството подава оставка. На 31 декември Народното събрание е разпуснато

1914 г. 23 февруари. Избори за XVII обикновено народно събрание. С гласовете на мюсюлманите от новите земи (Беломорска Тракия) правителството на В. Радославов печели мнозинство в Народното събрание.

1914 г. 1 април. Румъния издава Закон за устройството на Нова Добруджа.

1914 г. 28 юни. Убийство на австро-унгарския престолонаследник Франц Фердинанд и съпругата му в Сараево.

1914 г. 29 юли. Българското правителство и германски и австро-унгарски банков консорциум начело с “Дисконто Гезелшафт“ подписват договор за предоставянето на 500 млн. заем на България

1914 г. юли. Сараевска криза.

1914 г. 12 юли. След бурно обсъждане и съмнение за манипулации Народното събрание одобрява сключването на заема с “Дисконто Гезелшафт“. Поради началото на войната договора не влиза в сила.

1914 г. 28 юли. Австро-Унгария обявява война на Сърбия. Заработва системата на съюзните договори и в началото на август във войната влизат Германия, Русия, Франция, Англия, Черна гора.

1914 г. юли. Публикуван е докладът на т.нар. Карнегиева анкета във връзка с информациите за извършени жестокости от воюващите армии на балканските държави срещу мирното население. Анкетната комисия е създадена през 1913 г. от Карнегиевата фондация за мир и включва учени, политици и журналисти от Русия, Англия, Франция, Германия и САЩ. Комисията посещава районите на военните действия, разследва сведенията за извършени жестокости и подготвя доклад от около 500 стр. Докладът потвърждава много от случаите на жестокости, извършени от всички воюващи страни, но опровергава сръбските и гръцки пропагандни сведения за извършени масови жестокости от страна на българската армия. Поради Сараевската криза и последвалото начало на Първата световна война докладът не получава сериозен обществен отзвук.

1914 г. 1 август. България обявява неутралитет.

1914 г. 6 септември. В София министър-председателят д-р В. Радославов и германският пълномощен министър Г. Михаелис подписват спогодба, с която България ще получи срещу участието си във войната Поморавието, сръбската част от Македония и Добруджа, както и военен заем.

1914 г. 1 ноември. Османската империя влиза във войната на страната на Централните сили.

1914 г. 26 ноември. Декларация на Антантата, в която срещу запазването на българския неутралитет се обещава евентуални териториални компенсации след края на войната. Българското правителство не е задоволено от мъгявите обещания на Антантата.

1915 г. На Източния фронт Германия провежда няколко последователни операции и принуждава през септември руската армия да напусне територията на Полша. За да се осъществи по-добра връзка с Русия и евентуално да се извади от войната Османската империя, през февруари Антантата започва т. нар. Дарданелска операция. През февруари и март се правят неуспешни опити за форсиране на Дарданелите със силите на английския флот. Извършен е десант на полуостров Галиполи, но след продължителни кръвопролитни боеве и тази операция завършва с неуспех. Англо-френските войски са принудени да се

евакуират в Солун, за да подсилят експедиционния корпус, предназначен да окаже помощ на Сърбия. Открит е Солунският фронт.

1915 г. 18 януари. Поради избухването на войната договорът за заем от “Дисконто Гезелшафт” не се изпълнява. Правителството води разговори и успява да получи аванс от 150 млн. лв., отпускан на части за три месеца. Заемът показва добрите отношения с Централните сили и засилва прогерманската ориентация на правителството.

1915 г. 19 февруари-9 януари 1916. За да се осъществи по-добра връзка с Русия и евентуално да се извади от войната Османската империя, през февруари 1915 г. военноморските сили на Антантата започва т. нар. Дарданелска операция. През февруари и март се правят неуспешни опити за форсиране на Дарданелите със силите на английския и френския флот. В края на април е извършен десант на полуостров Галиполи, но след продължителни кръвопролитни боеве и тази операция завършва с неуспех. Англо-френските войски са принудени да се евакуират в Солун, за да подсилят експедиционния корпус, предназначен да окаже помощ на Сърбия. Провалът на Дарданелската операция, както и неуспехът на рус. войски през 1915 г. оказват влияние за решението на България да се включи във войната на страната на Централните сили.

1915 г. 16 май. Нота на Антантата за териториални отстъпки на България, ако тя се присъедини към нея. Обещани са Източна Тракия до линията Мидия – Енос, присъединяване на “безспорната” и част от “спорната” зона в Македония, част от Западна Тракия с Кавала, дипломатическа подкрепа в преговори с Румъния за Южна Добруджа и паричен заем. Всички териториални отстъпки ще бъдат направени след края на войната. Предложенията на Антантата не са съгласувани със Сърбия и Гърция и те се обявяват против отстъпките на тяхна територия. Нотата на Антантата не удовлетворява правителството.

1915 г. 23 май. Декларация на Германия и Австро-Унгария до българското правителство. В нея срещу присъединяването на България към Централните сили се презлагат Южна Сърбия (Поморавието) и цяла сръбска Македония веднага след тяхното завладяване, както и връщане на другите български територии, отнети според Букурещкия договор, ако Гърция и Сърбия се присъединят към Антантата. Тези предложения са по-приемливи, но правителството не бърза с приемането им.

1915 г. юли-август. Преговори между България и страните от Централните сили.

1915 г. август-септември. Деклозиерова афера. С цел да се засили влиянието на Антантата и да се причинят продоволствени трудности на България и евентуалните ѝ съюзници от Централните сили представители на Антантата, свързани с български политици, банкери и търговци започват да изкупуват зърнени храни в голямо количество. Парите на основаното за тази цел търговско дружество в размер на около 150 млн. франка са предоставени чрез французина Фернан де Клозие. Акцията по изкупуването върви успешно, но след влизането във войната аферата е разкрита. Четиринадесет от участниците в аферата, между които Н. Генадиев, Г. Губиделников, Ив. Буров, Ал. Стамболийски, Р. Дасколов и др. са осъдени на различни срокове затвор. В края на войната осъдените са освободени.

1915 г. 6 септември. Съюзен договор, спогодба и военна конвенция между България и Германия и Австро-Унгария. България получава Вардарска Македония и Велика Морава. При нападение от страна на Румъния и Гърция ще получи също териториите, отнети ѝ по Букурещкия договор. На България се отпуска заем от 200 млн. франка и възможност за допълнителен заем. България се задължава да влезе във война със Сърбия до 35 дни под командването на германския ген. Фон Макензен.

1915 г. 6 септември. Договор с Османската империя за корекция на границата в Източна Тракия. България получава ивица по течението на р. Марица, с която ж.п. линията Одрин – Дедеагач преминава в нейна територия.

1915 г. 4 септември. Водачите на опозиционните партии (Ив. Евстр. Гешов, Ал. Малинов, Ст. Данев, Н. Цанов, Ал. Стамболийски) на аудиенция при цар Фердинанд изразяват протест срещу присъединяването на България към Централните сили. Лидерите заявяват, че тази намеса ще доведе страната до втора национална катастрофа, а Стамболийски предупреждава монарха, че това може да му струва трона и главата. Във връзка с това и други изявления Стамболийски е хвърлен в затвора.

1915 г. 10 септември. Обявена е мобилизация на българската армия. Първоначално около 616 000 души (по други данни около 550 000 души), а до края на войната са мобилизирани общо около 885 000 души (17 % от населението). По други данни до края на войната са мобилизирани около 950 000 души.

1915 г. 22 септември. Англия, Франция, Русия и Италия скъсват дипломатически отношения с България, а на 3 октомври обявяват война на България.

1915 г. 22 септември. В Солун започват да дебаркират войски на Антантата, изтегляни от района на Дарданелите. През ноември броят им стига 125 000 души.

1915 г. 23 септември. Започва настъпление на германски и австро-унгарски части срещу Сърбия.

1915 г. 1 октомври. Манифест на цар Фердинанд за обявяване война на Сърбия. Първа и втора български армии започват настъпление срещу Сърбия. Трета армия остава в северна България срещу евентуална заплаха от Румъния.

1915 г. октомври-декември. След успешно настъпление на Първа армия са превзети части от Стара Сърбия. Втора армия напредва по долината на р. Вардар и достига в сражения с англо-френски войски достига гръцката граница. Под германски натиск настъплението е спряно. Сръбските войски преминават трудно през планините на Албания и Черна гора и дебаркират на остров Корфу, откъдето по-късно се прехвърлят на Солунския фронт. Към края на годината се оформя 500 км Южен (Солунски) фронт от р. Места до Шкумби, Албания. Започва изтощителна позиционна война със съглашенските сили.

1916 г. 31 март. Поради смяната на Юлианския с Грегорианския календар 31 март е последван от 14 април.

1916 г. 16 август. Във връзка с икономическите и продоволствени трудности, породени от войната Народното събрание гласува закон за създаване на Централен комитет за стопански грижи и обществена предвидливост под контрола на Народното събрание. Създадените към централния комитет 6 отдела обхващат всички сфери на стопанския живот. Комитетът има за задача да осигурява прехраната, да снабдява армията, да подпомага и регулира производството, на контролира вноса и износа, да преследва спекулата. Въпреки мерките на комитета през следващите месеци до края на войната икономическите и особено продоволствените трудности нарастват.

1916 г. 27 август. Румъния влиза във войната на страната на Антантата.

1916 г. 1 септември. Централните сили обявяват война на Румъния.

1916 г. 2 септември. Трета българска армия под командването на ген. Стефан Тошев започва настъпление в Добруджа. За кратко време през септември и октомври е освободена Добруджа, войските преминават старата румънска граница и напредват на север. Превърнатият в крепост Тутракан е превзет с устремна атака.

1916 г. септември-декември. Действия на съглашенските сили на Солунския фронт в подкрепа на Румъния. След продължителни боеве през декември Солунският фронт се стабилизира.

1916 г. 23 ноември. Новосформираната Дунавска армия форсира р. Дунав, напредва на север. Русия изпраща войски в подкрепа на Румъния.

1917 г. 5 януари. Овладеян е Букурещ. Настъплението продължава до линията на р. Сепет. На Добруджанския фронт българските войски стигат до устието на Дунав. Установява се нов Северен фронт, на който се води изтощителна позиционна война. На този фронт под германски натиск са дислоцирани и турски войски.

1917 г. 4 април. Поради нарастващите стопански трудности се променя закона за стопанските грижи и обществената предвидливост. На мястото на комитета се създава дирекция под надзора на министерския съвет. Начело на дирекцията е назначен ген. Ал. Протогеров. През следващите месеци Дирекцията предприема енергични мерки за подобряване на икономическото положение.

1917 г. 6 април. Американският Конгрес обявява война на Германия, през декември – на Австро-Унгария. САЩ скъсват дипломатическите си отношения с Османската империя, без да ѝ обявяват война. Дипломатическите отношения между САЩ и България са запазени до края на войната.

1917 г. 29 юни. След продължителни вътрешни борби Гърция влиза във войната на страната на Антантата.

1918 г. 8 януари. Американският президент Уилсън обявява американската програма за установяване на мир и нова система в международните отношения. Изложена е в 14 точки.

1918 г. 3 март. Сключен е Брест-Литовски мирен договор между Централните сили и Съветска Русия. Русия излиза от войната.

1918 г. 7 май. Букурещки мирен договор между Централните сили и Румъния. Съгласно договора Румъния отстъпва редица погранични области на Австро-Унгария. Южна Добруджа преминава към България, а Северна Добруджа временно остава под общо управление (кондоминиум) на четирите държави, тъй като не могат да бъдат уредени териториалните спорове между България и Османската империя. В България договорът е смятан за неуспех на правителството.

1918 г. 21 юни. След като правителството на д-р В. Радославов подава оставка, Ал. Малинов сформира ново правителство от Демократическата и Радикалдемократическата партия (21 юни – 17 октомври). Ал. Малинов – министър-председател, М. Такев – министър на вътрешните работи, А. Ляпчев – министър на финансите, Й. Фаденхехт – министър на правосъдието, Ст. Костурков – министър на просвещението, Г. Данаилов

– министър на търговията, промишлеността и труда, Р. Маджаров – министър на земеделието и държавните имоти, Н. Мушанов – министър на обществените сгради, пътищата и благоустройството, Вл. Моллов – министър на железниците, пощите и телеграфите, Сава Савчев – военен министър.

1918 г. 14 септември. Начало на голямо настъпление на съглашенските сили на Солунския фронт.

1918 г. 18 септември. Пробив на съглашенските сили при Добро поле. Започва отстъпление на българските части. Начало на Войнишкото въстание.

1918 г. 24 септември. Разбунтували се войници превземат Главната квартира на действащата армия в Кюстендил.

1918 г. 25 септември. Решение на правителството и монарха за искане на примирие.

1918 г. 27 септември. Райко Даскалов обявява Радомирска република. За председател е обявен Ал. Стамболийски, за главнокомандващ – Р. Даскалов. През следващите дни въстанието е потушено край София.

1918 г. 29 септември. В Солун е сключено примирие с Антантата. България излиза от войната. То съдържа 8 явни и 4 тайни клаузи. Явните клаузи предвиждат изтегляне на българските войски от територията на Сърбия и Гърция; незабавна демобилизация на българската армия с изключение на 3 дивизии и 4 кавалерийски полка, които трябва да охраняват границата с Турция, Добруджа и железниците; предаването като военнопленници на българските войски, намиращи се западно от Скопския меридиан; изтегляне на войските и дипломатическите представители на Германия и Австро-Унгария. Тайните клаузи дават право на съглашенските войски да преминават през българска територия, да използват железниците, пътищата, водните пътища и пристанищата, да установят контрол върху телефоните и телеграфите. Предвижда се и окупацията на някои стратегически пунктове и отваряне на българските пристанища за съглашенски и неутрални кораби. Антантата си запазва правото да поиска пълното прекратяване на всички връзки между България и бившите ѝ съюзници.

1918 г. 3 октомври. Цар Фердинанд абдикира, на престола се качва цар Борис III.

1919 г. 27 ноември. В Париж е подписан Ньойски мирен договор между Антантата и България. България отстъпва Западна Тракия, Южна Добруджа, Струмишка област, Западните покрайнини. Наложена е репарация от 2,25 млрд. златни франка. На балканските съюзници на Антантата трябва да се предадат десетки хиляди глави добитък, вългища и дървен материал. България няма право да поддържа редовна военна армия.

ПОЛИТИЧЕСКИ БОРБИ В БЪЛГАРИЯ (1919–1923). УПРАВЛЕНИЕ НА БЗНС

УВОД. Резултатите от Първата световна война – национална катастрофа за България. Абдикацията на цар Фердинанд и идването на престола на цар Борис III.

I. СЛЕДВОЕННА КРИЗА В БЪЛГАРИЯ

Икономическо положение на страната след края на войната. Правителства на Ал. Малинов и Т. Теодоров. Парламентарни избори за XVIII обикновено народно събрание през лятото на 1919 г. – победа на левицата в българския политически живот. Коалиционно правителство на Александър Стамболийски. Вътрешна политика – Закон за съдене и наказване на виновниците за националната катастрофа, Консорциум за търговия със зърнени храни, Закон за облекчаване на жилищната криза. Транспортна и обща политическа стачка.

Външна политика – Ньойският мирен договор – основни клаузи.

II. УПРАВЛЕНИЕ НА БЗНС

Предсрочни парламентарни избори през пролетта на 1920 г. – самостоятелно правителство на БЗНС начело с Александър Стамболийски. БЗНС – социален състав и политически идеи. XV конгрес на БЗНС – платформа на земеделското управление. Съсловната теория на Ал. Стамболийски. Комитет за селска диктатура и създаване на Оранжевата гвардия.

Реформи на земеделското правителство – Закон за трудово-поземлената собственост, Закон за отчуждаване на едрата градска собственост за държавни и общински нужди, Закон за трудовата повинност, Закон за прогресивно-подоходното облагане и др. Други мерки на БЗНС в икономическата, социалната, политическата и културната област (въвеждане на подоходен данък, поощряване на кооперативното движение, реформи в правосъдието, Закон за печата, забрана за политическа дейност на държавните служители и др.). Позици-

ята на БЗНС към монархията. Отношенията между БЗНС и БКП; между правителството и ВМРО.

Външна политика на правителството на Стамболийски. Външнополитическа изолация на България. Отношения със Сърбо-Хърватско-Словенското кралство – Нишка спогодба от 1923 г. Реакция на ВМРО. Отношения с Кемалистка Турция.

Развитие на опозицията – намаляване авторитета на старите партии, стремеж към обединение, формиране на нови политически и други организации (Военен съюз, Народен сговор), създаване на Конституционния блок през лятото на 1922 г. Преобразуване на БРСДП (т. с.) в Българска комунистическа партия и промени в програмата.

Нарастване на политическото напрежение. Съборът на Конституционния блок във Велико Търново и действията на БЗНС. Референдум за съдене на виновниците за националните катастрофи от края на 1922 г. Отношенията на правителството на БЗНС с ВМРО се изострят. Акции на ВМРО в Неврокоп и Кюстендил. Парламентарните избори през пролетта на 1923 г. – пълна победа на БЗНС. Засилване на режима на диктатура на земеделците.

III. ДЪРЖАВЕН ПРЕВРАТ НА 9 ЮНИ 1923 Г.

Причини, подготовка и провеждане на преврата. Правителство на проф. Александър Цанков. Съпротива срещу преврата. Позиция на БКП. Създаване на Демократически сговор.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Оценка на управлението на БЗНС. Причини за провала на това управление.

ХРОНОЛОГИЯ

1918 г. октомври. Окупация на страната от войски на Антантата.

1918 г. 3 октомври. Цар Фердинанд абдикира, на престола се качва цар Борис III.

1918 г. 17 октомври. Преустройство на правителството – в него влизат представители на Демократическата, Радикалдемократическата и Народната партия, както и един представител на БРСДП (ш.с.) и двама представители от двете крила на БЗНС. Ал. Малинов – министър-председател и министър на правосъдието, Т. Теодоров – министър на външните работи, М. Такев – министър на вътрешните работи, Ст. Костурков – министър на народната просвета, А. Ляпчев – министър на финансите и управляващ министерството на земеделието, С. Савов – министър на войната, Я. Сакъзов – министър на търговията, Ц. Бакалов – министър на обществените сгради, Н. Мушанов – министър на железниците.

1918 г. 19 ноември. Командването на съглашенските войски в нарушение на клаузите на Солунското примирие издава заповед България да оттегли войските и администрацията си от Южна Добруджа. В знак на протест правителството на Ал. Малинов подава оставка.

1918 г. 28 ноември – 7 май 1919 г. Коалиционно правителство (Народна партия, Демократическа партия, Радикалдемократическа партия, Прогресивнолиберална партия, БРСДП (ш.с.), БЗНС) с министър-председател Теодор Теодоров Н. Мушанов – министър на вътрешните работи, Ст. Костурков – министър на народната просвета, Ст. Данев – министър на финансите, П. Джидров – министър на правосъдието, А. Ляпчев – министър на войната, Ял Сакъзов – министър на търговията, Д. Драгиев – министър на земеделието, Ц. Бакалов – министър на железниците. 24 януари – преустройство на правителството – в него влиза Ал. Стамболийски.

1918 г. 31 декември. Народното събрание гласува закон за политическа амнистия. По силата на тази амнистия Ал. Стамболийски, укрив се след Войнишкото въстание излиза от полулегалност и заема министерски пост (министерството на обществените сгради и благоустройството).

1918 г. крайт – началото на 1919 г. Създава се Военният съюз.

1919 г. 21 февруари. Народното събрание гласува закон за данъка върху печалбите за периода 1912-1918 г.

1919 г. 12 април. Народното събрание гласува закон за отнемане на незаконно придобити имоти от държавните служители в периода 1912-1918 г.

1919 г. 8 май. Под натиска на БЗНС и след оставките на Ал. Стамболийски и Ц. Бакалов се съставя ново правителство на Теодор Теодоров (Народна партия, Прогресивнолиберална партия, БРСДП (ш. с.), БЗНС). М. Маджаров става министър на войната, Ст. Данев – министър на финансите, Ал. Стамболийски – министър на обществените сгради, Д. Драгиев – министър на земеделието, Ц. Бакалов – министър на железниците, Кр. Пастухов – министър на вътрешните работи, Я. Сакъзов – министър на търговията, Ст. Костурков – министър на просветата, Н. Ганев – министър на просветата.

1919 г. 27–29 май. XXII конгрес на БРСДП (т. с.). Партията се преименува на Българска комунистическа партия и конгресът става първи за новата партия. Процес на болшевизация на партията. Възприемат се идеите за диктатурата на пролетариата и въоръженото въстание като средство за сваляне на съществуващата политическа система.

1919 г. 25–27 май. XV конгрес на БЗНС. Ал. Стамболийски оглавява съюза. Като основна програма се приема съсловната теория. Намерения за бързи реформи и искане за балканска федерация.

1919 г. 19 август. Избори за XVIII обикновено народно събрание – победа на левицата (БЗНС, БКП, БРСДП ш.с.) в българския политически живот.

1919 г. 7 октомври – 16 април 1920 г. Коалиционно правителство на Ал. Стамболийски (БЗНС – седем министри, Народна партия – двама министри, Прогресивнолиберална партия – един министър).

1919 г. октомври. Създава се Военния съюз с водач полк. Ив. Вълков. В организацията влизат офицери на служба и от запаса. Организацията си поставя както професионални, така и политически цели. Девиз на съюза е “Обновление, защита и обединение”. Съюзът е настроен антикомунистически и срещу управлението на БЗНС. През есента на 1920 г. правителството на БЗНС разтуря Военния съюз, но неговите членове продължават дейността си нелегално.

1919 г. 22 ноември. Закон за съдене на министрите и закон за съдене и наказване на виновниците за националната катастрофа.

1919 г. 27 ноември. В кметството на парижкото предградие Ньойи министър-председателят Ал. Стамболийски подписва т.нар. Ньойски мирен договор между Антантата и България. България отстъпва Западна Тракия, Южна Добруджа, Струмишка област, Западните покрайнини. Наложена е репарация от 2,25 млрд. златни франка. На балканските съюзници на Антантата трябва да се предадат десетки хиляди глави добитък, въглища и дървен материал. България няма право да поддържа редовна военна армия. България преживява втора национална катастрофа.

1919 г. ноември. Закон за държавно-кооперативния монопол – т.нар. Консорциум за търговия и износ на зърнени храни. Въведеният монопол върху търговията със зърнени храни е неефективен, поражда корупция. През септември 1921 г. е отменен.

1919 г. краят. Възстановява се ВМРО. Целта на ВМРО е създаването на независима македонска държава при невъзможността тя да се присъедини директно към България при съществуващата обстановка. Начело на организацията са Т. Александров, ген. Ал. Протогеров и П. Чаулев. Между различните личности и групировки съществува съперничество, което през следващите години води до поредица от убийства. Начало на четнически акции в сръбска и гръцка Македония.

1919 г. 24 декември – 19 февруари 1920 г. Транспортна и обща политическа стачка.

1920 г. 28 март. Предсрочни парламентарни избори за XIX ОНС. Победа на БЗНС след касиране на избора на 13 депутати..

1920 г. 16 май. Либералната, Народнолибералната и Младолибералната партия образуват Националлиберална партия. Народната и Прогресивнолибералната се сливат в Обединена народнопрогресивна партия.

1920 г. 21 май. Самостоятелно правителство на БЗНС. Ал. Стамболийски – министър-председател, министър на външните работи и управляващ министерството на войната, Ал. Димитров – министър на вътрешните работи, Ц. Бакалов – министър на обществените сгради, М. Турлаков – министър на финансите, Р. Даскалов – министър на търговията, Ал. Радолов – министър на правосъдието, Ст. Омарчевски – министър на народната просвета, Ал. Оббов – министър на земеделието, Н. Атанасов – министър на железниците..

1920 г. 28 май. Закон за трудовата повинност. За извършване на държавни строежи в специална трудова армия се мобилизират мъжете над 20 г. и жените над 16 г. съответно за 12 и 6 месеца (по-късно намалени на 6 и 4 месеца). Въвежда се и временна трудова повинност за всички мъже от 20 до 40 години при нужда, както и трудове полудни и седмици за ученици и студенти. По време на трудовата повинност се провежда и военно обучение. По този начин се заобикалят ограничителните военни клаузи на Ньойския договор. Допуска се откупуване на повинността.

1920 г. 30 юни. Закон за прогресивно-подоходното облагане. Отменя се поземления данък и се въвежда подоходно облагане. Голяма част от данъчното бреме се прехвърля върху буржоазната прослойка, като се намалява от селяните.

1920 г. 17 юли. Закон за отчуждаване на едрата градска собственост за държавни и общински нужди. Въвеждат се жилищни комисии, които с широките си пълномощия въвеждат хаос в градския живот. Този закон е антиконституционен и не зачита правото на лична собственост.

1920 г. 17-20 октомври. Създава се “федеративна” ВМРО, близка до левицата и противопоставяща се на т.нар. “автономисти”.

1920 г. 16 декември. България е приета в Обществото на народите.

1921 г. 25 април. Закон за трудово-поземлената собственост. Според закона се отчуждават ниви и ливади над 300 декара, както и гори и ливади над 500 декара срещу символично заплащане. Отчуждават се също всички необработваеми земи между 40 и 100 декара. От всички земи се създава държавен поземлен фонд, с който се оземляват безимотни и нискоимотни селяни, както и бежанците. Този закон е антиконституционен и не зачита правото на лична собственост.

1921 г. 28 юни. От “автономисти” е убит Гьорче Петров, един от създателите на ВМРО.

1921 г. 21 юли. Закон за народната просвета. Въвежда се задължително начално и прогимназиално 7-годишно безплатно образование, създават се нови професионални училища, прокарва се правописна реформа, с която се опростява правописа. Забрана за участие в политически партии за ученици и студенти. Учители и професори нямат право да заемат ръководни длъжности в партиите.

1921 г. 14 октомври. Официално се създава се Народният сговор. Неговото формиране започва още през 1919 г. Целта на надпартийната организация е да работи за стопанското развитие и демократизацията на страната по европейски модел. Народният сговор има претенцията да бъде интелектуалния ръководител на буржоазията.

1921 г. 22 октомври. Убит е Ал. Димитров, един от видните членове на ВМРО

1921 г. краят. Създава се Комитет за селска диктатура. Начало на формирането на Оранжевата гвардия.

1922 г. февруари – 17 август. “Университетска криза”. Правителството се опитва да се намеси в автономията да университета, опит за уволнения на преподаватели, разпръснатата студентска демонстрация, финансов натиск. Под натиска на обществеността е отстранен министър на просветата Ст. Омарчевски и е призната автономията на университета.

1922 г. март. Правителството спира цензурата, вдига се военното положение, разпуснати са военните съдилища.

1922 г. 6 юли. Създава се Конституционният блок (Демократическата партия, Народнопрогресивната и Радикалдемократическата партия). Целта на новото обединение е възстановяване на парламентарния режим, създаден с Търновската конституция.

1922 г. 16 септември. Ръководителите на Конституционния блок (Н. Цанов, Т. Теодоров, Ст. Данев, Ал. Малинов, М. Маджаров, П. Стоянов и др.) пътуват с влак към Търново, където на следващия ден е свикан събор. На гара Долни Дъбник те са посрещнати от участници в свикания от БЗНС конгрес на цвеклопроизводителите също в Търново и са малтретиран и унижавани. Същото се случва и в Русе. На 17 и 18 септември са побой и унижения са подложени всички привърженици на Конституционния блок в Търново. Някои от ръководителите на блока са принудени да напуснат страната.

1922 г. 14-17 октомври. Засилване на конфронтацията между правителството и ВМРО. Чети на ВМРО превземат Неврокоп.

1922 г. 19 ноември. Референдум за съдене на министрите от кабинетите на Ив. Евл. Гешов, Ст. Данев и Ал. Малинов. Въпреки че референдумът е противоконституционен министрите от тези кабинети са арестувани и затворени.

1922 г. 4-5 декември. Чети на ВМРО превземат Кюстендил.

1922 г. 15 декември. Неуспешен атентат срещу Р. Даскалов от дейци на ВМРО.

1923 г. 4 февруари. Неуспешен атентат на ВМРО срещу Ал. Стамболийски и трима земеделски министри в Народния театър.

1923 г. 21 март. След продължителен съдебен процес е прочетена присъдата срещу бившите министри от кабинета на В. Радославов, с която те се осъждат на различни срокове затвор.

1923 г. 23 март. Нишка спогодба между България и Сърбо-Хърватско-Словенското кралство. Предвижда обща охрана на границата и действия срещу македонското четническо движение.

1923 г. 22 април. Парламентарни избори за XX ОНС – пълна победа на БЗНС. Засилване на режима на диктатура на БЗНС.

1923 г. 9 юни. Преврат срещу правителството на Ал. Стамболийски. Правителство на проф. Александър Цанков (Народен сговор, Военен съюз, Конституционен блок, Националлиберална партия, БРСДП (ш.с.). Ал. Цанков – министър-председател, о.з. ген. Ив. Русев – министър на вътрешните работи и народното здраве, полк. Ив. Вълков – министър на войната, о.з. полк. Хр. Калфов – министър на външните работи, П. Годоров – министър на финансите, Цв. Бобошевски – министър на търговията, промишлеността и труда, проф. Я. Моллов – министър на земеделието и държавните имоти, Я. Стоенчев – министър на обществените сгради и благоустройството, Б. Смилов – министър на правосъдието, Д. Казанов – министър на пътищата и съобщенията.

1923 г. 9-14 юни. Потушаване на спонтанни селски бунтове в Пазарджишко, Плевенско, Радомирско, Асеновградско. Убити са видни дейци на БЗНС - Ал. Стамболийски, Спас Дупаринов, Кр. Попов и др.

1923 г. юни. Комунистическият Интернационал в Москва взема решение да се вдигне “антифашистко” въстание против новата власт в България. Последователно са изпратени телеграма и писмо до ЦК на Българската комунистическа партия.

1923 г. 5-7 август. Заседание на ЦК на БКП. Пристигналият от Москва В. Коларов налага решението на Коминтерна за вдигане на “антифашистко” въстание. Решението не е взето единодушно, като Д. Благоев, Т. Луканов и други привърженици на стария тесняшки курс не са съгласни с въоръжените действия.

1923 г. 10 август. Създава се коалиция Демократически сговор (Народен сговор, Демократическа партия, Радикалдемократическа партия, Народнопрогресивна партия).

1923 г. 26 август. В Прага от екзекутор на ВМРО е убит Р. Даскалов.

1923 г. 22-30 септември. Септемврийско въстание.

1923 г. 23 септември 4 – януари 1926 г. Правителство на Демократическия сговор начело с проф. Ал. Цанков.

ДЪРЖАВНО-ПОЛИТИЧЕСКО РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРИЯ (1923–1931)

УВОД. Политическо развитие на България след Първата световна война. Промени в партийния живот на страната. Управлението на БЗНС и причините за неговото сваляне.

I. УПРАВЛЕНИЕ НА ДЕМОКРАТИЧЕСКИЯ СГОВОР (1923–1926)

Платформа и дейност на правителството на проф. Ал. Цанков от 9 юни. Отмяна на земеделските закони, преследване на земеделци, ролята на ВМРО. Създаване на коалиционния Демократически сговор (Демократическа партия, Радикалдемократическа партия, Обединена народнопрогресивна партия, Народен сговор) – причини, резултати.

Септемврийско въстание. Причини (натискът на Комунистическия интернационал), подготовка, превантивни действия на правителството. Ход на въстанието и жестокото му потушаване. Политически последици за БКП и страната.

Парламентарни избори (18 ноември 1923 г.) – резултати. Вътрешна политика на правителството на проф. Ал. Цанков. Засилване на полицията и армията. Закон за защита на държавата – разтурване на БКП и нейните профсъюзни и младежки организации. Отмяна на реформите на БЗНС. ВМРО в политическия живот – убийства. БКП – курс към въоръжени акции. Атенатът в църквата “Св. Неделя” и политическия терор от април 1925 г.

Националноосвободително движение. Отношения между БКП и ВМРО – т. нар. Майски манифест. Вътрешни конфликти във ВМРО – начело на едно от крилата застава Ванче Михайлов. Създаване на две добруджански революционни организации – Вътрешна Добруджанска революционна организация начело с Дочо Михайлов (1923 г.). Разцепление и създаване на Добруджанска революционна организация (1925 г.), която е под влияние на БКП.

Стопанско развитие на страната и политиката на правителството в областта на икономиката. Социално законодателство. Характеристика на управлението на проф. Ал. Цанков – елементи на авторитаризъм.

Външна политика. Международна реакция на преврата от 9 юни и априлския терор от 1925 г. Отношения с Югославия (признаване на Нишката спогодба), сближение с Италия, отношения с Гърция (Петричка акция на гръцки войски октомври 1925 г.), намеса на Обществото на народите.

Разногласията в Демократическия сговор и напускането му от Демократическата, Радикалдемократическата партия и БРСДП (ш. с.). Падане на правителството на проф. Ал. Цанков.

II. ПРАВИТЕЛСТВО НА АНДРЕЙ ЛЯПЧЕВ (1926–1931)

Вътрешна политика – усилия за успокояване и демократизиране на политическия живот, амнистия, легализиране на политически организации. Преструктуриране на политическите партии – роене на земеделските организации (БЗНС – “Врабча 1”, БЗНС – “Оранжев”, БЗНС “Стара Загора”, по-късно БЗНС “Пладне” и БЗНС “Ал. Стамболийски”). Нови организационни структури на БКП – Независими работнически професионални съюзи, Българска работническа партия, Работнически младежки съюз. Създаване на Политически кръг “Звено” – идейна платформа (отричане на класическата парламентарна система и икономическия либерализъм, за силна държава, управлявана от компетентен елит). Създа-

ване на таен Военен съюз (Военна лига). Засилване на позициите на монарха в политическия живот. Убийство на Ал. Протогеров и налагане на Ванче Михайлов във ВМРО, вътрешна война, политически убийства и терористични акции на организацията.

Икономическа политика – протекционистични мерки. Проблемът за външните заеми – сключването на Бежански (1926 г.) и Стабилизационен (1928 г.) заем. Световната икономическа криза и България; мерките на правителството.

Външна политика. Подобряване на отношенията с Италия, с Гърция (спогодба Моллов–Кафандарис от 9 декември 1927 г.), влошаване на отношенията с Югославия. Международно съгласие за възстановяване на наборната армия.

Намаляващ авторитет на сговористкото правителство. Засилване на влиянието на буржоазната и лявата опозиция. Създаване на Народния блок (Демократическа партия, Радикалдемократическа партия, Националлиберална партия, БЗНС – “Врабча 1“, БЗНС “Стара Загора”). Оставка на правителството на А. Ляпчев. Парламентарни избори за XXIII ОНС, спечелени от Народния блок.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Смени в системата на политическото управление на страната – от авторитарен режим и засилени репресии срещу левицата към възстановяване на демократичните принципи на управление.

ХРОНОЛОГИЯ

1923 г. 9 юни. Преврат срещу правителството на Ал. Стамболийски. Правителство на проф. Александър Цанков (Народен сговор, Военен съюз, Конституционен блок, Националлиберална партия, БРСДП (ш.с.). Ал. Цанков – министър-председател, о.з. ген. Ив. Русев – министър на вътрешните работи и народното здраве, полк. Ив. Вълков – министър на войната, о.з. полк. Хр. Калфов – министър на външните работи, П. Годоров – министър на финансите, Цв. Бобошевски – министър на търговията, промишлеността и труда, проф. Я. Моллов – министър на земеделието и държавните имоти, Я. Стоенчев – министър на обществените сгради и благоустройството, Б. Смилов – министър на правосъдието, Д. Казанов – министър на пътищата и съобщенията. В обявения от правителството манифест се заявява, че се гарантират “осветените от конституцията лични и обществени свободи”, а правителството ще се ръководи от “принципите, залегнали в основата на Търновската конституция”.

1923 г. 9-14 юни. Потушаване на спонтанни селски бунтове в Пазарджишко, Плевенско, Радомирско, Асеновградско. Убити са видни дейци на БЗНС - Ал. Стамболийски, Спас Дупаринов, Кр. Попов и др.

1923 г. юни. Комунистическият Интернационал в Москва взема решение да се вдигне “антифашистко” въстание против новата власт в България. Последователно са изпратени телеграма и писмо до ЦК на Българската комунистическа партия.

1923 г. 5-7 август. Заседание на ЦК на БКП. Пристигналият от Москва В. Коларов налага решението на Коминтерна за вдигане на “антифашистко” въстание. Решението не е взето единодушно, като Д. Благоев, Т. Луканов и други привърженици на стария тесняшки курс не са съгласни с въоръжените действия.

1923 г. 10 август. Създава се коалиция Демократически сговор (Народен сговор, Демократическа партия, Радикалдемократическа партия, Народнопрогресивна партия).

1923 г. 26 август. В Прага от екзекутор на ВМРО е убит Р. Даскалов.

1923 г. лятото. Създава се Вътрешна добруджанска революционна организация начело с Дочо Михайлов, убит през 1926 г.

1923 г. лятото. Българо-турската Вътрешна тракийска революционна организация е разтурена от правителството на Ал. Стамболийски. През септември се създава българска Вътрешна тракийска революционна организация.

1923 г. 12 септември. След сведения за подготвяната от комунистите въоръжена акция правителството провежда масови арести на противниците си. Арестувани са около 2500 комунисти и земеделци.

1923 г. 13 септември. Начало на комунистическото въстание в с. Мъглиж, Казанлъшко, Нова Загора, Чирпанско.

1923 г. 22–27 септември. Комунистическо въстание в северозападна България (Врачанско, Видинско, Кулско, Белоградчишко) под ръководството на Г. Димитров, В. Коларов и Гаврил Генов. Въстанието е потушено с жестоки методи. По различни данни са убити между 2500 и 5000 души, много са арестувани и изтезавани. Ръководителите на въстанието бягат на сръбска територия.

1923 г. 23 септември 4 – януари 1926 г. Правителство на Демократическия сговор начело с проф. Ал. Цанков.

1923 г. 15 октомври. Във Виена е създадено Задграничен комитет (представителство, бюро) на БКП. Състав – В. Коларов, Г. Димитров, Г. Михайлов.

1923 г. 30 октомври. Н. Генадиев е убит в София по нареждане на ВМРО, съгласувано с правителството.

1923 г. 18 ноември. Парламентарни избори за XXI ОНС, спечелени от Демократическия сговор.

1924 г. 4 януари. Приет е Закон за защита на държавата. По силата на закона се обявяват за разтурени БКП, Партията на труда и всички останали организации на БКП, като имотите им се конфискуват.

1924 г. началото. Демократическата партия, Радикалдемократическата партия и БРСДП (ш. с.) напускат Демократическия сговор.

1924 г. 6 май. Съвместен манифест на ВМРО и БКП (Майски манифест). Опит от страна на комунистите и лявоориентирани македонисти да се превземе ВМРО.

1924 г. 7 май. Умира Димитър Благоев, основател и дългогодишен ръководител на БРСДП(т.с.) и БКП.

1924 г. 17-18 май. На Витоша се провежда конференция на БКП, на която под натиска на Задграничното бюро се взема решение за ново въоръжено въстание.

1924 г. 26 юли. Правителството обявява амнистия за участниците в юнските и септемврийските събития, като се изключват организаторите им.

1924 г. 31 август. Убит е Тодор Александров, един от влиятелните ръководители на ВМРО. Начело на едно от крилата застава Ванче Михайлов. Следват многочислени екзекуции на неговите противници в организацията – П. Чаулев, Т. Паница и др.

1925 г. 14 април. Дейци на БКП убиват о.з. ген. Константин Георгиев. По същото време е направен неуспешен опит да бъде убит цар Борис III в прохода Арабаконак.

1925 г. 16 април. Атенат на дейци на БКП в църквата “Св. Неделя“. Убити са 140 души, ранени – над 500.

1925 г. 16 април. След въведеното военно положение в страната започва терор срещу комунисти и хора с леви убеждения. Многобройни арести (над 13 000 души), процеси и убийства.

1925 г. септември. Създава се Добруджанска революционна организация (ДРО), която се намира под влияние на БКП.

1925 г. 18 октомври. България и Турция сключват т.нар. Ангорски договор, с който се уреждат ред спорни въпроси помежду им. Въпреки настойчивото искане на България Турция не се съгласява прогонените тракийски бежанци да се завърнат по родните си места.

1925 г. 22 октомври. Гръцки войски, преследващи българска чета минават границата и окупира Петрич. Под натиск на Обществото на народите са заставени да се изтеглят.

1926 г. 4 януари. Оставка на правителството на проф. Ал. Цанков. Ново сговористко правителство: Андрей Ляпчев - министър-председател и министър на вътрешните работи, Атанас Буров - министър на външните работи, Вл. Моллов – министър на финансите, ген. Ив. Вълков – министър на войната.

1926 г. февруари. Политическа амнистия (частична и условна).

1926 г. Разцепление в земеделското движение. Създават се БЗНС – “Врабча I“, БЗНС – “Оранжев“, БЗНС “Стара Загора“, по-късно БЗНС “Пладне” и БЗНС “Ал. Стамболийски“.

1926 г. краят. Сключване на т.нар. Бежански заем.

1927 г. февруари. БКП създава Българска работническа партия, 1928 г. – Работнически младежки съюз.

1927 г. 29 май. Парламентарни избори за XXII ОНС спечелени от Демократическия сговор.

1927 г. Оформяне на политически кръг “Звено“.

1927 г. 9 декември. Спогодба Моллов–Кафандарис. Нова бежанска вълна от Западна Тракия.

1928 г. 14, 18 април. Катастрофални земетресения с център Чирпан. Нанесени са много щети в цялата страна.

1928 г. 7 юли. Застрелян е Ал. Протогеров. Ванче Михайлов се налага като водач на ВМРО.

1928 г. 12 септември. Промени в правителството на А. Ляпчев.

1928 г. ноември. България получава т.нар. Стабилизационен заем.

1930 г. 25 октомври. Сватба на цар Борис III с Джованна, дъщеря на италианския крал Виктор Емануил в катедралата “Сан Франческо” в Асизи. На 31 октомври в катедралата “Александър Невски” е проведена втора брачна православна церемония.

1931 г. 14 май. Промени в правителството на А. Ляпчев.

1931 г. 30 май. Създава се т. нар. Народен блок (Демократическа партия, Радикал-демократическа партия, Национал-libерална партия, БЗНС – “Врабча 1“, БЗНС “Стара Загора”).

1931 г. 21 юни. Парламентарни избори за XXIII ОНС, спечелени от Народния блок.

БЪЛГАРИЯ В ГОДИНИТЕ ПРЕДИ ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА (1931–1939)

УВОД. Развитие на политическия живот след 1923 г. – от авторитаризъм към демократизъм. Навлизане на идеи за авторитарно управление.

III. УПРАВЛЕНИЕ НА НАРОДНИЯ БЛОК (1931–1934)

Създаване на Народния блок (състав, цели – запазване на Търновската конституция и гарантираните от нея права и свободи, радикални реформи в икономическата и социалната област, създаване на условия за граждански и социален мир). Парламентарни избори (21 юни 1931 г.) и победа на Народния блок. Правителства на Ал. Малинов и Никола Мушанов. Вътрешна политика – спазване на принципите на парламентарната демокрация, прегрупиране на политическите сили (Демократическа партия, “Звено“, БЗНС (след амнистията от 1932 г.). Засилване влиянието на авторитарните идеи – Политически кръг “Звено“, Военния съюз, Народно социално движение на проф. Ал. Цанков с профашистка ориентация, Съюз на българските национални легиони и др. БКП – вътрешно развитие и влияние в политическия живот. Недъзите на българската на многопартийна система. Разложение на Народния блок – партизанщина, корупция. Криза в управлението.

Икономическата политика на Народния блок – мерки срещу кризата, засилване на месата на държавата в икономиката.

Външна политика. Лозанска конференция от 1932 г. и разсрочване на репарационния дълг. Отношения с Югославия – тенденция към сближаване (българо-югославско дружество, срещи между цар Борис III и крал Александър). Създаване на Балканския пакт и отношението на България към него.

I. ВОЕННИЯТ ПРЕВРАТ НА 19 МАЙ 1934 Г.

Правителство на Кимон Георгиев. Социална и политическа база – “Звено“ и Военния съюз. Идейна платформа на новия режим на базата на фашистките идеи, но без широка социална основа. Засилване ролята на държавата, вкл. в икономиката, управление на политическия елит, социален мир (корпоративни организации), съсловни организации. Неофициална отмяна на Търновската конституция, разпускане на парламента, управлението се извършва чрез наредби-законали на правителството. Разпускане на всички политически партии и организации, конфискация на техните имоти, спиране на партийния печат, цензура и забрана за политическа агитация. Разпускане на ВМРО, Тракийската и Добруджанската организация.

Политиката на правителството в държавната и политическата област – управление с наредби-законали и декрети, промени в административно-териториалното устройство (създават се 7 области и 837 общини), ликвидиране на местното самоуправление (кметовете се назначават) и на самоуправлението на просветата, образуване на казионни профсъюзни организации. Противоречия между различните групировки (Военния съюз и “Звено“) в новия режим. Противоречия между отделните крила във Военния съюз.

Външна политика на режима. Подобряване на отношенията с Югославия и Франция, установяване на дипломатически отношения със СССР през 1934 г.

II. ПОЛИТИЧЕСКИЯТ ЖИВОТ В БЪЛГАРИЯ В НАВЕЧЕРИЕТО НА ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА

Засилване и утвърждаване ролята на цар Борис III в политическия живот. Противоречия между различните групировки (Военния съюз и “Звено“) в новия режим. Противоречия между отделните крила във Военния съюз. Намаляване влиянието на Военния съюз, отстраняване и изключване на Дамян Велчев (един от главните водачи на деветнадесетомайците) от съюза. Правителство на ген. Пенчо Златев от умерени привърженици от средата на деветнадесетомайците. Засилване на влиянието на царя сред преобладаващата част от военните. Разцепление сред управляващите. Оставка на правителството.

Правителство на Андрей Тошев – надпартийно промонархическо правителство, с което се премахва влиянието на “Звено“ и Военния съюз. Неуспешен опит на Дамян Велчев за преврат.

Процеси срещу Военния съюз и разпускането му. Засилване ролята на монарха в политическия живот и в армията.

Правителства на Георги Къосеиванов (съставя няколко кабинета от 23 ноември 1935 г. до 16 февруари 1940 г.) – безпартийни, под влияние на цар Борис III. Създаване на “Петторката” (БЗНС – “Врабча I”, Демократически сговор, Радикалдемократическа партия, Националлиберална партия, БРСДП) с искане за възстановяване на конституционното управление. Консултации на цар Борис III с политическите партии. Водеща роля на монарха в политическия живот, стигаща до авторитарен режим. Корекция на оценката за т. нар. монархофашизъм.

Продължаващо засилване ролята на държавата в стопанския живот. Ликвидиране на последиците от икономическата криза, успешно икономическо развитие на страната до началото на войната. Начало на икономическо обвързване на България с Германия.

Нов закон за общински избори. Опит на опозицията за създаване на т. нар. конституционни клубове и искане за възстановяване на Търновската конституция. Общински избори през март 1937 г. – победа за правителството. Нов закон за избори за Народно събрание. Борба на опозицията за възстановяване на конституцията. Парламентарните избори през март 1938 г. – относителна победа на правителството. Потвърждаване на наредбите-закони на деветнадесетомайците. Развитие на международната обстановка и разпускане на Народното събрание през октомври 1939 г. Парламентарни избори в края на 1939 и началото на 1940 г. – победа на правителството. Ново правителство на проф. Богдан Филев.

III. БЪЛГАРИЯ В МЕЖДУНАРОДНИТЕ ОТНОШЕНИЯ В НАВЕЧЕРИЕТО НА ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА

Международни отношения през втората половина на 30-те години. Итало-абисинската война от 1935 г. и реакцията на Обществото на народите. Отказ на Германия от военните клаузи на Версайския договор през 1935 г. и навлизането ѝ в Рейнската зона през 1936 г. Подготовка на Германия за нова световна война. Антикоминтерновски пакт между Германия, Япония и Италия. Аншлус (присъединяване) на Австрия към Германия през март 1938 г. Испанска гражданска война.

Опити на България да преодолее външнополитическата изолация. Обиколки на цар Борис III в Англия, Франция, Германия и Италия през 1936 г. Българо-югославски пакт от януари 1937 г. Солунско споразумение от юли 1938 г. – съседните балкански страни се отказват от военните клаузи на Ньойския договор и Лозанската конвенция от 1923 г. за демилитаризирането на Тракия.

Мюнхенско съглашение от септември 1938 г. През март 1939 г. – Германия окупира останалата част от Чехословакия. Пакт за ненападение между Германия и СССР от август 1939 г. Германия напада Полша на 1 септември 1939 г. – начало на Втората световна война. България обявява неутралитет.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Развитие на едноличното управление в България. Водещата роля на цар Борис III в политическия живот. Българската външна политика в условията на подготовката за Втората световна война.

ХРОНОЛОГИЯ

1931 г. 30 май. Създава се т. нар. Народен блок (Демократическа партия, Радикалдемократическа партия, Националлиберална партия, БЗНС – “Врабча I”, БЗНС “Стара Загора”).

1931 г. 21 юни. Парламентарни избори за XXIII ОНС, спечелени от Народния блок.

1931 г. 29 юни – 12 октомври. Формира се правителство на Народния блок начело с Александър Малинов. Ал. Малинов – министър-председател, министър на външните работи, Н. Мушанов – министър на вътрешните работи, д-р Ал. Гиргинов – министър на финансите, К. Муравиев – министър на просветата, Д. Гичев – министър на земеделието, Г. Йорданов – министър на обществените сгради, Д. Върбенков – министър на правосъдието, Г. Петров – министър на търговията, Ст. Костурков – министър на железниците, ген. Ал. Кисьов – министър на войната.

1931 г. 12 октомври – 19 май 1934 г. Второ правителство на Народния блок начело с Никола Мушанов. Н. Мушанов – министър-председател, министър на външните работи и управляващ министерството на просветата, д-р Ал. Гиргинов – министър на вътрешните работи, Ст. Стефанов – министър на финансите, ген. Ал. Кисьов – министър на войната, Д. Гичев – ми-

нистър на търговията, К. Муравиев – министър на земеделието, В. Димов – министър на обществените сгради, Ст. Костурков – министър на железниците.

1932 г. 21 март. Нова земеделска формация – БЗНС “Ал. Стамболийски“.

1932 г. април. Закон за закрила на земеделския стопанин – мерки за подпомагане на българското земеделие.

1932 г. 15 май. Привържениците на проф. Ал. Цанков излизат от Народния блок и създават Народно социално движение (НСД). В програмата му са включени част от идеите на италианския и германския фашизъм.

1932 г. 7 септември. Промени в правителството на н. Мушанов.

1932 г. Лозанска конференция – разсрочване на българския репарационен дълг.

1932 г. Политическа амнистия.

1932 г. 31 декември. Нови промени в правителството на н. Мушанов.

1933 г. юли-септември. Продължителна обиколка на цар Борис III в Европа. Среци югославския крал Александър в Белград и в Евксиноград.

1933 г. 21 септември-23 декември. Лайпцигски процес.

1934 г. 9 февруари. В Атина е създаден гаранционен Балкански пакт (Балканска Антанта) с антибългарска насоченост. Участници са Гърция, Сърбия, Румъния и Турция.

1934 г. 28 февруари-1 март. Среца на цар Борис III с А. Хитлер в Германия.

1934 г. 14 май. Кабинетна криза след бламиране на министър Ст. Костурков в Народно събрание и последвала оставка. Управление на правителство в оставка.

1934 г. 19 май. Преврат на групировка от “Звено“, Военен съюз, десни земеделци, Народно социално движение. Правителство на Кимон Георгиев. Кимон Георгиев – министър-председател и министър на правосъдието, ген. П. Златев – министър на войната, П. Мидилев – министър на вътрешните работи, К. Бояджиев – министър на промишлеността, К. Батолов – министър на външните работи, Н. Захариев – министър на съобщенията, проф. Я. Моллов – министър на просветата.

1934 г. 30 май. Политическият кръг “Звено” се саморазпуска.

1934 г. 9 юни. Създава се т.нар. Обнова – мозъчен тръст за разработка на идеологията и политическата стратегия на новата власт, за организация на обществения живот и пропаганда на действията на правителството.

1934 г. 14 юни. Неофициална отмяна на Търновската конституция. Разпускане на всички политически партии и организации с наредба-закон. Имушеството и архивите им са конфискувани.

1934 г. 23 юли. Възстановяване на дипломатически отношения със СССР.

1934 г. 3 август. Общинска реформа. Общините са окрупнени, броят им е намален, кметовете не се избират, а се назначават от правителството, ликвидирано е общинското самоуправление.

1934 г. 23 август. Арести на членове на ВМРО. Лидерите ѝ (Ив. Михайлов и др.) успяват да напуснат страната. Имушеството на организацията е конфискувано.

1934 г. август-октомври. Държавни монополи върху стоките от първа необходимост.

1934 г. 1 септември. Наредба-закон за защита на безопасността на държавата. Предвижда се затвор и големи глоби за въоръжените антидържавни прояви.

1934 г. Търговски договор с Югославия.

1935 г. 11 януари. Наредба-закон за създаване на казионни професионални организации.

1935 г. 23 януари – 21 април. Правителство на ген. Пенчо Златев от умерени привърженици на деветнадесетомайците. Ген. П. Златев – министър-председател и министър на войната, К. Батолов – министър на външните работи, полк. К. Колев – министър на вътрешните работи, ген. Т. Радев – министър на просветата, М. Календеров – управляващ министерството на финансите, проф. Я. Моллов – министър на народното стопанство, Н. Захариев – министър на съобщенията, проф. Л. Диков – министър на правосъдието

1935 г. февруари-март. С наредби-закони се въвежда корпоративна организация на обществото по италиански фашистки модел.

1935 г. 8 февруари. Дамян Велчев, един от главните водачи на деветнадесетомайския преврат, е изключен от Военния съюз.

1935 г. 16 март. Германия отхвърля военните клаузи на Версайския договор и започва да изгражда редовна армия.

1935 г. 18 април. След задълбочаване на разногласията във Военния съюз и сред различните крила на управляващите правителството на ген. П. Златев подава оставка.

1935 г. 21 април – 23 ноември. Надпартийно правителство на Андрей Тошев. Андрей Тошев – министър-председател, Г. Кьосеиванов – министър на външните работи, Ст. Мошанов – министър на народното стопанство, ген. Ст. Цанев – министър на войната, ген. Р.

Атанасов – министър на вътрешните работи, ген. Т. Радев – министър на просветата, М. Рязков – министър на финансите, Анг. Карагъзов – министър на правосъдието, Т. Кожухаров – министър на железниците.

1935 г. краят на юни. Наредба-закон за изменение и допълнение на Наредбата-закон за забрана на политически партии. Засилват се мерките срещу действията на партиите..

1935 г. началото на октомври. Подготовка за преврат на дейци от Военния съюз, “Звено”, БЗНС “Пладне” и членове на ВМРО. Арест на полк. Д. Велчев на 2 октомври. Налагане на военно положение на 3 октомври.

1935 г. 12 октомври. Д. Велчев и още 79 офицери са уволнени от армията.

1935 г. 23 ноември – 15 февруари 1940 г. Първо правителство на Георги Къосеиванов. Г. Къосеиванов – министър-председател и министър на външните работи, о.з. ген. Г. Сапов – министър на вътрешните работи, о.з. ген. М. Йовов – министър на просветата, К. Гунев – министър на финансите, Д. Пешев – министър на правосъдието, ген. Хр. Луков – министър на войната, Д. Вълев – министър на народното стопанство, С. Ганев – министър на обществените сгради, К. Стоянов – министър на железниците.

1935 г. декември – март 1936 г. Съдебни процеси срещу Военния съюз. На 3 март Военният съюз е разпуснат.

1935 г. Италия започва война с Етиопия (Абисиния). Обществото на народите налага икономически санкции срещу нея. България участва в санкциите.

1936 г. началото. Цар Борис III посещава Англия, Франция, Германия и Италия.

1936 г. 7 март. Германските войски навлизат в демилитаризираната Рейнска зона.

1936 г. 29 май. Създадена е опозиционна групировка (БЗНС – “Врабча 1“, Демократически сговор, Радикалдемократическа партия, Националлиберална партия, БРСДП) под името “Петорка“.

1936 г. 1 юни. Адрес на “Петорката“ до цар Борис III за възстановяване на конституционното управление.

1936 г. 12 юни. Наредба-закон за запазване на моралната и материална сила на армията. Забранени са всички обществено-политически прояви на военните.

1936 г. 4 юли. Реконструкция на правителството на Г. Къосеиванов с участие на министри от Народното социално движение на проф. Ал. Цанков. Цел на правителството е да избере нов изборителен закон и да проведе законодателни избори.

1936 г. 23 октомври. Реконструкция на правителството на Г. Къосеиванов, без министрите от НСД на проф. Ал. Цанков.

1936 г. 4 декември. “Всенародно искане до царя на българите” на буржоазната опозиция за възстановяване на конституцията, провеждане на парламентарни избори, отговорно конституционно правителство. Искането е подписано от хиляди граждани.

1936 – 1937 г. Германия, Япония и Италия създават Антикоминтерновски пакт.

1936 – 1939 г. Гражданска война в Испания.

1937 г. 18 януари. Нов закон за общински избори. Ограничаване правата на партийната опозиция, по-нататъшно централизиране на общинската власт.

1937 г. 24 януари. Българо-югославски пакт за “вечно приятелство“.

1937 г. 7, 14, 21, 28 март. Общински избори. Победа на правителствените кандидати при натиск от страна на властта.

1937 г. 21 май. Реконструкция на правителството на Г. Къосеиванов.

1937 г. 16 юни. Ражда се престолонаследникът Симеон, княз Търновски.

1937 г. 12 октомври. Водачите на “Петорката”, Демократическата партия, БЗНС “Пладне” и НСД изпращат писмо до цар Борис III за възстановяването на политическия живот в страната.

1937 г. 22 октомври. Нов закон за парламентарни избори. Намаляване на броя на депутатите от 274 на 160, еднолично издигане на кандидатури, без партийни листи, министрите, държавните и общинските служители са лишени от изборително право, потвърдено и изборителното право за омъжените, разведените жени и вдовиците.

1938 г. 24-29 януари. Реконструкция на правителството на Г. Къосеиванов.

1938 г. краят на януари – началото на февруари. Петорката (БЗНС – “Врабча 1“, Демократически сговор, Радикалдемократическа партия, Националлиберална партия, БРСДП), БЗНС “Пладне”, БКП, Радикалната и Демократическата партия изработват обща програма с искане за възстановяване на Търновската конституция и премахване на всички наредби-законали след 19 май 1934 г.

1938 г. 23 март. При произнасянето на предизборна реч в Модерния театър в София Ал. Малинов получава инфаркт и умира на трибуната.

1938 г. 6, 13, 20, 27 март. Избори за XXIV ОНС. Относителна победа за правителствените кандидати.

1938 г. 12 март. Аншлус (присъединяване) на Австрия към Германия.

1938 г. 31 юли. Солунско споразумение между България и държавите от Балканския пакт за отпадане на военните клаузи на Ньойския договор и Лозанската конвенция от 1923 г. за премахване на петкилометровите демилитаризирани зони по границата в Тракия.

1938 г. август-септември. Обиколка на цар Борис III в Англия, Франция, Германия, Югославия.

1938 г. 30 септември. Мюнхенско съглашение между Германия, Англия, Франция и Италия, което дава Судетската област на Германия.

1939 г. 15 март. Германия окупира останалата част от Чехословакия. Словакия е обявена за независима държава.

1939 г. 23 август. В Москва е подписан Пакт за ненападение между Германия и СССР. Територията на Полша е поделена между двете страни.

1939 г. 1 септември. Германия напада Полша. Започва Втората световна война.

1939 г. 15 септември. България обявява неутралитет.

1939 г. 17 септември. СССР навлиза на полска територия и присъединява Западна Украйна и Западна Белорусия.

1939 г. 24 октомври. Реконструкция на правителството на Г. Кьосеиванов.

1939 г. 25 октомври. Разпуснато е Народното събрание.

1939 г. декември. Спогодба със СССР за въздушни съобщения. Сключване на търговски договор.

1939 г. 24 декември – 28 януари 1940 г. Избори за XXV ОНС спечелени от правителствени кандидати.

1940 г. 16 февруари – 11 април 1942 г. Правителство на проф. Богдан Филов. Б. Филов – министър-председател, Иван Попов – външен министър, Петър Габровски – министър на вътрешните работи, Добри Божилов – министър на финансите, ген. Теодоси Даскалов – министър на войната, Славчо Загорев – министър на търговията, Иван Багрянов – министър на земеделието, Димитър Василев – министър на обществени сгради, Иван Горанов – министър на железниците, Васил Митаков – министър на просветата.

БЪЛГАРИЯ В ГОДИНИТЕ НА ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА (1939–1944)

УВОД. Развитие на България в навечерието на Втората световна война – икономика, политически живот, външнополитически проблеми.

I. ОРИЕНТАЦИЯ НА БЪЛГАРИЯ КЪМ ГЕРМАНИЯ И НЕЙНИТЕ СЪЮЗНИЦИ

Военнополитически блокове и съюзи в Европа в навечерието на Втората световна война. Германско-съветският пакт от август 1939 г. и начало на войната. Германия напада Полша на 1 септември. СССР навлиза на полска територия на 17 септември и присъединява Западна Украйна и Западна Белорусия. Тристранен пакт между Германия, Италия и Япония от септември 1940 г.

Българският неутралитет (15 септември 1939 г.) – причини и цели. Проблемът за външнополитическата ориентация на България. Политическите сили в страната и отношението към воюващите блокове. Натиск на воюващите групировки върху цар Борис III, правителството и политическите сили (среща на цар Борис III с Хитлер (ноември 1940 г.), предложение на СССР за пакт за взаимна помощ и установяване на съветски бази на българска територия, Соболева акция на БРП (к). Отказ на правителството. Присъединяване на България към Тристранния пакт (1 март 1941 г.) – причини. Обявяване на война на Англия и САЩ. Запазване на отношенията със СССР. Германско нападение над Съветския съюз.

II. ВЪТРЕШНОПОЛИТИЧЕСКО РАЗВИТИЕ

Изборите за XXV обикновено народно събрание (края на 1939 – началото на 1940) – резултати. Правителства на проф. Богдан Филов (февруари 1940 – август 1943).

Икономическо развитие, въвеждане на купонна система (ноември 1940 г.), стопанството след присъединяването на “новите земи”.

Законодателство – Закон за гражданска мобилизация (април 1940 г.) и дейност на Дирекцията за гражданска мобилизация. Закон за защита на нацията (декември 1940 г.) и дейност на Комисарството по еврейските въпроси – забранителни и ограничителни мерки, еднократен данък, изселване на евреите в провинцията, проекти за изпращане в лагерите на смъртта, депортиране на евреите от Беломорието и Македония. Реакцията на българската общественост към Закона за защита на нацията и прилагането му

Политическа криза през лятото на 1943 г. Смъртта на цар Борис III и създаване на Регентство (принц Кирил, проф. Богдан Филов, ген. Никола Михов). Правителство на Добри Божилов (август 1943 – юни 1944). Създаване на т.нар. “ловни дружини” (октомври 1943 г.) и жандармерия (януари 1944 г.).

III. “ОБЕДИНЕНА БЪЛГАРИЯ“

Развитие на Втората световна война. Отношение на Германия и СССР към българските искания за Добруджа. Крайовска спогодба за връщане на Южна Добруджа от септември 1940 г. Присъединяване на Южна Добруджа.

Развитие на военните действия на Германия и Италия срещу Сърбия и Гърция. Навлизане на български войски в Беломорска Тракия и Македония (април 1941 г.). Статут на тези области. Българско управление в “новите земи” – възстановяване на националните институции, стопанско развитие. Оттегляне от българските войски от “новите територии” през есента на 1944 г.

IV. ОПОЗИЦИОННО И СЪПРОТИВИТЕЛНО ДВИЖЕНИЕ (1941–1944)

Отношение на опозиционните сили към войната и присъединяването на България към Трестранния пакт. Промяна в отношението след нападението на Германия над СССР (22 юни 1941 г.). Начало на съпротивителното движение на БРП (к). Същност и характер на съпротивителното движение. Акции на т. нар. подводничари и парашутисти. Поява и дейност на бойните групи. Поява и развитие на партизанското движение.

Опозиционните сили и хода на войната. Т. нар. легална опозиция (БЗНС – “Врабча I”, БЗНС – “Пладне”, Демократическа партия, БРСДП) – възгледи и изява. Създаване на Отечественния фронт. Програма, състав и дейност.

Развитие на военните действия и промяна във външнополитическата обстановка през 1944 г. Декларация на 10-те от нефашистката опозиция (март 1944 г.) с искания за промяна във външната политика, оттегляне на българските войски от Сърбия, прекратяване на полицейския терор, подобряване на отношенията със СССР. Правителство на Иван Багрянов (1 юни 1944 – 2 септември 1944). Мисия на Стойчо Мошанов при съюзниците от антифашистката коалиция (август 1944 г.) за коренна промяна на външната политика. Декларация на легалната опозиция от 7 август 1944 г. Окръжно № 4 на ЦК на БРП (к).

Правителство на легалната опозиция начело с Константин Муравиев (2–9 септември 1944 г.); БЗНС – “Врабча I”, Демократическа партия, Народняшка партия) – програмна декларация и дейност. Обявяване на война от СССР (5 септември 1944 г.).

Деветосептемврийски преврат на офицери от Военния съюз и “Звено”. Правителство на ОФ начело с Кимон Георгиев – състав, програмна декларация и дейност. Промяна в Регентството, възстановяване на политическите партии, управление с наредби-законали.

Примирие със страните от антифашистката коалиция (28 октомври 1944 г.). Участие на България във войната срещу Германия – първа и втора фаза.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Външнополитическата ориентация на България и нов неуспех на националния идеал. Ходът на Втората световна война и поражението на България. Деветосептемврийският преврат – начало на ново политическо развитие на България.

ХРОНОЛОГИЯ

1935 г. 16 март. Германия отхвърля военните клаузи на Версайския договор и започва да изгражда редовна армия.

1935 г. Италия започва война с Етиопия (Абисиния). Обществото на народите налага икономически санкции срещу нея. България участва в санкциите.

1936 г. 7 март. Германските войски навлизат в демилитаризираната Рейнска зона.

1936 1937 г. Германия, Япония и Италия създават Антикоминтерновски пакт.

1936 1939 г. Гражданска война в Испания.

1938 г. 12 март. Аншлус (присъединяване) на Австрия към Германия.

1938 г. 30 септември. Мюнхенско съглашение между Германия, Англия, Франция и Италия, което дава Судетската област на Германия.

1939 г. 15 март. Германия окупира останалата част от Чехословакия. Словакия е обявена за независима държава.

1939 г. 23 август. В Москва е подписан Пакт за ненападение между Германия и СССР.

1939 г. 1 септември. Германия напада Полша. Започва Втората световна война.

1939 г. 15 септември. България обявява неутралитет.

1939 г. 17 септември. СССР навлиза на полска територия и присъединява Западна Украйна и Западна Белорусия.

1939 г. 25 октомври. Разпуснато е Народното събрание.

1939 г. декември. Спогодба със СССР за въздушни съобщения. Сключване на търговски договор.

1939 г. декември – януари 1940 г. Парламентарни избори.

1940 г. 16 февруари – 11 април 1942 г. Правителство на проф. Богдан Филов. Б. Филов – министър-председател, Иван Попов – външен министър, Петър Габровски – министър на вътрешните работи, Добри Божилов – министър на финансите, ген. Теодоси Даскалов – министър на войната, Славчо Загорев – министър на търговията, Иван Багрянов – министър на земеделието, Димитър Василев – министър на обществени сгради, Иван Горанов – министър на железниците, Васил Митаков – министър на просветата,

1940 г. април. Закон за гражданска мобилизация.

1940 г. юни. Създава се Дирекция на външната търговия.

1940 г. 7 септември. Крайовска спогодба за връщане на Южна Добруджа. На 21 септември българска армия навлиза в опразнената от румънци Южна Добруджа.

1940 г. 27 септември. Подписан е тристранен пакт между Германия, Италия и Япония.

1940 г. октомври. Германия и Италия предлагат на България да се присъедини към Тристранния пакт.

1940 г. ноември. В страната е въведена купонна система.

1940 г. 18 ноември. Среща на цар Борис III с Хитлер по негова покана. Царят отказва да присъедини България към Тристранния пакт, но е наясно, че тази стъпка не може да се отлага дълго.

1940 г. 24 ноември. СССР предлага на България пакт за взаимна помощ и установяване на съветски бази на българска територия. По нареждане на Г. Димитров и Коминтерна започва т. нар. Соболева акция на БРП (к).

1940 г. 24 декември. Закон за защита на нацията. На евреите е забранено да бъдат приемани като български граждани, нямат право да бъдат избирани в законодателната, изпълнителната и общинска власт, да се откупват от военна служба, да влизат в брак с лица от български произход, въвеждат се ограничения при постъпване в учебни заведения. Въвежда се данък върху еврейското имущество

1940 г. 29 декември. Закон за организиране на младежта. Създава се младежката организация “Бранник“.

1941 г. 20 януари. Продължително заседание на министерския съвет, на което се взема неизбежното решение за присъединяване към Тристранния пакт.

1941 г. 20-22 януари. Неуспешна мисия на американския полковник Донован за запазване на българския неутралитет и предотвратяване на съюза с Германия.

1941 г. 17 февруари. България и Турция подписват спогодба за дружба и ненападение.

1941 г. 1 март. Във двореца Белведере във Виена министър-председателят проф. Б. Филов подписва протокол за присъединяването на България в Тристранния пакт. В същия ден 680 000 германски войници навлизат в българска територия за военни действия срещу Гърция.

1941 г. 3 март. Британската империя скъсва дипломатическите си отношения с България.

1941 г. 4 март. САЩ блокират българските авоари, но дипломатическите отношения между двете страни са запазени. Запазени са и дипломатическите отношения със СССР.

1941 г. 13-15 април. Първи английски бомбардировки над София.

1941 г. 19-20 април. Български войски навлизат във Вардарска Македония, Източна Македония и Беломорска Тракия.

1941 г. април – юни. Капитулация на Сърбия и Гърция пред Германия и Италия.

1941 г. 19 април. Българските войски влизат в Македония и Беломорска Тракия. Окончателното решение за т.нар. “нови земи” ще се вземе след края на войната. В “новите земи” се разполага българска администрация.

1941 г. 22 юни. Германия напада СССР. Два дни след това българското посолство в Москва поема защитата на интересите на Германия, Унгария и Румъния.

1941 г. 24 юни. БРП (к) взема решение за въоръжена борба.

1941 г. началото на юли. Масови арести на комунисти.

1941 г. август - октомври. Неуспешни акции на т. нар. “подводничари” и “парашутисти”.

1941 г. 25 ноември. България се присъединява към Антикоминтерновския пакт между Германия и Япония от 1936 г.

1941 г. 12 декември. Решение на Народното събрание за обявяване на “символична война“ на Англия и САЩ.

1942 г. 11 април. Реконструкция в правителството на проф. Богдан Филев

1942 г. 17 юли. По съветската радиостанция “Хр. Ботев”, предаваща на български език е прочетена Програма на Отечествения фронт за спасяване на България в 12 точки.

1943 г. 10 август. Създава се Отечествен фронт (Българска работническа партия, БЗНС – “Пладне“, “Звено“, по-късно БРСДП).

1942 г. 25 август. Създава се Комисарство по еврейските въпроси. Комисар – Александър Белев.

1943 г. 22 февруари. Българо-германска спогодба за депортиране на 20 000 евреи от “новите земи”. За попълване на бройката Комисарството по еврейските въпрос предлага да се депортират 6 000 – 8000 евреи от България.

1943 г. 17 март. Протест на 43 депутати, начело с подпредседателя на Народното събрание Димитър Пешев срещу антиеврейската политика на правителството и депортирането на българските евреи. Поради широки протести на цялата българска общественост, българските евреи не са депортирани. 11 400 евреи от Беломорието, Македония и Пиротско са депортирани към лагерите на смъртта.

1943 г. 10 август. Създаден е Национален комитет на Отечествения фронт. В него влизат К. Драмалиев от БРП, Н. Петков от БЗНС “Пладне”, Гр. Чешмеджиев от Социалдемократическата партия и К. Георгиев и Д. Казасов от “Звено”.

1943 г. 14 август. Среща на цар Борис III с Хитлер в германската Главна квартира на Източния фронт.

1943 г. 28 август. Умира цар Борис III. На престола застава малолетният Симеон II. На 5 септември цар Борис III е погребан в Рилския манастир.

1943 г. 9 септември. В противоречия с Търновската конституция XXV обикновено народно събрание избира Регентство в състав – принц Кирил, проф. проф. Богдан Филев, ген. Никола Михов.

1943 г. 14 септември – 1 юни 1944 г. правителство начело с Добри Божилов. Добри Божилов – министър-председател и министър на финансите, Д. Шишманов - министър на външните работи, Дочо Христов – министър на вътрешните работи, Борис Йоцов – министър на просветата, К. Партов – министър на правосъдието, Р. Русев – министър на войната, Ив. Вазов – министър на транспорта, Ив. Бешков – министър на земеделието, Д. Василев – министър на обществените сгради, Хр. Петров – министър на железниците.

1943 г. октомври. Създават се т.нар. “Ловни дружини” - специални военно-полицейски формирования за борба с нелегалната съпротива.

1943 краят – началото на 1944 г. Начало на съюзническите бомбардировки над България.

1944 г. 10 януари, 29, 31 март, 20 април. Разрушителни бомбардировки над София.

1944 г. 26 януари. Създадена е специална военнополитическа част – жандармерия за борба с нелегалната съпротива.

1944 г. 24 март. Декларация на 10-те от нефашистката опозиция. Искания за промяна във външната политика, оттегляне на българските войски от Сърбия, прекратяване на полицейския терор, подобряване на отношенията със СССР.

1944 г. 1 юни – 2 септември. Правителство на Иван Багрянов. Ив. Багрянов – министър-председател, Първан Драганов – министър на външните работи, Ал. Станишев – министър на вътрешните работи, М. Арнаудов – министър на просветата, Д. Савов – министър на финансите, Ал. Сталийски – министър на правосъдието, Р. Русев – министър на войната и упваляващ министерството на земеделието, Хр. Василев – министър на транспорта, Сл. Василев – министър на обществените сгради, Б. Колчев – министър на железниците.

1944 г. краят на юли – началото на август. Крупна акция срещу партизанското движение. Обявени са парични награди за партизански глави.

1944 г. август. Неуспешна мисия на Стойчо Мошанов в Анкара и Кайро за сондиране на възможността за примирие и мир със САЩ и Англия.

1944 г. 7 август. Декларация на 13 водачи на легалната опозиция. Искания за преустановяване на войната с Англия и САЩ, подобряване на отношенията със СССР, спазване на конституционните демократични права и свободи на гражданите, съставяне на конституционно правителство.

1944 г. 26 август. Окръжно № 4 на ЦК на БРП (к). Засилване на въоръжената борба.

1944 г. краят на август – началото на септември. Оттегляне на българските войски от Беломорска Тракия и Македония.

1944 г. 2 – 9 септември. Правителство на Константин Муравиев (БЗНС – “Врабча 1“, Демократическа партия, Народняшка партия). Оставени са няколко министерства за представители на ОФ, който обаче отказва да участва в кабинета поради планирания преврат. К. Муравиев – министър-председател и министър на външните работи, В. Димов – министър

на вътрешните работи и вр. упр. министерството на железниците. , Б. Павлов – министър на правосъдието и вр. упр. министерството на просветата, Ал. Гиргинов – министър на финансите, Хр. Попов – министър на земеделието, Ст. Даскалов – министър на обществените сгради, Н. Мошанов, Д. Гичев, Ат. Буров - министри без портфейл. В програмната декларация на правителството се обявява политическа амнистия, спира се изпълнението на смъртни присъди, разформироване на жандармерията, разпускане на XXV ОНС, разтуряне на всички фашистки организации, отмяна на антиеврейското законодателство, излизане от състоянието на война със САЩ и Англия, скъсване на съюзническите отношения с Германия, предлага се освобождаване на проф. Б. Филов от Регентството.

1944 г. 4 септември. Германски войски пленяват щаба на българския корпус в Нишка баня и щабовете на три български дивизии..

1944 г. 5 септември. СССР обявява война на България. Три дни по-късно съветските войски навлизат в страната, без да срещнат съпротива.

1944 г. 6 септември. Решение България да обяви война на Германия, което влиза в действие от 8 септември, поради опасността от германска окупация.

1944 г. 9 септември. Извършен преврат от верни на “Звено“ офицери. Правителство на Кимон Георгиев от партии на ОФ и независими интелектуалци. К. Георгиев – министър-председател, П. Стайнов – министър на външните работи, Антон Югов – министър на вътрешните работи, Ст. Чолаков – министър на просветата, П. Стоянов – министър на финансите, М. Нейчев – министър на правосъдието, Д. Велеч – министър на войната, Д. Некийво – министър на транспорта, Ас. Павлов – министър на земеделието, Б. Бумбаров – министър на обществените сгради, Анг. Държански – министър на железниците, Р. Ангелов – министър на народното здраве, Гр. Чешмеджиев – министър на съобщенията, Д. Казасов – министър на пропагандата. министри без портфейл - Добри Терпешев, Н. Петков, Ал. Оббов. На мястото на досегашните регенти се назначават Венелин Ганев, Цвятко Бобошевски и Тодор Павлов.

1944 г. 28 октомври. Сключено е примирие със страните от антифашистката коалиция.

1944 ноември – май 1945 г. Участие на България във войната срещу Германия.

ЛИТЕРАТУРА

- Делев, П., П. Ангелов, Г. Бакалов, Цв. Георгиева, Пл. Митев, И. Баева, Б. Василева, Е. Калинова. История и цивилизация за 11 клас, издателство Планета 3, 2001*
- Бакалов, Г., П. Ангелов, Ц. Георгиева, Д. Цанев, Б. Бобев, С. Грънчаров. История на България за гимназиалната степен и професионалните училища. С., 1993.*
- Бобев, Б. Записки по история на България (1878–1944г.). С., 1992.*
- Георгиев, В. Буржоазните и дребнобуржоазните партии в България 1934–1939 г. С., 1971.*
- Георгиев, В. Народният сговор. С., 1989.*
- Груев, С. Корона от тръни. Царуването на Борис III 1918–1943. С., 1991.*
- Димитров, И. Буржоазната опозиция в България 1939–1944 г. С., 1968.*
- Димитров, П. Борис III – цар на българите, 1894–1943 г. С., 1990.*
- Илчев, И. България и Антантата през Първата световна война. С., 1990.*
- История на България в три тома. С., 1999; Т. 3. Стателова, Е., С. Грънчаров. История на нова България, 1878–1944.*
- История на България през погледа на историците Иван Божилов... С., 1993.*
- История на България. Т. 7. България 1878–1903. С., 1991.*
- История на България. Т. 8. България 1903–1918. С., 1999.*
- Куманов, М., К. Исова. Историческа енциклопедия България, изд. Труд, С. 2003*
- Каймакамова, М., П. Митев, М. Лалков, Л. Огнянов. История на България за кандидат-студенти и зрелостници. С., 1999.*
- Лалков, М. Балканската политика на Австро-Унгария по време на Първата световна война. С., 1983.*
- Марков, Г. България в Балканския съюз срещу Османската империя 1912–1913 г. С., 1989.*
- Очерци по българска история 1878–1948. С., 1992.*
- Саздов, Д., Р. Попов, М. Лалков, В. Мигев. История на България (681–1960). Т. 2. С., 1995.*
- Сб. Проблеми и събития. С., 1993.*
- Семков, М. История 10 клас. С., 1995.*
- Сирков, Д. Външната политика на България 1938–1941 г. С., 1979.*
- Трифонов, С. История на България 1878–1944 г. С., 1994.*
- Узунова Марина, Катерина Узунова, Разработени теми за кандидатстудентски изпит и матура по история на България. Под редакцията на доц. д-р Петко Петков. Книга първа - втора, Издателство Софи-Р. София, 2002*